

UC-NRLF

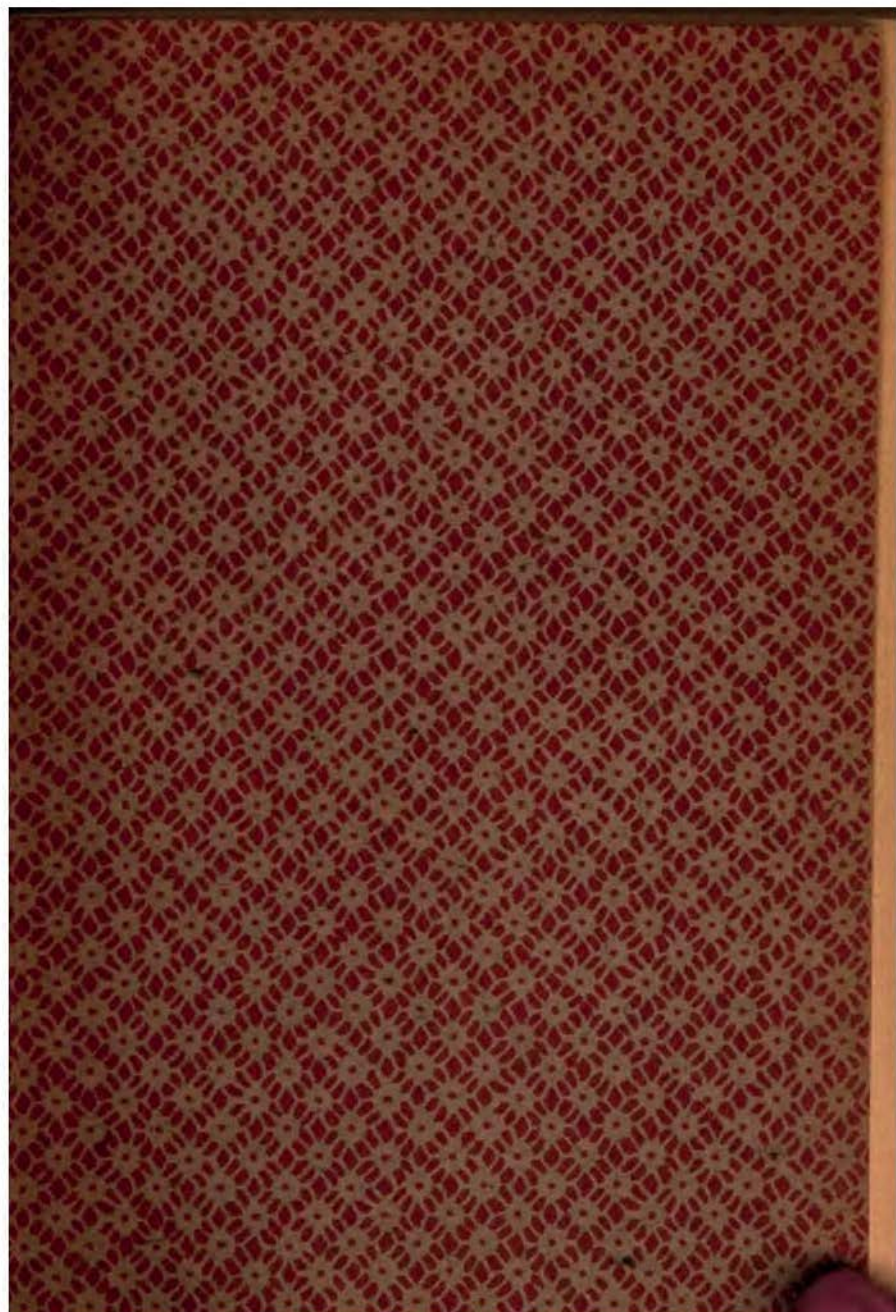

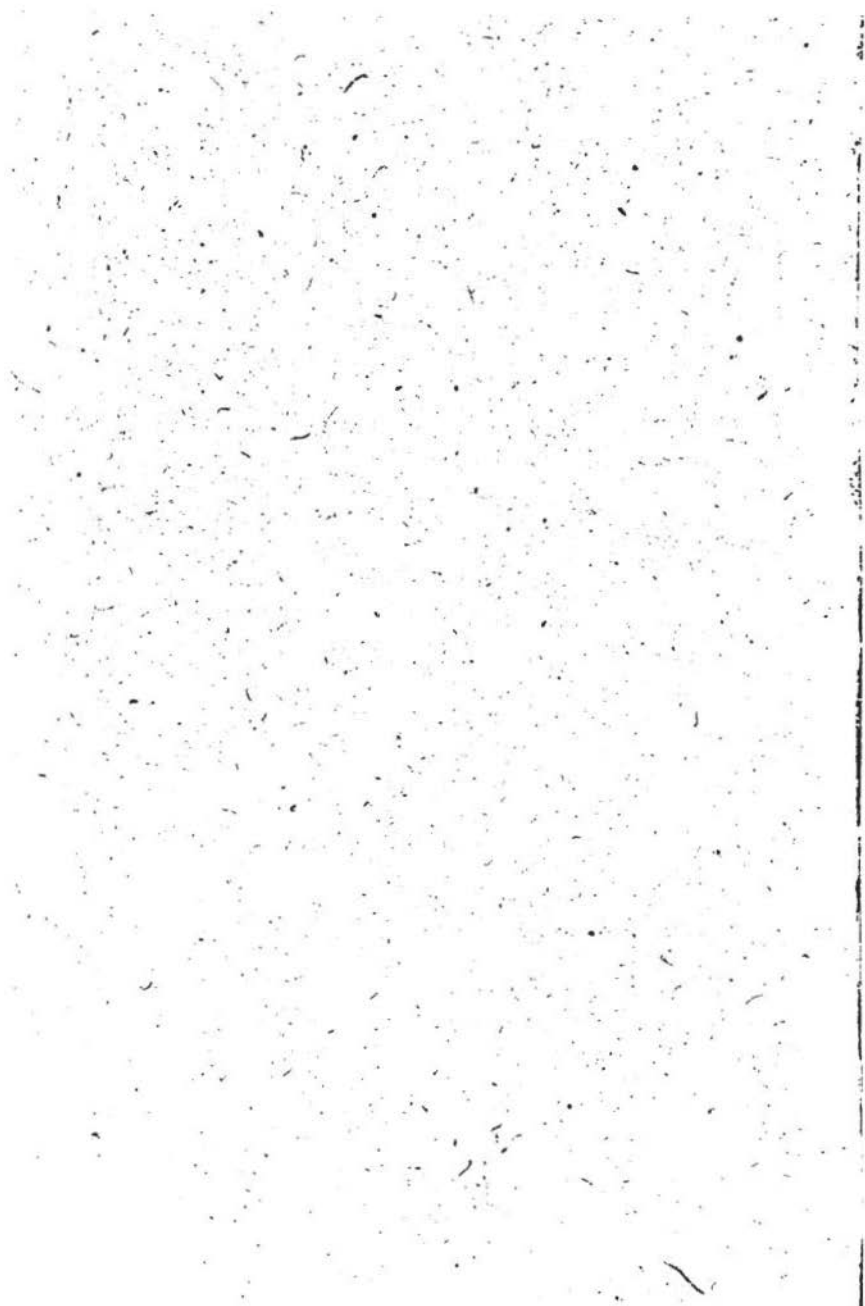
B 3 923 651

T. G. MASARYK
ČESKÁ
OTÁZKA

Česká otázka.

Snahy a tužby národního obrození. *u. c. f.*

Napsal

T. G. MASARYK.

— 2. vydání. —

V PRAZE 1908.

Nákladem Tiskařského a nakladatelského družstva „Pokrok“,
společnosti s ruč. obm.
(Administrace „Času“ II., Jungmannova 21.)

PRESERVATION
COPY ADDED
ORIGINAL TO BE
RETAINED

6920-1742

DB 2066

M 35

1908

MAIA

Předmluva k vydání prvnímu.

České otázky nepojímám tu ve smysle politickém, ve smysle politické praxe, nýbrž rozumím tím sociologický rozbor všech těch záhad, jež vnucují se tomu, kdo postihnout chce *smysl české historie*, kdo poznat chce, čím jakožto zvláštní národ kulturně žijeme, co chceme, co doufáme.

Které a jaké *důvody* máme pro své národní snažení? Víím předobře, že se otázka ta prohlásila a snad ještě prohlásí za národní zrádu. Dnes v kruzích politických a žurnalistických se zálibou se apeluje na národní t. zv. zdravý instinkt, na elementární a pod. síly národní: pokud politika je otázkou moci, jistě tento t. zv. národní instinkt je politická síla velmi drahocenná a můžeme být rádi, jestliže síly té máme co nejvíce. Avšak podle každé psychologie instinkt sloužit musí rozumu, cílům — kdo tedy dovolává se našich národních instinktů, cíle ty musí předpokládat, nevěří-li, že ty slepé instinkty samy sebou vedou k cílům, o nichž ani vědět nemusíme. Dnes takováto víra v politickou a historickou náhodu velmi je rozšířena. Já ji nesdílím, ba pokládám ji za veliké zlo a ve většině případů výroky o elementárních a p. národních silách mám za bezpečné svědectví — politické a národní neuvědomělosti a nevzdělanosti.

Mně česká otázka jest otázkou po osudech člověčenstva, je mně otázkou svědomí. Věřím s Kollárem, že historie národů není nahodilá, nýbrž že se v ní projevuje určitý plán Prozřetelnosti a že tedy je úkolem historikův a filosofův, úkolem

M 320571

každého národa, ten plán světový postihovat, místo své v něm poznat a určit a podle toho poznání co možná s nejpilnějším a nejjasnějším vědomím postupovat při vši práci, i politické. Nemyslím ovšem, že se podaří rozumu sebe pronikavějším odhalit plány Prozřetelnosti, ale věřím, že na dnešním stadiu vzdělanosti je povinností každého myslícího, řídit se předpisem Kollárovým.

Dnes *národní uvědomělosti* bez takového hlubšího základu filosofického nikomu nelze přirknout, nejméně těm, kdo, ať už právem nebo neprávem, stojí na stráži národní.

Také již Kollár otázku českou formuloval jakožto *problém malého národa*, po něm Palacký řešil *úkol malého státu*. Jistě Kollárovi slovanská idea a vzájemnost byla jen prostředkem proti národní malosti, kterou tak zle pocívoval. Přiznávám se docela odkrytě, že i mne tísní naše malost, ale nejsem přesvědčen, jako Kollár, že zřídlem jejím je malý náš počet. Kollár žaloval: „Vzdělanost maličkých národů — ‚národkův a národečků‘ — sama bývá malicherná a neduživá... ona nežije ale jen živoří... malí národkové myslí a cítí tak-kořka jen na polo... v malých národech lidskost projevuje se obmezeně, zmrzačeně... a t. p.“ V tom je mnoho pravdy; avšak myslím si, že mučivá posud malost našeho národního života je jen dočasná, a že přestane. Přestane poznáním a doznáním našich nedostatkův — kdo nedostatky ty poznal a pocítil, bude je odstraňovat. Za tímto účelem vznikly i tyto studie.

To, co tu podáno, je část studií o Kollárovi a doplňujících úvah z minulého a nynějšího ročníku „Naší Doby“. Je to stručný přehled našeho znovuzrození a zároveň předchozí upozornění na problémy, o kterých by se v soustavném rozboru české otázky jednat musilo.

Črty tyto jsou koncesí našim neutěšeným literárním poměrům. O české otázce chtěl bych totiž nejraději uvažovat čistě věcně, bez všelikého historického úvodu. Avšak vím zase velmi dobře, jak jsme v otázce té přivykli k historické berli a proto jí užívám taky. Alespoň Kollára, Palackého,

Havlíčka — myslil bys — měl by znát každý náš vzdělanec;
ano — ale neznáme jich ani ze sta jeden, a proto nezbylo
než podat takto hlavní názory našich nejlepších myslitelův
a národních vůdcův a připravit si literární půdu pro vlastní
práci o české otázce.

V PRAZE v listopadu 1894.

T. G. MASARYK.

Předmluva k vydání druhému.

Druhé vydání je věrný otisk vydání prvního; opraveny chyby tiskové a omyl o předmluvě k Šafaříkovým slovanským Písním. Odkládal jsem toto vydání v naději, že všechny své práce o české otázce shrnu v jednotný celek — odkládám teď tento plán a vyhovuji četným poptávkám zatím tímto otiskem, k němuž z „Naší nynější krise“ přidávám úvodní stať.

Začátkem dubna 1908.

T. G. MASARYK.

Naše obrození

prvá doba; doba Dobrovského.

1. Hnutí evropské, jež přivedilo francouzskou revoluci, a vzniklé vzrušení národní a politické i v národě našem a ostatních národech slovanských mocně se projevilo. My od té doby datujeme své národní znovuzrození. A v této pro nás tak důležité době dospíval Kollár — narozený v osudném roce 1793: hlasatel racionalismu a humanity narodil se v okamžiku, kdy v hlavním městě Evropy ti, kdo prohlásili práva člověka, zakládali nový kult Rozumu... Všecky vlivy a směry znovuzrození přirozeně působily na Kollára a zase Kollár sám pokračoval v těchto směrech. Jestliže německá literatura poskytla mu prostředky, doba znovuzrození vytkla mu cíle a určila mu dráhu. Všecky vlivy Herdera, Frieša a j. německých učitelů nebyly by způsobily Kollárovu ideu, nebýt toho mocného a životního snažení národního, nebýt toho usilování o duchovní samostatnost národů slovanských a jejich jazyka; všecka německá filosofie nebyla by vytkla ty veliké a vznešené cíle, jimž Kollár síly své zasvětil — prostředek sebe lepší a účinnější ladem leží tomu, kdo cíle nemá a pohánek vedoucích...

Ujasněme si jen potřeby a snahy té doby. Nové hnutí české mělo dvojí úkol: První: navázat vším životem na minulost; v níž národ samostatně a svobodně se vyvíjel, a určit

cesty pro vývoj budoucnosti. Druhý: uvědomit si přítomnost, poznat stav zaviněný národním a politickým poklesnutím a probrat se z tohoto poklesnutí k novému, plnějšímu životu. Při tom srovnávání s přítomností, srovnávání s tím, co a jak postupují národové jiní, bylo bezděčným měřítkem.

Buditelé národa musili poznávat, co ze skutečného stavu národa má se podržet, čeho máme se zbavit, co ještě přejmout — nastala doba studií, studií minulosti a přítomnosti; podle přesnosti a správnosti těchto studií fantazie a rozum určovaly ideály budoucnosti.

In concreto byl úkol: utvořit a rozšířit samostatnou a samobytnou kulturu českou a tudíž i vzdělat vlastní jazyk všestrannou prací literární. To byla stránka úkolu pozitivní. Po stránce negativní to značilo, čelit převaze kultury a jazyka německého a vlivům německým vůbec. S Němci ode dávná sousedícími bylo nám zápolit a konkurovat, proti síle jejich se udržet; vlivy maďarské do té doby ohrožovaly nás méně, ale přece již bylo jim odporovat. Sousedství slovanských národů — Poláků, Rusů, Jihoslovanů — pocítovali jsme posud nepatrně. Úkol, jež buditelé naši postavili si před sto lety, máme my, jejich potomkové po stu letech a budou ho mít i potomkové naši, — je to starý náš úkol národní a kulturní.

Povázíme-li, jaký byl náš úpadek na konci minulého věku, kdežto mezitím národové ostatní a zejména také Němci tak úspěšně pokračovali, lze určit, jakými cestami jsme se ve svém boji s německou kulturou brát musili a brali.

Lid venkovský zachoval si svůj jazyk, ale nezachovala si ho inteligence, učivší se ve školách latinsky, teprve později, v XVIII. století německy. Habsburkové, uvázavše se v panování nad námi, prováděli a provedli protireformaci tak pronikavou, že všecko české snažení a pokračování literární a osvětlné na dlouho bylo nemožné. O duchovních potlačovateli sám *Tomek* vyznává: „Jezovité uložili ducha národa českého v staletý hrob.“ Proto se říká, že lid, že sedlák zachoval národnost. Je to do jisté míry pravda. Avšak

ani jiní stavové neztratili vědomí českého naprosto a našim buditelům připadl úkol, sebrat všechny české síly, a probuzovat je k čilejšímu životu, k životu, jenž vyrovnat se měl životu, jež podávala kultura německá.

Všecky tyto snahy buditelské, všechno to nadšené úsilí o samostatnou a samobytnou kulturu přirozeně musilo býti založeno na nějakém jednotném názoru na svět a na život. Nemá-li život lidí myslících být řetězem jednotlivých episod — a takového života člověk jen poněkud myslivější a opravdovější prostě nesnese, — musí všechna práce myšlenková, i praktická, založena být na jistém a pevném základě filosofickém. Buď si základ ten jakýkoli, ale každý, kdo skutečně myslí, jej má, mít jej musí.

I naši buditelé potřebovali takového základu a našli jej ve filosofii německé. Podivný osud: *německá* filosofie dát musila filosofický základ pro národní snažení protiněmecké; pro svou kulturu českou naši buditelé použít musili filosofie německé a použili filosofie jen německé, neboť myšlenky francouzské a anglické přicházely k nám německým prostředkováním.

Toť dějinný význam německého osvícenství, jež sloužilo našim buditelům na konci minulého století — Dobrovskému, Puchmajerovi a j., toť vyklad faktu, že Kollár přebral filosofii Herderovu a Friesovu. Filosofie humanitní a osvícenská přirozeně svědčila našemu úsilí po vývoji, pokroku a vzdělání. To se strany německé filosofie a vědy byla jen historická odplata za půjčku. České hnutí reformní zúrodnilo i německou půdu pro nové idee, čeští vystěhovalci, nejlepší to charakterové potlačovaného národa, v tisících a tisících šlechtili krev i ducha německého, — splácela německá filosofie svůj dluh českému národu a pomáhala buditelům překlenout staletou duchovní smrt. Osvícenství minulého věku, osvícenství německé, anglické i francouzské bylo jen pokračováním v duchu hlavních ideí české reformace.

Po Kollárovi a s ním i ostatní čelní pracovníci národní a myslitelé čeští pořád ještě z německé filosofie čerpali své

základy pojmové. Palacký byl závislý na Kantovi, Havlíček na Bolzanovi, Smetana a jiní na Heglovi a pozdější utíkali se k Herbartovi.

Vedle filosofie a vědy, jak vykládám, po výtce německé, s samého počátku národní kultura budovala se dějintami. Naši buditelé musili poznávat minulost vlastního národa, šlo o to, poznat a určit místo českého národa ve vývoji človeyčenstva.

A opět právě pro toto nejnutnější studium bylo třeba filosofického podkladu a ten, nejurčitěji Kollár formuloval, přejav Herderovu filosofii dějin. Než Palacký nám dal dějiny české, měli jsme filosofii dějin světových a přirozeně zase vzali jsme ji u Němců. Právě tak před českými dějinami Palackého Šafařík vypracoval nám starožitnosti slovanské — od človeyčenstva a humanity postupovalo národní vědomí k slovanství a naposledy k češství, jak ukazuje postup od Kollára přes Šafaříka k Palackému.

Obdobný byl vývoj jazyka. Postavení do plnosti moderního života naši buditelé nutně musili jazyk netoliko očistovat, ale i rozhojňovat. Čerpali tudíž především ze staré češtiny. Další zdroj byly příbuzné jazyky slovanské a konečně jazyk živý a dialekty, zejména slovenština.

Nebylo snadné upravit jazyk staletí nerozvíjený pro moderní svět myšlenkový; proto dlouho užívalo se pro vědeckou práci němčiny — němčina němčinou se zatlačovala. Ještě Kollár napsal svůj hlavní spis německy — o Dobrovském rozumí se to samo sebou —, německy napsal Šafařík svou slovanskou literaturu, Palacký vydal své dějiny napřed německy.

V usilování o jazyk svůj stali jsme se národem „filologickým“ a Jungmannův Slovník proto měl tak veliký význam národní.

Avšak jazyk nevyvíjel se pouze učenými studii jazykozpytnými, mluvnickými a lexikálními, nýbrž musil především sloužit básnické tvorbě a krásné literatuře, podstatné to části každé literatury národní. I v tom oboru byl vývoj ličenými poměry předurčen.

Básníci naši napodobili napřed vzory cizí a ovšem zase hlavně německé; v překladě „Ztraceného ráje“ Miltonova Jungmann nakupil všechny poklady nového jazyka spisovného. Ku překladům záhy přistoupily sbírky národních písní a jejich napodobování; ke vzorům západním přidány vzory slovanské a opět poesie lidové. Hanka vydával písně srbské, Kollár, Šafařík, Čelakovský a j. sbírali písně domácí, Čelakovský napodobil písně ruské. Především a nade všemi však vynikl Kollár svou „Slávou Dcerou“; není nahodilé, že Slovák první v básních vyslovil všechny tužby národního úsilí, — na Slovensku jazykové vědomí udrželo se rzejší.

Naši básníci v té době všichni zároveň jsou činmi vědecky a naopak zase spisovatelé odborní nějakou měrou účastnili se prací z oboru literatury krásné: Puchmajer, Hanka, Marek, Čelakovský, Kollár, Šafařík, — i Palacký s počátku básní a zabývá se aestetikou. Rozdělení práce nastalo teprve později, vědecká a básnická činnost určitěji se urážují.

Konečně v poslední řadě národní náš program rozšířil se programem politickým. Hnutí a boje o svobodu na sklonku minulého století způsobily naše obrození národní a jazykové, na tomto základě a hnutím roku 1848 uvědomili jsme si i svá práva i své poslání politické.

Naznačení dalšího vývoje však už nepotřebujeme, neboť běží jen o to, v celkovém vývoji naší národní věci pochopit Kollára a jeho slovanskou ideu. Bude nám teď možno, poznat a ocenit domácí, slovanské a české vlivy působící v Kollára a po Kollárovi.

2. Probuzení naše, způsobené hnutím osvětovým a svobodnickým, není hned uvědoměle národním. Národnost a jazyk v tehdejší době vůbec a obzvláště v Čechách za hlavní a osnovné pojmy kulturní pokládat se ani nemohly. Po duševních i hmotných svízích a útrapách protireformace a po převratu společenském, který tím se prováděl, přirozeně otázka náboženského a filosofického přesvědčení stály v popředí. Proto, jak nejlépe vidíme na Dobrovském, svobody, poskytované Josefem II., sřlené smýšlením celé Evropy, měly tak ve-

liký význam a tak velikou cenu. Právě že historie česká odkazovala k veliké době reformační, náboženská svoboda právě Čechům byla tak vítána. Svoboda přesvědčení náboženského — ovšem ještě nedokonalá — v zápětí měla i svobodu národní a jazykovou právě tak, jak v minulosti reformace v zápětí měla sesílení národního vědomí a vývoj jazyka.

Jazyk a národnost pojímaly se jakožto orgán a prostředek osvěty a osvěcování a teprve pozdějším vývojem udržení a vzdělání jazyka a národnosti stávalo se hlavním a předním cílem tužeb národních a politických.

Proto v Čechách, jako všude v Evropě, hnutí na sklonku minulého století bylo podstatou svou pokrokové, osvětové, svobodomyšlné v pravém slova toho smyslu.*) Josefinism byl v zemích rakouských jeho oficiálním výrazem.

Dobrovský, hlavní náš křisitel, sám byl josefinista, byl dokonce svobodný zednář. Učená Společnost byla střediskem zednářův a vědecké české práce, vlastně v Čechách vědecká práce je ještě buď latinská nebo německá. Není ku př. náhodou pro Dobrovského, že prvý jeho vědecký spisek věnován byl zničení pověry, — musil dokázat, že zlomek evangelia sv. Marka, darovaný Karlem IV. metropolitnímu chrámu, není psaný od sv. Marka samého. Kdo Dobrovského literární působení zná jen zdaleka, musí vědět, že celý jeho směr myšlení a vědeckého pracování nesen je nezlomnou, nadšenou a důslednou láskou k svobodě. Odsud jeho posud vzorná vědecká odkrytost a jeho široký a světový rozhled, bez něhož by jeho historické a literární práce daleko nebyly měly toho vlivu, který měly a posud mají. Dobrovskému právě z této filosofické stránky ještě málo se rozumí — alespoň záhy byl příliš silným duchem i pro ty naše buditele, kteří z obvyklých

---

*) „Svobodomyšlný“ je doslovný překlad hlavního filosofického (deistického) pojmu minulého století; Angličané, Francouzi a Němci slova toho tenkrát užívali (freethinking, libre penseur, freidenker); dnes slova toho se již neužívá, protože není již toho pojmu. U nás slova se užívá, nemáme podivným způsobem slov pro označení toho, co Němci zovou; freiheitlich, freisinnig.

rámců myšlenkových nemohli se vymanit. Jen tou silou svého ducha Dobrovský všípil život svým literám.

Pro Dobrovského je vůbec charakteristické, že byl svobodomyšlný kněz právě tak, jak Kollár byl svobodomyšlný duchovní. Mezi buditeli prvotními vůbec jsou mnozí duchovní a to jména prvá a nejlepší, ať uvedeme jen: Dobrovského, Puchmajera, Marka, Dobnera, Durycha, Vogta, Vydru; zejména filosofie pěstuje se téměř výlučně duchovními (Zahradník, Marek, Hýna, Klácel, Smetana). Je to přirozené: tenkrát klerus pořád ještě byl vlastně hlavní, snad i jedinou třídou inteligentní a tudíž i u nás jeho účast v hnutí národním byla velmi značná a blahodárná. Účast ta zjeví se nám tím větší, jestliže si vzpomeneme, že kazatelna byla téměř jedinou školou mateřštiny.*)

Toto svobodomyšlné hnutí v Čechách přirozeně odkazovalo k reformaci české, k tradicím bratrským a husitským; naši buditelé pokračovali, kde reakce přervala vývoj. Sotva že udělena zbytkům Bratří tolerance, otištěn mezi prvými spisy Komenského „Labyrint světa“. Až v takových podrobnostech jeví se podstata tehdejšího hnutí.

I není tudíž nahodilé, že první a největší vůdcové nového literárního hnutí českého vedle svobodomyšlného kněze Dobrovského byli potomkové českých Bratří a jejich protestantští následovatelé: Kollár, Šafařík, Palacký. Vůči protireformačnímu katolictví Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký, jsou obhájcové svobody myšlení a vznesených tradic české reformace. Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký hlásají Bratrské

---

*) Podrobné vypočítání duchovních tehdy i později literárně činných podal J e ť e k: Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (od r. 1700 až 1880) 1880. Jestliže autor (pag. 101) říká, že literatura naše až po Tomíčkův spis „Doba prvního člověčenstva“ 1846 byla „panenská a veskrze křesťanská“, tedy to není správné, míní-li tím, že literatura obrodná byla orthodoxní; naopak právě pro duchovní spisovatele je charakteristické, že téměř do jednoho z uvedených byli v duchu josefinského osvětnictví rozhodně neorthodoxní.

ideály humanity, Palacký nám odhaluje pravou velikost naší minulosti.

3. Tak tedy i historicky dovedeme ocenit ideu humanity, ideu lidskosti a všelidskosti, kterou hlásal Kollár. My teď pochopíme, jak právě evanjelický duchovní pokračuje na dráze zahájené v Čechách katolickým svobodomyšlným knězem, my pochopíme, jak a proč Kollár Čech v sousedním protestantském Německu nalézal na vysoké škole Jenské idee vyrostlé nejdříve ve vlastní otčině, jak v Jeně veň působil Friese a Harms v duchu Českých Bratří a jak konečně přilnul k humanitnímu ideálu Herderovu. Humanita po stránce ethické, vzdělanost po stránce rozumové staly se Kollárovi národními ideály.

Ve jménu humanity a osvěty práva národní a jazyková byla zabezpečena a odůvodněna: není přirozeného práva národa nad národem, není přirozeného práva, nedat národu vyvíjet se svým způsobem k ideálům humanity.

Tento ideál humanity v Čechách před Kollárem Dobrovský hlásal, hlásal jej vedle Kollára Šafařík, znal se k němu Palacký. Šafařík ve svých dějinách slovanské řeči a literatury nám ukazuje, jak Slovan od přírody a celou svou podstatou je „pravý světoobčan v nejslechetnějším slova smysle“ a jak proto vždy jen za svou svobodu a práva bojoval; od svobody mírumilovných Slovanův a od pokroku jejich literatury očekává „uskutečnění idee čistého člo- věctví“.*)

Týž ideál lidskosti Palacký káže ve svých Dějinách českého národa a vyzývá jej na obranu národa českého vůči Němcům ve svém poslání k frankfurtskému parlamentu 1848, řka: „... při vši vřelé lásce k národu svému vždy ještě výše cením dobré lidské i vědecké, než dobré národní.“**)

Ve své souborné studii o krasovědě Palacký „svrchovavou ideu člo- věctví“ hned na počátku své vědecké dráhy snažil se

*) Šafařík, Geschichte der slavistischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten pp. 54, 64.

***) Palacký v Radhošti III, 13.

filosoficky prohloubit a zdůvodnit; na spracování toto idee Herderovy měly vliv.*).

Odsud osvětlný ráz našeho znovuzrození, odsud význam Učené Společnosti, později Musea, Matice a jiných zařízení literárních a vědeckých; odsud naše úsilí o školy, jež Čeští Bratři národu odkazovali, odsud konečně, hledíme-li na Kollára samého, jeho úsilí filosofické, humanitní a osvětové. Dlužno říci, že Kollár svým upřílišeným racionalismem se slabil své působení, avšak přes to jeho význam tkví v jeho humanitní ideí. Jeho následníci mohli se spokojit jeho slovanstvím — ale jemu a jeho slovanské ideí za podklad sloužila osvícenská filosofie. Plytkost racionalismu Puchmajerova a pozdějšího, ba až dnešního liberalismu není důkazem a důvodem proti opravdovosti Dobrovského a jeho opravdových následníků.

4. Poznali jsme teď v historickém osvětlení Kollárovy základní myšlenky filosofické: ideu humanity a osvícenství, poznali jsme zároveň, jaký dosah tužby ty měly pro naše znovuzrození; přikročíme nyní k objasnění druhé základní ideí Kollárovy, ideí národnostní: slovanské a české. Kollár dal výraz t. zv. znovuzrození Slovanů.

V pravém slova smyslu znovuzrodili jsme se jen my Čechevé a právě to naše obrození dává celému hnutí slovanskému ráz. Rusové a Poláci se neobrozovali, leda že hnutí reformní v obou zemích souspadalo s hnutím českým. Jiho-slované turečtí osvobozovali se politicky, rakouští jen do jisté míry se obrozovali podobně jako my. Žádný jiný národ neprodělal tak hluboké přeměny politické, sociální a kulturní jako národ náš a právě proto národní hnutí minulého století u nás se projevílo nejzvláštějším způsobem.

Sesílení a sebepoznávání slovanských národů dalo se totiž zároveň se sesílením a sebepoznáváním národův ostatních. Zároveň s námi křísili se na př. Řekové a hlavně Ma-

*) Palacký v Radhošti III, p. 367.

ďaři, jejichžto vývoj v mnohých podrobnostech podobá se vývoji našemu.

Slované jednak sami ze sebe vyvíjeli se obdobně jako národové ostatní, a pokud národové druzí nás předčili, pracovali i pro nás. Národové v Evropě již dávno nejsou izolováni. A co se Slovanů dotýká, vždy byli členy rodiny evropské, křesťanské a je klamně mínění, že od ostatních národů byli jsme odděleni. Neplatí to ani o Rusech v té míře, jak se i od neslovanských i slovanských myslitelů a hlavně politických a nacionálních jednostranců říkává,*) o ostatních Slovanech, až na část Srbův a Bulharů, nikdo toho vlastně ani netvrdí. Slované nebyli izolováni; fakt, že zejména se sousedními Germány byli namnoze v poměru nepřátelském, není důkazem nevzájemnosti, naopak, ostatně byli Slované s Němci a tudíž s Evropou také ve stycích přátelských, alespoň mírných.

Národní hnutí Slovanů dalo se, když ve Francii práva člověka byla prohlašována, když v německé filosofii a literatuře hlásal se ideál humanitní a když angličtí filosofové zakládali přirozenou mravouku humanitní.

Idea humanity nezastavila se před celními a politickými šraňky, před i za těmi šraňky lidé všude stejně myslili a ke stejným špěli cílům volnosti a lidskosti. U nás však všechny tyto tužby evropského myšlení docela přirozeně pojily se ke snahám naší české reformace a právě proto naše znovuzrození je historický vývoj docela přirozený a část všeevropského vývoje vůbec.

Prohlášení práv člověka neplatilo tudíž pouze Francii, ale celému křesťanskému světu a obzvláště také národů našemu. A když revoluce zásadám svým stala se nevěrná a když vracela se k těm prostředkům násilí, proti kterým původně povstala, opět celá Evropa — i Francie — spojila se proti ní. Svatá aliance formálně zpečetila, co pojilo národy proti útočné revoluci a Napoleonovi. Jak v Německu

---

*) Masaryk, Kirějevskij, § 55.

tak i na Rusi vzplanulo národní vědomí proti evropskému diktátorovi. Že ovšem toto spojení států čelilo pak i proti svobodě národů, je opět jen doklad — třeba nemilejší — té všeevropské vzájemnosti.

Jak všude stejně se cítilo a mysliho, vidíme z literatury a filosofie. Vůdčí idee byly všude stejné, my Slované přijímali jsme, co vytvořili naši pokročilejší sousedé a nesousedé. Voltaire psal pro Evropu a četl se v Evropě, stejně v Paříži, Berlíně, Praze a Petrohradě. Rousseau dal výraz tužbám všech národův a proto i Herder a později Kant, Schelling a Hegel stali se učiteli nejen Němcův, nýbrž i nás Slovanů. Herderova idea humanitní žije v Dobrovském, v Kollárovi, Šafařík a Palacký jí se dovolávají. Co Dobrovský a jiní světu měli říci, řekli mu v jazyku neskvěm, před nich překlady a rychlými zprávami vzájemnost myšlenek a lidí se udržovala a sílila.

Jak před revolucí a za revoluce, tak opět i v době reakce v literatuře byronism a romantism na celé čáře se projevuje — Byron zejména na nás Slované mocně působil: Mácha, Mickiewicz, Puškin. Opět důkaz té jednoty literární a vzájemnosti všeevropské.

Není tu ovšem možné vylíčit dopodrobna všecek obsah znovuzrození slovanských národův a ukazovat, jak mu u jiných národův odpovídají zjevy stejné a podobné; ale stačí to, co předneseno, k ospravedlnění výroku, že znovuzrození Slovanů je znovuzrozením i jiných národův a významu všeevropského. Změna a vývoj národů slovanských znamenaly přeměnu a vývoj národův sousedních i nesousedních. Jestliže na př. Srbsko se osvobodilo, to přece znamená, že ubylo panství tureckého a to znamená změnu v celé politické konstelaci evropské diplomacie. A podobně zmohutnění slovanských literatur, slovanské vědy a filosofie znamenalo přeměny v evropské společnosti literární a přeměny ty nutně vliv měly na další rozvoj společenských, politických, národních a hospodářských poměrů evropských. Vzdělanější Slovan konec konců stával se v každém ohledu samostatnějším.

Znovuzrození Slovanů nezbytně mělo mocné vlivy na současné poměry evropské.

Tuto světovost slovanského obrození Kollár velmi dobře postřehl a svou ideou humanity a vzájemnosti vyslovoval. Vzájemností slovanskou nepožadoval nic jiného, nežli co platilo v míře silnější u národů jiných. Kollár vzájemnost všeevropskou sesílit chtěl tužší vzájemností slovanskou. Chtěl ovšem tužší literární vzájemností mezi Slovany sesílit národní vzdělání slovanské a slovanské sebevedomí.

5. Tento světový význam slovanského znovuzrození nejlépe vynikne nám, když srovnáme si, třeba jen chvatně, jak samostatně a v téže době idea slovanská se projevuje v Čechách, v Polsku a na Rusi, to v Kollárovi, Mickiewiczovi a Kirějevském,*) v českoslovanské vzájemnosti, v polském mesiánství a v ruském slavjanofilství. Již ta současnost je důkazem, že jedná se o věc všeobecnější.

Učení všech tří slovanských myslitelů má za základ rozřešení historických sudob človecenstva, rozřešení otázek vůbec — otázky tedy, jak definitivně uspořádat život všech národů, celého človecenstva. Čech záhadu tu rozřešit chce na základě rozumovém, osvěta a humanita mají zabezpečit človecenstvu další vývoj; představiteli živými těchto principů abstraktních jsou Slované, Slované všichni. Polák řeší týž problem; ale ne rozumem, nýbrž citem, ne osvětou, nýbrž náboženstvím má otázka býti rozřešena. In concreto náboženství a církev katolická má být základem, národ polsky ve spojení s francouzským vůdcem národů, a proto, že běží o novou a definitivní organizaci nejen Slovanů, nýbrž i ostatních národů, polské mesiánství nemůže se odloučit od hnutí evropského, naopak musí se ho zmocnit a proto Polska spojí se s Francií, v níž Mickiewicz vidí živý pramen moci. Kdežto Kollár, jsa věren ideí humanity, provedení velikého světového úkolu očekává od práce literární, žádaje proto i na

---

*) Idee všech tří dozrávají a počínají se projevovat v téže době, kolem roku 1830; a opět po roce 1840 všichni tři podávají je světu ve formě uzrálejší, definitivní. Současnost je úplná.

Slovanech vzájemnost literární, Mickiewicz provedení plánů mesiánských očekává od moci vojenské, francouzská bojovnost a moc, jak projevila se v Napoleonovi, sloužit má polské ideí. Kollár je Český Bratr, Mickiewicz je katolík po srdci Bonifáce VIII., ukazujícího světu podle podání dva meče a řkoucího: „Ecce duo gladii, ego sum Caesar.“ Meč tedy provede ideu polskou, slovanskou, lidskou, meč zejména spojí nepřátelské bratry polské a ruské, — český humanitář bratry ty na zemi spojit chce vzájemností literární, ve slovanském nebi sedí tam v bratrské shodě vedle sebe, kteří na zemi se katanovali, Kościuszko a Suvarov.

Kirějevský také řeší problem všelidský. Slavjanofilství — teprve dle zvuku a pozdějšího výkladu: láska k Slovanům — je láska ke slovanské církvi, ku pravoslaví, stát a vzdělanost na slovanských základech je žádoucí organizace všelidská, všekřesťanská, slavjanofilstvím odčiní se veliké schisma rozdvojivší západ od východu. Z východu zazáří spásné světlo.

Snoda i různost těchto tří apoštolů slovanské a všelidské lásky odpovídá národnímu bytu a časovým poměrům. Cíl ovšem je stejný, ale rozcházejí se v prostředcích. Čech důvěřuje vědě a filosofii, Polák a Rus náboženství; ale každý jinému a církvi své. Čech čeká spásu od klidné a smírné práce, Rus by mu přisvědčil, ale Polák chápe se meče. Čech radí se s rozumem a povoluje Rusovi, že rozum ten má poslouchat srdce, Polák apeluje jen na srdce. U jiných národů hlava a srdce jsou prý rozloučeny: Slovan myslí a cítí zároveň v jednom, u jiných národů jedna mohutnost obyčejně utlačuje nebo předchází jiné — Kollár. Sebrat všechny jednotlivé části duše v jednu sílu, najít to vniterní středisko bytí, kde rozum i vůle i cit i svědomí i krásné i pravdivé i podivné i žádoucí i spravedlivé i milosrdné a všecek objem rozumu sbírá se v jednu živou jednotu — Kirějevský; Není dosti skutečnou pravdu znát, musíme se proniknout jejím světlem a teplem, měj srdce a hled v srdce; avšak svět dán hlavě, srdce věčně se trápí — Mickiewicz. Avšak: Život lidstva je

vývoj rozumu — Kollár; Lidstvo nabaživší se vedení abstraktního rozumu touží po celosti svého duševního žití a tu celost dává jen víra pravoslavná — Kirějevský; Panovat chci mocí svého citu, cit ten chrání se vírou katolickou — Mickiewicz. Spasitelem lidstva bude Slovan — Kollár; Spasitelem lidstva bude Polák s Francouzem — Mickiewicz; Spasitelem lidstva bude Rus — Kirějevský; Učme se nalézt cestu vzájemnou prací společnou — Kollár; Národ polský cestu tu nám už ukazuje — Mickiewicz; Ukazuje ji národ ruský — Kirějevský. Důvěřujeme geniům všeho Slovanstva, těm Dobrovským, Kopitarům, Šafaříkům, Gajům, Pogodinům, Chomjakovům a jiným a jiným mnohým — Kollár; Oddejme se genu velkého muže, Napoleona — Mickiewicz; Následujte ruského mužíka — Kirějevský...

Podrobnější srovnání čtenář sám si učiní; sami budeme mít příčinu jednotlivá učení srovnávat a ocenit, až vyložíme zejména mesiánství Mickiewiczovo a jiné idee slovanských i neslovanských myslitelů, zabývající se stejnou záhadou. Zatím jen tolik už můžeme z charakteristiky Kollára poznat, že jeho idee jsou nejméně určité a obzvláště zasluhuje povšimnutí, že netroufal si doporučit za vůdce Slovanstva a lidstva národ svůj, jak učinil Rus. Polák doufá jen v pomoc národa neslovanského, francouzského. Napoleon jest mu mesiášem, Kirějevský staví ruský národ v hlavu jen proto, že sobě zachoval čisté učení církve východní. Všichni tři spoléhali na principie všeobecné, všelidské, již vypracované — v humanitu, v katolictví, v pravoslaví.

6. Přes to, že Kollár hlásal všeobecnou ideu humanitní, zároveň, ba ve jménu jejím hlásal ideu národnostní.

Idea národnostní, jak se teď obecně pojímá, počíná se upevňovat na sklonku minulého století a právě v souvislosti s ideálem humanitním. Před tím lidé byli si vědomi svého církevního a státního členství — že národ, jako celek, vedle církve a státu, v nich a mimo ně má kulturní poslání, toto přesvědčení vzniká v kruzích širších teprve na sklonku minulého století. Nebudeme vykládat, kterými

jednotlivými vlivy se tak dále, stačí nám tu, co jsme právě ukázali, že na sklonku minulého století v celé Evropě národové se počali osvobozovat ve jménu humanity a přirozeného práva. Proti absolutismu, jenž ústy Ludvíka XIV. hlásal, že státem je jediný, Rousseau hlásá a francouzský parlament dekretuje, že státem je národ. Tento názor filosoficky formuloval jeden z nejprvnějších, ba vlastně první, Herder, dovozuje z humanitního ideálu oprávněnost ideálu národnostního. Stát Herderovi je útvar umělý, neboť příroda člověčenstvo organizuje v národy — rodina rozrůstá se v rod, rod v národ, národové každý se svým zvláštním národním charakterem jsou přirozené organizace vedle a v umělých organizacích státních. „Příroda vychovává rodiny; nepřirozenější stát je tudíž také *jeden* národ s *jedním* národním charakterem. Tento se v něm udržuje mnohá tisíciletí a běží-li vladaři z něho zrozenému o to, může nepřirozeněji být vzdělán; neboť národ je tak rostlina přirozená jako rodina, jen že má více větví. Nic tedy účelu vlád nezdá se tak protivit jako nepřirozené zvětšování států, divoké směšování lidských plemen a národů pod *jedno* žezlo.“*) I čerpá Herder z historie poučení a naději, že všechny umělé útvary státní jako hlína se rozpadnou a že v národních státech uskuteční se ideál humanity.

Docela v soulase s tímto učením Herderovým, z něhož do značné míry Rousseau k nám mluví, Kollár pojímal národ a národnost jakožto přirozený orgán člověčenstva a tudíž ve jménu humanity žádal svobodu národa svého a slovanského vůbec. Kollár však v tom odchytil se od Herdera, že na národnost kladl důraz mnohem silnější — vždyť se mu přímo může vytknout, že se mu, alespoň ve „Slávy Dceři“, humanita téměř ztratila, kdežto národní tužby stupňoval až k samým mezím národní výlučnosti, a tudíž i nespravedlivosti.

7. Národní vědomí jednotlivých slovanských národů přirozeně a samo od sebe vedlo ke vzájemnému sblížení.

*) Herder, *Idee*. IX. kn., 4. kap.

Tomu sblížení slovanských národů byly příčiny některé. Předně skutečné kmenové povědomí a s ním souvisící jazyková příbuznost. Krev není voda — jsme si rodem blízcí, bližší, než nám jsou národové na př. germánští a románští; druhému jazyku slovanskému i z praktických důvodů snáze a dříve se můžeme naučit než jazykům jiným. Odkazuje Slované k sobě nepřátelství národů jiných, zejména německého, nad Slované panujícího a mezi nimi žijícího — pangermanism hlásal se dříve a určitěji než panslavism. Některé Slované svazuje stejné politické těleso. Konečně u malých národů slovanských a národů slabých opora o ostatní národy slovanské a zejména o národy větší, kulturně a politicky silnější, byla docela přirozená. Kollár obzvláště na tento moment klade největší váhu vykládaje, proč idea slovanské vzájemnosti vznikla na malém a slabém Slovensku.

Proti těmto silám spojujícím síly působí i rozpojující. Slované sami žalují, že jsou jakoby od přírody obzvláště nevsvorní; nevím: germánští Skandinavci na př. také se nedovedou sjednotit a skandinavská idea, jak známo, selhala přes nápor německý; podobně Němci sami dlouho se svářili a politicky spojení nejsou posud. Proto není se co divit, že i jednotliví slovanští národové, vedení svými zvláštními zájmy jazykovými, literárními, kulturními, náboženskými a konečně politickými se nesblížovali těsněji.

Protože mimo Rusy ostatní slovanští národové jsou malí a většina pod žezlem Habsburským, politicky otázka slovanská hned od samého probuzení slovanského vědomí otáčí se okolo otázky rakousko-ruské.

Austroslavism byl dán sám sebou. Zejména ve Vídni a také v Pešti inteligence slovanská ve smyslu austroslavismu se sblížovala. Kollár v Pešti poznával se zejména s Jihoslovány, tuším, že znal ze slovanských jazyků nejlépe srbsky, a podobně Šafařík sblížil se jazykově i literárně se Srby. Položení slovanské k tomu vedlo — netoliko v hlavním městě Uher různí národové se stýkají, ale Slované koloniemi svými

na jihu se Srby a Chorváty jsou promíšeni. Kollárova vzájemnost ve skutečnosti stala se vzájemností slovensko-srbskou, slovensko-hrvatskou. To byla, pravím, vzájemnost skutečná; vedla také k politické akci roku 1848.*)

Na druhé straně všem Slovanům, i Polákům, Rusko záhy musilo se státi předmětem slovanských úvah a tužeb. Rusko na konci XVIII. stól. bylo jediným samostatným slovanským státem. Polska padala, Srbsko dosáhlo samostatnosti teprve r. 1815, jedině Černohorci byli volnější; přirozeným způsobem tedy Slované oči své obracet musili na Rusko. Rusko nebylo však pouze samostatné, ale veliká moc jeho počala se v celé Evropě pocíťovat více než před tím; o přátelství s Ruskem vždy ucházelo se Prusko a krok za krokem Rusko zasahovalo do záležitostí evropských, již tím, že v odvěkém boji proti Turecku bylo přirozeným ochráncem pravoslavných Jihoslovanů. Tou měrou, kterou pak moc státní a politický vliv sileny byly i literaturou, naši buditele přirozeně ruský jazyk a ruskou literaturu před ostatními počínali studovat.

Pro naše buditele padá na váhu slabost tehdejšího Rakouska, slabost politická i hospodářská, projeví se 1811 státním bankrotem. Obávající se úplného rozpadnutí Rakouska a vidouce, jak proti světovládné tyranii Napoleonově Rusko se staví v hlavu potlačených národů, přirozeně naděje

---

*) Této vzájemnosti v oné době zajisté napomáhala armáda svou dislokací. Živě se pamatuji, jak na mne v dětství působila delší přítomnost polských hulánů: jak mne vábil jazyk cizí a přece necizí, jak mimoděk vedl ke srovnávání a napodobování resp. mluvení. Podobné vlivy působily jistě na mnohého; Kampelík na př. vypravuje (Germanisace, 134), jak v Budíně 1832 slyšel rozmlouvati vojáky Slováky, Čechy, Poláka, Srba, jak to naň působilo a jak to povídal Kollárovi: příběh ten „konavého“ života, Kampelík říká, žavdal příčinu k rozmluvě o slovanské rozháranosti, z čehož později povstala v „Hronce“ krátká rozprava o vzájemnosti slovanské. Kampelík tedy — (srov. v Sborníku Kollárově str. 195 Komárkovu stat o literárních stycích Kollárových s Kampelíkem) — připisuje tomu příkladu prostých slovanských vojnů značný vliv na Kollárův spis o vzájemnosti, — spis i bez toho vlivu byl by vznikl, ale působil i vliv tento.

na zachránění národa, k národnímu sebevědomí sotva se pro-
budivšího, obracely se na Rusko.

Proto vedle austroslavismu ustaloval se rusoslavism ane-
bo panslavism rusofilský anebo přímo panrusism. Jak se ob-
zvláště u nás, před Kollárem, slavism vyvíjel, ihned vyložíme,
napřed však musíme promluvit o panslavismu a panrusismu
— německém.

8. Ano — před Kollárem a našimi ostatními všeslovany
v Němcích projevil se velmi silné a určité rusofilství: Her-
der — (rodem Prus!) — i tu předešel Kollára. Herder,
Kollárův učitel ve filosofii dějin a Slovanstva, ukázal také
na světové poslání Ruska!

Herder dostal se totiž hned po svých akademických stu-
diích 1764 — narozen je 1744 — do Rigy, kdež jako učitel
a kazatel trávil až do roku 1769. Doba ta byla pro vývoj fi-
losofie a zejména jeho filosofie dějin velmi důležitá, jakož
i sám pokládá pobyt v Rize za nejšťastnější. Obzvláště pak
měl v Rize příležitost seznámit se s tehdejší reformní
úsilím popetrovským, s plány a záměry carevny Kateřiny II.,
jejíž proslavený „nákaz“ jej přímo elektrisoval. V jedné své
óde Kateřinu zrovna zbožňuje a kochá se velebností o ohrom-
ností „Kateřinina světa“, sahajícího od Ledového moře až
k nám (do Rigy), od Číny až k Baltu“...

Petr Veliký Herderovi od dětství až na konec života
byl ideálem panovníka; anonymní ódou na nastolení Petra III.
Herder vůbec započal 1762 svou básnickou dráhu — rodný
kraj Herderův po několik let byl v držení Ruska.

V reformě Petrově a v jejím pokračování Kateřinou viděl
velkolepý pokus, vychovat veliký národ. Vidí v její reformách
úsilí o ideály humanitní a v nazírání tom utvrzovalo jej Ka-
teřinino přátelství k francouzským filosofům. Myslí, že Ka-
teřinou i jeho ideály humanitní se dají uskutečnit ve velkých
rozměrech a proto se chystal napsati spis o ruské osvětě, přeje
si, aby zbožňovaná carevna obrátila naň svou pozornost. V ru-
ském národě viděl národ čerstvý, svěží, nepokažený; obzvláště
když pak r. 1796 odcestoval do Francie, na své oči si potvrdil,

co vlastně z Rousseaua již dávno věřil, že totiž Francouzové jsou národ starý, zanikající; srovnáváje takto ve skutečnosti Francii a Rusko — třeba jen jak se mu v Rize zjevovalo — došel přesvědčení, že z Ruska lze udělat národ docela svěrázný a původní („Originalvolk“), přímo ideál historického vývoje. „Ukrajina stane se novým Řeckem: krásné podnebí tohoto národa, jeho veselá přirozenost, jeho hudební nadání, úrodná půda atd., jednou se probudí: z tak mnohých malých, divokých národů, jakými kdysi i Řekové byli, vznikne národ vzdělaný, jeho hranice budou se rozprostírat až k Černému moři a odsud celým světem!“

Nebudeme vyličovat, jak Herder se nadchnul vítězstvími Rusů nad Turky, jak se mu nelíbí vlastní rodný stát Prusko — (pruské státy musily by se prý rozkouskovat, kdyby měly být šťastnými) —, jak odsuzuje Friedrichovo chování k německé literatuře atd., o tom všem v životopise Herderově čtenář se může poučit podrobněji; zde běží jen o to, postihnout důležitý pro náš národní vývoj fakt, že Kollárův německý učitel nebyl pouze milovníkem Slovanů, nýbrž přímo nadšeným ctitelům Rusův a že jeho názory o Rusku v pozdější době vyzrály v to, co ve svých „ideách k filosofii dějin člověčenstva“ hlásal o Slovanech a budoucím věku humanity.*) Slovanů byli mu in concreto Rusové, v Rusku, v přírodě a lidech poznal svého rousseauovského člověka, historické poslání Slovanů viděl v úkolu Ruska, uskutečňujícího ideál humanity a osvičenství.

Do které míry a kterými cestami Herder poznal Rusko

*) Herderův pobyt v Rize a ruské vlivy Haym v životopise Herderově líčí I., zejména str. 333 až 337 a 72; srv. o Petrovi Velikém II. 186, I., 65; o zmíněné ódě na Petra III. viz I., 15. Prof. Soběstianskij (Ученія о національнѣхъ особенностяхъ характера и юридическаго быта древнихъ Славянъ 1892 p. 15, 16), jednáje o Herderových názorech o Slovanech, praví o říšském vlivu, že Herder stal se nejhoroucnejším ruským patriotem, — správně, jestliže se ruský patriotismus pojímá nenárodně, pouze politicky a to ve smyslu humanitního ideálu XVIII. věku.

slovanské, nemohu říci podrobně. Pokud soudit dovedu podle jeho spisů, Herder četl a znal historické práce a časopisy, vydávané většinou německými učenici tehdy v Petrohradě žijícími. Co tehdy v Rusku se stalo a dále, o tom Evropa dobře se poučovala; důležité spisy vycházely německy, latinsky a francouzsky a ruské poměry všude v Evropě se stopyvaly, tak že Herder snadno i bez znalosti slovanských jazyků mohl se o Slovanech poučit a to od Slovanů samých, píšících tehdy většinou německy.*)

Rostoucí vliv Ruska a reformy tam podnikané, zejména reformy Katčrininy, nelíbily se pouze Herderovi. Zajímavý je na př. hlas italského filosofa *Filangieriho*, jenž podobně jako Herder očekává ruské prvenství v Evropě. Očekáváje panství humanity a osvěty, viděl v zákonníku Kateřiny II. dostatečný důvod, aby Rusko, sílící se i politicky, vládlo padajícím národům evropským.**)

9. U nás slovanské vědomí šířilo se tedy z uvedených důvodů tou měrou, kterou rostlo vědomí české.

S počátku na konci minulého století slovanské vědomí sesilovalo se učenici a vědci, hlavně historiky a gramatiky. Práce Dobnerovy, Pelcevy, Voigtovy, Durichovy a j.***) odůvodňovaly a pevnily netoliko vědomí české, ale i slovanské: ohniskem a pevným základem toho hnutí stal se Dobrovský, veliký zakladatel *slavistiky*, — *slavista* dříve byl než bo-

*) Ve svých „Ideách“ Herder tam, kde mluví o Slovanech, dovolává se těchto autorit: „Frisch, Popowitsch, Müller, Jordan, Stritter, Gerken, Möhsen, Anton, Dobner, Taube, Fortis, Sulzer, Rossignolli, Dobrowski, Voigt, Pelzel u. s. w.“

***) Filangieri, *Scienza della legislazione* 1770 I. kn. kap. 8.

***) Pelcl na př. hned v prvním vydání svých dějin 1774 počiná dějiny české pohledem na Slovanů vůbec, jejichžto prý potomky Čechové jsou: líčí pak naše „prarodiče“ podle známého místa z Prokopia. Doklady k tomu, že se v Čechách vědomí slovanské i v starších dobách neztratilo, viz u Perwolfa, *Славяне ихъ взаимнаго отношенія и связи* II., zvláště hlavu o české slavistice v XVII. a XVIII. století.

hemista, a posud „slavistika“ je věcně oprávněným nazváním i speciálních slovanských studií. Věda právě pro naše znovuzrození více udělala, než dnes ve mnohých, domněle velmi „praktických“ politických kruzích se myslí.

Práce historikův a Dobrovského záhy vnikají do vědomí inteligence a do lidu. Důkazem tomu sloužit může Puchmajer a jeho činnost básnická, pokud totiž básníci význačněji než vědci charakterisují city a smýšlení své společnosti. Svě „Sebrání zpěvů a básní“ významně věnoval Dobrovskému, jenž v podniku jeho, kterýmž počíná se naše básnické obrození, pomocnou měl účast. V počátcích této sbírky ještě velmi málo se nalézá: uvědoměle slovanského vědomí. Sám Puchmajer sice uvádí svoji sbírku překladem ódy Cheraskova, ale ostatek je šmahem básněno pod vlivem německých vzorů a nikoli — a to je charakteristické a poučné — ve smyslu pozdějšího vlastenectví; teprve v III. ročníku (1798) je básně promyšleněji vlastenecká („Na Čechy“) a v ní je také zmínka o národech slovanských.

Avšak Puchmajer sám svým vývojem stává se účinnějším hlasatelem slovanské ideje tím, že vniká do prací slovanských národů a poznává jazyk slovanský, zejména ruský.

Nejrozsáhlejší a N. B. puchmajerovskou básně: Chrám Gnidský (1804) zdělal podle polského vzoru Szymanowského. V zajímavé předmluvě Puchmajer hlásá „sjednocení se všech Slovanů (aspoň v naší monarchii písmem latinským)“ a k tomu konci, aby poněkud sblížil Poláky s Čechy, zavádí svůj pravopis. Horlí proti předsudku, jakoby na východu nekvetla poesie, nýbrž jen na západě, je přesvědčen, že naopak českým básníkům vzory slovanskými „přehojná žila zlata nejčistšího“ by se odkryla. Jen tímto „jistým prostředkem“ zabráníme postupu odčešfování a odslovaňování. Konečně doporučuje obzvláště polské básnictví pro svou hodnotu. Zejména pak překládání z „cizozemštiny“ ušetří nám „polovici“ práce, bude-li mít i polský překlad po ruce (proč nestačí jen polský?!) a druhé: staneme se slovanštějšími a tak nebude oba-

vy, že „tou nemotornou poněmčilou češtinou všechno se pokazí a zmate“.

Slyšíme tedy: potřebujeme slovanských jazyků k očištění češtiny, slovanské jazyky jsou nám z praktických důvodů snadno dostupny a konečně buď zaznamenáno, že Puchmajer přeje tak zv. austroslavismu — proto, že právě jsme v téže říši vedle sebe.*)

Tento austroslavism a ocenění poesie „nešťastného národa Polského“ Puchmajerovi nepřekážel stát se rusofilem; náš první básník složil prvou ruskou mluvnici. Zajisté spojení poesie a mluvnictví pro dobu velmi je významné. Zajímavo je opět věnování pravopisu rusko-českého (1805) Růžičkovi: je nadšen, že Růžička, byvší v Chersoně v diplomatickém poselství, s Rusy česky se domluvil, je šťasten, že takto podán důkaz, že češtinou, tou pohozenou češtinou, dále člověk dojde světem, než jazykem jiným a ovšem německým.

V posledním (V.) svazku svého „Sebrání“ (r. 1814) umístěna je již báseň Markova „Jungmannovi“ a tam už zřetelně se volá:

Tam od východní strany duch Slavie věje...

Tam k Slovanům jest otvor líbezného zření...

Vždyť Rurykovo žezlo nám se nevyrvalo,

Až podnes stojí Moskva...

Avšak Markem přicházíme již do druhého období, a my chceme napřed zachytit slovanský charakter doby první.

10. Duchovním střediskem této první doby národního obrození je *Dobrovský*. Ocenili jsme Dobrovského jako osvíceného josefinistu — žák osvícence *Scibla*, jenž žákům svým

---

*) I v básni „Na jazyk český“, psané 1816 z radosti nad uvedením češtiny do škol, ozývá se austroslavism:

Radujme se, bratři, s námi
Moravané, Slováci!
V spolek svatý půjdem s vámi,
Slezané a Poláci!
„Jeden jazyk!“ naše heslo
Buď, by nám to slávu neslo.

zjevoval učení Rousseaua a Humea, důsledným byl přívržencem a záštitníkem ideálů humanity.

Kollár od něho netoliko veden byl, jak od svých jenských učitelův a od Herdera, k humanitě, nýbrž i k slavistice a slovanské vzájemnosti. Otcem slovanského našeho vědomí je Dobrovský. Kollár Dobrovského uznává za svého hlavního učitele a zajisté správně a právem. Z jeho činnosti potřeboval jen abstrahovat pravidla a měl buďovu svou zbudovánu a provedenu.

Výslovněji Kollár poměr svůj k Dobrovskému formuluje tak, že prý tento k literární vzájemnosti proklestil dráhu, ačkoli „nevědomě a neúmýslně . . .“; jeho spisy jsou „všeslovanské“ (allslavisch), „ačkoli ještě nevěděl, co slovanská vzájemnost v literatuře jest“. A vykládá, proč pro neznalost slovanských jazyků Slovanům o důležité věci týkající se všech Slovanů psát musí německy, opět za příklad uvádí Dobrovského, že i tento psal svá „panslávská“ (panslavischen) díla německy nebo latinsky.

Podotkli jsme již, jaký význam má vědecká slavistika Dobrovským založená — naše české vědomí bylo právě podstatně slovanské. Dobrovský, jsa zakladatelem slavistiky, zároveň jest i prvním bohemistou, chceme-li tím slovem označit soubor všech poznání, vykládajících nám podstatu českého národa a české národnosti. Dobrovský stvořil srovnávací a historickou gramatiku slovanskou a českou, on podal nám dějiny literatury naší posud nepřekonané co do koncepce a hloubky názoru, Dobrovský podal mnohé historické a lingvistické příspěvky — zkrátka Dobrovský byl skutečným zakladatelem vědeckého bádání o Slovanech a Česích. A jak správně vnikl do ducha své mateřštiny! — že poznal přízvучnost naproti lžiklasickému copu časoměrnosti a že ustálil roztrídění českého slovesa, tyto dva výkony dokazují samy o sobě, jak Dobrovský národnímu hnutí vykazoval dráhy.

Dobrovský cítil však také slovansky a česky — ba vlastně česky a slovansky.

Vezměte si na př. jen jeho „Slavína“ a „Slovanku“ a hned uvidíte, co Dobrovský učinil pro slovanskou věc a jak Dobrovský slovansky cítil. Hned úvodní posláni „Slavína“ ke „slovanským bratřím“ je nad míru krásné a hluboké — míním hluboce myšleno i cítěno; ani Kollár ani Jungmann, jichžto cit obecně se uznává, nenapsali nic srdečně teplejšího. A s jakou pilí Dobrovský v těchto svých sbírkách, jakož i v ostatních, z celé slovanské a světové literatury shledává, co by Slovanům slovanský svět mohlo vyličít, slovanský svět přítomný i minulý. Hned na prvním místě — mluvím o „Slavínu“ — podává Herderovu stať o Slovanech a podobně pak, jak pravím, s mravenčí pilí shledává všecko, co poznání a milování Slovanstva mohlo by sloužit. A jako v „Slavínu“ a „Slovance“, tak už ve svém „Literarische Magazin“, ve svých Dějinách české literatury — slovem ve všech svých pracích psal a cítil slovansky.*)

Dobrovský byl rozhodný rusofil. V jeho sbukromých přednáškách to bylo znát, jak se Ruskem pečlivě zabývá; vidět to bylo z toho, že sám podává ruskou gramatiku a Puchmajer svou českou mu věnoval, k německé Dobrovský mu napsal předmluvu. Kopitar říká mu, že je „polorus“, a vytýká mu přílišné rusofilství.***) V jednom dopise Dobrovský mluví o státní řeči v Uhrách, r. 1805 sněmem ustanovené; doufá, že usnesení nepotrývá věčně: „Slováci vzpiraji se proti tomu udatně dosti, a kdyby přece jazyk svůj musili zaměnití za jiný, dal by se přece lepší vyvoliti.“***)

Dobrovský věří, že Slovanstvo světu vydá nové světlo. V několika rádcích napsal celou filosofii dějin. Odporuje totiž Kopitarovu plánu, ve Vídni založit slovanskou akademii, udává za důvod, že by se jí tam nedařilo, proto že ve Vídni — „vím to diplomaticky (= z úředních listin) se vylihl

*) „Slavín“ vyšel 1806, „Slovanka“ 1814, „Literarisches Magazin“ první svazek 1786.

**) Jagič, Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar p. 542, 1826, 3. května; jindy (p. 539, 1826, 21. dubna) vytýká mu jako všem Čechům rusofilství — moci Ruska prý se koříme.

***) Ibid p. 213 (1811 22. července).

ďábelský princip germanisace“. „Od Slovanů přijít musí nové osvícení světa, třeba by Němci první stali se hlasateli lepších method. Slovanský um — (užívá v němčině slova: um) — čistě pojatý je v lidstvu krajně svedeném nejméně pokazený. Německým rozumem není co opovrhovat, ale našemu umu se nevyrovná. Francouzský esprit brzo se vykuřuje a sotva se dá zachytit. Qui potest capere, capiat.“*)

Dobrovský pochopil i praktickou váhu slovanské idee a předstihl v té příčině své vrstevníky i v tomto ohledu. Až budeme mít hlubší výklad Dobrovského činnosti, i o této stránce jeho působení něco se snad dovíme — z dopisu ke Kopitarovi jen narážkami se předmět naznačuje.

V tomto ohledu Dobrovského velmi dobře charakterisuje adresa, kterou 1791 25. září v Učené společnosti přednesl králi a císaři Leopoldovi II.: O oddanosti *slovanských* národů arcidomu rakouskému. Proto že tato adresa pro dějiny slovanské otázky a přímo politiky je důležitá, podám tu stručně její hlavní obsah a sled myšlének.**)

Vzpomínaje lojálních projevů Jihoslovanů, ukazuje, že my Čechové více než jiní národové máme příčinu k oddanosti k rodu panovnickému a to proto, že ve skutečnosti a zejména od nastolení Marie Terezie národ český byl věrný, dokazuje to v neblahých pro jeho zemi válkách a po druhé proto, že my Čechové zároveň s ostatními národy slovanskými císařský dům udrželi jsme při jeho lesku a že budoucně jej bude moci chránit.

Po tomto úvodě Dobrovský Leopoldovi podává důkaz, že, co pravil, není přepínáno a dává důkaz předně statistikou slovanských národů; řadou probírá, co pro jeho rol panovnický učinili Hrvaté, Slované v Slavonii, polské a ruské (russische) voje Haliče a Lodomerie, Čechové, Moravané

*) Jagić, Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar, p. 404 (1815 7. května).

**) Ueber die Ergebenheit und Anhänglichkeit der Slawischen Völker an das Erzhaus Oestreich. Prag 1791.

a Slováci v Uhrách a ostatní. Slované, co do počtu, rovnají se při nejmenším ostatním národům. „Právem tudíž slovan-
ský rod může býti hrdý, že hlavně svou silou udržel vnější
jistotu panovnického domu.“

Na to Dobrovský vzpomíná, jak Slované dříve byli utlačováni pod Karlem Velkým a ještě později, že jméno Slovan Němcům stalo se jménem pro otroka, nyní požívají svobody a upevňují moc německého císaře; před tím Slované v Sasku, Míšni atd. byli vyhubeni — „nyní panují v rusko-slovanském kmenu a kancem tímto od Černého moře až k moři Ledovému, zavírají smlouvy na hranicích čínské říše, rozesílají úkazy své řeči do končin více než dvě stě mil vzdálených, pátrají na světovém moři mezi Asií a Amerikou.

Před dávnými věky Slované pod řeckými císaři v Cařihradě musili sloužiti a otročiti při tahání dřev a při jiných nízkých pracích — nyní sultánovi uchvacují Krym, porážejí jeho loďstvo na Černém moři a byli by ho, spojeni se slovan-
skými národy, jejichž chrabrost a síly vašemu veličenstvu slouží k službám, zapudili s jeho pyšného stolce, kdyby vaše veličenstvo nebylo pokládalo za čestnější, překrátiti krveprolévání a poraženému vysokomyslně dáti mír“.

Po této slovanské části své řeči Dobrovský mluví za národ český. Čechové jsou panovníku věrni, nikoli proto, že po odboji proti Ferdinandovi II. poznali, jak nevěra se mstí, nýbrž hlavně z toho důvodu, že poznávají ve svém králi spravedlivého a moudrého zákonodárce. A končí Dobrovský adresu prosbou, aby panovník „proti bujnosti a neskromnému denucování“ jazyk český chránil; jestliže se zdá výhodné pro stát, aby všichni poddaní mluvili týmž jazykem, tož z druhé strany je jisté, že všeliké v tom donucování je škodlivé. Všichni zeměpanští úředníci pro Čechy a Moravu měli by znáti česky.*)

---

*) Tato poslední část končí suggestivním vylíčením, jak na vídeňské universitě a j. založeny stolice jazyka českého, nebyla přednesena, ačkoli je přitížena.

Myslím že můžeme si o slovanské ideji Dobrovského učinit obraz docela jasný.

Dobrovský skutečně se cítí jako Slovan. Jeho slovanský cit je velmi vřelý. Slovanskou ideu pojímá důsledně, důsledněji a správněji než Kollár, s hlediska humanitního; v tom jako Kollár, veden byl Herderem a německou osvícenskou filosofií. Dobrovský je rozhodný rusofil, což tím více musí být vyznačeno, protože někteří slovanští spisovatelé ten fakt, že totiž naše národní vědomí slovanské hned s počátku a vždy ve svých nejlepších představitelích bylo rusofilské, obcházejí. Že při tom podobně, jako po něm Puchmajer, z praktických a daných poměrů politických uznával i austroslavism, zejména na sklonku XVIII. století, nemůže překvapit. Teprve pozdějším vývojem rakouská idea i od některých českých politiků hlášána jakožto historická ba přirozená protiva proti Rusku. Dobrovského v té příčině lépe vedly netoliko slovanské srdce, ale i slovanský „um“.

11. Naše charakteristika Dobrovského nebyla by úplná, kdybychom nevěnovali zvláštní pozornost jeho pochybování o živoucnosti českého národa, kteréžto pochybování posud se mu se zlým vzpomínává. Jako ve mnohých věcech českých i v tomto fakte velmi povrchně a tendenčně se psalo a píše. Předně a hlavně: Dobrovský se svou skepsí netajil; ale kdo má právo ve jménu národnosti — rozhodně povrchně pojímané — pronášet vlastenecké anathema? Dobrovskému se nerozumělo a křivdilo: ta jeho skepse našemu znovuzrození a slovanskému vědomí mnohem a mnohem více pomohla nežli nepochybování celého tuctu Hanků a duchem mu spřízněných vlastenců.

Nuže předně. I uznávaný a přeslavovaný Jungmann pochyboval a poměrně později než Dobrovský; napsal ještě

---

*) Musejník ve článku: O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české. Malodušnost až nepěknou Jungmann projevil, když ze strachu o své postavení chtěl se zřici vši literární práce a s nižádným z Čechů se nescházet — to i schovávavého *Zeleného* poněkud zarazilo, ale vykládá si to tím, že prý J. v Litoměřicích zvykl na — klid.

1827 docela pesimisticky: „Nám se dostalo (ó kéž se mýlím!) býti svědky a pomocníky konečného materštiny zahynutí!*)

Pochyboval — Šafařík a to ještě mnohem později, na sklonku svého života, jak Pypin nám dosvědčuje.*)

Pochyboval i — Kollár. Kampilík na dotčeném místě uvádí (z r. 1832) výrok Kollárův: „Ze Slováků nic nebude, z Čechův a Moravanův též nic, ostanou-li zlomky osamotnělé; spoji-li se však svorně v jedno tělo, budou-li spolu držeti, spolu působiti, směle všem pohromám a útokům odolají na jich řeč a národnost se valícím.“ Kollárovy pochybnosti jsou však docela zřejmě vysloveny i v „Slávy Dceři“:

Jestli Slávy runy ještě vstanou
Rukou vaší příští potomci . . . II., 36
Nejendenkrát věru tak se zdálo
Mysli mé a srdci bolnému,
Jak by ku otroctví věčnému
Všechny Slávy nebe odhodlalo . . . III., 6.

Naproti tomu budiž v této souvislosti uvedeno již zde, že Palacký r. 1825 velmi rozhodně vyvracel pochybnosti Dobrovského a hraběte Kašpara Šternberka a učinil památný výrok: „Budeme-li se tak všichni chovati, pak ovšem musí zahynouti náš národ hladem duchovým; já aspoň, kdybych byl třebaš cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.**)

Avšak tím, že pochybovali i jiní, není ještě vyloženo, co pochybování znamená právě pro naše slovanské obrození. Napřed však musíme se ještě pozorněji podívat na tu skepsi Dobrovského.

Dobrovský především nevslovoval se vždy se stejnou a docela rozhodnou a naprostou pochybností. Uvedu místo jistě

*) Pypin, Historie literatur slovanských (Kotík) I. 246: Pypin mluví jen o jisté nedůvěře a pochybnosti v Slovanství, ale to je u Šafaříka zároveň pochybnost v sílu vlastního národa.

***) Kalousek, Nástin životopisu Frant. Palackého. (Úvodem k dějinám Palackého, XIX.)

charakteristické z dějin literatury (na konci I. vyd. 1792). Zde vyslovuje se s rozhodnou určitostí, zakončuje dílo své básní (Knoblochovou): Výstraha na hánce jazyka českého, a tam čteme . . .

Teutone, tvá mně řeč jest milá,
ne však víc než Čechova,
v vlasti, buď černá neb bílá,
své sídlo předč' míti má.

Nevěř jen! špatná tak není,
jak se tobě vůbec zdá,
ke všemu se schopně mění,
vázat, jak velíš, se dá.

Tak krutým bys neměl býti,
nechť si tvá i předek má;
mně bys neměl všeho vzíti
místa, s tvou ať přebývá.

To asi je názor Dobrovského — (1792!) — je to požadování *literární* rovnoprávnosti a rovnocennosti. Avšak literární rovnoprávnost a rovnocennost nedá se zákonem zabezpečit jako politická, a v té příčině Dobrovský a po něm jiní prostě konstatovali skutečnost a ta byla taková, že jak Dobrovský psal latinsky a německy, tak ještě i Šafařík německy vydal své „Dějiny slovanské řeči a literatury“ (1826), Kollár německy vydal svůj spis o vzájemnosti (I. vyd. 1837, II. 1844) a Palackého dílo životní vyšlo napřed německy (I. sv. 1836) a teprve 1848 česky!

Největší naši mužové Dobrovský, Šafařík, Kollár, Palacký psali německy. Čelakovský, bližší Hančovi, působit mohl pro slovanskou ideu dříve v Prusku než doma. Šafařík ve svých dějinách praví, proč psal německy: velikou většinu látky pro dějiny slovanského jazyka a literatury čerpal ze spisů „téměř všech německých“ a druhý důvod „bylo přání učiniti knihu stejně čitelnou všem studujícím a přátelům literatury mezi různými kmeny našeho mocnářství. Vím však ze zkušenosti, že různost nářečí, písmen a pravopisu

mezi kmeny způsobuje zeď, již protrhnouti mezi sto učenými sotva jeden má odvahu a chuf. Toto vyznání bohužel zarmucuje, je však pravdivé.“

Čelí se literární převaze němčiny němčinou a to znamená, že v době té, tedy v době t. zv. probuzení, národnost ještě nepojímá tak určitě a výlučně s hlediska jazyka jako dnes. To právě odpovídá pokleslosti jazyka českého, idea česká nebyla s počátku pojmána tak národnostně, jako později. A netoliko ideí české — i slovanské ideí, jak vidíme, německý jazyk a německá kultura musila sloužit. Dobrovský neměl tu pouze příklady na Slovanech českých a rakouských (Kopitarovi a j.), ale i ruských. Nezapomínejme přece, že nejen Dobrovský a dlouho ještě přední naši mužové, nýbrž i Rusové psali a psát dávali německy; na Rusi v téže době ruskou historii psali Němci — Kohl, Bayer, Müller, Schlözer, Evers, Raitz, Stritter: Müllera i slavjanofilský historik Bestužev-Rjumin nazval otcem ruské historie. Nepravím, že by jen tyto Němci byli psali ruskou historii, že by neměli významu i ruští spisovatelé jako Tatiščev a j.; ale o to běží, že u nás v Čechách v té době známi byli hlavně ti němečtí spisovatelé, jak vidět ze všech historických a literárních prací a jak to Šafařík, jak jsme četli, výslovně konstatoval.*)

Dobrovský tedy prostě uznával, co bylo. Při tom charakterisován je dvojí vlastností.

Dobrovský necítí žádného záští a žádné — řekl bych — kulturní závisti k Němcům, ačkoli zatracoval „dábelskou“ germanisaci. Jemu proto nevadí, že Němci dokonce by mohli nalézt metodu pro naši slovanskou osvětu. Tak dovede myslit a cítit pouze člověk, netoliko veliký duchem a srdcem, nýbrž člověk naskrze *positivní*, nepotřebující pro své úsilí nelásky a závisti k cizímu. Takových lidí vždy je málo, — vět-

---

*) Historie Karamzina počala vycházet teprve 1816. Úsudek *Bestuževa-Rjumina* o Müllerovi viz v jeho *Русская история* 1872 I. 210; odmlouvá mu, nesprávně a neprávem *Kojalovič*, *История русскаго самососнанія* 1884, hlava V.

šina lidí, milujíc vlastní, domnívá se, že musí nenávidět cizí. Dobrovský v tom nám byl zářným vzorem nemalichernosti, která v boji o jazyk, jak my jej vést musíme, nesnadno se vyvíjí. Dobrovský byl skutečně humánní Slovan — to, čeho ani Kollár, ačkoli in abstracto to kázal, konat nedovedl.

Tuto klidnou, sebevědomou vlastnost nervosnější potomci Dobrovského ne všichni dovedli pochopit a ocenit, nedovedli poznat toho sílu, sílu v pravdě slovanskou. A proto vyskytli se hlasové, kteří Dobrovského zrádcovali, — je mi trpké musít se přiznat, že tohoto vlasteneckého tažení proti Dobrovskému dopustil se i Palacký vedle Šafaříka a Jungmanna; jsem rád, že prof. Král snesl svědectví, že hlavního toho vinu Jungmann nese*) — Jungmann vůbec nejlepším a nejčestnějším lidem nerozuměl, jak vidíme u Zeleného.

S pozitivností Dobrovského souvisí jeho literární čestnost a kritická odkrytost. Ani tomu naši vlastenci, starší i novější, posud nedovedou rozumět, jak objevilo se v zahanbující míře v posledních bojích proti podvrhům, proti nimž už Dobrovský bojoval. I v tom Dobrovský musí nám být vzorem.

Neběží tu o věc malou.

V boji duchů, jako v boji fysickém, smí se využít všech *čestných* prostředků. Duchové a vojíní mužní a zdatní vždycky vyznamenávají se rytířkostí — bojují mužně, odkrytě, čestně. Jen duchové menší a vojíní slabší snadno berou útočiště k podskoku a k prostředkům nečestným. Dobrovský byl pravý rytíř ducha — jemu přičila se všeliká nepravda; proto stál na kritické stráži a zejména protivila se mu všeliká neupřímnost a nemožnost, která se v domnělém zájmu vlasti v našem táboře již již vyskytovala, a které posud jsme nevyhostili ke vlastní veliké škodě. Bylo přímo požehnáním, že hned při kolébce našeho znovuzrození duch tak kritický a čestný vedl mladší pokolení.

---

*) Listy filolog. 1894.

Avšak je na čase, zkrátit tyto úvahy, ačkoli bych rád podle sil k tomu přispěl, aby Dobrovský byl poznán a následován. Bylo by to smutné vysvědčení pro naši dobu, kdyby se jeho česká, jeho slovanská práce plně nepoznala. Který slušný Němec by chtěl zrádcovat Götha? Dnes dokonce i Bedřich II. od nacionálně smýšlejících lidí se uznává — a u nás by se ještě směl zneuznávat muž, jenž byl našim duchovním otcem?

Nemysliž nikdo, že bych rád zamazal Dobrovského skepsi. Nikoli — on skutečně pochyboval; avšak — jak? Co pak nemluví řeči dosti jasnou jeho neúmorná, nadšená práce? Obvyčejná skepsé nedovede pracovat; ale Dobrovský pochyboval, jak pochybuje matka nad kolébkou svého slabého dítěte — a z takové pochybnosti, prýšticí ze srdce, rodí se spasná práce záchranná.*)

A teď — trvám — pochopíme význam Dobrovského „pochybování“ pro naše znovuzrození a slovanské vědomí.

To pochybování bylo jednou z podmínek a hlavních rozumových pružin české a slovanské idee. Proto Kollár tak plamennými slovy toužil na naši malost, proto ani nedoufal, že my Čechové sami o sobě a z vlastní síly se udržíme: toto Kollárovo pochybování je jen jedna stránka jeho slovanské idee. A tak i Dobrovského sílilo slovanské vědomí — teprve doba pozdější vzala nám pochybnosti, ač poznáváme posud svou malost a nedostatečnost. Toto poznání vždycky a právem přivede nás ku vzájemnosti s ostatními národy a především se Slovy.

---

*) Ještě *Brandl*, ačkoli již poznává křivost posavadních úsudků, napsal: „Rozumová, nepoetická povaha jeho jest na příčině, že *cit* potomkův raději se ohlíží po Kollárovi, Jungmannovi atd.; ale když *věda* česká a slavistika vůbec atd.“ Bylo by zbytečné polemizovat proti tomu nesprávnému protistavění citu a vědy — Dobrovský měl více pravého citu než mnohý z jeho protivníků, kteří jeho citu právě tak nerozuměli, jako jeho rozumu. *Brandl*, *Život Josefa Dobrovského* 1883 p. 277. Poznamenat musím, že *Brandl* v životopise *Safaříkově* o Dobrovském mluví velmi nepřívětivě, jinak, než v jeho životopise.

Našeho obrození

doba druhá: doba Kollárova a Jungmannova.

12. Druhé období našeho znovuzrození právě Kollárem je charakterisováno — co usoudili jsme o něm, platí do značné míry o celé době, kterou přibližně od vydání Jungmannova překladu Miltonova Ztraceného ráje lze vést až k roku 1848.*)

Vědecká práce v této době se rozšiřuje ne vždy na prospěch hloubky; ba patrný je jistý chvat u mnohých, svádící až k povrchnosti: cení se pochopitelným způsobem kvantum, nejen kvalita.**) Dějiny a jazykozpytná studia ovšem stojí

---

*) Určitým datem období nedá se rozhranit: neběžít pouze o čas, ale o směry myšlenkové, i trvám tudíž, že asi rokem 1811 dosti správně lze počítat nové období resp. nový směr. Ze starších Dobrovský pořád ještě pracuje a působí, ale vedle něho rozvíjí se již směr nový.

***) K obživení obrazu doby vzpomeňme si na tyto charakteristické zjevy literárně- kulturní:
1781 Němčina zavedena do škol.
1792 Stolice jazyka českého při pražské universitě; v Novém Městě za Vídni již 1754, při vídeňské universitě 1774.
1795 Puchmajerova sbírka I. sv.

v popředí; organisátorem a vůdcem Palacký se stává, jenž podivuhodnou úsilností ukojit chce ten „duchový hlad“, jehož ukojení Dobrovskému nezdálo se být možné. Palacký sám připravuje se na počátku této doby, kdežto zatím Jungmann stává se rádcem a vůdcem mladší generace a vrstevníků. Jungmann představuje nám s jině stránky než Kollár snažení této generace. Veliký přívrženeц Voltairův je nekritickým a slepým stoupencem osvícenství minulého věku a josefinismu; v tom liší se neprospěšně od Kollára, jenž při všem racionalismu dovedl si zvolit lepší vzory — Jungmann i ve filosofii, netoliko v literatuře, dokonce i Wielanda (!) se dovolává. Ve svém osvícenství Jungmann je tak důsledný, že i absolutism přijímá, mysle při tom na absolutism ruský.

Při Jungmannovi musíme vůbec ukázat na charakteristický jeden směr tehdejší literatury. Mínil jsem právě ten wielandism, anebo jak bych nazval tu zálibu literátů v lehké a dvojsmyslné smyslné pikanterii bývalých francouzských sa-

-
- 1811 Ztracený ráj Miltonův.
1816 Na gymnasiích povoleno učit češtině (v Čechách).
1817 Srbské písně Hankovy — Podvrhy rukopisné — Starobylá skládání Hankova.
1818 Museum založeno.
1820 Puchmajerova ruská mluvnice (německá!).
1821 Krok založen (Kollárovy básně).
1822 Slov. nár. písně Čelakovského, Dobrovského Institutiones.
1823 Národní písně slovenské Kollárem, Šafaříkem.
1824 Slávy dcera.
1825 Jungmannovy dějiny literatury.
1826 Šafařík, Geschichte der slav. Literatur.
1827 Musejník se počíná Palackým.
1829 Čelakovského ohlas písní ruských.
1831 Matice Česká — V Olomouci na akademii stolice č. jazyka zřízena.
1834 Slovník Jungmannův I. sv. (1839—V.).
1836 Palackého dějiny I. sv. (německý!) — Máchův Máj.
1836—37 Šafaříkovy Starožitnosti.
1846 Havlíček o slovanské otázce.
1848 Palackého dějiny I. sv. český — Slovanský sjezd.

lonů. Již Puchmajer spracoval Montesquieuův Chrám gnidský — (Duch zákonů byl v Rakousku zapovězen!) —, po něm Tablic a Palkovič měli podobné záliby na Slovensku; Jungmann také tomuto směru hověl, i Hanka a j. Směr tento i historicky docela dobře se hodí k voltairismu — Puchmajer se stejnou vervou opěvoval i Žižku i Venuši. A že čelní představitelé tohoto směru byli duchovní, je jen důkazem, jak i na naše buditele směr cizí mocně působil.

Pro ráz doby poučná je Jungmannova péče, aby Marek sepsal logiku a metafysiku; činil tak především proto, že toto odvětví nebylo ještě českým jazykem spracováno — ale jeví se v tom přece i správný pocit, že vědeckému a národnému snažení za základ sloužit musí filosofie, jakožto celkový názor o světě. Jungmann horle proti německé filosofii, patrně potřebu filosofie naší pociťoval.*) Avšak tam jsme ještě dávno nebyli — Palacký, Šafařík, Klácel a j. všichni vycházeli z filosofie německé.

Co do svého hlavního obsahu filosofie pořád nesla se směrem humanitním. Kdežto Kollár hlásal humanitu Herderovu, Jungmann, jak už řečeno, hověl Voltaireovi, jehož filosofie taktéž byla humanitní a osvícenská, ovšem způsobem nám se nehodícím; ze zátiší svého neblomný a opravdový *Bolzano*, hájený *Dobrovským* — (Dobrovského všude nalézáš, kde bylo třeba srdce a práce) — a podezříváný *Jungmannem*, i na naše vlastenecké kruhy měl blahodárny vliv. Důležité je, že i Bolzano ve svém snažení měl cíle humanitní — Kollár přejav filosofii Herderovu skutečně vyslovil, čeho době bylo potřebí.

Mimo historii, jazykozpyt a literární otázky — obzvláště o hodnotě prstonárodní poesie — počíná se pěstovat věda přírodní a matematika. Nadarmo hlásal Vydra, že mathe-

---

*) Pro charakteristiku Jungmanna viz ovšem Zeleného životopis; o filosofii viz p. 347 (2. vyd. 1881).

matiku právě my Češové máme pěstovat; v Praze i první technické školy založeny, arci německé. Po výtce však a v pravém slova smysle národními byly dějiny politické a literární a k tomu jazykozpyt, tedy slavistika v nejšířším objemu. Mysl badatelů pořád obrácena byla k dávné minulosti, přítomnosti jen nepřímó se zabývající; směr ten, který jsme u Kollára charakterisovali jakožto archaeologický — („Starožitnosti Šafaříkovy“!) — je obecný.

Čelakovský již v té době je modernější, nejmodernější: pohřžuje se v národní píseň lidovou, v lidu hledá kořeny svého národního, aestetického i filosofického názoru slovanského. (Slovanské národní písně 1822 a násl., Ohlas písní ruských 1829, Ohlas písní českých 1840, Mudrosloví slovanské — část už 1837 v Musejníku — 1852.)

13. V slavistice po Dobrovském Šafařík pokračuje a to v dějinách starých Slovanů. Po Dobrovského slovanské mluvnici přicházejí Šafaříkovy slovanské starožitnosti.

Je na čase, učinit zde poznámku, myslím, důležitou pro ocenění národnostního vědomí. Nemůže totiž být nahodilé, že zkoumání vlastních českých dějin a českého jazyka předcházelo studium dějin, literatury a jazyka starých Slovanů: proč měli jsme napřed „Starožitnosti slovanské“ než „Dějiny národa českého“ a „Pravěk země české“ (1866), proč „Mluvnici staročeskou“ (1845) předcházely „Institutiones“?

Pro vědecké spracování nějakého určitého oboru, v našem případě českých dějin a českého jazyka, vůbec bytu českého národa, potřeba je všeobecného podkladu ideového. To tkví v pojmové práci samé. Proto nejen Kollár, nýbrž i ostatní buditelé utíkali se k německé filosofii a obzvláště k německé filosofii dějin a z téhož důvodu všeobecné názory slovanské podkládaly se specialním českým. Také bylo na neschůdných cestách českých třeba vůdce, rádce. Poznání českého bytu vyžadovalo ustavičné srovnání bytu ostatních národů slovanských. A proto slavistika přirozeně předcházela bohemistiku a naše vědomí české musilo se zakládat na vědomí slovan-

ském. Naše slovanství má přirozený základ i ve vědeckém myšlení a poznávání.

Mimo to byl i jiný vědecký, a to filologický důvod pro ten poměr slovanského a českého; uvedeme jej hned v následujícím odstavci, při otázce jednotného spisovného jazyka.

14. „Slovan a vlastenec“ — toť heslo tehdejšího slovanského vědomí, Jungmannem hned 1810 pro celé dlouhé období formulované.*)

Úsilí o čistý a slovanský jazyk jsou hlavním požadavkem doby, i kde se hnutí národní zakládá na hlubších základech ideových. Charakteristický v tom směru je náš Kollár a odsud pak i ta dvojakost jeho hlediska — Herderovsko-humanitního a v „Slávy Dceři“ čiře nacionálního. Počíná se vůbec panování, aneb abych mluvil v duchu doby, carství slova. „Co *jazyk* spojil, toho člověk nerozlučuj“ — Marek kázal; neboť jazyk náš, Kollár horoval, je *svatý*. Spory o *i* anebo *y* neměly by jinak smyslu a nedaly by se dnes pochopit.

Při tom všem slovanské vědomí bylo pořád velmi abstraktní. Podívejme se na věc trochu blíže.

Kdo ovšem posuzuje dobu podle slov a přání, ten může být tím tehdejším jakož i posavadním našim slovanstvím spokojen; ne docela bude spokojen, kdo posuzuje konání a činy a jejich pravé pohnutky a příčiny poznává. Ne každý, kdo volá: Pane! Pane! přichází do království nebeského.

Přes všeliké horování pro Rusy a všecky Slovan, a přes všecek odpor proti Němcům — Němci zůstávali našimi skutečnými učiteli. Jungmann i Marek, Čelakovský i Vocel a j. právě tak zůstávají závislí na německých myšlenkách jako Kollár. Jak Kollár z Herdera a j. čerpá své hlavní idee, tak Marek, tento upřímný Slovan a rusofil, v úsilí o českou filosofii podává nám v českém zpracování kantovce Kiese-

---

*) Ú Zeleného I. c. p. 39.

wettra a Kruga!*) I spory o prosodii a nečeské názory odpůrcův Dobrovského vnuknuty byly klasicismem německým a německými básníky, jako Klopstockem, Vossem a j., kteří si libovali v antických formách.

A přece tenkrát alespoň krásná literatura ruská i polská poskytnout mohla takové vzory, jaké naši básníci a literáti hledali v Německu. V 30tých a 40tých letech mohli se číst a studovat Krylov, Gribojedov, Žukovskij, Baťuškov, Jazykov, Puškin i Lermontov a Gogolj, — kde jsou vlivy té literatury? Kde jsou filosofické vlivy Čaadajeva a Kirějevského, Mickiewiczze, Krasiňského a j.?

Sám ovšem velmi dobře vím, které toho byly a posud jsou příčiny, pro které závislí jsme na němčině; mým úkolem tu jest, fakt konstatovat a faktem ukázat, jak daleci jsme od skutečného plnění toho, co sami na sobě požadujeme. V slovanství našem bylo hned tehdy mnoho nepravdivého, povrchního a nezdravě fantastického; za slovanské pojmy brala se slova, za věc liché tvrzení. Bylo zajisté nutné a potřebné, jak Jungmann učinil, překládaje Ztracený ráj Miltonův, přibírat si ke slovům českým i slova z ostatních jazyků slovanských; avšak co Jungmann, Šafařík a Kollár činili s plným vědomím, jiní činili záhy jen z módy.**)

---

*) Bylo by zajímavé vědět, jak se tenkrát učilo slovanským jazykům. Prvé jinoslovanské mluvnice byly ruské; prvá od Dobrovského v *německé* řeči: „Neues Hilfsmittel, die russische Sprache leichter zu verstehen“ 1799, vydána ještě 1813; po něm je Puchmajerův pravopis rusko-český (1805) a jeho *německá* obšírná gramatika pod návodem Dobrovského 1820. Česky sepsána prvá ruská gramatika od Hanky 1849. Prvá polská mluvnice je od Špachty 1836, po něm Hankova 1839. Srbsko-hrvatská mluvnice vyšla teprve v naší době. Slovníků svých pro slovanské řeči posud vlastně nemáme, a musí tedy, kdo chce číst jazyky slovanské a cizí vůbec, znáti napřed — německy.

***) Ze slovanských slov Kollárem přejatých výslovně se zmínit můžeme jen o „vzájemnosti“; Kollár sám ve spise o vzájemnosti (§ 2.) prohlašuje je za slovo z církevního, ruského a

Ostatně k Jungmannově překladu Ztraceného ráje Miltonova máme ještě poznámku. V překladě tomto, není pochybnosti, Jungmann zbudoval nový náš spisovný jazyk: není to zvláštní, že ideový obsah tohoto díla byl neslovanský? Nebyl však německý — poznamenal jsem už kdysi, že anglická literatura v nás vždy dobře působila. V hlavním díle našeho písemnictví Angličané dali nám obsah, Slované formu — kdy konečně i obsah a všechny idee budou slovanské, netoliko forma.

Fantastičnost a při tom neznalost a nekritické rozlišování, co bylo staročeské, co novočeské, co je české a co jinot slovanské, jeví se ve sporu o podvržené rukopisy; v tom právě jeví se časové všeslovanství i konkrétně, ale v podobě přímo proteovské.

Jak na jedné straně i z čistě vědeckého hlediska třeba bylo znalosti slovanského světa, tak zase na straně druhé znalosti té zneužíváno a zdržováno jí poznání našeho zvláštního bytu českého. Analogie vedla namnoze i na cesty nepravé. Domněnka, že ztratili jsme svůj vlastní slovanský ráz naprosto, je vůbec lichá a přepjatá — strach našich buditelů měl tu ve mnohém příliš veliké oči.*) Veliký toho je důkaz v dějinách Palackého, jenž naši starou dobu příliš důvěřivě konstruoval na tehdejších názorech o totožnosti všeho slovanského; přijaly se na př. zprávy o tehdejším bytu zá-

---

polského jazyka — česká „obapolnost“ mu nestačila. Dr. Murko, Sborník 215, se domnívá, že Kollár slovo má z Lindeho polského slovníku.

*) Pokud běží o poněmčení, nesmí se zapomínat, že tehdy nebylo jako dnes povinného navštěvování školy a že škol bylo málo, tak že lid zůstával v jádru svém českém nezasazen. Na školách vyšších pak přednášelo se latinou. Puchmajer proto, jak vykládá nám jeho životopisec, když přišel do Budějovic k piaristům, plyně mluvil latinsky, ale ničeho po německu. (*Ježek* v *Nástinu životopisném k Sebraným básním Puchmajerovým*, Nár. bibl. II. vyd., p. 248.) Skutečná germanisace, germanisace promyšlenější, počíná teprve s centralisaací Marie Terezie a je stupňována císařem Josefem.

družném a podle toho konstruoval se zádrůžný byt i pro české předky. Kritická otázka, zdali nynější zádrůha jihoslovanská vždy byla taková, zdali se také, jako všecko ve společnosti, nevyvíjela, — otázka ta a pod. se ani nevznesla.

15. Do značné míry jeví se nereálnost a fantastičnost také v úvahách o všeslovanském anebo jednotném jazyce spisovném; avšak otázka má i svou vážnější stránku.

Rozumí se nám dnes samo sebou, že se nějaký spisovný jazyk nedá konstruovat; úvahy o nějakém slovanském volapüku nikdo nebude brát vážně. Avšak v tehdejší době k úvahám těm naši otcové snadněji byli sváděni, protože tenkrát spisovný jazyk se teprve ustaloval a mnohá jinოსlovanská slova přejímal. Není se tedy divit, že i Dobrovský, Puchmajer, Jungmann, Šafařík, Kollár a ovšem už dokonce Hanka o možnosti jednotného jazyka pilně uvažovali. Šafařík na př. očekává, že národní i jazykové zvláštnosti brzy vymizejí.*)

Podobně soudili jiní— ač ovšem musilo by se při každém vyšetřít, jak si představoval vznik a podstatu jednot-

---

*) Za charakteristiku tohoto směru uvedu, co řekl Jungmann ve svém překladě Ztraceného ráje, očekávaje výtku, „proč tolik neznámých slov“ zavádí: „kdo se dobrých knih, zvláště písma sv. čítáním pilně zanáší, tomu málo neznámých bude“ a k výtce že má i slova jinოსlovanská, praví. „Nechtěj, milý vlastenče, aby vznešená básně všedním jazykem zneuctěna byla; raději Slovan jsa slovenštině přivykej a s rozumnými toho, abychom i my Čechové všeobecně spisovné řeči slovanské vstříc pomalu vcházel, žádej.“ A Šafařík v předmluvě k „Písni lidu slovenského v Uhřích“ l. 1823, p. XXVI: „Nezadlouho a svítající vzdělanost i mezi vše Slovany rovnost přivede jako mezi údy jedné rodiny a zmaže skrze to vlastnosti jednotlivých kmenů. Z nynějšího národu stane se národ, strakatá rozmanitost roztopí se ve všeobecnou jednotu, částky se již berou stotožniti s celostí, jejich zdiely a znaky hasnou, brzo snad zblednou a zmizejí i poslední z nich — i písň a zpěvy přítomných národních tolestí. Co tedy ještě zachrániti můžeme, to jsme věci a pomůckám zachrániti podlužní.“

ného jazyka. Zdali na př. Dobrovský myslil na církevní jazyk a j. jinak. O tom všem nedávno Budilovič napsal obšírný spis, v němž dokazuje, co se snad rozumí samo sebou, že dnes ruština je jediným oprávněným jazykem, jehož Slované mohli by užívat jakožto společného jazyka spisovného.*)

Tyto úvahy o jednotném jazyce měly mimo národní a politické důvody jeden důvod čistě vědecký, jazykozpytný. Tou měrou, kterou filologie se přeměňovala v srovnávací jazykovědu a vyhledávala a konstruovala společné kořeny a prvky jazykových a plemenných kategorií, ba dokonce i prajazyků, naši čeští i vůbec slovanští jazykozpytci podobně přicházeli k jednotnému jazyku, kladouce do budoucnosti, co ostatní jazykozpyt hledal v minulosti.

16. Vytýkali jsme Kollárovi „Slovana in abstracto“ — platí výtka celé době. Jungmann, když se dověděl o zprávách, že země české mají být spojeny s Haličí, těšil se z toho a nevadilo mu prý, kdyby úřední jazyk byl polský — byl by prý přece jen slovanský. Avšak Jungmann zajisté se v tom klamal a v tom právě jeví se abstraktnost, knižnost toho slovanství.

Protože již mluvím o Polácích, musíme se poohlédnout po polonofilství, jaké u nás tehdy bylo.

Ukázal jsem už k Puchmajerovi, jak čerpal z polštiny a jak doporučoval austroslavism; avšak i Puchmajer při tom byl rozhodný rusofil. Jak před ním Dobrovský o Polácích soudil, vidět z toho, jaké články o Polácích sbíral ve svých liter. časopisech; články ty posud nepozbyly poučnosti.**)

Polskou otázkou u nás zabývali se slovanští vlastenci živěji po povstání r. 1830 právě tak, jak po povstání r. 1863. Víme z korespondence Jungmannovy s Markem, že byla

---

*) *Budilovič*, Общеславянскій языкъ въ ряду другихъ общихъ языковъ древней и новой Европы, 1902. Viz pěkný posudek dra *Jokla* v *Athenaeum* 1893, 15. března a sl.

**) *Slovanka* 1814, p. 116. Briefe über Polen.

tehdy strana polonofilská; Marek sám se k ní nehlásí, naopak odmítá i Mickiewiczovy *Dziady*. Jistě však se už tehdy polsky u nás pilněji učilo a z polštiny vážilo, jak svědčí netoliko Šafaříkovo studium Surowieckého a j., nýbrž i Kollárovo a j. dovolávání polských pramenů. Vlivy polské literatury poměrně silněji vidět na literatuře slovenské; slovenská mládež r. 1830 byla pro Poláky, Chalupka (S.) odnesl si z povstání ránu. U nás rusofilský Čelakovský pro svůj odpor proti ruské odplatě za povstání zbaven byl svého působení na žádost ruského vyslance ve Vídni. Jistě svědectví krásných citů pro svobodu, právě tak, jak u nás v druhém povstání 1863 mladší generace byla pro Poláky.

Spor rusko-polský nedá se odbýt několika málo slovy; zde zatím jen musíme říci, že naše nesympathie s nepokrokovým a nelidovým šlechticko-klerikálním vedením Polsky jsou jistě oprávněny: Poláci naše rusofilství posuzují nesprávně, vidí-li v něm pouhé klekání před mocí fysickou, jak Mickiewicz to vytýkal Kollárovi. Český člověk poznává a cítí v ruské literatuře, v ruském myšlení a žití i duchovní moc sobě příbuznou, tu uznává, s ní cítí a jí se zahřívá a sílí. Přece brzy po prvém povstání i sami Poláci, na př. *Gurovski*, psali a cítili rusofilsky — ostatně nepochopuje nynější polská generace pořád ještě ani Mickiewiczovy improvisace? —

Naši slovanští vlastenci navazují v té době osobní styky s jinými mysliteli a působiteli slovanských národů rakouských, a také s ruskými. Rusko tenkrát, stojíc právě v čele svaté aliance a čelíc nejdůsledněji proti revoluci a césarismu francouzskému, i z politických důvodů k sobě poutalo naděje netoliko nás Čechů, nýbrž i jiných národů. Jak vůbec slovenské hnutí tehdy počínalo se na západě posuzovat a studovat, svědčí fakt, že na universitách v Německu a také v Paříži zakládány byly stolice slavistiky.

Slovanská idea pojímala se, jak už od samého počátku právě v Kollárově době, sub specie Ruska. Jakub Malý, mluvě o vlivu Kollárovy „Slávy Dcery“ praví: „Nebylo-li budoucnosti pro národ náš v osobní jeho individuálnosti, k čemuž

arcif v oněch dobách — (totiž za Kollára) — hlubokého ponížení málo se podobalo, měl aspoň naději zachovati zvláštnost svou slovanskou co člen 8omilionového celku.“ Malý na to vykládá, jak utvořila se strana, pokládající Rusko za přirozeného ochránce všech utištěných Slovanů a vykládá, že tehdy „blouznivé myslí“ obíraly se ideou veliké slovanské federace, kterážto myšlenka na Rusi, pěstována tajnými spolky, vedla k povstání proti carovi Mikuláši 1825. „Snahy tyto byly v Čechách dobře známy, vzbuzující v povahách sanguinických předčasné, ničím neoprávněné naděje.“

„Avšak ke cti zdravého rozumu českého třeba konstatovati, že tato ‚ruská strana‘ mezi vlastenci, jejíž duši byl nebožtík Hanka, byla jen slabá proti veliké většině těch, kteří jedinou spásu národu vyhledávali v něm samém . . . v jeho ‚statné příčinnivosti a vytrvalosti na dráze nastoupené, která vedouc k duševní osvětě musila touto samou vésti také k materiální jeho emancipaci.“*)

Malý tu dosti dobře vytkl jednu příčinu tohoto našeho rusofilství. Malost národa a jeho síl měla se nahradit velikostí cizí, třebaš soukmenovců. Avšak mýlil se Malý, že by se velikost Ruska ode všech byla pojímala jen fyzicky. Dobrovský v uvedené řeči k samému císaři prohlašuje Rusko za představitele všech Slovanů a Dobrovskému nikdo nebude vytýkat materialism.

I Kollár pověděl docela jasně a určitě, proč idea vzájemnosti na Slovensku se zrodila: „Kdo již něco má, obyčejně spokojuje se tím, co má, a nepomyslí se rozšiřovati; kdo však nic nemá, chce mnohé, chce mít všecko. Karpatští Slováci posud neměli nic svého v literatuře: proto byli první, kteří ruce své rozprostřeli k objetí všech Slovanů.“

Fakt je, že Hanka živící se ve vědecké slavistice odpadky s bohatého stolu Dobrovského, rusofilství pojímal více materialisticky a malicherně. Avšak bylo by nespravedlivé

---

*) Zpomínky a úvahy, p. 49.

tvrdit, že tehdy jen Hankové byly slovanskými a rusofilskými. Docela jiným člověkem a charakterem byl na příklad Marek, jehož poslání, svědčící Jungmannovi, jsme se již dotkli. Marek slovanskou ideu pojímal mnohem hloub nežli Hanka a než Jungmann a byl také důslednější.*)

17. Obraz doby nebyl by úplný, kdybychom alespoň slovem se nedotkli mravní stránky tehdejších lidí.

Světlé stránky často a posud se nám právem staví před oči: oddanost a láska k vlasti, zanícení pro věc národní, neúporná píle a obětivost — zajisté vlastnosti krásné a povznášející. Avšak obraz není bez stínů velmi tmavých, — probírali jsme se z duchovní a politické poroby a neshodili jsme se sebe okovy najednou a navždy. Sotva že se ulevilo národům v Rakousku císařem Josefem, opět nastala reakce, reakce malicherná a při tom přece tuhá. Reakcí tou trpěli bez odporu i Němci, ale my a ostatní Slované trpěli jsme více. Tím zase trpěli charakterové a povahy. Jak smutné to byly doby, když Jungmann, jak čteme u Zeleného, své životní přesvědčení tajil před nejdůvěrnějšími přáteli!

V národě malém pak obzvláště vždycky hrozí nebezpečí, že opatrnost a rozvážná svědomitost se obrací v dvojakost a nemůžnou „tichost“. K otroctví zvenčí připojuje se otroctví uvnitř, i sahá se pak i k prostředkům nečestným, jimiž lidé slabí domnívají se sloužit vlasti. Tak se stalo i u nás i byli jsme podloudnictvím literárním zdrženi na dráze vědeckého vývoje, jako na dráze sociálního a politického vývoje zdržováni jsme hlavně vlastní nemůžností a sdruženou s ní zvláštní fantastickostí, kterážto fantastickost vždy mívá kořeny nejen rozumové, nýbrž snad především mravní.

18. A synem a hlavním představitelem této doby byl Kollár, jehož slovanskou ideu teď, trvám, vidět můžeme

---

*) Vypsání Markova charakteru u Zeleného doplňuje prof. Kočubinskij ve svých vzpomínkách „z kraje bývalých kacířů“, tištěných 1882 v petrohradském „Истор. Вѣстник“ u v stati: „Návštěva v Libuni“; líčí, jak goletý stařec věren byl svým rusofilským nadějím z dob Dobrovského.

v plném osvětlení historickém; můžeme teď přehlédnouti netoliko vlivy cizí (německé), nýbrž i domácí.

Pomocí německé filosofie Kollár vyložil světodějný význam slovanského obrození; tento blahodárny vliv měl na Kollára hlavně Herder právě tak, jak na celou řadu slovanských myslitelů. Herderova filosofie Kollárovi dala nutný pro jeho slovanskou ideu filosofický základ; Herder formuloval ideu o historickém poslání Slovanův a dokonce byl předchůdcem Kollárova rusofilství. Herder odkázal naše buditele ke studiu národního lidového umění. Tento význam Herdera pro nás, tuším, je nyní přesněji určen. Mějme také na mysli, že Herder i na jiné myslitele naše podobně působil a že již tím různým snahám slovanských myslitelů dostal se jednotný filosofický a sociologický podklad. Idee Herderovy netoliko o Slovanech, ale jeho názory filosofické a zejména také o poesii lidové přijímaly se u nás od Dobrovského, Šafaříka, Jungmanna. Čelakovského, Palackého a ještě od Štúra. Všichni tito dovolávají se Herdera a částečně i v překladech některé jeho názory podávají.

U Poláků je Herderův vliv v téže době patrný na Surowieckém, jenž zase přímý vliv měl v Šafaříka, a obzvláště na Brodzinském, polském hlasateli ideu čisté lidskosti. Brodzinski i u nás byl záhy znám (Čelakovskému a j.).

Na Rusi Herdera dobře znali Karamzin, Naděždin, a slavjanofilský Ševyrev ve svých literárně-historických pracích mnoho má od něho. Sběratelé lidových písní Maksimovič a Metlinský taktéž učili se od Herdera.

Byl tedy Herder hlavním slovanským učitelem v době obrození.

České vlivy na Kollára jsou teď taktéž vyloženy. Dobrovský, hlavně však snahy novějšího pokolení pod vedením Jungmannovým a Šafaříkovým na Kollára nejméně působí. Obzvláště veliký byl vliv Šafaříkův, jak sám ve spise o vzájemnosti vyznává. Vliv Šafaříkův byl jistě i tím tak rozhodný, že oba mužové měli stejný filosofický a vědecký základ z Jeny. Neboť i Šafařík byl právě před Kollárem v Jeně

a podléhal tam týmž vlivům filosofickým a sociálním, kterým podléhal Kollár; Šafařík studoval na př. u týchž profesorů Friesa, Okena, Ludena, k tomu oba byli ze Slovenska, a proto pochopitelně, že Kollár Inul k Šafaříkovi, že veden byl Šafaříkovými vědeckými pracemi a že i společně pracovali na vydávání lidových písní slovenských.*)

Další výklad toho, jak na Kollára a v čem vliv měli *Kopitar*, jehož se dovolává a s nímž byl ve spojení, a podobně ostatní slovanští spisovatelé doby, sem už nepatří. Poznamenat sluší, že skrovný byl vliv slovanských spisovatelů píšících svými slovanskými jazyky; r. 1844 — (vyšlo druhé vydání spisu o vzájemnosti) — Kollárovi mohly a snad i měly býti známy myšlenky a směry některých ruských spisovatelů, avšak není se co divit, nejsou známy posud. Ve „Slávy Dce-

---

*) Až budeme mít o Šafaříkovi lepší životopis než *Brandtův* i literární poměr jeho s Kollárem bude vyložen kriticky. Profesor *Soběstianskij* (l. c. p. 45, 224) upozorňuje na to, že Šafařík ve svých „dějinách slovanského jazyka a literatur“ celou V. hlavu (Charakter a osvěta Slovanů vůbec) až na malé odchylky téměř do slova převzal z Kollárova kázání o „dobrých vlastnostech národa slovanského“, jak jsme již upozornili, r. 1822 vydaného. Prof. *Soběstianskij* vidí v tom přímo plagiát, domnívaje se, že Dobrovského úsudek o kompilatorství Šafaříkově právě i v poznání tohoto domnělého plagiátu byl založen. Prof. *Soběstianskij* cituje vedle sebe Kollárovo kázání a Šafaříkovu kapitolu V., aby tvrzení své posilnil. Avšak věc není taková; je složitější než profesor *Soběstianskij* poznal. Pokud se plagiátu týká, tedy prof. *Soběstianskij* sám ukazuje, že Šafařík na konci dotčené hlavy uvedená kázání Kollárova (vedle jiných spisů) cituje. Tím tedy plagiátství již je zeslabeno; pravda je, že se v takovém případě obyčejně určitěji udává, co spisovatel takto přejal. Proti plagiátství mluví však fakt, že Kollár a Šafařík po vyjití Šafaříkova spisu neméně se přátelili a že naopak Kollár ve svém spise o vzájemnosti (§ 7.) Šafaříkových dějin slovanské literatury se dovolává a Šafaříka vůbec za svého hlavního učitele uvádí. Nezapomínal jsem se otázkou podrobněji; z toho, co jsem poznal, zdá se mi, že Kollár a Šafařík některé kapitoly o Slovanech vypracovali společně anebo že druh druhu názory doplňoval. Na předmluvu k Šafaříkovým Písním světským lidu slovanského v Uhřích 1823 I. napsal Kollár.

ři“ (IV., 31) uvádí sice Chamjakova za jeho báseň: Orel, avšak v té době vysloveny již byly idee a problémy slavjano-filské a západnické a těch Kollár neznal.

Pokud třeba bylo pochopit vznik slovanské idee Kollárovy, snesl jsem, co se mi zdálo být vážnější; kdo nám bude chtít vyložit i spisovatele a básníka, rozhojní prameny i z těchto oblastí.*)

19. Ještě jedné věci výslovněji si musíme všimnout, faktu totiž, že Kollár byl Slovák a že na Slovensku — Prahy vzdálen — žil a působil. Kollár sám, jak se pamatujeme, nám řekl, že a proč idea slovanské vzájemnosti vznikla na Slovensku: Kollár vzájemnosti uniká své kmenové malosti — bez spojení s ostatními Slovany, jak řekl Kampelíkovi, „*nic nebude*“ ani ze Slovákův ani z Čechů. Slovenská a česká skepse vyhojena být měla vírou v Slovanstvo.

Že Slovák stal se prvním pěvcem idee slovanské, je zajiště pozoruhodné a stojí za uvažování, jako že vůbec pro nás otázka slovanská má největší důležitost. Je na čase, netoliko slovensky zpívat — i to již se zapomíná — ale slovensky cítit a — myslit. Ano myslit — k tomu Kollár svou požeňnanou prací nás vybízí, Slováky i Čechy.

Podivné osudy našeho znovuzrození!

Prvním naším buditelem je Čech, ale narozený v Uhrách a budí nás svým mocným hlasem nečeským — nevzbudil nás hlas, zvuk, hmota, ale duch, rozum a cit! Prvé halleluja po vzkříšení zapěl Slovák a Slovák druhý s ním odkrývá vzkříšeným skvělou minulost Slovanů všech jako ideál a metu vlastních tužeb národních. Moravan rozvíjí, když se vzkří-

---

*) Kollár sám udává, že vzal do „Slávy Dcery“ a jiných svých básní některé německé básně; větším dílem, že je jich více, nežli se pamatuje, jakož vůbec v časové německé literatuře nalezne se dosti vzorův a myšlenek, jichž Kollár užil. Vlivy ty při četbě poznává neliterát. Jak na př. neměli bychom verše, zachované u Čelakovského: Křesťan a člověk: „Nesmíchej s cílem prostředků. Ne z člověka snad má křesťan, nébrž z křesťana člověk“, na prvé přečtení odnést k Schillerově známé básni o Rousseauovi? A podobných příkladů na snadě je více.

šení posilnili, obraz vlastní dávnověkosti, až konečně opět Čech široko daleko v zemích českých svolal zástupy lidu v mocný tábor národní...

Dobrovský — Kollár — Šafařík — Palacký — Havliček...

Slovensko ve zlých dobách přijalo naše exulanty a v jejich duchu pracovalo k našemu obrození. Kollárovou humanitou mluvili k nám naši předkové i duchem svým i slovem. Slovo české na Slovensku, třeba ve formě dialektické, zachovalo se ryzejší a proto na Slovensku a Slovákem zavznít mohla prvá mocná píseň česká. Všecko, co Kollár znamená krásné naší literatuře — a znamená jí velmi mnoho, Kollárem Slovensko jí znamená.

Na Slovensku a v Slovácích Kollár vidět mohl a viděl ty krásné vlastnosti, jež podle Herdera viděl na Slovanech všech. Může být spor, zdali Kollárova charakteristika Slovanů odpovídá ve skutečnosti Slovanům všem; avšak mně není pochybnosti nejmenší, že Kollár správně vycítil pěknou národu slovenského lidu a že jeho charakteristika Slovanů je docela živý obraz Slováků. Ta obzvláštní zbožnost, ta pilná pracovitost, ta nevinná veselost, ta láska ke svému jazyku a konečně ta mírumilovná snášlivost, kteréžto vlastnosti Kollár připisuje všem Slovanům, rozhodně jsou vlastnosti Slováků nynějších. Kollár ovšem neznal dostatečně všech slovanských kmenův a přirozeným způsobem sevšeobecnil, co pozoroval ve svém okolí, v čem sám žil a působil.

Slovensko i svým zeměpisným položením v době znovuzrození přišlo ku platnosti. Kollár sám vytýká, že Slovensko je srdcem Slovanův a že tudíž idea slovanské vzájemnosti vznikla tam. Kollár tu sice mluví poeticky; ale pravda je, že Slovensko dotýká se na větším prostranství Poláků, Rusů a Jihoslovanů a styky ty, na př. s Rusy uherskými, jsou velmi intimní, slovenština a ruština skutečně splývají a jedna v druhou přechází. Pokud se zejména Ruska týká, na váhu padá i okolnost ta, že Kollár je z Turce a že Turčanští již dávno docházeli na Rus za účelem podomního obchodu. Ne-

jednou sám měl jsem příležitost pozorovat docela určité vlivy ruské, ba přímo poruštění na prostých olejkářích a šefranicích. Matka Kollárova, jak připomíná ve svých „Pamětech“, pocházela z takové rodiny obchodující na Rusi. V týchž „Pamětech“ můžeme se dočíst, jak již na hocha působila přítomnost Rusů, Turcem táhroucích, a jak zejména Kozák Ivan Danišov se mu zalíbil a jak si Rusy zamiloval. Na cestě do Jeny osud poslal mu Danišova jakožto učitele z ruštiny.

Ukázat na význam srbsko-chorvatského sousedství, měli jsme již příležitost, jako Šafařík v Novém Sadě, tak Kollár v Pešti stýkal se se Srby a Chorvaty a slovanskou vzájemnost takto i skutečně prožíval.

Konečně dalo by se ukázat i na to, že Slováci pro svůj chudý kraj záhy chodili světem — dráteníček je jen zvláštní druh a chcete-li typ toho vynuceného světoobčanství; Kollárova humanita a humanitní světoobčanství pěkně dalo by se paralelisovat s chudými, ale pilnými, čestnými světochodci, vracejícími se vždy občas a na konec života v rodnou dědku...

A nezapomínejme: slovenský vliv u Kollára cítí se i v ohlase maďarského utiskování Slovákův. Utiskování to Slováci proto nesli a nesou tak zle, že Maďaři pro svou hegemonii nemají prázdného důvodu než moci. Němci nám Čechům mohou ukazovat na svou literaturu a velikost — avšak ani toho ani onoho nemají Maďaři. Kulturní stav maďarského lidu je nižší než lidu slovenského a literatury značnější Maďaři nemají ještě dnes a dokonce žádné neměli v době Kollárově. Potlačování Slováků má ráz čistě fyzický, odnárodňování a pomaďarštění má proto tak zlé následky kulturní i mravní.

Kollár líce boje Slovanů s Němci ve své obrazivosti mimoděk má před očima neblahý poměr Slovákův a Maďarův; odsud život a sytost poetických obrazův a pojmův o poněmčování a odnárodňování — v Čechách tehdy a na Moravě tak mocného národního citu znásilňování ani být nemohlo. Maďarský nápor tím více se pociťoval, že Maďaři

sami teprve pracovali o zvelebení a zvětšení své literatury a svého jazyka.*)

20. Avšak slyším námitku, co tu se sentimentálním drátenčkem, kde běží o kritický a vědecký výklad Kollárova učení: drátaři jsou docela pěkné a milé figurky v básních, ale co s nimi ve vědě a v životě? kam tu dokonce s „dráteničky“? Kollár je romantik a fantasta, idealisoval si Slovaný, ale tím prokázal nám Slovanům špatnou službu, jen pravda, jen poznání skutečnosti může nám být prospěšné...

Pravda — Kollár idealisoval Slovaný, má dost neskutečného ve svých myšlenkách a vybásněného, mnoho má nepravdivého, ba i fantastického a tudíž opravdu jak na jedné straně prospěl, zase i škodil. Avšak je takovým odsouzením a přiznáním věc všechna již vyřízena? Není.

Prof. Soběstianskij ve svém spise činí Kollárovi nepřimo, Šafaříkovi přímo a vůbec všem slavistům starší a většině i dnešní doby tu výtku, že prý o Slovanstvu psali sentimentálně a poeticky, ale nerealisticky, nepravdivě.

Souhlasím s prof. Soběstianským, ale jen do jisté míry a jen po jedné straně.***) Ve sporu rukopisném i u nás v novější době o charakteru Slovanů se jednalo, sám věci jsem se tehdy dotekl, ale jen mimochodem a bez podrobnějšího rozčlenění pojmův***) a proto o věci nyní chci promluvit alespoň potud, pokud Kollárovo učení s této stránky musí být posouzeno.

---

*) I Šafařík ve svých dějinách slov. literatury (p. 45) uvádí místa tendenčního románu Dugonicsova z r. 1788 — Šafařík cituje 3. vyd. z r. 1805 — hlásajícího již tehdy nejsurovější boj proti všemu Slovanstvu. Srv. Kollárův Výklad. V., 73, 74, 76.

**) Spis Soběstianského v ruské literatuře vzbudil čilou polemiku. Soběstianskému se postavil prof. Bagalěj v Charkově (Къ Исторіи учении о бытѣ древнихъ Славянъ, 1892); Soběstianskij odpověděl (Отвѣтъ проф. Багалѣю), Soběstianskému opět Bagalěj. Další hlasy viz Журналь мин. нар. просв. 1893, p. 182 násl.

***) Athenaeum III., p. 296. poznámka.

Soběstianskij kritikou názorů Herdera, Surowieckého, Karamzina, Šafaříka, slovanské historické literatury pošafaříkovské, dále rozbořem starých pramenů, jednajících o charakteru starých Slovanův, a konečně podobnou kritikou posavadního učení o právnickém bytě starých Slovanů přichází k tomtu závěru.*)

Učení o mírném pasivním charakterě dřevních Slovanů vzniklo v slavistice apriorní konstrukcí, nikoli kritickým studiem pramenů; zejména humanitární filosofií Herderovou a demokratickými ideami Rousseauovými sestrojen byl ideál našich předkův. Odsud slavisté tito přišli k vývodům, jimž vlastně chtěli uniknout, učíce, že Slované jen obdělávali půdu a zajímali se hudbou; musili připustit, že Slované nebyli schopni výbojného tažení a že tudíž ochotně se podčiňovali každému cizímu nájezdníku. Dále romantičtí slavisté museli přiznat, že Slované naučili se válečnému a výbojnému umění od Hunů, Avarův a obzvláště od Germánů; konečně musilo se tvrdit, že Slované nebyli s to, aby utvořili a v pořádku udrželi stát; milující nade všecko svobodu, neuznávali nad sebou žádné moci.

Avšak tyto názory — Soběstianskij pokračuje k pozitivnímu vyložení — jsou právě chybné. Jestliže se prameny bez předsudku rozebírají, ztrácí se tato protiva „germanismu“ a „slavismu“ a vidíme tolik: staré dějiny Slovanů podobají se dějinám všech národů, vyvíjejících se ze stavu divošského. Historie nezná toho zlatého věku, kdy lidé žili v pokoji, tichosti a bez moci nad sebou. Ani staří Slované nežili v té „sociální idyle“; vždyť bylo by i absurdní si představovat, že právě Slované na počátku žili tak slavně a později stali se hrubými a divokými. Nestranné studium památníků ukazuje, že staří Slované byli národ bojovný, podnikavý a ukrutný

---

*) O této druhé části práce Soběstianského (Učení o národních zvláštnostech právního bytu starých Slovanů) zde nejdáme; část problému objasňoval jsem v sociolog. rozboru rukopisu Zelenohorského v Jagičově archivě, X. svazek.

a všecek jich byt byl v souhlase s těmito základními vlastnostmi charakterovými. Zjemnění mravů začalo se u Slovanů přijetím křesťanství, této veliké kulturní síly. Ta slovanská plemena, jež déle držela pohanství, déle zachovala svůj počátečný byt.

Touto okolností a nikoli sousedstvím s druhými bojovnými národy musí se vyložit fakt, že v době dosti pozdní u baltických Slovanů nalézá se divoká bojovnost, otroctví, mnohoženství, ubíjení dětí a starců a konečně i obětování lidí.

Idealisování Slovanů — to ještě musím doložit — Soběstianskij připisuje hlavně politickým, resp. národnostním účelům.

Nesprávný názor o charaktere starých Slovanů počíná se prý teprve na konci minulého věku Herderem a od Herdera přejal jej Surowiecki, Šafařík, Kollár a jich vlivem přijal se a přijímá se od slavistů posud. Před Herderem až do nejstarších dob spisovatelé líčili Slovany jako bojovné, udatné, ukrutné, sverpé. Soběstianskij obzvláště dovolává se spisů Lužičana *Antona* z r. 1783, ve kterémž prý tento starší správný názor po prvé obsírněji byl vyložen. Na Rusi ještě Karamzin přidržel se staršího, správného mínění.

21. To je tresť názoru našeho ruského kritika. Já se tu nechci pouštět o rozboru celé knihy Soběstianského; avšak musím přece vyložit, v čem má pravdu, v čem nemá a mimo to otázka o charakteru Slovanů i v pozdějších studiích se nám bude vnucovat — raději si ji tedy osvětleme hned zde.

Abych nepřišel v podezření Soběstianským právem uvedené, že totiž mnozí slovanští spisovatelé (Soběstianskij připustí, že neslovanští spisovatelé nevedou si u věci lépe) z pohunek politických a národnostních Slovany tak nekriticky idealisují, povím stručně, kterými methodickými pravidly se řídím při posuzování a studiu charakteru národa netoliko slovanského, ale každého.

I. (Zásady všeobecné.) O národech i o národě vlastním může se soudit doceľa nestranně a není třeba zbožňo-

vati vlastní národ; mně na př. Slováci, protože poznávám jejich chyby, o nic nejsou nemilejší, než když jsem chyb těch nepoznával. Nepochopuji, proč poznávání skutečnosti by vadilo přirozené lásce vlastního lidu, jazyka, národa. V národy zvláště vyvolené nevěřím. Nemám potřeby snižovat národy jiné, aby můj tím vynikal. Poznávám také chyby jiných národův, ale ty mne tak nepálí, jako chyby národa mého, — mne samého. Uznávám přednosti národů jiných ochotně, ale to na cit můj národní nemá vlivu žádného. Myslím, že je mravní povinností mluvit o národech, vlastním i cizím, odkrytě: národnostní augurství překáží vlastnímu pokroku.

2. Přesvědčuji se pořád více, že o vlastnostech národů soudívá se téměř pravidlem nesprávně anebo aspoň povrchně. Lidé na lidech jiných obyčejně vidí jen, co jedí a pijí, jak se šatí, a ty dojmy smyslné a právě proto silné mají pak vliv na úsudek o charakteru — není ovšem snadné poznat duši člověka a národa. Přijímám tudíž úsudky takové co nejopatrněji, ba přímo s nedůvěrou — sám proto úsudku svého pronést se takofka ostýchám. Stačí posuzovat jednotlivá společenská zřízení, některé jednotlivé vlastnosti duchovní a tělové — vůbec neodvažuji se k paušálnímu ani chválení ani odsuzování podle zvyku těch, kteří dnes z národnostních vášní a rozčilení žijí.
3. Jako při člověku i při národu hledím hlavně na duši a ducha. Jazyk nepokládám za svatý, ale za prostředek sloužící duchu ve zlém i dobrém. Mateřský jazyk přirozeně je prostředek nejmilejší a tudíž i nejúčinnější. Ve sporech národnostních jde mně především o zápas duchovní — idee a city, mravní cíle mně rozhodují. Pokládám brání jazyka za barbarství bezduchého materialismu a politického mechanismu. Proti hmotě však bojovat chci duchem; proto jsem dávno vystoupil z církve modloslužebného slovíčkářství a národnostního fanatismu. Mravnost

- lidskost musejí býti cílem každého jednotlivce a národa. Zvláštní národní ethiky není.
4. (Zásady speciální.) Nespokojujeme se slovanstvím a Slovanstvem — studujeme vždy Čecha, Poláka, Rusa, Srba. Negeneralisujeme ukvapeně; jen ty vlastnosti, které skutečně všem slovanským národům jsou společné v míře stejné, pokládáme za slovanské (všeslovanské).
  5. Studujeme Slovany nynější a lépe pochopíme i Slovany minulé. Srovnávací studium žijících Slovanů je jistější než ten zastaralý historism, potloukající se nejraději v dobách co možná nejtemnějších a nejneznámějších. Do minulosti vnášej světlo z přítomnosti; mínění, že lze postupovati opačně, je klam.
  6. Přestaňme pokládat zřízení a události politické a válečné za všecek život národů. Psychologicko-historická analýze na př. Českého Bratrství (učení a církevního zřízení) aneb analýze Domostroje praví nám o charakteru Slovanů více, než nějaký byzantinský císař VI. století. Srovnávací studium Goetheova Fausta s Dostojevského Bratry Karamazovými poví o německém a ruském charakteru více, než tucty vlasteneckých výronů slovanských a německých demagogův — a demagogství dnes trůní i hodně vysoko.
  7. Analogie s národy ostatními vždy bývá dobrým vůdcem, jsou si lidé v jisté době za stejných okolností dosti podobní, více než se na prvý pohled jeví. A jsou lidé, čím lidé vždy byli; vyvíjíme se, ale podstatně se neměníme.
  8. Okolí a příroda na člověka a národy pořád a silně působí, proto studium vlivů těch mnohé otázky zdánlivě národnostní alespoň z části dovede rozřešit. Nepřipisuj duši, co je na těle, ba snad jen na kožichu.
  9. (Zásada nejspeciálnější.) Poznávám pořád lépe a lépe, že charakterem Slovanům Germáni jsou nejbližší. Toho se ovšem mohu dočíst v každé vědecké etnografii, ale o to běží, poznat to ze života a literatury a podle toho i jednat. Na př. vyplývá mi z toho pravidlo, že německé

vlivy neporušily našeho českého charakteru tak, jak mnozí slavjanofilové se domnívají. Ostatně i z důvodů politických a národnostních umělé dělání národnostních rozdílů je zbytečné; politický vývoj řídí se mnohem více skutečností než fikcemi.

Proti vlivům ducha cizího nezbyvá nežli postavit vlivy ducha svého. To děje se bezvědomě; jakmile však lidé o tom počínají uvažovat, nezbyvá než sebestudium a studium cizího co nejpřesnější a nejsvědomitější a nak vědomě dělat, co dělá se bezvědomě.

22. Teď, doufám, dohodneme se s prof. Soběstianským.

Tedy předně hlavní otázka: liší se Slované od Germánů a Románů (po případě i ostatních národů) svou vrozenou humánností, projevující se i historicky, zejména v politice a válečnictví, nebojovností?

Odpovídám: ano! Slované liší se od dotčených národů touto vlastností; avšak je třeba vlastnost tu náležitě určit a určit zároveň stupeň rozdílnosti.

Znamená to, že Slované proto není a nebyl udatný? Prof. Soběstianskij právem ukazuje, jak Slované sami o sobě a podobně i cizí posuzovatelé o nich vždy právem tvrdili, že Slované jsou udatní.

Znamená to, že Slované nejsou hrubí, ba suroví a ukrutní? Neznamená. Může býti nátura velmi měkká a při tom ukrutná; takové krajnosti mohou býti spojeny a bývají; ba zdá se mi, že je to obzvláště vlastnost Rusů, jak to potvrzuje analýse charakterů největších ruských umělcův a spisovatelů, vystihujících charakter svého lidu. Vidím to v Mítjovi Dostojevském, vidím to v Řepinově Ivanu Hrozném, vidím, cítím to na živých. Vlastnost ta i neslovanské pozorovatele zarazí; souhlasí v tom úsudky četné a mohl bych citovat řadu dobrých spisovatelů mně soukromí známých, jsou proti i doklady literární na př. *Leroy-Beaulieu*. Chci z *Leroy-Beaulieua* citovat alespoň hlavní věty.*) *Leroy-Beaulieu*

*) Das Reich der Zaren und die Russen (Petzoldův překlad) I. sv. 3 kniha, o národním charakteru ruském.

klade sice příliš velikou váhu na vliv severního podnebí; zima a krajnosti podnební způsobily prý charakter ruský; podnebí mělo a má jistě vliv, avšak sotva tak veliký — než tu neběží vyložit, jak charakter ruský se složil, nýbrž jen o to, jaký jest. Leroy-Beaulieu tedy vidí v ruském charakteru velikou pasivnost, trpělivost a resignaci až fatalistickou. Tato vlastnost vidí se obzvláště světle na ruském vojákovi. „Ruský voják je nejvytrvalejší v Evropě; v tom ohledu dá se srovnat jen se svým starým nepřítelem, s vojákem tureckým, Oba mají schopnost strádat a trpět, jež národům západu je cizí. Při tom ruský národ od přírody je na světě nejméně bojovný. Nebyl v žádné době bojechtivý. Cokoli vybojoval, pudů výbojce nemá. Ve své nátuře mírumilovný, ve válce vidí jen bič, jemuž se podrobuje z poslušnosti vůči Bohu a caru.“ Leroy-Beaulieu upozorňuje dále na zvláštní smíšení tvrdosti a srdečnosti, necitelnosti a dobroty; ve válce, v boji ruský voják je neúprosný, ale hned po boji je naivně dobrácký a velkodušný, je ukrutný a zase od srdce milý. Rus není vytrvalý, obzvláště tam, kde nekyne mu úspěch. Ruský rozum je praktický a pozitivní, nelíbí se v abstrakcích, nemá rád metafysiky, nezabývá se pravlastností věcí, za to nejráději se kochá vědami přírodními a sociálními. „Je málo národů, jimž sentimentality tak úplně se nedostává a kteří by si to tak chválili.“ Záliba v praktickém a zdravém smyslu stupňuje se někdy až do brutality; řekl Rus, že kus sýra má větší cenu než Puškin. Rus je realista, naturalista. Ruská duše je melancholická — Herder pěkně nazval písňe velkoruské zvučícími slzami. Z této melancholie rodí se mysticism, zatláčují druhy kořený realism — Gogol, Dostojevskij. Tato melancholie spojena je s oddaností až fatalistickou: klid a rovnováha ruského mužika překvapuje, napitý je obyčejně smírný a nehlučný atd.

Zde máme všecko, co Kollár, Herder a jiní o charakteru Slovanů nám pověděli. A ku podobným závěrům dospěli bychom analýsami charakterů Tolstého, Dostojevského, Garšina, Turgeněva atd., analýsami filosofických ideí Kirějevského, Kol-

lára a Šafaříka. Neboť ten fakt, že se v Kollárovi, Šafaříkovi, v Kirějevském, v Tolstém a jiných slovanských myslitelích tak horoucí víra v ideál humánnosti ujala, váží při nejmenším tolik, kolik výpovědi císaře Prokopia, Mauricia a jiných starých pánů, jak nám je Stritter a j. ze starých pramenů schledali.*) Ku podobným závěrům přicházíme vůbec analysí neslovanských lepších autorů všech, kteří studiem i a posuzováním Slovanů se zabývali.**)

Takovým tedy způsobem Rusové jsou nebojovní a tudíž humánní. A netoliko Rusové, nýbrž i Poláci a my Čechové. Naši zuřiví Husité a Táboři jsou tomu vedle našich Bratří jen dalším důkazem.

Je-li však tato nebojovnost vlastnost pěkná, dobrá a lepší než germánská bojovnost, nijak není řečeno; obojí vlastnosti mají dobré a špatné stránky. Neběžít o bojovnost naprostou a ideální, nýbrž relativní, o nebojovnost, která svou podstatou sloučena je s jinými a také nepěknými vlastnostmi. Vyslovil jsem už proti Kollárovi pochybnost o tom, zdali ideál humanitní dá se uskutečnití tou slovanskou nebojovností.

Dokonce pak jiná je otázka, co my Slované máme raději, své-li či cizí vlastnosti — rozumí se, že své, i když o jejich výbornosti nejsme vždy pevně a důvodně přesvědčeni. Ostatně všechno to jsou věci velmi prosté — jen scholastikové národnostní v tom rádi nalézají obtíže.

23. Vím ovšem, že to, co uvádím z Leroy-Beaulieu, platí o Rusech nynějších — avšak do jisté míry platí to i pro

---

*) V druhém dílu *Šafaříkových* Starožitností svědectví o starých Slovanech jsou podána na konci.

**) Z Angličanů, kteří teď tak bedlivě studují Rusy, mohl bych uvést řadu, kteří nesouhlasí s obvyklým deklamováním o barbarství ruském; upozorňují na sociologicky velmi vzdělaného autora p. *Dragea*; napsal román: *Cyrl*, v němž studuje Rusy, jakožto své národní soupeře. Je zajímavé vidět, jak mnohé vlastnosti ruské, které Leroy-Beaulieu také postřehl, životu odpovíral, ač jim nerozumí.

dobu starší, mezi Rusy a národy germanskými byl tehdy v celku týž poměr, jaký je nyní.

Než nechme Rusy stranou — jaký pak je rozdíl mezi námi Čechy a Němci?

Rozumí se, že jsem při svých slovanských studiích o tomto tematě mnoho uvažoval; snažil jsem se věc vypo-
zorovat a formulovat. Nebylo mi to snadné — až náhodou přítel Němec jednou za řeči o charakteru nás Čechů a jich Němců sdělil mi následující skutečnou událost — maličkost, již charakter Čecha a Němce znamenitě je zachycen. Historie je dosti nevinná, jedná se v ní o zabití — koček; avšak historie je pro naši otázku výtečná a proto ji podávám; ostatně, jak čtenář hned pozná, zabití několika koček stálo mnohem více myšlenek a citů, myšlenek a citů lidských, než jich stálo některé loupežné tažení v V. stoi., o němž nám historikové napsali celé folianty.

Na národnostním rozhraní severovýchodním Čech koupil si (nedávno) statek; přítel můj v kraji byl duchovním, měl příležitost historii pozorovat a dopozorovat.

Nový statkář, jak řečeno Čech, nenáviděl — kočky, měl proti těm zvířatům, jak se říká, idiosynkrasii a proto byl všecek rozzuřen, když na svých dvou dvorech u svých šafářů nalézal hojnost koček. Šafáři chovali kočky proti myším. Jeden dvůr byl v české obci a byl na něm šafářem Čech, druhý dvůr byl už v německé obci, šafář byl Němec.

Můj přítel znamenal, jak statkář pro kočky skutečně se stával nervosní i čekal, co z věci bude, neboť bylo mu nápadné, že prostě nerozkázal, aby se kočky odstranily. Přicházejí na dvory po první, po druhé, po třetí vždycky ptával se šafářů a okoloval, k čemu tolik těch koček mají — ale neřekl jim, že jich nechce vidět. Po čtvrté se již tázal, zdali ty kočky „ještě“ mají.

Šafářovi Čechovi ty opětovné otázky pánovy nedaly po-
koje — Němec zůstal klidný. Čech poradil se s ženou, jako že ten pán patrně koček nemá rád a proto se usnesli, že je chudata odstraní. Pán byl tomu velmi rád, ač ničeho neříkal.

Na německém dvoře kočky však zůstaly — až když jednou pán už příliš nápadně chválil Vávru za to, že již nemá „těch koček“, šafář Schmidt se zeptal, přeje-li si pán, aby byly odstraněny. Pán k otázce potakal a tak zmizely kočky i z německého dvora.

Avšak na dvorech nadmíru plemenily se myši — pan statkář poznal, že musí svou velkoměstskou idiosynkrii podřídit ohledům národohospodářským, ač nechce-li, aby se sýpky staly myším královstvím.

A nyní stejná historie se odehrává opačným postupem. Pán po čase o kočkách počíná mluvit velmi z daleka — patrně si tentokrát tím méně troufal dát přímý rozkaz; pak se zase obou šafářů jen dotazuje, nemají-li „ještě“ koček — Vávra zase se poradil se svou ženou: „Járku, stará, nemyslíš, že pán si přeje mít kočky, když se tak po nich ptá?“ a když pán přišel po třetí nebo po čtvrté, našel u Vávry kočky nové. Zase Schmidtovi pochválil Vávru, Schmidt zase se přímo otázel, má-li také pořídit kočky, a když mu bylo řečeno, že by to „snaž neškodilo“ — byly konečně i na německém dvoře kočky rehabilitovány.

Vidíte — vysvětloval mi přítel Němec — tu máte Čecha Slovana a Němce Germána. Čech pán, kde by Němec prostě vyslovil své přání a vůli, neporoučí přímo, ba ani nežádá, ale své přání svým podřízeným Čechem dá vycítit, dá se mu dovtipit; Němec šafář se nedovtipuje, ale mužně a odkrytě se po vůli pánově táže a ten musí se mu nechtě rozhodnout. K určitému rozkazu, co poručeno, koná.

Případ ten — přítel pokračuje — velmi mne zarazil a dal mně myslit. Tázel jsem se sám sebe — který z obou šafářů je milejší . . . líbí se mi více Čech, je v poměru obou více citu, něžnosti anebo jak bych to nazval; ovšem je i naše německá přímota a mužnost pěkná, ale není tak milá. A co byste řekl — táže se přítel — jak otázku rozhodl statkář Čech? Tázel jsem se ho na věc — jemu, zdá se mi, německý šafář jaksi imponoval . . .

Pravíte: německá „přímost“ — přerušuji svého lidového psychologa; jaká je tedy v tom českém napovědění a dovtipení „nepřímost“? Je to jen nepřímost, ale nevidím v tom — pokračuje můj besedník po krátkém rozvažování — neupřímnosti, nic falešného, je v tom pouze něco měkčího, jemnějšího, anebo jak bych to řekl...

To je moje historie o kočkách — ujišťuji, poučila mne mnohem více než všechno, co od nejstarších dob až po dnes z literatury o charakteru Čechů a Němců jsem si shledával. Často a opětně jsem si věc analysoval — nešlo mi dlouho z hlavy to slovo o německé: přímosti. Vzpomínal jsem si, že nám Slovanům, a obzvláště nám Čechům, vytykají jakousi falešnost a lživost; vzpomněl jsem si, že my sami si to vytykáme — Dostojevskij na př. kárá ruskou nepravdivost. I hledal jsem, zdali v té netroufalosti a měkkosti našeho českého statkáře není právě netroufalost člověka, jenž si lidem netroufá podívat do očí, tedy netroufalost člověka přece jen neupřímného? Avšak — přemýšlel jsem — proč pak Rusové mají dvojí slovo pro lež (lgať — sorvať)? Není to ukázání, že je dvojí lež? A nevykládá se naše česká „faleš“ do jisté míry tím, že nejsme samostatní, kdežto v jádru svém nejsme falešní a neupřímní, pouze „nepřímí“ (jak řekl můj přítel)? Této nepřímosti Němci a jiní Neslované nerozumějí — — avšak — lekl jsem se opět — nevede tato nepřímost snadno ke skutečné a nepěkné neupřímnosti? Ale co — hájí se ve mně Čech — nevede ta německá přímost k drzosti a hrubosti?

Svěřil jsem své pochybnosti příteli. Obratem pošty dostal jsem starou odpověď — tak určitě byl u věci rozhodnut. „Srovnejte přece — radí zároveň — kázání svých českých a našich německých reformátorů, třeba Husa a Luthera, uvidíte (sit venia verbo) Vávru a Schmidta. Co pak nepochopujete, že do Vaší české měkčnosti musila se přimísit germánská pevnost Wiklifova a později Lutherova?“

List mne potěšil, ale i nepotěšil — bez Wiklifa by to nebylo šlo? A pomohl nám Luther?...

Nebylo by nám možné — (vím, že se při těchto úvahách byzantinští císařové, píšící o Slovanech, v hrobě obracejí) — zvykat si, když už jsme tak měkkí, ke vlastnímu pevnému předsevzetí, k takové autosuggesci ve větším slohu, donutit sebe samého sám, tak jak ti sedláci prosili slavného úřadu, aby jim bylo poručeno dělat silnici, které tak tuze potřebovali... Před Karsem dva ruští mužikové vojáci dívají se na pevnost.

A. Vezmeme ji?

B. (Obzírá pevnost jakoby znaleckým okem) — Nevezmeme, není možná.

A. ... Jestliže nám rozkážou?

B. ... Vezmeme — rozumí se...

A tak ten měkký, nebojovný mužik, jak Leroy-Beaulieu říká, stává se nejlepším vojákem, měkký člověk stává se udatný k neuvěření. Všecko tedy tkví v tom, abychom sobě my sami rozkazovali, ne cizí...

24. ... Prosím čtenáře za odpuštění, jestliže jsem se prohřešil proti formám kritické úvahy vědecké — již se vracím k vývodům prof. Soběstianského. (Myslím ovšem, že jsem se od nich ani neodchýlil.)

Soběstianskij proti Herderovi, jak už vzpomenuto, uvádí historika Antona, jenž prý o Slovanech správný názor formuloval. V Antonově spise: Erste Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse 1783, Soběstianskij vidí potvrzení názorův o Slovanech před Herderem panujících, že totiž byli udatní, bojovní, sveřepí a ukrutní, jako národové jiní. Dejme tomu, že Anton má nám být autoritou — skutečně velmi soustavně zpracoval otázku spornou na základě autorit starších a starých, avšak mimo to i na znalosti jazyka a pozorování žijících Slovanů.*)

Pročetl jsem spis Antonův pozorně, ale nenalézám v něm toho, co tam vidí Soběstianskij. Anton Slovanům té bo-

---

*) V předmluvě Anton tuto svou metodu jasně vykládá.

tom, že o Slovanech podle starých pramenů tvrdí, že byli záhy zemědělci a již z toho jde, že národ nebyl tak bojovný, jako Němci, kteří všech zemědělských prací přímo se styděli. Toto Anton ve svém spise o Slovanech výslovně neříká, a tudíž se i Soběstianskému tento veliký rozdíl mezi starými Slovanými a Němci ztratil: Avšak Anton napsal i spis o starých Němcích, v němž stejnou methodou a stejným způsobem postupuje a ve spise tom máme docela jasný komentář k tomu, co ve spisech o Slovanech by nevyunikalo samo sebou.*)

Ve spise tomto čteme, že každý národ — (tudíž i Slované) — z divošství přichází v barbarství a z barbarství v kulturu; Germáni, když přišli do styku s Římany, nebyli již divochy. Germánská, docela význačná vlastnost byla bojovnost a láska k svobodě — jen udatnost byla ctností, práce v potu tváře se jim nelíbila, raději cedili krev.

V kapitole o „Válce“ Anton germánskou chrabrost a bojovnost líčí docela jinak nežli v téže kapitole líčil ve spise starším tyto vlastnosti Slovanů. Patrně Antonovy oči jiskřily, když tak nadšeně vypisuje, jak Němci, kde vyhráli, obyvatelstvo ztročovali, jak jejich útok byl hrozný a jak celý národ záhy zřízen byl vojensky. Jestli že neválčil, Germán jen lovil — potom a práci si zaopatřovat pokrm a nápoj, pokládal za otrocké, otroci musili naň pracovat.

Anton tudíž rozdíl mezi Němci a Slovanými v příčině bojovnosti nezmenšil, naopak jen potvrdil. Opakuji však, že je ovšem nesprávné, starou dobu à la Rousseau si idealisovat — v tom Soběstianskij má pravdu. Naši předkové byli hrubí, suroví, ukrutní atd., ale nebyli tak bojovní, celou svou náturou bojovní a pánovití, jako Germáni.

Podobně Soběstianskij nedosti přesně vykládá názory Herderovy o Slovanech. Herder — jak jsme četli — ne tvrdí, že Slované nebyli udatní, ale tolik říká, že Slované,

---

*) Spis slove: Geschichte der Teutschen Nation, vyšel 1793; v I. díle jedná se o charakteru, mravech a vědomostech Germánů. Viz kap. VI a násl.

milující klid, nebyli s to, trvale se organisovat vojensky a že tím od Němců, kteří to dovedli, byli potlačeni. Herder vytýká, že Slované nedobývali panství světového, že byli zemědělci a obchodníci. Ve svém poddanství stali se lstivými, ukrutnými a otroky línými. Připouštím však, že i Herder starou dobu vůbec a také slovanskou si představoval idyličtější, než měl; v tom právě byl zákem Rousseauovým a pokud se týká staroslovanské záliby v orbě, účinkovaly snad i tehdejší idee fysiokratické, jimž i Rousseau se své strany podléhal. Přes to však Herder ve hlavní věci správně podával o Slovanech, co starší a novější prameny před ním dávaly.

Soběstianskij se mýlí, řka, že Herder přílišně idealisoval Slovany — alespoň neidealisoval pouze Slovanů, nýbrž i Germány. Přečtěme si jen v „Ideách k filosofii dějin“ hlavu o „Německých národech“ a uvidíme, jak Herder soudí o Němcích. Líčí je docela jako Anton, jsou mu rekové a pánové, štitící se práce; takoví byli a částečně posud jsou. Ostří jejich meče zle pocífovali vlastní kmenové, ale i „chudáci Slované i Prusové, Kurové, Livonci a Estové“, avšak Němci odrazili i divoké Huny, Uhry, Mongoly a Turky. „Oni tedy to jsou, kteří největší část Evropy netoliko vybojovali, zúrodnili a podle svého způsobu zařídili, nýbrž také uchránili — jinak by ani to nebylo mohlo vzrůst, co vzrostlo. Jejich postavení mezi ostatními národy, jejich vojenské zřízení a kmenové vlastnosti staly se tudíž základy (Grundfesten) kultury, svobody a jistoty Evropy; dějiny, tento svědek neporušený, dávají zprávu o tom, zdali svým politickým stavem nutně nebyli i příčinou pozvolného pokroku této kultury.“

Herder tedy vidí ve zvláštním vojenství Němců přirozenou příčinu posavadního kulturního vývoje; Slované tak bojovní nebyli a proto Němcům podlehli, avšak — a to jsme již četli dříve . . . — nastává doba více nevojenská a tudíž — vedle Němců — i nebojovní Slované konečně přijdou ku platnosti.

Jak a proč Herder a jiní věřili v budoucnost čisté člověckosti — o tom jsme již také mluvili; zde toho třeba jen vzpomenouti, aby bylo jasno, že věc tak, jak Soběstianskij ji líčil, se nemá. Herder neukazuje, že jen Slované provedou humanisaci všeho člověčenstva, — to byla idea Kollárova. Herder očekával evropské soustátí nevojenské, v němž princip humanity u všech národův a všemi národy bude důsledně proveden. Militarism byl Herderovi jen přechodní prostředek humanisace, právě tak, jak moderním sociologům Comteovi a Spencerovi.*)

25. Podívejme se teď na Kollárovy názory o Slovanech. Soběstianskij vytýká mu nepřimo — Šafaříkovi přímo, že staré a tudíž nynější Slovany idealisoval, že jejich charakter líčil poeticky a sentimentálně.

Kollár skutečně Slovany nekriticky idealisoval. Avšak idealisace ta netkví tak v tom, že jim připisoval tak velkou nebojovnost a humanitu, nýbrž více ještě v tom, že jejich odpůrce příliš černě vymaloval; byl k našim národním od-

---

*) Soběstianskij se domnívá, že Herder potřeboval pro svou humanitární teorii alespoň jeden nevojenský národ a že tím národem stali se mu ruští Slované, k nimž přilnul svým pobytem v Rize. Pobyt v Rize na Herdera měl vliv, však Herder měl — a to je hlavní věc — poněkud jiné teorie, než Soběstianskij je předkládá. Zejména věřil, že vývojem doby i Němci stali se méně bojovnými a proto nepotřeboval nebojovných Slovanů pro ten úkol, jež Soběstianskij jim ukládá. Odkud však Herder čerpal své názory o Slovanech, jak jsme viděli, sám nám řekl, uváděje Antona a jiné spisovatele. Před Herderovými „Ideami, v nichž líčí Slovany, vyšel také spis Gebhardiho (Allgemeine Geschichte der Wenden und Slaven 1789), z něhož Karamzin mnoho čerpal pro charakteristiku starých Slovanů; Soběstianskij sám uvádí to, co Gebhardi říká o udatnosti Slovanů — říká totiž, co Herder, že totiž s počátku nebyli udatní, teprve později, když se naučili válčit od svých nepřátel a že jejich udatnost byla vlastně pasivní nikoli „pravá“ atd. Herder liší se od Gebhardiho hlavně tím, že klidně konstatuje své mínění o národech všech, tudíž i o Slovanech a zejména o Němcích. Je však možná, že sympatie k Slovanům a zejména Rusům čerpal hlavně ze slovanských lidových písní i v tom neviděl bych nekritickosti.

půrcům ve mnohém nespravedlivý. Vytkli jsme to již. Avšak bylo by nespravedlivé nezpomenout, jak o Slovanech v té době posud psali také němečtí, maďarští a jiní spisovatelé a nikoli spisovatelé podřizení. Znam literaturu tu dost dobře a mohu bez vášně říci, že v německých spisovatelích i s této stránky jeví se jejich tvrdší bojovnost a pánovitost. Když na př. Hegel svému národu tak jednostranně přisuzoval všeliké prvenství — proč se divit, když Kollár je dává svému národu? Vyznal jsem, že Kollár tu i tam proti našim národním odpůrcům projevuje více nenávisť, než se na filosofa sluší — avšak jak týž Kollár z celého srdce uznává i německá dobrodiní, na př. právě Herdera!

Kollárova idealisace Slovanů i proto je tak jednostranná, že sice uznává i naše slovanské vady, ale nevidí vždy těch chyb velikých a hlavních, žaluje jednostranně pouze na nesprávnost a nedostatek osvícenosti. Ve skutečnosti měl chyby naše hledat hloub a hlavně neměl vinu našeho úpadku tak jednostranně vidět v zámyslech a zlobě nepřátel. To naříkání a žalování na osud Slovanů polabských je jistě slabé — i Němci na př. a jiní národové ztratili a ztrácejí svou půdu pod náporem Rusův.

Ty a podobné vady Kollárovy všechny jsme na svém místě nestranně připustili. Jak by však podle názorů mých i básník velmi nadšený mohl napsat třeba novou „Slávy Dceru“, vykládat nemusím. Starý romantism i v tomto oboru mizí a vymizí.

Kollárova nekritická idealisace Slovanů nevyplývá však pouze z národnostního citu, nýbrž má své důvody i v nedokonalé vědecké metodě. I to jsme na svém místě vytýkali. Zejména musíme ještě říci a opakovat, že Kollár chybuje, připisuje Slovanům všem beze všeho vlastnosti docela stejné, kdežto ve skutečnosti, i co do nebojovnosti, jsou jistě kmenové rozdíly na př. mezi chrabrostí polskou, udatností černoorskou a neústupností ruskou. Podrobnější psychologická a sociologická analýze by tu rozhodně našla odstíny a roz-

díly stupňové i kvalitivní. Vyslovil jsem už, že Kollár vlastnosti slovenské nevědomky učinil slovanskými.

Kollár také příliš prostě nečiní rozdílu mezi Slovy starými a nyníjšími; alespoň vnější podmínky života byly v době staré velmi rozdílné a již z toho vyplývají některé různosti ve vlastnostech, třeba ne základní.

Kollár ovšem právě tak nepřesně líčí vlastnosti Germánův, a vším tím se stalo, že mezi Germány a Slovy ustanovil rozdíl tak naprostý, který se jeho základní filosofické ideí, humanitě, příčí. Avšak i to jsme již doznali, že Kollár nebyl s to, ideu národnostní a humanitní souladně zcelit.

Tato idealisace Slovanův konečně — hledíme-li k vývo-
dům Soběstianského — nepochodí pouze od Herdera, nýbrž od Slovanův a hlavně od nás Čechův, resp. Slovákův.*)

*) Ve spise o vzájemnosti Kollár pro svůj názor o Slovanech dovolává se hlavně Herdera; ve svých „Výkladech“ (II, 66) dovolává se Komenského, jenž už nazval národ náš „holubičím“. Z Karamzina připomíná v té souvislosti, že Rusové a všichni Slované od starodávnych časův byli milovníky holubů. Dále se dovolává polských autorů, Surowieckého, Rakowieckého a Niemciewiczze, pak Möhsena (1781), Linharta (1791), Csaplowitze (1829). A všichni tito spisovatelé, a obzvláště i němečtí, Slovanům připisují v celku vlastnosti, které Kollár jim připisuje. Ještě bych ukázal na pramen, jehož Šafařík se dovolává ve svých dějinách slovenské literatury, bezpochyby i Kollár spis znal; míním Rohrerův Versuch über die slavischen Bewohner der oesterr. Monarchie 1804: ve spise tom všechny hlavní poučky Šafaříkovy a Kollárovy se nalézají a obzvláště se pořád ukazuje na neblahý vliv dlouhé poroby. O Čechách Rohrer dovolává se Rieggera, jehož spisy v Čechách velmi byly známy, a ten napsal o nás: „Die Böhmen sind ihrem moralischen Charakter nach — überhaupt — fromm, oft bis zum Aberglauben, anhänglich an die Religion ihrer Väter; ihre alte monarchische Regierungsform, und an ihre alten Sitten und Gewohnheiten; arbeitsam, beharrlich, ausdauernd bei allen Beswehrlichkeiten — selbs des Krieges — tapfer, aber doch friedliebend; immer frohen Muthes, langmüthig, mildthätig, redlich und treu. In ihren äusseren Betragen sind sie gerade trocken und verrathen gewöhnlich auch eine geringe Politur. So ist der Grundcharakter der Böhmen, wenn er rein und unverfälscht gelassen wird.“ Rohrer, I. c. II. p. 155.

Soběstianskij však docela právem žádá, abychom si v tom počínali kritičtěji. Avšak musím ve prospěch našich „idealistův“ ukázat ještě k jedné věci. Kollár — jak vyloženo — kolísal mezi vzájemností literární a národně politickou. To znamená tedy také, že i Slovanům připisoval bojovnost a udatnost.

Křivdilo by se Kollárovi, kdyby se mu v otázce nebojovnosti Slovanů připisovala naprostá nejasnost. Sám přece odpovídá k námitce, jež se Slovanům činívala pro jejich přílišnou měkkost: „Slované, praví, mají síly a energie dost, srdnatostí a zmužilostí dobyli si panství nad desátým dílem zeměkoule, udrželi je za největších bouřek mnohých století a proti nejprudším útokům četných nepřátel. Ovšem Slované nikdy se nedomáhali nadvlády světové, nikdy nezabývali se krveprolíváním a podmaňováním jiných národů z řemesla, proto že svobody si ctíli i na nepříteli a ji milovali, vůbec milovali více mír nežli válku.“*)

Smíme tudíž své vývody vůči prof. Soběstianskému shrnouti takto: Kollár — (o jiné nám tu neběží) — pochybil svou idealisací Slovanův, ale chyba je menší, než Soběstianskij míní a tkví v jiných příčinách, nežli které Soběstianskij vytknul.

---

*) O vzájemnosti § 15.

Našeho obrození

třetí doba: doba Palackého a Havlíčkova.

26. Zdá se mi, že teď vznik Kollárovy idee historicky je dost osvětlen. Vidíme netoliko, jak a odkud jednotlivé myšlenky Kollárem byly používány, kdo veň vliv měl větší, kdo menší; poznali jsme však i celou dobu jeho, vidíme ho tudíž v celém kulturním prostředí. Nezbyvá, než doplnit rozvoj obrodních ideí po Kollárovi, pokud tento rozvoj další i v Kollárovi byl už naznačen a pokud Kollár sám na lidi doby pozdější působil. Tím podána bude charakteristika třetího období našeho obrození, doba od konce let 40tých do počátku let 80tých.

Určit skutečný vliv osoby není snadno. U Kollára je to tím těžší, protože ti, ve které působil, zejména jeho vrstevníci, sami podléhali týmž vlivům, kterým Kollár sám podléhal; Šafařík na př. čerpal stejné idee ze stejných pramenů — v čem tedy byl skutečný vliv Kollárův na jeho myšlení? Kollár formuloval, co se cítilo a věřilo obecně.

Ukázali jsme na zvláštní poměr Kollára a Šafaříka. Čelakovský*) na př. pro charakteristiku starých Slovanů sám dovolává se Šafaříka a Kollára a idee obou prostě přejímá — kdo v tom měl vliv rozhodující?

---

*) Čtení o počátcích dějin vzdělanosti a literatury národů slovanských, 1877, 31.

Rozlišovat by se musily vlivy jazykové, básnické, filosofické a národně-politické.*) Vliv Kollárův byl veliký; pokud vidím, nejvíce působil jako buditel vlastenecký a tím národně-politický. Na tento vliv politický v průběhu studie častěji narazíme. Tvůrčí působení jeho ideí nebylo tak hluboké a nemohlo být, protože Kollár ideí svých sám nepropracoval dosti samostatně.

Spis o vzájemnosti se přeložil do srbštiny, ruštiny (zkrát), ale „Slávy Dcera“ zůstala u Slovanů dost nepovšimnuta. Zdá se mi, že literární vliv Kollárův, kde nebyl osobní, jako na př. na Gaja, byl slabší, než vliv časové idee slovanské a že působení „Slávy Dcery“ překážela nejednotnost básnické koncepce a její až archaeologické provedení. Kollár není ten básník, jenž by mozek a srdce mocně a neodolatelně byl strhl a na vždy upoutal; alespoň jeho základní idee nezmocňují se myslí na dobro a na vždy. Proto „Slávy Dcera“ mimo Čechy a Slovensko nevzbudila hlubšího ohlasu. Kollár byl náš prvý básník, měl vliv svým bohatstvím slovesným, podněcoval a udržoval city národní, ale nevidím hlubšího vlivu na básnících a téměř žádného na naší vědu a filosofii. Ohlas jeho základních ideí filosofických, jeho filosofie dějin je téměř nijaký; naši myslitelé čerpali z německé literatury i Štúr, jenž Kollárem se v mládí nadchl, svou filosofii dějin si běře od Hegla. Kollár neměl vlastně žádné školy. Kolem něho nevyrostlo nic podobného slavjanofilům a ani školy básnické nestvořil. Básně Godry, Furcha, Kamenického a j. nesou jeho vliv, ale málo znamenají; Vocel držel se vlastně více Gøtheova Fausta než „Slávy Dcery“ a Čechova „Slavie“ i bez Kollára mohla dopadnout tak abstraktně-romanticky. Svatopluk Čech sám nám říká, že veň Kollár měl vliv — jako básník, jako myslitel, jako buditel? Snad právě tento příklad nejlépe by mohl osvětlit, jaký jeho hlavní vliv býval, — povzbuzující.

---

*) Ve „Sborníku“ podávají se různé podrobnosti; odkazují k nim čtenáře, nechtěje tu věci opakovat.

Jsou i následníci Kollárovi na speciálních ideách jeho více závislí, jako na příklad Hroboň, ale tím, co říkám, se nevyváží.

Pro své mínění mám hlasy svědků, jak se říká, klasických.

Čelakovský již r. 1831 rozhorleně touží na neuznání, s nímž „Slávy Dcera“ se potkává a vytýká kritice, že o ni ničeho neuměla povědět.*) Čelakovský sám „Slávy Dceru“ prohlašuje s Rukopisem Královským za „ono veliké alfa i omega básnictví českého“, ale sám hned mluví o „omrazování“ a to způsobem, jenž se divně vyjímá v takovém chvalozpěvu. O něco později — r. 1835**) — mluví o vydání „Slávy Dcery“ z r. 1832, Čelakovský V. zpěvu již vytýká, že „sonety zpěvu toho v ohledu básnickém skoro veskrz nehodny jsou takového mistrovského péra, jakovým p. Kollár vládne“.

Jistě „Slávy Dcera“ měla národní a politický vliv zejména na mládež, to přece víme ze zkušenosti: vypravuje nám o tom i Malý. Že prý po rukopisech Králov. a Zelenoh. nic v takové míře nepůsobilo na vlastenecké rozvíření mladých srdcí, jako Kollárova „Slávy Dcera“. Malý praví, že od těch dob — (má na mysli hlavně 2. vyd. z r. 1824) — neopakoval se v národu našem podobný úkaz tak všeobecného entusiasmu, jaký vzbuzen byl vše uchvacujícím vzletem mocného genia Kollárova. Nynější střízlivé pokolení nemá ani zdání, v jaké výši v oněch dobách, povznášelo se blouznivé vytržení vlastenecké mládeže české, podnětené Kollárovou, „Slávy Dcerou“.***)

Hurban starší podobně mluví r. 1851 o velikém vlivu, jež „Slávy Dcera“ měla na tehdejším Slovensku; podobně

*) Č. Č. Musea 1831, 39. Otišt. v Sebr. spisech (Kober) 1880, IV., 366.

**) Česká Věsta 1835, str. 287, l. c. p. 381. Že by se „Slávy Dcera“ nebyla rozebírala k vůli cenzuře, jak jsem četl, tuším v Bačkovského dějinách literatury, není správné: co pak nebylo co mluvit o ideách a dokonce o umění policii nepodléhajících?

***) J. Malý, Zpomínky a úvahy, 1872, p. 47.

dotčený dopisovatel ze Slovenska, píšíci proti Kollárovi do Havlíčkova Slovana vyznává, že „Slávy Dcera“ byla ona vis motrix která nás ospalých Slováků oduševňovala“.*)

Jestliže i Pypin**) praví o „Slávy Dceři“: „Podnes, v druhém už pokolení, Slávy Dcera zůstává jediným básnickým zákonníkem panslavismu, tehdy pravda zcela ne tak strašlivého, jak si jej malovali protivníci“, — tedy vidím v úsudku tom, jakož i Hurbanově, Malého i Čelakovského jen potvrzení toho, co říkám, že totiž, jak Malý lépe řekl, než myslil, Kollárem se povznášelo vytržení vlastenecké. Stav věci velmi brzy správně charakterisoval Havlíček.

Již roku 1846 Havlíček***) nám líčí, jak vlastně „Slávy Dcera“ působila na mládež akademickou — jak ji deklamovali a napodobili, jak se učilo azbuze a gramatice některého nebo všech slovanských jazyků, avšak jak vlastně žádný ani slovanským jazykům řádně se nenaučil a ovšem ani — českému. Havlíček, jakožto zapřísáhlý nepřítel vši polovičitosti a nejasnosti, tento panslavism z té duše pojal v nenávisť tím větší, že sám přece žil na Rusi a v Polsku a že poměry těchto největších dvou slovanských národů náležitě poznal. Havlíček po Dobrovském byl prvý vynikající Čech, jenž zejména ruské poměry prostudoval a jenž tedy to, o čem jiní blouznivě psali, znal i ze skutečnosti.

Mohu si živě představit, jak se mu protivily ty slovan-
ské deklamovánky. Ve své jadrné mluvě praví nám, že se z Ruska a Polska domů vrátil jakožto uvědomělý Čech; stal se prý „pouhým neústupným Čechem, ba s jakousi tajnou kyselostí proti jménu Slovana“. „Patriotism slovanský“ — horlí — „jest jenom o něco méně horší než kosmopolitismus“; a proto, že v sobě nepocífoval ani trochu kosmopolitismu,

*) Hurban v „Slov. Pohl'adech“ I. 4. p. 128; u Vlčka v „Dějinách literatury slovenskej“ (2. vyd. p. 36); Havlíčkův „Slovan“ 1850, p. 1485.

**) Pypin, Historie literatur slovanských (Kotík) II, p. 402.

***) Pražské noviny 1846, 15. února a pozd. ve článku: Čech a Slovan.

praví: „Zkrátka: s hrdostí národní řeku: Já jsem Čech, aie nikdy já jsem Slovan.“ Proto také zavrhuje všecko blouznění o jednotném písmě a o přijetí ruštiny jako spisovného jazyka: dobrovolně jazyka se nevzdáme nikdy — odbývá ty, kdo by k tomu radili.

Mohlo by se namítnout, že za ten vliv, jež tu Havlíček odsuzuje, Kollár není odpověděn. Přece: nerozhodnost, neurčitost a kolísání Kollárovo ochromovalo vlivy rozhodně dobré a pěkné.

27. Vliv Kollárův byl tedy zvláštní: hlásaje svou národně slovanskou ideu a vzájemnost literární, tkvěl na púdě myšlenek literatury německé, na které i jeho vrstevníci a bližší potomci všichni stáli, a proto tyto původní vlivy cizí působily více než idee Kollárovy samy.

Avšak Kollárovo buditelské působení, řekl bych přímo vlastenecko-kazatelské, bylo mocné a blahodárné a připravovalo národní práci doby pozdější. Zejména i rok 1848tý u nás dostal ráz Kollárovský.

Rok 1848tý byl ve Francii a jinde přímý ohlas, vlastně pokračování velké revoluce francouzské. Ve Francii revoluce sloužila v prvé řadě buržoasii; v Rakousku měla ráz jiný, protože tu byli jiné kulturní poměry. Rakousko bylo od sta let vykonavatelem krajní reakce náboženské, politické a sociální; za Josefa II. osvícenské a revoluční hnutí zasáhlo i Rakousko a také země české, avšak dlouhý zvyk duchovního absolutismu záhy potlačil volnější hnutí, až konečně roku 1848 národové rakouští, předně Maďaři, povstali proti bezduchému absolutismu vídeňskému.

Revoluce v Rakousku měla ráz více politický a národnostní — ve Francii, v Německu a jinde otázek národnostních ovšem nebylo, a tudíž revoluce byla méně komplikovaná a účinnější.

Jako na sklonku minulého století za Dobrovského, opět i roku 1848tého ve jménu týchž filosofických principů humanity a svobodného myšlení požadovali jsme především svo-

bodů národní a jazykovou a odstranění křiklavých nerovností sociálních. Opět, jako na sklonku minulého století pomohlo nám světové hnutí osvobozující, a to měrou značnou, neboť síly naše byly slabé, účast naše v revoluci nevalná. Není divu: po stoletém otroctví naši čeští lidé byli povoláni k politické činnosti, — činnost ta byla podle toho: nerozhodná, nejednotná, polovičatá.

Na jedné straně i v Praze i ve Vídni spojovali jsme se s revolucí ve jménu svobody a stáli jsme po boku krajanům Němcům, podřizující takto národnostní ideu všeobecné ideji svobody. Avšak toto spojení brzy přestalo, a oddělili jsme se od Němců, a zejména od Němců českých — přes to, že nejlepší mužové němečtí opěvovali naši českou minulost a veliké naše předky, jako na př. Žižku. Sotva že se čeští a němečtí spisovatelé — v březnu 1848 — bratrsky dohodli, zase se rozešli: idea humanity a svobody ustoupila tužbám národnostním; za nedlouho — počátkem dubna — Palacký napsal svoje psaní do Frankfurtu, a právem, neboť národnostní pamovačnost Němců nedovedla uznat rovnoprávnost národů neněmeckých. „Všichni národové podle Dunaje, kteří nemají ani práva ani povolání k samostatnosti, musejí být jako drabantí pojati v německý planetární systém“ — hlásalo se ve Frankfurtu (Freiherr von Gagern.)

Kdežto na jedné straně sblížovali jsme se s Němci, na druhé Kollárovská idea slovanská již dozrávala v pražský Slovanský Sjezd, konaný v červenci. A nepřestalo se na Sjezdě — Hrvati a Slováci dali se neupřímností vídeňskou ve jménu slovanské idee použiti za prostředek reakční.

Jako v Kollárově „Slávy Dceři“, tak kolísali naši přední mužové roku 1848tého mezi humanitou a národností, mezi taktikou mírnou a násilnou, kolísali však také mezi svobodomyšlností a zpátečnictvím, — Kollár sám v téže době varoval své krajany před násilím, neodsuzuje násilí maďarského, a záhy byl ve službách té Vídně, jež nepřestávala i ve svém reakčním úsilí hrát roli obojetnou.

Byli jsme pro velikou dobu ještě malí.

28. Rok 1848tý, jak řečeno, pokračuje ideami svobody a humanity francouzské revoluce. *Palacký* ve svém psaní do Frankfurtu dovolává se prospěchu lidskosti a vzdělanosti, aby uhlájl rovnost národů slovanských a německého, v manifestě Sjezdu Slovanského dovolává se francouzského hesla: svobody, rovnosti a bratrství „všech ve státu žijících“, požaduje na tomto základě „úplnou rovnoprávnost všech národností, bez ohledu politické moci a velikosti.“*)

Rovnoprávnost národů podle *Palackého* je důsledek přirozeného práva, jak už jsme slyšeli, je totožná s požadavky humanitními. Jako *Herder* a po něm *Kollár*, tak i *Palacký* pojímá národ za osobu mravní a právní. „Zásada rovnoprávnosti národův — čteme v „*Ideji státu Rakouského*“ — jest rovně tak stará jako nauka přirozeného práva vůbec“; v dotčeném manifestě čteme: „Neméně svatý, nežli člověk ve svém přirozeném právu, jest nám i *národ* s ouhrnkem duševních svých potřeb a prospěchův . . . Stejně právo všech k neušlechtilejší lidskosti jest zákon boží, jehož žádný z nich bez trestu přestoupiti nesmí.“

Kollárovska humanita stala se tedy rokem 1848tým rovnoprávností, rovnoprávností národů podle přirozeného práva.

Národové mají přirozené právo k zachování sebe. „Vždyť mají povinnost vzdělávati se, to jest křísiti a rozněcovati jiskru božskou v sobě, a od té povinnosti nikdo na světě nemá moci dispensovati jich. Vzdělání mysli bez vzdělání řeči jest holý nesmysl, a ušlechtění jazyka jest podmínkou ušlechtilejšího života duchovního. I poněvadž povinnost bývá spolu matkou práva (viz *Vattel*, *Droit des gens*, *Préliminaires*, § 3.), tedy my, majíce povinnost vzdělávati jazyk svůj, kteréž povinnosti nikdo nás zprostiti nemůže, máme i právo, činiti tak, a nikdo nemá protiviti se tomu ani klásti nám v tom překážky. Zachování a vzdělání národnosti jest příkázání a zákon mrav-

*) *Radhošt III.* 36, 37.

ní, kterémuž nemůže derogovati nižádné přikázání pozitivní.“*)

Přirozeného práva nejen Palacký, nýbrž před ním i Kollár se dovolával pro právo národní, téhož práva Havlíček se dovolává a dovoláváme se ho posud.

Alespoň slovo buď pověděno o tomto filosofickém základě národnostní politiky a národní práce vůbec.

Theorie o přirozeném právé je stará a zejména v nové době a to zároveň s humanismem se šířila a prohlubovala. Humanism byl v nejširším obsahu svém úsilí o přirozenou, čistě člověckou kulturu vůči kultuře historicky zděděné. Jestliže Herder hlásal humanitu a Rousseau přírodu a přirozené právo, oba v podstatě hlásali totéž. Na sklonku XVIII. století toto přirozené právo mělo již veliký rozsah; přirozeným nebylo pouze právo politické a sociální, ale v témž smysle pojem platil ve filosofii, vědě a umění: úsilí filosofův o přirozené náboženství, o přirozenou etiku, o přirozený (zdravý) smysl a soud ve filosofii, o přirozené umění splývá s úsilím politikův a lidu o přirozené právo politické a sociální. V tomto smysle přirozenosti i národnost od Herdera a po něm počíná se pojímat jakožto přirozený orgán člověčenstva proti jeho umělému orgánu: státu; pojem státu samý se pozměňuje tou měrou, kterou národní uvědomění se šíří a politická práva národů z přirozeného práva se dovozují.

Dnes theorie přirozeného práva valně je otřesena, a právní filosofii přirozených práv počíná neuznávat — bude později naším úkolem, o tomto filosofickém problému národnostního principu se rozhovět. Zde stačí ukázati, že naši buditelé v souhlase s filosofii a sociologií své doby práva národnostní, najmě jazyková, pokládali za právo přirozené.

29. Opět i rokem 1848tým navazovali jsme snahami humanitními na naši minulost reformační; v té příčině *Palacký* stal se pokračovatelem ideí Kollárových. Hned od svého při-

---

*) Radhost III., 172.

chodu do Prahy rozšiřoval a prohluboval práci národní, a zejména studiem historickými připraven byl na rok 1848^{tý} a na léta pozdější.

Právě roku 1848 vyšel českým jazykem první svazek českých dějin — významná to předzvěst Palackého programu politického. Palackého čin národní byl, že v plném dosahu uvědomil nám smysl našich dějin — stavě nám za ideál snažení našich Českých Bratří, ukázal nám Kollárovu filosofickou a slovanskou ideu jakožto ideu českou, jakožto náš první národní program.

30. Navázání na naši minulost přirozeně vedlo k usilí o obnovení netoliko kulturní a národní samobytnosti, nýbrž i politické samostatnosti. Palacký posavadní národní program slovanský činil programem českým. I Palacký mohl vyslovit Havlíčkovo heslo: Čech, ne Slovan.

Vývoj našeho národního vědomí přirozeně násil se utužit a utvrdit vědomím českým, a to stalo se Palackým a, jak uslyšíme, Havlíčkem.

Tím, že si Palacký uvědomoval smysl dějin národa, poznává příčiny, proč jsme upadli národně i politicky, představoval se mu problem český určitěji než předchůdcům také se stránky politické; a právě rok 1848^{tý} k tomu dal mocnou pobídku. Politickou stránku našeho obrození již Dobrovský postřehoval, a v tom směru i působil; přejemníci Dobrovského byli literáti, teprve Palacký zase pokračoval drahou politickou.

Národním snahám položen určitý cíl — domoci se samostatnosti, aby národ sám rozhodoval o svém dalším vývoji. Žádný uvědomělý národ nesetrvá pod cizím vedením.

Českému myšlení nastal úkol, uvažovat určitěji o prostředcích, vedoucích k cíli, problem taktiky politické a národní vůbec stává se naléhavým a naléhavějším.

Vývoj našeho národního uvědomování byl téměř logický, odpovídal obecnějším zákonům sociálního vývoje. Od všeobecného a tudíž i méně určitého, od humanity pokračovali jsme ke slovanství a konečně k češtví. S počátku přirozeně

více odkázáni jsme byli na cizí svět, dozrávající nalezali jsme svět svůj vlastní. Jako dítě neví o sobě, teprve mladík a dorostlý, tak od humanity Dobrovského, od humanity a slovanství Kollárova a Šafaříkova nabývali jsme v Palackém a Havlíčkovi sebe. Proto svět ostatní se nám ztrácet nemusí ani nemůže.

Palacký ukázal nám vlastní minulost českou, ukázal nám, co v historii jsme vykonali velikého i malého, Palacký svazoval přítomnost k minulosti, a tak dotvrdil dílo Dobrovského a ostatních křisitelů.

Palacký tón stal se zakladatelem národního programu českého, stal se vůdcem a otcem národa.

31. Přes tento pokrok program Palackého a základní politická idea Palackého je bližší Kollárovým názorům, než se na prvý pohled vidí a než se posud na to pamatovalo. To podrobnější vyložení zásad Palackého ukáže.

S Kollárem Palacký zejména za jedno je v ideí humanity. Již ve svém pojednání o krasovědě dovozuje, že pravé, živé a úplné poznání „svrchované ideí člověčenství“ jest vrch moudrosti lidské, „čisté člověctví“ je mu zákonem vzdejšího bytu našeho — je „nejvyšší a nejsvětější člověka povinnost, býti člověkem“.*) Roku 1848, jak jsme již vzpomněli (p. 16.), ideu humanitní oděl v hesla: „Svoboda, rovnost a bratrství všech ve státu žijících.“

Humanitou Palackému po stránce objektivní jako Kollárovi bylo sdružení všech lidí a národů; po stránce subjektivní, snažil se ideu určitěji zachytit: humanita je božností a božnost určuje jakožto obsah všech konečných účelů života

---

*) V Radhosti I., p. 367. Palackého článek o krasovědě ještě nebyl oceněn, jako jeho filosofické idey nebyly dostatečně vyloženy a ve svém dosahu pro jeho historické a politické přesvědčení pochopeny. Článek o „krasovědě“ je ve skutečnosti noetika, v níž Palacký podává svou theorii poznání, a je klíčem k jeho pozdější historické a politické činnosti. Palacký sám v Kroku vvdal prvou část pod titulem „Povšechné zkoumání ducha člověčího v jeho činnostech“.

duchovního.*) Proto nejideálnější snahy jednotlivců a národů jeví se v náboženství. Palacký filosofii a rozum pokládá za vůdce k božnosti a in concreto k náboženství. Ve své historii Palacký právě ukázal nám, jak hlavní náš čin národní bylo hnutí reformní, a tedy v tom nejdůležitějším Palacký naučil nás rozumět předkům našim a sobě. Palacký nám ukázal, co znamená pro lidstvo a pro nás hnutí husitské a pak bratrské; prohlásiv sám, že mezi církvemi křesťanskými dává přednost Jednotě bratrské — a vyznání to jeho historická činnost sesiluje — podal ideí humanity určitější a národní podklad.

Pokud humanitu pojímá ve smyslu theorie přirozeného práva, odůvodňuje Palacký důsledně toto právo z evangelia; pramenem rovnoprávnosti národův a přirozeného práva je mu „ono vrchoviště, z něhož plyne i mravnost i právo, příkazání totiž srdce lidského hluboce vštěpované: „čeho sobě nechceš, jinému nečiň.“***)

Že Palacký pilně se zabýval aestethikou, také ho přibližuje Kollárovi. Palackému i idea krásy je „formou božnosti“. Pojímá tedy krásu netoliko aestheticky, ale i metafysicky. V tom Palacký souhlasí s filozofy tehdejšími i staršími, a zejména také s Herderem, jehož se dovolává pro svůj názor o původní a všeobšáhle aesthetické vnímavosti ducha lidského; Herder Palackému, jako Kollárovi, je vůbec také ideálem, příkladem humanity.***)

Palacký patrně opravoval chybu Kollárova náboženského racionalismu. Kdežto Kollár významu naší reformace a otázky náboženské vůbec náležitě nepostřehl a se svou ideou v

*) Karol Hynek Macha i bajronizm czeski, 1893. Pan Zdzie-

***) Radhost III., 166.

***) Užívám ovšem při výkladu mínění Palackého terminologie dnes obvyklé; Herdera se dovolává Radh. III., 386; ve svých dějinách krasovědy Palacký Herdera nazývá (I. c. 319) svatým knězem čistého člověčství („Duch čistého člověčství zdál se spochívati na něm jako na svatém knězi svém“), — a tak ho pak i Kollár nazval v „Slávy Dceři“.

sculad nepřivedl, Palacký, jak vidíme, božnost činí základním pojmem své filosofie českého národa.

Od Kollára liší se Palacký i svým důsledným politickým pojmáním českého programu národního. Položiv základy k politické historii české, stal se Palacký zakladatelem české politiky. Každá uvědomělá praxe přirozeně se opírá o theorii a tak na theorii Dobrovského, Kollára, Šafaříka a Palackého samého dostoupila Palackého politika. Kdežto Kollár ideu svou prováděl jakožto nepolitickou, Palacký idee své chce ztělesnit i politicky. Palacký správněji cení politickou a státní organisaci. Doznáváje, že stát zakládá se vedle práva i na moci, opouští půdu Kollárovske vzájemnosti literární a opravuje i názor o holubičí povaze slovenské, jehož však jindy sám po Kollárovsku se přidržuje.*)

V té příčině Palacký stojí také na jiném filosofickém základě než Kollár. Palacký opírá se hlavně o Kanta; Kant však, ještě více Hegel, jehož idee také se již ozývají ze spisů tehdejších myslitelů, větší kladl důraz na význam státní organisace společenské, a tím i našemu národnímu snažení podával určitější cíle než Kollárovo všeslovanství, pojímané podle Herdera nepoliticky. Vlivy pokantovské filosofie německé podstatně podpíraly Palackého a Havlíčkův program český.

Když rok 1848tý Palackého povolal k politické činnosti, přesvědčení o rovnoprávnosti národů vnuкло mu napřed federaci rakouských národů.

Palackého idea federace úzce souvisí s ideou vzájemnosti Kollárem hlásanou. Pojmově federace a vzájemnost jsou vlastně totožny; co do věci jsou si velmi blízký. Palacký

*) V „politickém aforismě o státu“ přijímá Palacký definici státu jakožto „společnosti mocí chráněné“; v pojmu společnosti obsažen prý je moment práva a „stát tedy vůbec jen tam může vzniknouti a trvati, kde společnost jakákoli, malá nebo veliká, mocna jest chrániti, a jak se samo sebou rozumí, také uchrániti se naproti všem jiným buď osobám neb společností“. Radh. III., 255.

pro federaci dovolává se humanity, Evropy a „vzdělanosti samé“; tak i Kollár odůvodňoval svou vzájemnost. Hlásal-li náš Kollár pouze vzájemnost slovanskou, Palacký ve federaci vidí a hledá právě pro Slovany spásu, neboť Němci a Maďaři nebyli ohroženi; ovšem i Kollár chce mít s národy neslovanskými úzké spojení. Kollár sám byl také pro austroslavism, tak že spojitost Palackého idee o federaci Rakouska a Kollárovy vzájemnosti slovanské i pojmové i věcně se zjevuje velmi blízkou. Federace čistě ethnografické Palacký záhy se vzdal, a na místo její snaží se ideu tu vybudovat na třech principech: ethnografickém, geografickém a historickém. ✕

Tak roku 1865 vznikla „Idea státu rakouského“.

Rakousko je v malém člověčenstvo — dané spojením různých národů evropských a dokonce asijských; stát rakouský má tedy jedině oprávněnost, když uskutečnit dovede nějakou ideu a ta je: rovnoprávnost všech národův a zemí historických daných. Politicky řečeno: ani centralistická ani dualistická, pouze federalistická ústava dává Rakousku *raison d'être*.

Federativní Rakousko Palacký hned 1848 ve svém psaní frankfurtském prohlásil za ideál a za politickou nutnost. Existenci Rakouska Palacký pokládal za naprosto nutnou — „kdyby státu Rakouského nebylo již ode dávna, musili bychom v interesu Evropy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil“; zachování, celost i upevnění Rakouska „jest a býti musí věcí velikou i důležitou netoliko národa mého, ale celé Evropy, ano lidskosti a vzdělanosti samé“.

32. Palacký tedy právo přirozené (princip čistě ethnografický) spojuje s právem t. zv. historickým (zásadami a poměry historickými a geografickými.*)

V tom byl veliký odkrok od Kollárovy idee nepolitické. Palacký žádá federaci zemí — Kollár zemi za vlast svou ani nedovede si myslit: Nepřipisuj svaté jméno vlasti kraji tomu, v kterém bydlíme; pravou vlast jen v srdci nosíme...

---

*) Radhost III., 216.

Přijímaje program historický, Palacký do popředí konkrétních politických cílů nutně postavil poměr náš k německému lidu země české obývajcímu — zde je také docela určitý úkol, prakticky rozřešit ideál humanity a onoho spojení s národy západními, jehož nutnost i Kollár uznával. Byla a je první a hlavní politická důležitost, jak dohodnout se s Němci, zemi českou s námi od nejstarších dob obývajcími.

Kollár více rozjímal o tom, co by být mělo, Palacký o tom, co již bylo — jak totiž upravit si poměr k národům a státům, s nimiž po tisíce let jsme v blízkém a těsném spojení.

Avšak federaci rakouskou Palacký především pojímal jako protiváhu proti pangermanismu; zároveň však hrozil se universální monarchie ruské neboli panrusismu. Celou svou historií českého národa a vším svým politickým úsilím Palacký dovozoval a dokazoval oprávněnost politické samostatnosti českého národa a království. V tom vrcholí politická idea Palackého, idea politického spojení jedné části německého národa s jédním národem slovanským: ve federaci rakouské federace česká.

33. Idea státního práva českého od ideálů Kollárových, přes mnohé shody, liší se ve věcech podstatných. Jako Kollár i Palacký vychází z idee humanity; pro ideu národnostní dovolává se humanity a přirozeného práva jako Kollár; avšak kdežto Kollár přestává na slovanské vzájemnosti literární, politických cílů se důsledně nedrže, Palacký za určitým cílem politickým národní program podřídil politickému, státoprávnímu, a podřízení toto filosoficky odůvodňoval humanitním ideálem. Kollár hlásal program národní, Palacký politický.

Palacký, jak byl proti pangermanismu, tak stál i proti panrusismu. „Kdybychom kdysi musili přestati býti Čechy, bude nám dosti lhostejné, staneme-li se Němci, Vlachy, Maďary nebo Rusy.“

Vůči Rusku Palacký později, jak ještě povíme, do jisté míry změnil své názory; nebál se již, jako roku 1848, ruské universální monarchie, ale byl si vědom, že rakouská a če-

ská federace je jen možná za přátelské shody Rakouska s Ruskem.

Vždy však Palaoký velmi rozhodně a určitě stál na půdě české, věda, že pomoci si konec konců nemůžeme než sami; odtud jeho mužné a sebevědomé slovo: Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm!

34. Tou měrou, kterou národní program stával se politickým, šlechta česká nabývala důležitosti; svým postavením šlechta byla v první řadě chranitelkou politické idee české. Politická moc i v bývalém státě českém i v starém Rakousku byla v držení dnešní šlechty a nejvyšších tříd vůbec.

Česká šlechta hned za Dobrovského a později; obzvláště také přičiněním Palackého byla literárním snahám mecenášem; vlastní její účast v literárním snažení byla skrovná, téměř žádná, a v tom právě jeví se nejvýznamněji její postavení v národě. Všude šlechta i v dobách novějších i literární práce pilně se účastnila — u nás toho nebylo.

Účastenstvím a záhy vedením šlechty program Palackého stal se jednostranně politickým a tou měrou nenárodnostním a protislovanským. Toto stanovisko již 1845 jasně formuloval hr. Thun (Jos. Mat.) slovy, která se česky ani nedají přeložit: „ich weder ein Čeche noch ein Deutscher, sondern nur ein Böhme.“*) Ačkoli zvolen byl za předsedu slovanského sjezdu, jak známo, sedění se neúčastnil.

Z dřívějších projevů šlechty mohly by se uvést výroky hraběte Kašpara Šternberka, hlásícího se i k Čechům i k Němcům.

Arci podle spravedlnosti nesmí se zapomínat, že právě i Čechové mnozí a ještě dlouho snili o takovém nenárodním češství, jemuž i němečtí básníci v Čechách lyru svou propůjčovali; od roku 1848 oddělování obou národů pokračovalo a pokračuje. Také nebudíž zapomenuto, že pochybnosti vyslo-

*) Jos. Math. Graf Thun, der Slavismus in Böhmen 1845 p. 17. Thun od upevnění české národnosti čeká protiváhu proti Rusku, l. c. p. 11.

vované Dobrovským a sdílené mnohými vlastenci na šlechtu nemohly národně působit — Palacký právě svým nepochybováním a svou energií dovedl i šlechtu více, než stalo se dříve, naklonit věci české.

Ale vším svým vychováním, svými tradicemi a částečně i svým nečeským původem šlechta státoprávní program pojímala nenárodně, neslovansky a zejména protirusky, a především reakčně katolicky; nebylo pochybnosti, že časem směr konservativní musil se šlechtě stát hlavním a prvním. Šlechta národně stát chtěla nad stranami, jakoby národně uvědomělí Čechové a Němci potřebovali nějakého prostředkovatele nenárodního; to ovšem je pouhá fikce vyplývající mnohem více ze stavovských předsudků předosmačtyřicátých, kterýmžto předsudkům šlechta i svůj katolicism podřizuje.

35. Ostatně naše divné a do jisté míry i směšné účastenství na povstání roku 1848ho šlechtu na delší dobu odpudilo od národního života veřejného, a neveřejného málo měla; teprve na počátku let 60tých zapomněla na revoluci a chopila se politického vedení.

A jako šlechta i mnohý vynikající vlastenec stranil se života veřejného — Bachovská reakce v řadách našich zle řádila, a „bachovští husaři“ nebyli obmezeni na země nečeské. Růh ví, kdy se zbavíme těch svých nepěkných vlastností — dnes na pláno bouříme, zítra to chceme zakřídovat poddajností, a jedno i druhé je stejně neupřímné . . .

Avšak nebudu prodlévat při těchto nepěkných a známých dobách — stačí vzpomenout, co Palacký o věci pověděl ve svém Doslovu k Radhosti. Netřeba přece lepší charakteristiky doby, než to, co Palacký sám nám praví o tom, jak a proč od konce roku 1849ho až do 1861ho prý ani pérem nezavádil více o politiku: učinil tak pro upokojení své ženy, postrašované, že manžela stihne pronásledování se strany vlády.*) Že přátelé sami vyhýbali se Palackému, taktéž on sám

*) Radhost III., 291.

nám vypravuje: mluvě o pověstném svém nezvolení do výboru Společnosti českého musea — trpce se dokládá, že mezi 52 členy jen dva, Šafařík a Berger, odvážili se k odporu proti zvlí policejního ředitele Sacher-Masocha, a i ti „jen po tichu.“*) Tedy i Šafaříka, třeba šetrně, Palaocký kárá, a sám pak svou politickou neúčast omlouvá slibem daným ženě, tedy důvodem, jehož platnost sotva uznáme, vidíme-li, jak *Havlíček* tímto ohledem v době stejné nedal se upoutat. Neříkám, že Palaocký měl dělat, k čemu necítil povolání, vytýkám jen důvod, který pro to uvádí.

36. V této smutné době reakce *Havlíček* stál na stráži národní, pokračuje ve své pozeňnané práci literární a politické.

Nemáme skvělejšího jména v našem novověkém vývoji, i nevím, podaří-li se mi v této stručnosti vystihnout Havlíčkův pro nás přímo providenciální význam. Pokusím se o to.

Hledíme-li k době reakční, v níž *Havlíček* stal se národním vůdcem, otázka taktiky pochopitelným způsobem byla rozhodující. Vidím v tom velikost *Havlíčka*, že znal jasněji než kdo jiný svůj cíl a že cíle toho před revolucí, v revoluci a pak i za reakce domáhal se vždy způsobem stejným — onou mužnou důsledností, jež, znajíc své prostředky, ničím, ani všeobecným rozčilením, nedala se vést ani tuze ma levo a tudíž ani na pravo. V tom *Havlíček* pro nás ještě dlouho a dlouho bude vzorem nedostižným. Že přes tuto svou kritickou uměřenost neušel politickému mučednictví a pronásledování, je jen důkazem, že reakcionářství takové uměřenosti neměně se bojí, než okázalého chvilkového rozčilení, ba bojí se ho a právem více. Opravdovosti neopravdovost přirozeně nejvíce se bojí, a *Havlíček* byl člověk opravdový — jen tímto prostým, ale význačným slovem dá se charakterisovat *Havlíčkovo* neúporné usilování směřující důsledně za věci a nepřijímající v ničem osob.

---

*) Radhost III., 275.

Co do obsahu, Havlíček všecek svůj život posvětil vzkříšení a utužení národnosti a jazyka českého. Jeho víru ve věc českou nedokazují pouze jeho plamenná věrná slova, ale i fakt, že píše jen česky v době, kdy naše nejlepší hlavy ještě užívají němčiny; přes to, že měl rozhled světový a stopoval vývoj evropský, stačil mu vlastní národ.

„Čech, ne Slovan“ — mělo u Havlíčka hluboký význam. Nikoli, že by se vzdával idee a citu slovanského, ale proto, že věděl a cítil, že Čech, pouhý a pouhý Čech, nejlepším je Slovanem. A Havlíček byl člověk naskrze český, je mezi spisovateli a našimi veřejnými pracovníky vzor typický.

Havlíček, pochopiv ducha českých dějin, byl opravdově svobodomyšlný, a na svém přesvědčení svobodomyšlném důsledně zakládal všecku svou činnost politickou a národní. Sám nám to řekl, že reakce správně vycítila tuto jeho sílu, a že všechna protivení se mu činila proto, že jsa Čechem, byl ze základu obhájcem svobody, citění i myšlení. Havlíček byl prost toho umrtvujícího indiferentismu racionalistického, ježmuž se oddávali tak četní vlastenci generace mladší i starší. Havlíček nenapsal ani řádky, aby na zásady duchovní svobody nebyl pomýšlel — odtud jeho účinný boj proti reakci a odtud ovšem i jeho pronásledování; nikoli jeho politické zásady a zásady národní, jak řečeno, nýbrž jeho opravdovost filosofického přesvědčení a boj proti duchovní reakci způsobily mu nepřátelství ve Vídni i doma.

Netoliko roku 1848. a 1849.; ale i později vždy a důsledně všiml si věcí církevních a náboženských, odkrýval vady církevní správy a života a žádal napravení. „Kutnohorské epištoly“ jsou jen jedním plodem této jeho životní starosti. Jako politik a žurnalista nepouštěl se ovšem do rozjímání filosofického a theologického; avšak články jeho všecky svědčí, že si pro sebe otázku tu pořád rozjímal a řešil; své přesvědčení v otázkách těchto nejpěkněji projevil, když uveřejnil poslední vůli Bolzanovu, a slovy sice nenápadnými, ale tím působivějšími přesvědčení filosofovo o posledních věcech člo-

věka za své přijal. Na tuto stránku Havlíčkovy činnosti i jeho přívrženci rádi zapominají — náš vulgární liberalism vyhýbá se otázkám o posledních věcech člověka jako čert kříži. Kdo Havlíčka po této stránce nepochopil, nepochopil ho vůbec a nepochopil smyslu české historie a českého ducha. Havlíček ne darmo oddat se chtěl povolání kněžskému, a ne darmo překonal ten úmysl a prožil muka duše ztýrané bojem staré víry a nové.

Havlíček i svou formou literární souladně podporoval obsah svého bažení. Věcná opravdovost a ryzost přesvědčení nalezla si prostý sloh lidový, nalezla slovo skutečně české, slovo živé, třeba nedost činí požadavkům gramatiky a brusů. Havlíček jako Čech a Slovan byl realista v tom smyslu, v jakém se užívá o nejlepších ruských spisovatelích. Byl-li Palacký otcem národa, Havlíček byl jeho miláčkem.

Havlíček tak mocně působil, že byl žurnalista a literát. Této formy literární doba byla potřebna, a Havlíček potřebě té vyhověl. Havlíček je nedostižený vzor českého žurnalisty a literáta a hlavně v tom, že ukázal, jak i denní i minutová práce žurnalistická podat může a má celkový názor politický a světový vůbec, jak každá řádka pro potřebu dne napsaná vyplýnout může a musí z přesvědčení zbudovaného předchozím a ustavičným přemýšlováním o základních požadavcích života společenského i soukromého. Proto Havlíčkovy jednotlivé články o sobě a všechny dohromady podávají skutečný propracovaný systém názorů netoliko prakticky politických, ale i theoretických a filosofických.

Konečně v této stručné charakteristice musí býti vzpomenuo jednoho základního rysu Havlíčkovy mysli. Havlíček nehověl jako Kollár, Šafařík a ještě i Palacký historismu, Havlíček díval se přímo na věci a přítomnost; z analýze přítomnosti poznal, co se historicky vyvinulo, nebyl od života odvrácený, jako ti, kdo se nevymanili z převráceného výchování školského. Havlíček v tom smyslu byl člověk přítomnosti, vlastně budoucnosti, člověk, jak bychom řekli, moderní, pokrokový.

Odsud Havlíčkova činnost kritická. Žije s přítomností a máje oči obrácené do budoucnosti, poznával naše nedostatky a potřeby, a tudíž přirozeně musil začít kritikou — po Dobrovském opět duch skutečně kritický; a kritiky bylo třeba, aby falešnost našeho vnitřního života byla odstraňována. Jeho články o Rusku jako blesk udeřily do hlav domněle slovanských a českých, jeho vystoupení proti Tylovi rázem odhalilo zpuchřelost a mrtvotu nekritického a obmezeného vlastenčení. Havlíček, stručně řečeno, revolucionoval literaturu t. j. ducha, a toho nám nanejvýš bylo potřeba.

37. Co do politického programu, Havlíček v podstatě souhlasí s Palackým — Palackému přece věnoval „Ducha Národních Novin“; liší se více než učením svou methodou a nazíráním a jako ve vědě i v praxi politické metoda způsobuje značné rozdíly.

✕ S Palackým Havlíček především je za jedno v požadování rakouské federace. Myšlenky své o věci a celé pojímání státu můžeme na př. číst ve článku „Naše úloha“ v Nár. Novinách“ dne 23. května 1849 takto:

✕✕ „*Proto vládě*, která úkol svůj nepojala, nelze nám nijak nežli v odporu býti, ale při *Rakousku*, které jest podmínkou existenci naší, držíme pevně; onoť musí dříve neb později vyplniti úkol od prozřetelnosti mu uložený, totiž státi se spolkem svobodných národů střední Evropy. Ten cíl máme neustále na očích a pracujeme k němu s tou vytrvalostí, jaká až posud snažení naše vyznačovala, nedávajíce se mýlití v přesvědčení svém a ani v levo, ani na pravo se neuchyľujíce, proti vládě činně oposici jednosvornou, ale v přísných mezích zákonů, bojujíce silami duševními, když nám schází materiálních, jako až posud jsme činili; při všem pak tomto počínání svém opírejme se na pravou demokracii, která od počátku byla duší všeho národního našeho snažení. To jest úloha naše, v tom jedině jest spása.“

Ovšem Havlíček, jako napřed i Palacký, je pro federaci národů, nikoli zemí. Palacký sám známý článek svůj

o „centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku“, v němž Rakousko rozčleňuje na sedmero národních skupin, ku prosbě Havličkově uveřejnil v Nár. Novinách (21. pros. 1849). *)

Havlíček i po roce 1848 a 1849tém držel se tohoto programu národního; Palacký později vzdal se myšlénky federace čistě národní „souvisící s revolucí“, a přijal mínění Eötvösovo o historicko-politických individualitách, odpovídající historicky daným poměrům a protirevolučnímu všeobecnému mínění politickému.

Havlíček v té příčině vždy byl radikálnější, drže se pořád práva přirozeného, i stojí takto ideálu Kollárovu blíže než Palacký. Havlíček ve svém pojmání státu stojí na Rousseauově theorii smluvní a vůbec souhlasí s politickými ideami na sklonku minulého století ve Francii vypracovanými.

38. S dobou svou Havlíček je pro upravení státu na základech demokratických. Nežádal si republiky ani v pohnutých dobách; správně poznal, že republika sama o sobě nezaručuje svobody. Demokracie není mu v odporu s monarchií, proti demokracii stojí aristokracie. Přeje si tudíž rakouskou demokracii, t. j. demokracii, jež Rakousko chce udržet, a to není republikanism.**)

Podobně *Palacký* již v listě do Frankfurtu protestoval proti republikanismu. Pro demokratický program se však také vyslovoval, pojímaje demokratism ve smyslu důsledného konstitucionalismu. Avšak kdežto Havlíček proti demokracii staví pojmově i fakticky aristokracii, Palacký záhy se smířil i s aristokracií***) a stal se takto konservativnějším.

---

*) Nyní též otištěný v Radhosti III., 59; zajímavou historii článku napsaného původně pro zamyšlený německý časopis, jakožto úvodník pod významným titulem: „Union — nicht Centralisation. noch Foederation“ viz v Radhosti III., 291.

***) Nár. Nov. 14. prosince 1849.

***) Palackého stat o demokracii z r. 1864 v Radhosti III., 135.

Havlíček v tom trval na mínění, jemuž na kroměřížském sněmě i Rieger dal výraz.*)

39. Pojem demokratismu podle různých teorií byl různý a často velmi rozdílný; tak i Palacký a Havlíček týmž slovem vyjadřují smysl nestejný. Palacký, jak řečeno, národovládou a lidovládou — tak překládá — rozumí vládu lidu nebo národa ve smyslu a dosahu tehdejšího konstitucionalismu; Havlíček v demokracii vidí již i to, čemu dnes říkáme: lidovost, t. j. vládu resp. spoluvládu tříd nižších, práv politických ještě neúčastných.

Havlíček, jedním slovem řečeno, je lidovější, je sociálnější než Palacký. Na tyto rozdíly pojmové při totožnosti slov vůbec se musí v posuzování tehdejších i dnešních politických enunciací přísně dbát.

Tento rozdíl politického ideálu Palackého i Havlíčka jeví se velmi určitě v nazírání na otázku, již dnes zoveme sociální.

Palacký**) vidí — ve snahách dělnictvu přejících mnoho revolucionářství a hlavně komunism, a o tom se pronáší, že by za jednu generaci společnost uvedl do zhovadilosti.***) Uznává oprávněnost socialismu jen, pokud by se opíral o zásady a praxi prvního křesťanství a jednoty Bratrské; láska, dobročinnost má odpomáhat nerovnostem. Ostatně

*) Rieger tehdy stál na půdě přirozeného práva ve smyslu francouzské revoluce. Rieger tehdy i Diderotových radikálních ideí se dovolává a hájí v plenu v Kroměříži proslavený § 1. základních práv konstitučním výborem navržený: „Všeliké moci ve státě vycházejí z lidu a vykonávají se způsobem v konstituci ustanoveným.“ Ovšem i u Kollára mohl se dočíst o nastolení korutanského knížete, že „se panovnických stoliček právo vládcům z rukou lidu dalo“. (Sl. Dc. III., 26.) Je to i u Kollára přímý ohlas americké deklarace 1776 a práv lidských prohlášených 1789 a vtělených 1791 ve francouzské konstituci. Rieger tenkrát věří v možnost demokratické monarchie a chce zrušit šlechtu. V souhlase s tímto demokratismem Rieger hájí proti církvi a theologii deisticky josefinism a největší svobodu svědomí. Viz *Řeči Riegrovy* I. (1848—1849) 1883.

**) Radh. III., 293 v „Doslovu“.

***) l. c. 294, také již 140.

radí Palacký dělnictvu, aby klidnou, zákonitou cestou stesky své přednášelo a že se domůže spravedlnosti. Za hlavní důvod proti snahám socialistickým uvádí přirozenou nestejnost lidí. Proto také je proti všeobecnému právu hlasovacímu. Zastává se šlechty a její historických privilegií, o „proletariátu“ mluví docela ve smyslu tehdejších zastanců buržoasie.*)

Havlíček v otázkách sociálně-hospodářských stojí také na liberalistickém stanovisku. Ve článku o „právu k práci“ 1849 (Nár. Nov. 17. října) pokládá právo ku práci za přirozené, nikoli za právo nabyté; z přírodního stavu — podle Rousseauovy smluvní theorie — již právo to si do státu přinesl, a proto stát nemusí se starat o práci, jak revolucionáři prý a komunisté hlásají. Stát podle Havlíčka při práci jen chrání, odstraňuje překážky a t. p. Přirozené právo — učí Havlíček — nemá určitého předmětu, jen svobodu zaručuje, nikoli majetnost, která je předmětem práva nabytého, pozitivního.

V téže době Havlíček nejen o komunistech, ale i o socialistech soudí, jak Palacký ještě po dvaceti letech soudil. Napsal: „Že my socialisty a komunisty, jmenovitě Cabeta, Proudhona atd., nepočítáme k liberálním a řádným lidem, toť snad se rozumí samo sebou.***) Komunism je mu bláznovstvím, avšak proto právě nepokládá ho za nebezpečný. „Nebojte se tak příliš těch komunistů, kteří berou na groše, těm se zajisté snadněji ubráníte! Ale bojte se více těch komunistů, kteří berou na miliony.***)“

Přes své liberalistické názory Havlíček byl pro stejné všeobecné hlasovací právo; nejvýše chtěl koncedovat, aby byl census, t. j., aby užívání politických práv na jistou sumu daně bylo vázáno, ale chtěl zrušit všechny ostatní politické třídy vyšší a nižší.†)

*) l. c. p. 144.

*) Nár. Nov. 1849, 31. března.

***) Slovan 1600, 357.

†) Slovan 1850, p. 1160 v článku: Sluší-li práva občanů vyměřovat podle daní? Před tím uváděl v Slovanu řeč V. Huga pro všeobecné právo hlasovací p. 152, 197.

Vytknout jasně tyto rozdíly ve smýšlení Havlíčka a Palackého je právě dnes zajímavo a poučeno, kdy právě v otázce sociální obě veliké strany naše tak příkře stojí proti sobě.

Jako Kollár i Palacký a Havlíček vycházejí z humanity a přirozeného práva, ale v konkrétním určování pojmu humanity, člověka se rozcházejí.

Idea humanity může býti pojímána extensivně a intenzivně. Extensivně pojímala se v minulém století a posud téměř pravidlem; Kollár z idee humanity čerpal důvody pro slovanskou vzájemnost, Palacký a Havlíček čerpali z ní důvody pro českou národnost. Pojímali humanitu extensivně, politicky.

x Avšak jako ve francouzské revoluci z hesla „svoboda, rovnost, brátrství“ nedělaly se téměř žádné vývody pro dělnictvo a třídu hospodářsky a politicky nejslabší, tak i Palacký vyslovuje se proti všeobecnému hlasovacímu právu přes své názory o humanitě a čistém svrchovaném člověčství. „Stačí býti *člověkem* — táže se — aby mohl dávat se platný hlas o pravém zřízení poměrův společenských a státních?“*)

40. V lidovosti tedy vidíme hlavní přednost Havlíčkovu; není tím už řečeno, že Havlíček dostoupil v tom směru výše doby své, ale připravoval u nás hnutí nové a všestrannější. I Havlíček lidovost pojímal ještě více politicky než sociálně, ve smyslu časového demokratismu.

Svou lidovostí Havlíček vyniká nad dobu svou; avšak i zde Kollár a vrstevníci připravili půdu.

Protože pojem lidovosti nad jiné je důležitý, buďž dovoleno jej ve vši stručnosti historicky objasnit; ovšem by právě tento pojem vyžadoval zvláštního a obsírného výkladu.

Ukázali jsme dříve (§ 6.), jak z humanitního ideálu pojem národnosti se vyvozoval. Herder byl prvním hlasatelem moderního principu národnostního. Herder však národ nepojímal pouze ethicky, nýbrž i jako zvláštní a samostatnou kulturní jednotu a tvůrčí sílu.

---

*) l. c. p. 294.

I toto pojmání vyplývalo z ideálu humanitního.

Humánnost, humanita projadřuje se totiž různě podle přirozených vlastností jednotlivých národův a jazyků, každý národ je zvláštní orgán člověčenstva.

Pojem národa pojímal se v době starší jen politicky; politicky činné a oprávněné třídy byly národem, masa lidu neměla práv ani politických ani kulturních, směje-li tak označit fakt, že lid byl vyloučen od duchovní práce společné. Nyní — t. j. od konce minulého století — lid o práci tu se hlásí a práce té se chápe; politicky zatím podle konstitučních pravidel, avšak i v jiných oborech krok za krokem práva svá si rozšiřuje. Národ a zejména lid počíná se pojímat jako politický a kulturní celek proti posavadním vyšším třídám; u nás s pojmem „národní“, „lidový“, „prostonárodní“ splývá pochopitelným způsobem pojem českosti a slovanskosti. Také slova „demokratický“, jakož vzpomenuto, ve smyslu lidovosti se užívalo a užívá.

Lidovost, t. j. soubor všeho toho, co lid prostý ve všech oborech cítí, myslí a tvoří, stává se předmětem studia. Dosud platily všude jednotlivé autority, nyní jednotlivci namnoze mizejí před masou — národem, lidem. Proto Herder a s ním zároveň a po něm tak mnozí vynikající myslitelé a básníci ohledávají a vykládají básně lidu. Proti básním a vůbec proti umění jednotlivců staví se básnění a umění lidu vůbec. K básním a umění národním, lidovému, pojí se názory lidu vůbec, a k tonu konečně i politické požadavky tříd posud bezprávnych, tedy ohromné většiny národů. Lid v tomto širokém slova smyslu staví se proti jednotlivci, proti vzdělanosti školské a proti právům tříd privilegovaných se staví rozum a právo lidu. Ve filosofii proti skepsi Humově staví se zdravý rozum t. j. rozum prostý, neškolený, lidový, proti umění posud jedině uznanému staví se umění lidové, proti právům tříd vyšších právo lidu.

U nás Kollár od svých německých učitelův a hlavně od Herdera naučil se pozírat na člověčenstvo jakožto na orga-

nisovaný celek, jehož historický vývoj slouží velikým plá-
nům Prozřetelnosti. Herder, Luden a j. naučili Kollára tomu,
že vykonavateli těchto všesvětových a historických plánů
Prozřetelnosti jsou jednotliví národové, nikoli jednotlivci.
Člověčenstvo v postupu historie vyslovuje se v jednotlivých
národech, jednotliví národové vedou po určitou dobu člově-
čenstvo.

V souhlase s tímto uznáváním lidovosti Kollár, i v tom
poučen byv Herderem a literaturou své doby, vyhledával li-
dové písně slovenské, stavě je za vzor básníkům umělým;
s Kollárem v tomto úsilí pokračovali Šafařík, Čelakovský, Er-
ben a j.

Směr ten v literatuře pořád rostl, až v našich dnech
dozrává v soustavné studium lidovědné — avšak tu již za-
bíháme do čtvrtého údobí, o němž jednat budeme později.

Na této dráze Havlíček pokračuje, rozšiřuje pojem ná-
roda i politicky a sociálně; že i jako spisovateli plným prá-
vem přísluší mu název spisovatele lidového, jsme již pověděli,
tak že všechna národní činnost Havlíčkova byla ve vylože-
ném smyslu lidová, lidovost byla jeho význačnou vlastností
a tendencí. V tom jeví se Havlíčkova pokrokovost. Palacký
naproti tomu národa a národnosti v tomto širším a nejinten-
sivnějším smysle ještě nepojímal.*)

41. Zastavme se ještě okamžik, abychom si uvědomili,
v čem a jak Havlíček a Palacký v hlavních punktech národ-
ního programu se rozcházelí.

Při vši shodě v celkovém pojmání otázky české a její
filosofickém výkladu Havlíček od Palackého se různil.

Především do očí bije rozdíl právě vyložený, že totiž
Havlíček byl demokratičtější a vlastně lidovější než Pa-
lacký. Palacký snažil se netoliko v theorii — (viz jeho řeč
v panské sněmovně o právě manském a jeho různé články

*) V „Idei státu Rakouského“ (Radhost III., 169) pojem
národa určuje ve smyslu genetickém, hlavně prý jazykovém;
smyslu intensivnějšího výslovně se zřiká.

již citované) — ale i v praxi dohodnout se s českou šlechtou, nositelkou politické moci; byl sociálně konservativnější, jak se to nejurčitěji jeví v nepřijímání všeobecného práva hlasovacího. Naproti tomu Havlíček, ačkoli se drží starších názorů národohospodářských, je pro všeobecné právo hlasovací.

Havlíček je pokrokovější, Palacký konservativnější. To souvisí, jak už ukázáno, s tím, že Palacký hovoří více historismu, Havlíček realismu. Palacký činí pokus srovnat s přirozeným právem právo historické, Havlíček tohoto pokusu podjat se nemusil. Palacký v praxi i v teorii činil koncese šlechtě a druhdy i její církevnímu konservatismu a reakcionářství, koncese, jichž na základě svých filosofických názorů činit neměl.

Havlíček byl nacionálnější, Palacký více byl pro státní právo, podstatou svou politické. Havlíček proto psal jen česky, Palacký i německy a na sněmě mluvil česky a německy.

I v otázce slovanské Havlíček od Palackého se lišil, ačkoli oba se řídili heslem: Čech, ne Slovan. Rozdíl byl více literární než politický. Palacký nepoznal tak slovanského světa, slovanského myšlení a cítění mimočeského jako Havlíček svým delším pobytem mezi Rusy a proto slovanskost úže pojímal než Havlíček a abstraktněji. Hned uslyšíme, jak Palacký svým pobytem v Moskvě své názory o Rusku definitivně změnil.

42. Tyto rozdíly ztělesnily se dalším vývojem politicky v obě posavadní strany, stranu konservativní a svobodomyšlnou nebo v staročeství a mladočeství, jak jsme si zvykli říkat podle německých novinářů. Přirozeně byly to napřed a delší dobu jen směry v jednotném táboře politickém, jejichž existence projevovala se s počátku v bojích vnitřních, v otázkách kulturních, literárních, až konečně i politických. Není tu ovšem ani místa ani chuti líčit tyto boje velmi nepěkné, ukazovat, jak se strany na př. chovaly v otázce divadelní. jak caput regni nenalézalo místa pro pomník Hádkův atd. atd. — zde běží jen o to, postihnout tyto směry a označit jejich

vznik a podstatu. Prvým učitelem strany staročeské je Palacký, — prvým učitelem strany mladočeské je Havlíček; avšak oba učitelové — jsem jist — netěšili by se z dalšího vývoje svých duchovních dětí.

Strana staročeská ještě za vedení Palackého provedla nutnou po r. 1848 reakci a již tím byla v nevýhodě proti radikálnějšímu směru, trvajícím více na zásadách roku 1848ého. Palacký sám národní federaci pozměnil ve federaci zemí a království; Rieger taktéž krok za krokem zřikal se svých revolučních ideálů. V Kroměříži Rieger požadoval zrušení šlechty, — avšak když nastala na počátku let 60tých éra parlamentární, Rieger jako Palacký přijali faktické vedení šlechty, stranivši se českých politiků pro rok 1848tý. Rieger sice občas, jako na př. v úmluvách Emersdorfských, zabočil ke svým ideálům z mládí, ve skutečnosti však strana staročeská akceptovala program a taktiku diktovanou vynikajícím politikem Clamem-Martinicem. Zejména po smrti Palackého vedení strany úplně přešlo na šlechtu — poslanci lidoví byli bez skutečné duchovní autority.

Tento poměr ke šlechtě je pravý a konkrétně daný politický rozdíl strany staročeské a mladočeské. Palacký si toho byl úplně vědom. Hned roku 1864 výslovně vyřknul, že „otázka o národu a šlechtě stala se v poslední době jablkem Eridiným mezi námi“, totiž stranami.*)

Tuto diagnosu Palacký co možná ještě určitěji a jasněji formuloval ve svém Doslovu, tedy r. 1872. Postřehl totiž, že vzniknou rozepře o otázku dělnickou a s ní spojenou otázku o všeobecném právu hlasovacím.**)

Předpovědění to se splnilo. Skutečně všecek rozdíl strany staročeské od snah svobodomyšlnějších a tím i její úpadek Palacký svým správným rozpoznáním charakterisoval. Vedení šlechty bylo neličově konservativní a tudíž sociálně a filosoficky zpátečnické. nenacionální a ovšem neslovanské. Úzkoprsé kastovníctví,

*) Ve článku o demokracii: Radhost III., 141.

***) Radhost III., 293.

neomylně na vlastní škodu, osvojovalo si, jako v starých dobách naší historie, politické nadprávi, a strana staročeská má látně hovic tomuto dědičnému politickému hříchu naší šlechty, upadala sama v sobě a v masách voličstva. Duch a tělo strany staročeské byly v nesouladném sloučení; strana staročeská, pokud byla z lidu, nemohla se organicky vyvíjet, a tak se stalo, že krok za krokem všecek duchovní ruch generací mladších v literatuře a umění chtěj nechtěj obracel se ke straně mladočeské, přes to, že Palackého program byl také svobodomyšlný a pokrokový. Strana staročeská stala se výlučně a jednostranně stranou politickou v nejužším slova smyslu a tím zakrněla, sestárla; kategorický imperativ, jež Palacký k nám z Kanta převedl jako politický princip, energii Clam-Martince stal se pod nominálním vedením Riegra bezduchým, umrtvujícím autoritářstvím. Vlivy Vídně od dob aktivní politiky tento vnitřní proces na velkou škodu národa i říše jen sesílily.

43. Směr a strana mladočeská je lidovější, nebo jak sama o sobě říkává, demokratičtější. Směr ten má z Havlíčka, a tuto její podstatu, Palacký, jak jsme četli, správně jí přiřknul. Ale jako by Palacký sotva poznal své strany, tak Havlíček nepoznal by také strany své.

Lidovější program byl více jako přežitek r. 1848, nikoli jeho dědictvím. Jsouc dlouho stranou kritickou, strana mladočeská na místě kritiky často stavěla negaci, a jako všechny posavadní kritické a radikální strany na místě věcnosti libovala si v abstraktnosti všeobecných hesel. Jako straně staročeské po Palackém, tak i mladočeské nedostávalo se po smrti Havlíčkově vynikajícího vůdce, jenž by byl s to, národní program politický podle potřeb časových přesněji formulovat. Odtud podnes i vynikající mladočeští poslanci dovedou bona fide povědět, že program mladočeský neliší se od staročeského. Tak pořád víc a více skutečný rozdíl mezi oběma stranami viděl se v otázce taktiky.

Pokud Palacký žil, jeho autorita mladší politiky udržovala v jednotném táboře; po smrti jeho tábor ten přirozeně

den ze dne se rozpolťoval. Masa lidu i inteligence, tato na mnoze nechťic, sympatisovala se stranou mladší a práci svou, protože duchovní práce nemůže býti než pokroková, podpírala stranu mladočeskou.

Liberalism mladočeský vyvíjel se, jako liberalism jinde, na stránku špatnější. Svobodomyslné přesvědčení všednilo a všednilo, stávajíc se pořád více a více tím světoběhlým vulgárním liberalismem; lidovosti bylo málo, neboť dusil ji úzkoprký liberalism národohospodářský se svou buržoasní prostředností. V otázkách národnostních zavládl namnoze krátkozraký nacionalism, jenž jen tím se dá poněkud omluvit, že do značné míry byl vyvoláván podobným postupem našich národních odpůrců německých. V otázce slovanské neznalost skutečnosti slovanské zastírala fantastická slovanskost, libující si nanejvýše v mrtvých formách a slovech; jedním dechem pravověrný náš liberál dovede horovat pro naši reformaci i pro ideu cyrilo-methodějskou; tedy konec konců pro klerikalism v čamaře. Při této slovanskosti pak a českosti není divu, když tak jako za Kollára, přebírali se od Němců idee a národní instituce; nejlepším tomu příkladem sloužit může sokolství, jež jako idea čistě německá, od Němce rodem k nám byla přesazena a národním elekticismem výšperkována.

44. Otázka liberalismu a konservatismu pro naše obrození a všecek náš vývoj je nesmírné, je hlavní důležitosti. Otázka je, buď věrné a hluboké přesvědčení o životních úkolech člověka nebo ne, všechny jiné otázky jsou podřízené. Buď chceme a budeme žít a umírat podle těch Chelčických, Husů, Komenských anebo ne, buď chceme být opravdovými nebo — tertium non datur. Národ, jenž provedl reformaci a prožil protireformaci, nemůže být povrchní a bohudíky v nejlepších svých mužích nebyl.

Obrození počalo ideami reformace a ideami těmi jsme sílili. To dostatek bylo ukázáno a pragmaticky dokázáno. Avšak poznali jsme také, že idee reformní pohříženy byjí v indiferentism liberalistický. Kollár toho indiferentismu ne-

byl všecek prost, a dokonce jeho vrstevníci jim byli nešťastné ovládáni.

Naším otcům buditelským hned na prvotní dráze podáváno ovoce opravdovosti a neoprávdivosti, i sáhli někteří po neoprávdivosti.

Ne-li otcem, tedy hlavním představitelem nepěkného toho liberalismu byl Jungmann. Narazili jsme již na 10. Pravidlem této wielando-voltaireovské filosofie bylo Jungmannovi: „Já nevěřím v čerta, ale rád jsem, že v něj věří můj krejčí, aspoň mne neokrade.“ Touto větou z Voltaira Jungmann dal heslo všem svým následníkům.

Jungmann důsledně v tomto duchu krejčovské víry filosofoval. K otázce, co činit mají rozumější kněží, souhlasící s Voltairem, Jungmann odpovídá: „Tučných obroků odřící se a s nouzí hodovati? Darmo, hlupáci naleznou se na místě jich, tudíž toho žádati nikdo nemůže.“ „Nezbývá jim nic, než ukrýti pravdu pro sebe, a světu podávati, čeho žádá. Vult mundus decipi, ergo decipiatur. Jesuitské pravidlo.“

Má tedy — č. 46. Zápisků — mudréc s lidem obětovati bohům?

Nemá se sice jednat proti přesvědčení, ale „jen tenkrát zdá se mi, směje proti přesvědčení svému jednati, když nejednání by bylo příčinou nějakého zlého, ku př. pohoršení jinak věřících“. Sokrates prý také věře v jednoho Boha obětoval bohům . . . „v tom ohledu může mudréc s divochy modlám jich poctu prokazovati, s mohametem v mešitě, s křesťanem v chrámě pobožnost konati, jestliže jinak dříve jich poučiti nemůže o pravdě.“ Takový jeden jesuita — zase jesuita — dal znáti o ušní zpovědi, že se „tu jedná o vyplnění zákona církevního: dobrota mravní že jinými zákony se řídití povinna“. „Jest tedy pokrytectví jako lež v potřebě mravní nepravost sice, ale poněkud odpustitelná dle toho pana jesuity.“

To je již ne filosofie krejčího, věřícího v čerty, ale filosofie lokaje Smerďakova, jenž upadnuv v zajetí Asiatů, za takové „příležitosti“ odřiká se Krista, „aby si tím zacho-

val život k vůli dobrým činům, kterým v průběhu let by se vykouplila malodušnost...“

Patrně jesuité nenamáhali se o nás po tak drahná léta nadarmo.

45. Pokud proti takovéto svobodomyšlnosti katolicism se stavěl z plného přesvědčení, nelze lojálně než oprávněnost jeho konservativního úsilí, jevícího se hned v době josefínské, uznat. I naši nejlepší svobodomyšlní lidé sami se opírali lžiliberalismu, Palacký i Havlíček. Ale katolicism rakouský nebyl příliš opravdový. Povaliv reformaci, obzvláště českou, neměl soupeře a stal se pohodlným oficiálním vyznáním; ze zvyku stavěl se ve své byrokratické panovačnosti i proti pravému pokroku a svobodě.

Bolzano sesazen hned 1819, 1820 stihl týž osud Nedělu v Brně, později trpěl Klácel, Smetana a jiní. Reakce Františkovská a Bachovská dovolila pít, hrát v karty, dovolila všecko, jen myslit se nemělo.

Národní hnutí hierarchii zdálo se být pořád husitské; Kamarýt, Ziegler a jiní měli obtíže s vydáváním českých duchovních písní a kázání. Roku 1848 s Nahlovským nižší duchovenstvo usilovalo o reformu církevní, právě tak jako Havlíček, Tomek (!) a j. nužové svobodomyšlní; avšak hnutí snadno potlačeno. Episkopát rakouský sešel se 1848 v červnu ve Vídni a dekretoval, že národnost je zbytek pohanství a že různost národní je pouze následkem hříchu a odpadění od Boha... Sušil měl zbaven být profesury, protože podepsal národní provolání pro volby sněmovní. Český jazyk byl hierarchii nejen pohanský, ale dokonce kacířský. — arcibiskup Schwarzenberg ještě na koncilu Vatikánském bál se proklámat v Čechách neomylnost k vůli prý husitismu. Otcové právem strachu toho nesdíleli — „národ Husův“ bylo v ústech tisícův a tisícův pouhá fráze, právě tak, jak jiným byl frásí katolicism a náboženství.

Teprve poměrně pozdě, po příkladu francouzském a a hlavně německém, katolicism organisuje se u nás netoliko

politicky, ale především literárně, nutě takto i břichopasný liberalismus podívat se na svět opravdověji.

46. Jen stručně naznačit musíme v této souvislosti vývoj našeho politického konstitucionalismu a parlamentarismu. Jak jsme se slabě osvědčili r. 1848tého, tak zase a ze stejných příčin nedovedli jsme plněji zasáhnout v konstituční a státoprávní vývoj Rakouska. Byli jsme a posud jsme politicky málo vzdělání; nepoměrný politický temperament náš postrádá pevného vzdělání. Po staletí byli jsme ovládáni cizou vládou a teď neumíme ani řádně panovat ani řádně poslouchat.

Říjnový diplom uvedl Palackého na politickou arénu, a povstání polské dalo našemu mladému parlamentarismu živějšího kvasu. Vznikla „Idea státu rakouského“ (1865). Hned na to — r. 1866 — dozrál proces, zahájený r. 1806, Rakousko neúspěšnou válkou, po r. 1859 již druhou, bylo donuceno, soustředit se více na sebe a zanechat dědičnou světovou politiku katolickou, již dávno jen pro forma vedenou.

V nouzi Vídeň sáhla nikoli poprvé k čistě mechanickým prostředkům, a tak vznikl v centralismu vídeňském centralism budapeštský neboli dualism. Naši lidové politikové zatím řečňovali v Rusku. Roku 1870 proces zahájený r. 1806 skutečně dozrál, protestantské Prusko založilo říši německou.

Vůči těmto událostem byli jsme dosti bezmocni a z veliké míry vlastní vinou. Úspěšná politická praxe musí být založena na řádné politické theorii; úspěšná akce parlamentární vyžaduje politické uvědomění širokých mas lidu, a toho všeho u nás nebylo. Měli jsme sice dobré theoretiky v Palackém a Havlíčkovi, ale nejen že druhý z nich záhy nás opustil, ale učení obou bylo příliš nové, aby v několika letech bylo přešlo v krev a mozek národa. Nelze také upřít, že Palacký sám svůj program pozměňoval.

Parlamentarism byl nám cizí a nedovedli jsme se v něj vpravit. To platilo sice také o jiných národech, zejména o Němcích, ale tito měli byrokracii, a ta parlamentarism

v jejich prospěch pohlcovala, Maďaři měli svou autonomní praxi a rok 1848tý.

Směry a strany politické nebyly u nás vyjasněny, o rozdělení politické práce pomocí stran, pevně organisovaných a v cílech svých vůči a proti Vídni vždy přece jen shodnutých, nebylo řeči; není tedy divu, že při radikální náladě národa skutečné politické vedení připadlo konservativní a reakcionářské šlechtě. Všecka tato nehotovost pak vedla k pasivní oposici, kterouž podle mého přesvědčení jen svou nehotovost jsme jaks taks maskovali.

Státovědeckí theoretikové o pasivní politice jsou nestejného mínění. Není pasivní politice mnoho příkladův a dokonce není příkladu poměrů takových, v jakých my jsme byli. Mám-li prostě říci své mínění, pokládám pasivní politiku resp. oposici za prostředek, jehož bych nikdy nechtěl doporučovat v oboru žádném. Pasivní oposice, důsledně prováděná, obyčejně byla jen počátek oposičního násilí, a násilí politické podle mého nejhlubšího přesvědčení je pro nás počátek konce. Ve skutečnosti oposici pasivní vedli jsme nedůsledně, a donuceni jsme se jí vzdali. Politických úspěchů jsme jí nedosáhli, přes to, že to reb ono ministerstvo s námi vyjednávalo — nedokončené pokusy Potockého a Hohenwartovy jsou jen tím markantnějším svědectvím našich skutečných neúspěchů.

A čeho jsme dosáhli, národ náš v Rakousku váhou své poměrné velikosti v říši i bez pasivní oposice mohl dosáhnout. Za to oposice poškodila nás netoliko tím, že zbavila naše politiky parlamentární školy, ale organisovala přímo politikou a tím do značné míry duchovní nečinnost a zvykla nás na slepé autoritářství a neoprávněné velikášství. Netvrdím, že nebylo u nás za oposice politické a duchovní činnosti žádné, tvrdím jen, že jí mohlo být mnohem více, resp. že jí bylo málo. Naše obrozovací politika byla v souhlase s celkovou a historicky podmíněnou slabostí, neustálenost, neurčitost a rozháranost našeho obrození literárního jevila se stejnou neustáleností, neurčitostí a rozháraností naší politické praxe. Pasivní oposice byla světu pláštěm této nehotovosti,

v průběhu doby plášť zakryl i zrakům našim naše nedostatky, až konečně zahájení politiky aktivní odhalilo nás i světu a bohudíky i nám samým.

A přede vším zisk aktivní politiky musil a může být jen negativní.

Při nehotovosti naší a nedostatku dělby práce pro nedostatek pracovníků se stalo, že veliké vrstvy národa si zvykly očekávat od politiky dovršení našeho obrození a přímo naši spásu. Dokonce pak při novosti konstitučního života politická činnost zdála se tak mnohým být sumum národní práce. Nemůže být osudnějšího omylu. Jako jsme za Kollára a s Kollárem politického působení a státního života nedoceňovali, tak jsme je po Kollárovi přeceňovali.

Život státní a politický nemá pro národ té důležitosti, která se mu u nás tak často přisuzuje. Určitěji řečeno: politická samostatnost nás nespasí a nezachrání; byli jsme samostatní a ztratili jsme samostatnost svou, a jsou národové samostatní a přece nesvoji. Palacký dobře poznal a neunavně kázal, jak politický osud národa našeho závislý je na tom, co on zval „centralisací celé zeměkoule“, a jak tím nuceni jsme k asociaci se státy a národy jinými, a jak v té centralisaci světové udržet se můžeme jen neúpornou prací osvětovou — hlasu toho politikové naši a my všichni jako bychom neslyšeli, a slyšíme-li jej, tož mu nerozumíme.*) Pojednáme o tomto problému malého státu později; zde budiž zatím na dosah jeho pro naši politiku stručně ukázáno.

Naše obrození dovrší se teprve, když domůžeme se své správy v jisté formě politické samostatnosti, neboť nejsme a nebudeme cele svými, pokud nebudeme si sami pány a správci. Avšak dosažení toho cíle stává se pořád těžším a

*) Myšlenka ta vyslovena je již ve psaní frankfurtském, v němž čteme, že Palacký „cení dobré vědecké vedle lidského výše nežli dobré národní“; v řeči v panské sněmovně roku 1861 vyslovil svou ideu o dosahu světové organisace; určitěji (Radhost III., 87) a nejpůlněji ji formuloval ve sporu o Naučný slovník, ku kterému záležitosti obšírněji se vrátíme.

nebude snadnější, i kdybychom plně samostatnosti politické dosáhli, neboť o to běží, i politické samostatnosti využít k své samobytnosti a duchovní samostatnosti, a té ani politická samostatnost sama nám nezaručuje. Život státní a politický je jen skrovnější část života duchovního.

47. Tyto své politické theorie musíme ještě doplnit po jedné stránce — musíme se podívat, jak v době té slovanské myšlenky se dařilo.

V roce 48tém idea slovanská prakticky měla se osvědčit a částečně se osvědčila — to horování našich buditelů nebylo docela marné. Jazykozpytec a vojevůdce — Šafařík a Jelačič podali si ruce, a v Praze byl prvý slovanský sjezd. Jednání sjezdu a zejména jeho veřejná manifestace je jako trest Kollárovy slovanské filosofie.

V svolání k neslovanským národům v Rakousku „zjevně a svatosvatě“ se prohlašuje, že Slované věrně chtí stát k panujícímu rodu a k říši rakouské. V manifestě k národům evropským sjezd vyslovuje se proti politickému panslavismu, jednáje vůbec „ve jménu svobody, rovnosti a bratrství“ žádá rovnoprávnost všech národův a podává se bratrská ruka všem sousedům; jako před tisíci lety, tak nyní zase Slované chtí domoci se volnosti své a všech, panství pouhé síly Slované zavrhnoují a v ošklivosti mají, jen Germáni a Románi pojistili svou nadvládu silou meče. Slovanský sjezd domáhá se stejného práva k nejušlechtilejší lidskosti — stát císaře rakouského má se přeměnit ve spolek národů rovnoprávných. Tak formuloval *Palacký* idee Kollárovy ve svém prvotném pojímání rakouské federace národní.*)

Šafařík, nepřijavši starostenství — (Thun, jak už vzpomenu, docela se stranil) — ve své řeči na konci prvního slavnostního zasedání zatoužil:

---

*) Manifest prvního sjezdu slovanského v Praze roku 1848 v Radhosti III., 34.

„Buďte se očistme skutkem a dokažme, že jsme schopni svobodství, anebo se přelejeme cvalem v Němce, Maďary a Vlchy, bychom nebyli déle jiným národům k obtíži a urážce, bychom nepřenesli pohanění a snížení naše na syny naše. Buďte dovedme, abychom s pravou chloubou mohli říci před národy *„Já jsem Slovan“*, anebo přestaňme Slovány býti. Mravní smrt jest nejhorší smrt. Z otroctví není bez boje cesty ke svobodství — buď vítězství a svobodné národství, buď čestná smrt a po smrti sláva.“

Sjezd předčasně se rozešel — austroslavism v následujících bouřích směl konati služby mouřenínské, také je konal a směl také — jít.

Když po reakci Bachovské ústavní život nastával, austroslavismu Slovanského sjezdu dostalo se příležitosti v ústředním parlamentě se upevnit. Posud se tak nestalo.

Z ústavních počátků pochodí definitivní znění *Palackého* politického programu. „Idea státu Rakouského“ od Palackého odpovídá po stránce slovanské ideji austroslavismu; Palacký od r. 1848tého, od svého prvéhovystoupením psaním do Frankfurtu, tuto svou ideu pojímal ve vědomé oposici proti universální monarchii ruské. Brzké zakročení Ruska proti uherské revoluci mnohé nadšené osmačtyřicátníky slovanské mrzelo — Havlíček nejednou nemile to vytýkal.

Svobodomyšlné ideály politické i filosofické Palackému jako Havlíčkovi ruský stát a ruskou církev zjevovaly ve světle nemilém, ačkoli zejména Havlíček nikterak na Rusko nepohlížel tak, jako svobodomyšlníci neslovanští. Bachovská reakce a nespravedlivé chování Vídně k národu našemu v počátcích ústavních i Palackému, jak uvidíme, Rusko ukázaly v podobě jiné. Havlíček, když už volit by měl absolutism, zvolil by, jak výslovně řekl, ruský nejraději, raději než rakouský, a takticky snažil se panslavism využít ve prospěch věci české. „Kdo nechce malý panslavismus, ten hleď, aby na sebe neuvrhl veliký. Kdo může se chlubit, že nahlédl do tmavé budoucnosti osudu?... Moc Slovanstva není tedy

nebezpečná, nýbrž prospěšná Rakousku, ona nehrozí, nýbrž ještě dává naději na větší sílu a trvání.“*)

Povstání polské r. 1863 opět u nás seslabilo poněkud sympatie k ruskému státu, i dělá se rozdíl mezi ruským státem a národem. Mladší tenkrát horovali pro Poláky — vlastně ve fantasmii používalo se povstání za vlastní svobodu — starší hájili legálnost a odsuzovali právem lehkomyšlnost revolučních aventuristů šlechtických.**)

Slavnost Velehradská v téže době ideu slovanskou oživila po smyslu Kollárovsckém. Idea cyrillo-methodějská sloužila Římu, jakož politika Vatikánu idee slovanské dobře umí využít ve svůj prospěch. Avšak i vlastenečtí liberálové snažili se citu náboženského využít ve smyslu nacionálním, slovanském, dokonce pak modloslužebníci slova nalézali v ideji cyrillo-methodějské hlavní smysl našeho historického vývoje.

Došlo k pouti moskevské r. 1867.

O věci napsalo se již dosti a je téměř zapomenuta, a proto nebudu tu rozbírat, co psali přívrženci, co psal Frič a odpůrci nečeští.

Cestou na Rus — i Palacký doznává — poutníci mnohému se naučili; skutečně naučili se velmi mnohému, ale právě to je jen důkaz, že se u nás Rusko neznalo, přes to, že jsme od samého počátku byli rusofilští. Vždyť posud nad to, co Havlíček nám napsal, o Rusku nic lepšího a vůbec nic nemáme. Sjezd skončil proto i rozladem. Jeho nejvážnější následek bylo četnější vystěhování českých rodin selských na území maloruské; vydatnějších stykův, ani vědeckých ani literárních se nenavázalo.

48. Cesta do Moskvy je však vážná tím, že znamená u Palackého, tehdy již uznaného a jediného vůdce národa, pozměnu politického programu roku 1848 koncipovaného a 1865 v „Idei státu Rakouského“ formulovaného.

*) Nár. Nov. 21. října 1849.

***) Palacký v Radhosti III., 123, 145.

Kdežto z počátku austroslavistická formule zněla: „Rakousko proti Rusku“, po cestě do Moskvy zněla: „Rakousko vedle Ruska.“

Tato přeměna programu nestala se pouze poutí do Moskvy. Palacký již před tím názory své o Rusku zmínil, jak vidíme z jeho postavení k polské revoluci a jak v „Idei státu Rakouského“ samé, tedy již roku 1865 osvobození ruských nevolníků cení, očekáváje od něho, že nejdříve, „než mine jedna generace, národ ruský, posud téměř jen pasivní, vystoupí co mocnost aktivná na dějiště světové, a to ve smyslu staroslovanské demokracie.“*)

Bližší poznání světa ruského směr tento sesílilo. V doslovu sám o věci mluví dosti obšírně. Praví, že trvá při svém politickém programu, totiž při ideji federalistického Rakouska.***) Spatřoval by, jako v roce 1848, v universální monarchii ruské „zlé nevyslovitelné“ a „neštěstí bez míry a konce“.

Avšak toho se již nebojí, za to však obavy jeho jdou od strany jiné.

Události od r. 1866, nespravedlivé a panovačné postupování Němců vynucuje mu vyznání: „Já bohužel nyní již i sám pouštím naději o trvalém zachování říše Rakouské: ne proto, že by ona nebyla žádoucí aneb sama v sobě byla nemožná, ale že Němcům a Maďarům dáno zmocniti se panství a založiti v ní jednostranný despotism plemenný . . .“

Opakuje pak a pokračuje, vzpomínaje své cesty na Rusko:

„Řekl jsem, že již nenaději se valné budoucnosti Rakouska, zvláště od té doby, co Němci a Maďari udělali z něho hrubou despotií plemennou: otázka tedy, co stane se vůbec se Slovy potud rakouskými, a zvláště s Čechy, v tom ohledu není bez důležitosti. Nepouštěje se do možnosti všelikých, jichžto předvídati smrtelníku žádnému nelze, povím z úplného přesvědčení jen tolik, že Čechové, jako národ, kdyby upadli

*) Radhost III., 165.

**) Doslov v Radhosti p. 304 násl.

v podrobenost a v poddanství buďto ruské nebo pruské říše, nikdy by se nespokojili s osudem svým; nikdy by jim nevyšlo z paměti, že dle práva mají od jakživa poddáni býti jen sami sobě, t. j. své vlastní vládě, svému vlastnímú panovníku. Prusáky, pro jich germanisační furii, nemohli by pokládati než za úhlavní nepřátely a vrahy národnosti své. Co do Rusův ale, byl by ovšem pravý opak toho; těmto co přirozeným pokrevencům, přátelům a pomocníkům svým stali by se nejvěrnějšími, ne poddanými, ale spojenci a dle potřeby třeba i předvoji v Evropě.“

Ve své stíněnosti přeje si Palacký především evropský mír; neboť „idea federativního Rakouska předpokládá vždy pokojné přátelení jeho s Ruskem, jakož i s jinými mocnostmi.“

Proti panovačnosti německé, již po válce r. 1870 nejvíce se obává, očekává záštitu od Ruska. Panovačnost ta „nemůže než čím dále tím více buditi a tužiti netoliko cit všeslovanství, ale i obapolnou oddanost a přízeň mezi Rusy a Čechy“.

Tak tedy končí Palacký slovanskou vzájemností kollárovskou, dotvrzuje všeslovanský cit určitějším spojenstvím ruskočeským. Politika obrozovací končí se tudíž tou slovanskou ideou, kterou obrození začalo, rozhodným rusofilstvím.

49. Věrní ideí humanitní Palacký nejinak než Havlíček cílů svých politických a kulturních domáhali se důsledně prostředky mírnými, oba důsledni byli proti násilí. O tom ještě obšírněji a pronikavěji budeme musit jednat.

Jen od práce osvětne Palacký očekával spásu. „Poslední mé slovo — končí svůj Doslov — jest srdečné a vroucí přání, aby národovci moji milí v Čechách i na Moravě, v jakémkoli postavení se octnou,, nikdy nepřestávali býti věrní sobě, pravdě i spravedlnosti!“ A jako by tušil svůj blízký konec, na prahu hrobu svého Palacký dne 23. dubna 1876 nám zanechal tuto závěť: „Doba Husova jest slavná doba; tehda národ český vzdělaností převyšoval všecky ostatní národy evropské. Třebať nyní, abychom se vzdělávali a podle ukázání vzděla-

ného rozumu jednali. Toť jediný odkaz, kterýž bych takřka umíraje, zůstavil svému národu.“

I v tomto politika našeho znovuzrození důsledně končí humanitní ideou osvícenskou, na které i Kollár budoval svou vzájemnost slovanskou.

50. Vyloživše politickou stránku období po Kollárovi a ukázavše, co společného je s dobou kollárovskou samou, především rozhled ten doplníme obzorem po tom, jak slovanská idea po Kollárovi vyvíjela se současně s politikou v oboru literárním, uměleckém a kulturním vůbec.

Tu vracíme se přirozeně k heslu Havlíčkovu: „Čech, ne Slovan.“

Heslo to nemělo dosah malý. Havlíček přece prvý z Čechů poznal skutečné Rusko a Polsko, Havlíček žil v Moskvě v kruzích slavjanofilských — jak neměli se jeho vystoupením *Malý* a staří vlastenci zděsit? Nebyla to hotová slovanská revoluce? Byla a přišla v čas a Havlíček nebál se také sáhnout na Tyla, nebál se dokonce vystoupit proti Kollárovi.

Když spor s Kollárem vypukl, zmíněný již slovenský dopisovatel Havlíčkův ve „Slovanu“ dotkl se, píše proti Kollárovi, také uvedeného Havlíčkova článku z r. 1846, v němž právě vydal heslo: Čech, ne Slovan. Dopisovatel rozuměl Havlíčkovi tak, jako by tento byl popíral reálnost Slovanstva. K tomu Havlíček dává vysvětlení svého stanoviska. Trvá na svém mínění, že totiž „chtějíce býti dobří Slované, musíme napřed pěstovati dobro svého vlastního kmene a že Slovanstvo jen tenkrát se upevní, když jednotliví jeho kmenové, jmenovitě Čechoslované, Jihoslované, Poláci a Rusové, každý se vzdá mezi sebou ve vzájemné přátelské podpoře o závod půjdou“.

Článek jeho směřoval proti „jistému, zvláště v Čechách a na Slovensku tenkrát velmi obyčejnému, nepraktickému obyčeji, kdežto se velmi mnoho mladých mužů učilo jihoslovanským nářečím, neumějíce ani pravopis svého vlastního, kdežto se blouznilo o jistém všeslovanském, jednom společném nářečí a zanedbávalo se vzdělání vlastního kmene“. Havlíček neodpíral Slovanstvu reálnost, ale dokazoval jen, „že reálnost

Slovanstva založena jest na reálnosti jednotlivých kmenův a slova moje, že s hrdostí řeknu: já jsem Čech, ale nikoli: já jsem Slovan, nemožou se tak rozuměti, jakobych snad Slovanem býti se toho času byl styděl, nýbrž jen v tom smyslu, že slovanství jest teprve ideál, ku kterému směřujeme, že tedy nemožné jest v praktickém životě již nyní se opíratí na ten ideál, asi tak, jako ten, kdo vzdělává a šetří a bohatým býti chce, již napřed se svým budoucím bohatstvím se chlubití nebude. Jisto ale jest, že vědomí společného původu a jistého bratrství není posud ještě obyčejné u slovan-
ských kmenů, a každý tedy uznat musí, že něco jiného jest pracovati k rozšíření tohoto vědomí na nynější praktické půdě a něco jiného předpokládati něco, co by mělo být, co si přejeme již jako skutečné a stavěti na tom již základy. Já jsem tedy, abychom to zkrátka řekli, nemluvil mnoho o slovanství, ale jednal jsem vždy jako Slovan a sit venia verbo — jako panslavista...“*)

Slova tato téměř v plné míře platí pro celé období, ha platí až po dnes — naše slovanství je přáním nikoli skutečností, pokud totiž slovanská vzájemnost požaduje znalosti slovanského světa a duchovního spolužití. „Vzájemnost“ — Kolár učil — „je společné přijímání, vzájemná výměna a jednotné požívání.“ Té vzájemnosti ještě u nás nebylo a není a je jí pořád méně a méně. Dnes u nás v Praze a podobně v Petrohradě literáti vědí o kde kterém novém románě pařížského dekadentství — o českém a ruském životě neví se tu ani tam téměř nic. Ani odborníci neznají dnes slovanských svých oborů, jsou dokonce slavisté, kteří o slovanských pracích mimo jazyk svůj nemají zdání. Znalost ruské literatury na př. je dnes v Němcích mnohem úplnější a dokonalejší nežli u nás, Němci, Francouzi, Angličané studují svět ruský a slovanský mnohem úsilněji a všestranněji nežli my. To je skutečnost.

Nemohu tu nezmínit se o theorii, která se u nás pořád a pořád hlásá, jako by byla neomylná pravda; říká se totiž,

*) Slovan 1850, p. 1485.

že prý my Čechové jsme povoláni prostředkovat mezi západem a východem.

Názor tento je vlastně bez obsahu. Nejen že my Čechové ve skutečnosti s východem přímo nesousedíme (leđa Slováci s Maďary a Rusy), majíce vedle sebe téměř všude Němce a Poláky, kteří přece také ještě náležejí k západu, ale de facto nijakého prostředkovacího úkolu kulturního není. Rusové na př. měli vždy mnohem bližší a přímé spojení s Němci a Francouzi a právě tak národové tito od Rusů, co brali, brali přímo, i literaturu. Jak řečeno, mnohem dříve o Němcích platí, co se tu nám přisuzuje. My ještě dnes nemáme o Rusku ve své literatuře více, než co Havlíček napsal; nemáme na př. dějin ruských, leđa část, právě teď vycházejí prvě dějiny ruské literatury atd. — jaké tedy naše prostředkování a komu?

Tento stav věcí obráží se docela přirozeně netoliko v literatuře vědecké, ale především v poesii a našem umění vůbec! Havlíček je v rozbíraném období přední náš spisovatel slovenský, slovenský netoliko jako Čech, nýbrž jako Čech, znající také svět slovenský a cítící s ním, jak sluší na člověka opravdového, jenž to, co miluje, také skutečně zna.

Ostatní spisovatelé v idej slovenské nevynikli nad abstraktnost kollárovského ideálu, jak vidíme ze všech uvedených dříve básníkův a následovatelů Kollárovy musy slovenské. Posud básníci a spisovatelé, věnující se idej slovenské, nad toto kollárovské stadium nevynikli.

51. Nové směry básnické a literární došly k nám byronismem: *Mácha* započal byronovskou analýsí vnitřného člověka, člověka neobyčejného a velikého a připravoval takto — vystoupil hned 1836 — literární revoluci Havlíčkovu.

Máchovu vystoupení *Zdziechowski* dává ten smysl, že to byla reakce proti panslavismu Kollárovu.*)

---

*) Karol Hynek Macha i bajronizm czeski, 1893. Pan Zdziechowski sepsal pod jménem Ursin knihu o slavjanofilech (1887), již jsem v úvodu ke Kirějevskému již citoval; tím zajímavější je nám tudíž i v této věci jeho soud.

Panslavism při tom nehrál té role; Mácha dokonce pokračoval na dráze Kollárově, pokud i tento člověka měl za ideál své humanity. Pravda! byl Máchův člověk protest proti vychrtlé humanitě, právě tak, jak rok 1848tý ideu určitěji formuloval. Mácha stojí proti Kollárovi potud, pokud tento, ovšem charakteristickým způsobem, zavrhoval byronism.

Máchova píseň nepřekonala hned starší směr vlastenecký. Sám v sobě byl na to slabý, k tomu Havlíček šel již cestou novější, a přikvačily pak starosti politické r. 1848 a následující ochabnutí reakční, takže teprve v prvních rocích nového ústavního života byronism proti staršímu a zastaralému „vlastenectví“ pokračoval, kde Mácha před 20 lety byl započal.

Takové opozdění ve vývoji myšlenkovém není u nás ani prvé ani poslední. Kollár připínal na starší filosofii Herderovu, Jungmann učil se od Voltaira a dokonce od Wielanda; podobně a z podobných příčin Hálek pokračuje na dráze Máchově koncem let padesátých.

Neměli jsme ještě a vlastně ani teď ještě nemáme literatury, t. j. nemáme pevné a nepřetržité literární tradice, nemáme literatury, která by se samostatněji sama ze sebe vyvíjela. Literáti sami a inteligentní čtenářstvo, znajíc dobře německy, stojí v duchovním spojení s literaturou německou a cizí vůbec a tak se stává, že naše vlastní literární produkce je pozdější, když vzory cizí zaměnily se již vzory novými. Naši básníci proto podávají sice stravu veliké mase čtenářstva, ale na samy sebe a na literární svět mají vliv skrovný, často žádný. Proto překlady děl cizích, podobně jako cizí vzory samy, mívají větší vliv nežli původní produkce básníkův; Jungmannův překlad Ztraceného ráje je tomu příklad právě tak, jak posud překladatelská činnost vynikajících básníků.

Hálekův byronism musil vystoupit kriticky a polemicky proti starému směru vlasteneckému, jehož patrně nastrčeným zastancem byl opět *Malý*, týž *Malý*, jenž ve svém mládí tak nadšen byl „Slávy Dcerou“. Jak se proti Malému musil bránit Havlíček, tak se proti němu musili bránit mladí byronovci.

Je důležité a k vyjasnění různých pojmův a sporů nutné vzpomenout, oč tehdy z obou stran bylo bojováno. K tomu konci uvedu stať *Hálkovu* z r. 1859 „o básnictví českém v poměru k básnictví vůbec“.*)

Myšlenky Hálkovy jsou v podstatě následující:

Člověk je předmětem básnictví, člověk celý se svým životem a se všemi poměry. Co na básnictví je jen řeckého, tomu rozumí jen Řek, ale nikdy člověk jako člověk. Takové básnictví může vychovat Řeka, nikdy člověka, může hovět vášním jednoho či druhého, jeden či druhý líný národ pouspávat, ale nikdy nemůže jej vzdělat; básník jen takový může být obstojným básníkem řeckým atd., ale velmi prostředním básníkem vůbec. Básnictví není obmezeno ani prostorem ani časem, nezná rozdílů mezi národy a zeměmi; „hledá lidi a vše jedno, kde se mu vyskytnou“. „Nesnese-li pravdu co pravdu vůbec, není na tom vinna pravda, nýbrž on sám. A kdyby některý básník si vzal tu práci národ prozkoumat v jeho zvlátnostech, byl by s tím bezpochyby brzy hotov a brzy by mohl být národně básníkem dokonalým. Prozkoumat ale člověka co člověka, jest práce věčná, bude potud neukončená, pokud lidstvo pouf svou nezakončí. A proto být básníkem vůbec jest věci o tolik těžší, než-li být básníkem jen národním, o kolik těžší jest poznat člověka co člověka a člověka některého v jeho zvlátnostech a snad podivnostech. První úlohou básnictví jest, účinkovat na člověka, co člověka.“ České básnictví nesmí být jediným pramenem našeho básnictví. „Básnictví české má pro píseň, pro baladu, pro menší vypravovací básně vzory výtečné, snad jakými se který národ jen honositi může. Ale co dál? Má to být již básnictví celé? Kde pak zůstane drama? Kde román? Kde epos? Má básnictví české pro to také už vzory? Nemá.“ „Básník ať jen sahne do života a může být jist, že nezabloudí.“ „Naším heslem jest: Bez národní není básníka, a kdyby se chtěl stát sebe národnějším.“

*) *Hálek*, Básnictví české v poměru k básnictví vůbec. „Obrazy života“ Nerudovy, 1859, p. 233.

„Za několik let se uvidí, kdo je víc básníkem, zda ten, kdo jen dovede být národním ožuvavcem.“

Pokud ve sporu šlo o obvyklé v takových věcech vlastenecké zářdčování, Hálkovi slovy velmi jadrnými a úsečnými přispěl *Neruda*. V doslovu k Hálkově stati: „Něco o ‚posledním‘ slově“, praví: „Ano, — nám jest stále žvanění o národnosti a vlastenectví už přemoženým stanoviskem. Nenávidíme od srdce každého, kdo myslí, že je to už nejvyšším cílem — být národovcem, že dosti na tom, a že mu netřeba, aby také něco pro národ k o n a l. Jsme už na takovém vstupní vzdělání, že už prázdnou zásluhou není, když je někdo vlastencem; k národnosti své se znát a ji ctít první jest povinností každého vzdělance, zároveň ale i povinností nejlehčí, poněvadž nám nyní už povinnost nastává, abychom národ svůj na výši světového uvědomění a vzdělání postavili a jemu takto nejen k uznání dopomohli, ale i život pojistili. To je ten náš kosmopolitism . . .“*)

Podobně úsečně a případněji než Hálek *Neruda* se bránil proti výtce neslovanství: „Učme se u národů jiných, poznejme stupeň jejich vývinu, sprátelme se s jejich světem myšlenkovým a spracujme pak v sobě vše v celek nový s tím, co jsme s mateřským mlékem už obdrželi a ve vlastech svých seznali. Bude to pak zajisté slovanské, poněvadž co Slované jinak tvořiti nedovedeme.“**)

Smysl výkladů Hálkových i Nerudových je: Český člověk a tím slovanský, ale člověk žijící a jednající, žádá archaeologie a abstraktní politika.

S těmito požadavky Hálek i *Neruda* brali se lidovým směrem Havlíčkovým. I slabý Hálek a dokonce silnější *Neruda* postihli v nejlepších svých pracích toho českého člověka, tento městského a dělnického, onen venkovského. Před tím už *Němcová* v Babičce — vyšla tiskem 1855, psána je počátkem let 50tých — našla venkovského člověka českého,

*) *Obrazy života* 1859, p. 236.

***) l. c. p. 73.

podobně jako v Barušce zachycuje kus sociální otázky ženské, otázky čelednické a prostitutky. Brzy na to *Světlá* obrací se k otázce ženské v rozsahu širším.

Z té doby máme také první obšírný román z dělnického života, *Pflegra* Z malého světa (vyšel 1863, 2. vyd. 1872), Rudolf Mayer (†1865) českému dělníku (V poledne) věnuje své verše. Ve většině těchto plodů je mnoho abstraktní romantiky, je v nich mnoho fantasmie na místě pozorování, mnoho nepravdy; také se básníci nezhostili přísladlého starovlasteneckého kázání, jež zejména v *Pflegerově románu* dno až nepříjemně působí, ale je to přece jen směr nový, doplňující organicky Havlíčkův politický požadavek všeobecného práva hlasovacího. Obzvláště *Neruda* zachytil mistrně některé typy českého člověka a je posud nepřekonatelným básníkem českým a slovanským, slovanským proto, že českým a českým proto, že lidovým a přímo sociálním.

S tímto směrem lidovým u většiny básníků spojen byl kosmopolitický eklekticism, jemuž mladší generace propadla na dobro. Viděti to na Hálkovi, ale i na Nerudovi. Cizí vzory, životu i potřebám české duše cizí, vzory i v cizině přežilé, hlavně němečtí a francouzští básníci se k nám přenášejí tak, že náš parnas vypadá spíše jako anthologie než-li jak zápasisté bojův a strádání české duše. V té poušti literatury a našeho života vůbec nejmladší pokolení se czývá svým obžalobným „Confiteor“ — než tu staneme v živějším proudění nejnovějšího období našeho vývoje, o němž budoucně se rozepíšeme.

My tedy vidíme i v poesii týž vývoj pojmu a obsahu národnosti, jak jsme jej už konstatovali z vývoje politického a sociálního. Na místo předkollárovskeho a kollárovskeho vlastenectví a slovanství, na podkladě humanity, básníci a spisovatelé mladší, hlavně pod vlivem Byronovým, hledají konkrétnějšího člověka českého a nalézají ho přitroženě na venkově a v těch třídách lidu, které vývojem kulturním nejmeně byly zasáhnuty. Je to směr zdravý, směr lidovější,

národnost postihuje se jako lidovost. V lidovosti je českost a slovanskost určitá, konkrétní, živá.

Po stránce umělecké lidovost jeví se jako realism: Havlíček, Neruda skutečně pozorují — ovšem většinou básníků nestačil tento člověk český, resp. oni nestačili naň, a tak obracejí se, vedeni cizím školstvím ke vzorům po starém vlastenecko-historickém způsobu.

52. Ve výtvarném umění je vývoj podobný, ač méně patrný. Při posavadním společenském postavení výtvarných umělců, při závislosti jejich na cizích mecenáších a na vyškolení v cizině, rozumí se samo od sebe, že na př. českého malířství máme skrovně. Rozbor toho, co v tvorbě, řekneme Čermáka aneb i Manesa, skutečně bylo českého, co bylo české v koncepci a v technice, nepadno je určit; sujet historický, třeba i vlastenecký skutečného rázu národního ovšem nikterak nezabezpečuje.

Malíři a ostatní výtvarníci vzděláni v cizině a pracující v cizině mají jiné postavení než hudebníci. Hudbu však záhy měli jsme svou, českou a tudíž i slovanskou. Sama hudba tato je nám důkazem, že jsme svými a že jen o to běží, se nalézt, jak nalezl se především *Smetana*.

Dějiny Umělecké besedy, založené 1863, v této příčině poskytnou leckterý zajímavý a poučný materiál; popletenost požadavků, nejasnost o tom, co je skutečně národní, světlem až křiklavým ukazuje právě Smetanův osud. Měli jsme již českou, měli jsme již slovanskou hudbu, ale chtěli jsme mít něco extra slovanského, rozumí se: všeslovanského. Ještě v letech 70tých*) čteme hluboké a učené spekulace o slovanské, o všeslovanské hudbě a dávají se rady, jak by se našlo, co hudby všech slovanských kmenů mají společného a jak by se mohly tvořit nové slovanské melodie — avšak škoda času a papíru, ohřívát takové a podobné vlastenecké tirády. I v hudbě lidová píseň česká byla bezpečným vodítkem

---

*) Na př. Hudební Listy 1874, č. 23. a násl.

našim nadaným skladatelům; vlastenčící scholastika na to ovšem nestačí.

53. Také filosofie a věda jsou národními, t. j. i v přesném myšlení vědeckém projevují se národní vlastnosti netoliko v tom, co se myslí, ale i jak se myslí. Filosofie anglická má docela jiný ráz, než německá a dokonce matematika vykazuje v Rusku na př. jiný charakter, než v Německu. O věcech těchto v ruské literatuře dost se napsalo, u nás otázka ve své filosofické plnosti ani nebyla postavena.

Od samého počátku obrození pořad vidíme, jak naši čelní duchovní vůdcové svým konkrétním myšlenkám v německé filosofii hledají potřebný myšlenkový základ; v té příčině právě Kollár je poučný příklad a ilustruje věc přímo názorně. Jako Kollár i jiní poklobně postupují — německá filosofie podává jim ideové základy. Palacký na př. hlavně se shoduje s filosofií Kantovou a filosofie ta jeví se znalcům, třeba více implicitně je obsažena v historické práci Palackého, v jeho názorech ethických (kategorický imperativ) a náboženských (protiracionalism) a konečně i v jeho politickém názírání (věčný mír — nenásilí); Palacký jako Kantovec je netoliko hlubší než Kollár, ale i pokročilejší. Havlíček ve filosofii vychází z theologických záhad, jež ho zabývají po celý čas života (Kutnohorské epístoly); v názorech o státu, společnosti atd. jeví se u Havlíčka vliv svobodomyšlných filosofů revoluční doby, Voltairea, Rousseaua na př., působil veň Bolzano a taktéž ruší myslitelé slavjanofilští a západníci. V celku Havlíček je typický představitel filosofie t. zv. zdravého smyslu — Havlíček i tu je důsledný lidovec.

Jako Havlíček většina našich myslitelů filosofii pojímají v protívě proti náboženství a církvi, jak k tomu i historické upomínky na vývoj české reformace odkazují. V školské, soustavné filosofii v době Palackého, netřeba již opakovat, působili filosofové němečtí; vedle Kantovy filosofie zname-nati hlavně vliv Hegelův a konečně Herbarta, jehož filosofie v době reakční stala se privilegovanou filosofií rakouskou.

Rozumí se, že povždy učitelé na pražské universitě — Leonhardi a pozdější — působili.

Problem filosofie české již roku 1848 vyslovoval *Aug. Smetana*. Jméno to teď v Čechách má dobrý zvuk — za sluhovalo ho dávno i jméno Augustina Smetany.

Smetana, jako Kollár, si představoval, že kulturní vedení člověčenstva již již připadá Slovanstvu; počátek učinit máme my Čechové, jinž, jakož i jiní myslili, Smetana ukládá prostředkovat mezi západem a východem. Východem však nerozumí pouze Rusko, nýbrž Asii.

Jako se kdysi kultura klasická vyžila Řeky a Římany; tak vyžívá se podle Smetany osvěta germánsko-románská a nastává doba slovanská. Slované převzít musejí, co západ vypracoval a obzvláště připadá nám Čechům úloha, shrnout a reprodukovat německé vzdělání, německé bohatství kulturní prohlédnout a uspořádat a tím samým už rozhojnit. Čechové mají podle Smetany úkol, poklady německého genia tvořivé budoucnosti zachovat a potomkům k upotřebení připravit; sám svým spisem Smetana zahajuje zakončení německé osvěty.*)

Smetana, jako mnozí jiní Čechové, ztracen byl úplně v myšlení německém a zejména ve filosofii Hegelově; ale poznává, že myšlení naše brát se má dráhou jinou. Naše století, podle Smetany, je dobou člověctví, pod našim vedením připadá jí přemoci racionalistický indiferentism náboženský uměním, a nespravedlivé zřízení společenské humanitou, láskou. Smetana vidí, že otázka sociální stojí přede dveřmi, ba v síni nové, budoucí osvěty. Filosofie, jak ji pěstovali

---

*) To spisem: *Die Katastrophe und der Ausgang der Geschichte der Philosophie 1850*. O úkolech své doby a Čech (ne Čechů!) jednal: *Die Bedeutung des gegenwärtigen Zeitalters, 1848*; *Die Bestimmung unseres Vaterlandes Böhmen vom allgemeinen Standpunkte aufgefasst, 1848*. Pro úplnost už přidám titul jeho soustavné práce; *Der Geist, sein Entstehen und Vergehen, 1865*. Jeho autobiografii vydal Alfred Meissner (*Geschichte eines Excommunicirten 1863*), český překlad v témž roce vyšel od V. Bambasa: *Zápisky z církve vyobcovaného kněze*.

Němci, také již přestane, bude obsažena v jednotlivých vědách. Přechod osvětňný, ježž my Čechové máme zahájit i vést, podaří se nám jen ve smíru a shodě s Němci a proto v zájmu toho úkolu a lidskosti volá po shodě obou národů Čechy obývající.

Problem české filosofie, českého ducha, Smetanou určen dosti případně; krásně postřehl humanitní úkol filosofického obrození, jak organické navázání na minulost vést musí k řešení otázky sociální; doplňuje takto znamenitě humanitní theorii Kollárovu a lidovým tužbám Havlíčka, Němcové a jmenovaných dává filosofický základ. I to, co o obsahu české slovanské filosofie říká, je velmi pozoruhodné a k zralému přemýšlení nutí, jak dobrý náš Čech zakoncovat chce pro nás německou osvětu; srovnání se sebeobětováním alespoň jednoho a vynikajícího ducha českého vnucuje se samo sebou — sebeobětování to jest uvědomělé a má takto být poslední, neboť neuvědomělých bezděčných obětí ducha svého německé osvětě přinesli jsme četné a vzácné.

54. Ve speciálních vědách v období tomto učinili jsme pokroky hlavně potud, že domohli jsme se již škol středních a později i techniky.

Je to pro pochopení našeho obrození a zejména pro úkol a místo vědy v naší národní organisaci moment důležitý.

Školství střední, obzvláště byvši reformováno po roce 1848, podávalo všeobecné vzdělání netoliko humanitní, ale reální; jakožto školství nižší mělo eo ipso ráz více lidový a populární. Tím, že všecko úsilí paedagogické a literární toto střední školství mělo za svůj orgán, že jemu všecko snažení a myšlení bylo věnováno, literatura vědecká měla právě ráz více populární než přesně vědecký a to opět docela organicky se hodilo ke směru lidovému, v období tomto zahájenému.

Jak přirozený a důsledný byl vývoj ten, vidíme i z toho, že dalším doplněním školské organisace naší stala se napřed praktická škola technická. V Praze měli jsme ve středním věku prvou universitu v oblastech východnějších, v Praze měli jsme prvou techniku, měli jsme také napřed českou vy-

sokou školu praktickou než theoretickou. Na universitě německé prvé české stolice byly taktéž rázu více praktického: medicina, práva i filologie a historie sloužila účelům středoškolským.

Nemajíce vysokého učení úplného byli jsme pořád v základech filosofických a vědeckých závislí na vědě německé; citelným nedostatkem vědeckých knih, alespoň učebních, závislost ta utužena byla a posud trvá. Že se tomuto nedostatku neodpomohlo soustavným a promyšleným překládáním, zjevuje nám vhodnou populárnost našeho vědeckého úsilí i se stránky slabé — váha a národní důležitost přesné vědy a filosofie, ač byla poznávána a uznávána, ve skutečnosti nebyla s dostatek pochopena. Jsme sice národ Komenského, pečovali a usilovali jsme o své školství, ale to dělají i národové, kteří Komenského neměli; my o školství a jeho zvelebení, my o filosofii, vědu a umění starat bychom se měli mnohem více a jinak než národové ostatní. Školství a jeho zdar musilo by být naší přední a hlavní péčí národní i politickou — to je odkaz Komenského a našich Českých Bratří, to je cíl našeho humanitního osvícenství. A hlavně: neběží tak o mnohost škol, ale o jejich jakost, školská politika národa Komenského musí před světem kráčet v nejlepších snahách školské reformy: stává-li se vychováním a vyučováním člověk teprve člověkem, reforma školské výchovy musí nám být konkrétním cílem humanitních snah po stránce theoretické, osvícenské.

55. A tu jsme při věci hlavní.

Všecek smysl naší historie v tom je uzavřen: pochopit cíl humanitní po stránce mravní a rozumové, pochopit plně, že čistá člověčnost nesmí být pouze obrozenským heslem, ale že snaha Dobrovského, Kollárova, Palackého, Havlíčkova musí být snahou nás každého a všech, že humanita jakožto cíl a program národní musí důsledně spravovat i naši národní taktiku.

Nenutí nás historie starší stejně jako běh událostí časových k tomu, ujasnit si dokonale, jak se jakožto samobytný

a samostatný národ udržíme? Nenutí nás všecek náš vývoj k otázce, jak se udrží národ malý?

Tato myšlenka trápila naše buditele Dobrovského, trápila Kollára, jehož všecko úsilí bylo unikáním přirozené malosti; na myšlenku tuto odpovídal Palacký, rozšířiv Kollárův problem kulturní na problem politický. A ovšem nemohl k otázce, jak udrží se národ malý, odpovědět jinak než Kollár, neboť i politika konec konců jako všecka praxe musí spočívat na theoretických zásadách; je-li však humanita cílem všeho myšlení musí být cílem i všeho snažení, humanita jen humanitními prostředky se dobude — osvícenou hlavou a teplým srdcem.

Upomínky na naše četné boje za existenci v minulosti a zejména povstání končící porážkou bělohorskou, náš pád, naše obrození za francouzské revoluce a osvícenského hnutí minulého věku, revoluce r. 1848tého, povstání polské — to všecko nutí myslícího Čecha k rozhodnutí: násilně nebo smírně, mečem nebo pluhem, krví nebo prací v potu tváře, smrtí nebo životem?

Ne násilím ale smírně, ne mečem ale pluhem, ne krví ale prací, ne smrtí ale životem k životu — toť odpověď českého genia, toť smysl našich dějin a odkaz velikých předků.

Ukázal jsem již (§ 49.) na závěť Palackého, jak se vyslovoval proti násilí, doporučuje taktiku smírnou. Nejinak soudil Havlíček — v tom zajedno byli s Kollárem nepolitickým. Nemohli nebýt. Tato otázka po národní taktice má ovšem ohromnou důležitost a je velmi složitá, plna záhad a otázek; k otázkám a záhadám těm vynasnažím se odpovědět později, zde zatím uvedu slova Palackého, jež o věci pronesl jako starosta Svatoboru r. 1864, tedy v době, kdy formuloval svůj politický program. Řeč vytištěna ve výroční zprávě „Svatoboru“ za 1864—65, podám z ní hlavní obsah; je jakoby psaná v souvislosti s naší studií.

„Uznáno jest hlasem všeobecným, že to byli spisovatelé čeští, co nedali zahynout národu, ale vzkřísili jej zase a vy-

tknuli snahám jeho cíle ušlechtilé; uznáno jest, že literatura stala se nám pravou studnicí života národního.

Stali se tedy literatoři předními buditeli, učители a vůdci národa českého na dráze života duchovního. Úloha tato a povolání, čím čestnější jest vznešenější, tím vyšší a světlejší nese a ukládá povinnosti a závazky.

Národ náš jest jak na počet tak i na rozsáhlost sídel svých nevalný, a již na druhé tisíciletí jest mu zápasit se sousedem mocnějším o uhájení a zachování bytu svého. — Vyložil jsem na jiném místě, kterak celá historie česká, co do hlavního obsahu svého, jest ustavičné a věčné stýkání a potýkání se Slovanství s Němectvím a to téměř ve všech oborech působení lidského. Víť to již tuším každé dítě, že v osudném zápasu tom, ačkoli nerovni počtem a silou hmotnou, obstáli jsme nejednou nejen čestně ale i slavně: to však ještě na malé vešlo v obecnou známost a musí teprv snažně připomínáno býti, že kdykoli jsme zvítězili, dále se to pokaždé více převahou ducha nežli mocí fysickou, a kdykoli jsme podléhali, že tím viněn býval vždy nedostatek duchovní činnosti, mravní statečnosti a odvany.

Jsouť velice na omylu ti, kdo se domnívají, že ony válečné zázraky, které způsobili předkové naši v nepokojích husitských, záležely v jakémsi zběsilém zuření, bouhání a třískání rozsápaných divochů (jakož je líčit bohužel ode dávna vešlo v obyčej), a ne raději v jaré nadšenosti ducha pro idey, ve mravní zachovalosti a vyšší osvětě národa našeho. Naopak, když o dvě stě let později v podobném zápasu klesli jsme až téměř do hrobu, zavinili jsme to tím, že nepředčivše vzdělaností ducha, ale rovnajíce se nepřátelům více mravní hnilobou nežli dostatkem moci, a pelovali jsme byli sami k meči a k násilí. V posledních dvou stoletích živořili jsme jen tělesně, duch v nás byl utajen; neboť i vyskytoval-li se kde, odíval se v roucho cizí a ne své

vlastní. Svět proto zapomenul na nás, jakoby nás již ani nebylo; a když nyní hlásíme se k bytu svému, diví se nám a zdá se mnohým lidem, jako bychom počínali něco mimo právo a slušnost. Že pak již nyní dobrým svědomím a plným právem hlásiti se může o své místo v řadě národův, za to děkovati máme ne tak počtu svému a síle hmotné, jako raději moci duchovní a mravní statečnosti těch, kteří nás předešli v národním procitnutí a uvědomění. Kdyby oni ve svém podnikání byli hned od počátku neohradili se pravou osvětou, pravým pokrokem k lepšímu, skutečnou obětavostí a bezúhonností charakteru, byli by neodolali nesnázem a překážkám nescíslným i těžkým; neboť jen tím donutili také nepřítelny své k uznání, že úmysly a skutky jejich byly šlechetné, jimžto neslušno brániti moci a násilím. Národní naše vzkríšení umožnilo se jen touto cestou. A jelikož dle známé maximy každá država jen těmi prostředky, kterými povstala, udržet se může v bytu svém: naléháť i na spisovatele české, co duchovní budiče a vůbec národa svého, povinnost, nejen vynikati a svítiti pravou osvětou, pokrokem, obětavostí a bezúhonností, ale i snažiti se, aby ctnostmi ducha, inteligencí a mravní statečností předčili a přemáhali rozhodně všechny ty, kdo národnímu bytu našemu na odpor se staví, jej ztenčiti a zničiti usilují. Jen tehdáž ubezpečíme trvale budoucnost svou, když duchem vítězit a vévodit budeme v odvěkém zápasu prozřetelností boží nám uloženým.

Vím dobře, jak veliká i nesnadná jest úloha tato: vím ale také, že není nemožna. Ušetřilť pán bůh zárodkův a darův nejspanilejších duchu českému: je-li krev naše poněkud méně usedlá, méně chladná, jest mysl za to jemnější, čipernější, svižnější; potřebí jen vůle stálé, neohrožené a vytrvalé, ana by rozumem vésti se dala. Vždyť jsme to již dokázali jednou před světem, že umíme duchem předčiti jiné národy, když jen celou vůli a snahou svou o to se přičiníme. Jest ovšem i svobody potřebí k dílu takovému; zkusili jsme to dosti za věkův minulých: ale povážiti sluší,

že pouta naše zmizela již aspoň z větší částky, že pravé snahy humanitní a vlastenecké, když se varují přidechu podvratného, nemají v našem věku aspoň u nás překážek, že reakce jest sice možná, trvání však a úspěch její bude tím menší, čím větší bude činnost naše duchovní, a že šlechtění Galileiové i v největší nesvobodě dovedli povznést se k výši žádoucí.

Smysl a účel řeči mé jest ten, abych připomenul jak vrstevcům svým vůbec, tak i mladšímu pokolení zvláště, kteréž teprv chystá se přistoupit do sboru našeho, kam především a stále obracet jest nám zřetel, oč vlastně a hlavně jsme povinni se snažiti. Neníť dosti, abychom leda plodili knihy a nedali národu svému zahynouti hladem duchovním. Vážnější jest úloha naše: nepovzneseme-li ducha svého a ducha národa našeho k vyšší a ušlechtlejší činnosti nežli jest u sousedův, nejen nedobudeme si čestného místa v řadě národův, ale neuhájíme konečně ani přirozeného bytu svého. Proto jest povinností spisovatele českého, starati se, aby plody ducha jeho vnitřní hodnotou a cenou svou nejen rovnaly se plodům cizojazyčným, ale aby je převýšily; povinnost jest zvláště mladších, aby záhy cvičili a připravovali se opravdově k jízdě o závod se všemi výtečníky domácimi i cizokrajnými na poli jak naučném, tak i krasoumném.“

Nebudu zde již říkat, v čem s Palackého nazíráním na historický náš vývoj nelze mi souhlasit — z celé duše však slovy jeho určuji podstatu naší národní taktiky.

56. Jestliže však, sobě věrni, za svou národní taktiku pokládat musíme práci osvětnou, jestliže v práci a vědění vidět musíme své spasení, budeme si musít určitěji a dopodrobna vymezit jednotlivé předměty, metodu a směry svého duchovního pokračování. Snažil jsem se již vyslovit se o věci určitěji a dopodrobna jinde, a dá-li pán bůh, ještě doplním své myšlenky; zde dotknout se musíme směru myšlenkového

velmi prononsovaného, jímž naše národní snažení se nesé po celou dobu obrození. Mluvili jsme o tom již, neboť běží o ten zvláštní historism, o to archaeologické nazírání, které Havlíček vytýkal Kollárovi, běží o ten rozdíl v postupu, jenž na rozdíl od Havlíčka charakterisuje i Palackého.

Historie je skutečně učitelkou života a nám jí být musí více než jiným. Také byla — ale hlavní učitelkou života je přítomnost, život sám. I nelze se tajit, že jsme posud více, než sluší, odvráceni od přítomnosti k minulosti a v té jednostrannosti tají se vážné nebezpečí pro věc národní. Šafařík a Kollár mysl naši jednostranně obrátili do minulosti slovanské; Palacký jednostrannost tu napravil jen částečně, ukazuje nám minulost českou. Avšak my především potřebujeme pochopení přítomnosti a té se nám od Palackého a jeho směrem nedosti dostává. Historism i Palackého zavedl ve mnohém na dráhy nesprávně konservativní.

Jednostrannost však byla a posud je právě v tom, že jen vědy a poznatky historické jsou národními v tom slova smyslu, že právě z nich čerpá se hlavní síla národního vědomí. Je to pochopitelné a správné. Avšak my musíme k historickému nazírání, k nazírání v minulost přibrat ještě vědy, jež historickými nejsou a jež poučují nás o světě, jaký jest a bude, tedy vědy přírodní a sociální. Že k tomu máme přímo i nadání, nejlépe dokazují jména, jako: Rokitanský, Škoda, Purkyně. Avšak právě tito velikáni pracovali v cizí literatuře — o to běží i vědy tyto znárodnit, přivtělit je do národního vědomí.

Není pochybnosti, že hled náš obrácen příliš do zadu. Je charakteristické, že nemáme ještě ani dějin doby pobělohorské, — tak naše národní vědomí tkví v minulosti. Odsud i ten zjev, že naše umění hlavně z těch dob váží své postavy a charaktery — vidíme jen svou velikost minulou. Je to pochopitelné, pravím, a správné; ale je to jednostranné, neúplné. My pronikat musíme tajemnou rouškou přítomnosti, my poznat musíme ten život přítomný a jeho pravé podmínky a z toho poznání, jež přirozeně musí být doplněno

poznáním historie, musíme smělym čelem hledět v budoucnost.

To je náš veliký úkol. Jsme na správné cestě. Ještě Palacký více byl obrácen k minulosti a odsud i jeho politika měla ráz konservativnější; avšak Havlíček již ukázal, jak ponořit se máme v přítomnost a z poznání skutečnosti čerpat svou národní sílu. Palacký v theorii to také uznával, jak hned povíme, ale Havlíček požadavek ten důsledněji plnil. Ve sporu s Kollárem projevilo se toto jeho pochopení národního úkolu — jeden živý a čiperný slovanský hošík, řekl Kollárovi, je mu milejší a důležitější, nežli všechny staroslovanské bůžky, co se jich kde vykopalo a vykopá, ulilo a ulije. Těmi slovy Havlíček řekl všecko — náš život je důležitější budoucím pokolením a bližší než život našich dalekých předkův.

Tento požadavek netýká se pouze názoru politického, je všeobecný a musí spravovat všecko myšlení a konání člověka. Je to filosofický základ toho, co se může zvatí realismem. Požadavek ten učinil jsem ve formě abstraktní a vědecké ve své „Konkretní logice“ a celý tento pokus je právě výsledkem tohoto směru.*) Stručně lze formulovat hlavní pravidlo takto: poznávej vždy a všude věci a jejich jádro! Není vývoj věcí prvou důležitostí pro ducha, ale věci samy a rozumí se, že k podstatě jejich přináleží i vývoj, ale poznání a pozornost nesmí utkvívát na historické změně. Převládání historismu může i na charakter člověka mít vliv neblahý — neurčitost a nerozhodnost v potřebách životních, člověk ztrácí se v představě toku a změny ustavičné.

Dám příklad tomu, jak si myslím, přítomnosti podřadovat minulost a minulost, jak jsem už také řekl, osvětlovat přítomností.

Tato moje práce o Kollárovi je tomu příkladem. Kdo si dobře prostuduje Kollára a jeho dobu, vidí v ní všecku naši minulost. Nalezne vedle sebe, co v čase delším bylo

---

*) Konkretní logika 1885. Tam jsem se pokusil v souvislosti s celou soustavou vědní určit i podstatu správného historismu.

po sobě a ovšem i vedle sebe. Právě tak, smím říci, od doby, kdy počal jsem o otázce české mysli, pozoroval a studoval jsem život náš přítomný a jeho různé poměry; historii a památkami doby starší zabýval jsem se vždy jen jako na doklad a důkaz svých pozorování sociologických. Směr a smysl těchto studií je takto docela můj — vyhledal jsem hlavně z Palackého a Havlíčka, co neomylně v nich na potvrzení svého vlastního vývoje nalézt jsem musil. Docela jinak ovšem vypadá historický empirism, skládající si v nejlepší případě z bývalých autorit svůj obraz mosaikový, ale hledající v nich také své záplatové přesvědčení.

To platí ovšem o vši myšlenkové práci člověka každého: to, co se zove historický vliv, může být buď mechanické přejímání aneb organické, z týchž národních podmínek vycitěné, vypořizované, dále domyšlené a tudíž jediné pokračující žití tímž duchem. Jinak historie učitelkou není, pouze drábem.

57. Historický ráz doby, podporovaný středoškolským humanistickým klasicismem, v jednostrannosti své nezůstal nepoznán. *Purkyně* velmi dobře to postřehl, jak ukazují jeho plány s českou akademií a popularisací moderní vědy (hlavně přírodní) — plány, jež dávno ještě nejsou uskutečněny, ačkoli jsou splnitelné a nad jiné potřebné.

Avšak poznal to i hlavní sloup historismu *Palacký* sám. Tím zajímavější a poučnější toto jeho doznání. Ovšem i v tom měl své předchůdce.

Již Jungmann nemile nesl, že mnohé obory vědní jazykem českým nebyly ještě spracovány; proto od Marka požadoval metafysiku a filosofii a pomýšlel dokonce na encyklopaedii povšechných vědomostí. K encyklopaedii Jungmann veden byl francouzskými encyklopaedisty, hlavně svým učitelem *Voltairem*; avšak vystihl tím skutečnou potřebu naší literatury.*) Nikdo jiný než *Komenský* mohl mu v tom být vzorem svou pansofií a pansofickou methodou; že *Komen-*

*) O Jungmannových myšlenkách encyklopaedických viz *Zeleného* I. c. pag. 200.

ského neznaje docházel k podobnému závěru, je právě důkaz tomu, co říkám, že historický vývoj je vývojem věci a věc v tom případě byla — potřeba plného vzdělání.

Hned v době Jungmannově také Palacký obíral se plány encyklopaedickými. Jeho prvotní plán je z r. 1829. *) Měl na mysli více konverzační slovník než encyklopaedický přehled vědeckého myšlení a při názoru tom setrval, ačkoli časem myšlenky své si prohloubil. Myslím, že lepším poznáním Komenského a našich potřeb. V roce 1850 o věc opětne usiloval i dal matičnému sboru svůj návrh. **) Nás zajímá, jaké tenkrát zaujímal postavení vůči vědám historickým a vědám ostatním. Stačilo mu totiž z exaktních věd podávat toliko stručné přehledy, kdežto vědám historickým a „mravním v nejšířším smyslu“ (=duchovým) vykazoval pole mnohem rozsáhlejší. „Hvězdárství, matematika, silozpyt podávaly by se stručněji nežli dějepis, literatura a životopisy slavných mužův. Zároveň by politické a státní vědy zaujímaly v dílu tomto místo potřebám a žádostem našeho času přiměřené.“

Avšak už po dvou letech (Zpráva o připravování naučného slovníka) Palacký poněkud změnil své názory o obsahu a směru slovníku naučného; přeje si totiž, aby slovníkem naučným do života národa převedeny byly výsledky moderní vědy, zejména pak vědy přírodní, aby věda u nás „se zprostonárodnila“, tedy popularisovala. ***) Odůvodňuje tento svůj názor přeměnou v době nové nastalé. „... jestliže kdy cítěna a uznána potřeba vzdělanosti a osvěty pro národy vůbec, nyní od té doby, co život celého pokolení lidského vynalezením a užíváním parostrojův a parochodův nové tvárnosti nabývá, stala se konečně životní otázkou národa n a š e h o.“ Životní otázkou, slyšíme tedy, je pro náš národ

*) V Radhosti III., 231 je otištěn: prvotní návrh o slovníku naučném. Srv. Zeleného l. c. p. 272.

**) Zprávu o tomto prvním návrhu podaném ke sboru matičnému viz v Radhosti I., 226.

***) Radhost I. c. p. 233.

využití moderní vědy: „Zázračnou mocí páry a elektřiny dána poměrům světovým nová míra, staré hráze mezi zeměmi a národy mizejí vždy více, všechny čeledi, všechna plemena pokolení lidského sblížily se k sobě, dotýkají a otírají se o sebe vzájemně a samožilové každého rodu náležejí napotom do říše bajek. Tím vzbudila se řevnivost mezi národy v míře před tím nikdy neznámé, a roste již a bude vyrůstati čím dále tím více; kdo nepoběží napotom o závod se sousedy svými, zakrsá i zahyne konečně a neuchráně. I ptám se, má-li právě náš národ, spanilými dary ducha od Boha nad jiné hojněji nadaný, nedbou a nedomyslností vůdcův svých straniti a nesúčastniti se v závodu, který jediný může zaručit život jeho do budoucnosti?“

„Než sestupme s říše ideí a obrazův povšechných do holé konkrétní skutečnosti: smysl řeči našich nabude tím snad více světla i jasnosti. Čas jest, aby povzbudil se znovu národ náš a orientoval se v duchu věku nového; aby povznesl zrak svůj nad ouzké meze své otčiny, a nepřestáváje býti vlastencem věrným, aby spolu stal se světoobčanem bedlivým a opatrným. Musímeť i my oučastniti se v obchodě světovém a kořistiti pro sebe z pokroku všeobecného; musíme opustiti, ne starou víru a poctivost svou, ale starý a zarytý onen zvyk šlendriánský, onu dávnou ochabělost a zahálku, která jest příčinou chudoby a malomyslnosti naší! musíme nastoupiti cesty nové a zotaviti se průmyslem všichni, netoliko fabrikanți, kupci a řemeslníci, ale i selští hospodáři, učenci a ouředníci. Někdejší pohodlná láce vzala výhost od nás navždy spolu se surovostí a s neznámostí potřeb i lahod věku civilisovaného; ani daní veřejných nemůže a nebude napotom ubývati, budiž vláda státu našeho jakákoliv. Nemáme-li zakrsati a octnouti se na mizině, musíme ztrojnásobiti příčinnivost svou a staviti se co nejvíce možná v roveň s jinými národy, kteří podnikavostí svou opanovali kraje světa.“

Proti námítce, že o úkol tento školní knihy mají pečovat,

že slovník naučný neučiní zázraků, Palacký dokazuje, že přece za zvláštních svých poměrů potřebujeme zvláštních prostředkův a k těm čítá slovník naučný. „Lid náš, iakkoli jemností a způsobilostí, láskou i schopností k učení se nad jiné vyniká, přece co do myslné činnosti a obzoru duchovního vždy ještě obmezenější jest, nežli sousedé jeho. Trpíť, abych tak řekl, především na chudobu a obmezenost látky myslné, na nedostatek materiálu, kterýmž by myslnou moc svou živil, cvičil a velebil.“

Vidíme tudíž, jak směr lidový i v oboru vědeckém dozrává; Palacký velmi správně ukazuje, jak se Kollárovu úsilí po světovosti může napomáhat a tím odpomoci naší malosti, všemi opravdovějšími buditeli tak zle pocíťované. I zde již Komenský dal svým následníkům nejlepší poučení svým plánem, spravovat nejhlubší poznání filosofické a nájmě metafysické tak, aby i osmileté děti věcem mohly rozumět.

Obzvláště také zasluhuje povšimnutí, že Palacký uznává národní důležitost reálného vzdělání proti humanitně historickému. Vrací se ku věci v Doslovu a to slovy velmi zajímavými a nabádavými. Praví o sobě, že s přáteli svými v době císaře Františka I. staral se o vzdělání národa zvláště naukami „pověcnými čili reálnými“ již proto prý, že studia politická uvodila podezření nelojálního smýšlení i varovali se tudíž při svém vzdělávání národa dotčenými vědami reálnými každého přídechu revolučního neb konspiračního.*) Místo to je velmi pozoruhodné: právě policejní krátkozrakost starorakouského regimu, zakazujíc studium věd politických, studiem věd přírodních a praktických snad ještě vydatněji kopala si hrob. Máť právě studium věd přírodních, jak nejednou bylo dokazováno, v sobě značný prvek demokratický.

Studium politické, pěstěné zastaralou scholastickou metodou, mohlo vést k blouznění, to je pravda. Velmi dobře to vycíťil Havlíček; rozhorlen proti fantasteriím doby revo-

*) Radhost III., 275.

luční, volá známými slovy: pryč se vším idealismem (t. j. fantastičností) a hleďme raději ke skutečnosti.*)

Realistické hnutí našich dnů přirozeně a historicky přimyká se k Havlíčkovu a Palackého úsilí realistickému, třeba bychom realism nezakládali tak na věcech přírodních jako více proti jednostrannému historismu.

58. V přehledu svém po duchovní práci doby Palackého nemůžeme konečně nepodívat se na naši žurnalistiku. Žurnalism je do veliké míry moderní způsob práce myšlenkové. Myslíme telegraficky a stenograficky, t. j. žádáme si poučení krátce a dobře a hodně mnoho. Chceme se dovědět všechno, velké malé, důležité nedůležité. Novinář musí být lakonický a může být, smí-li předpokládat základní vzdělání čtenářovo hlubší a všeobecné. Žurnalista sám však vzdělání to musí mít — nemá-li je, je nádenníkem v pravém slova smyslu, efemera, ba méně: je náhodinník, člověk, stroj minutový. Má-li vzdělání, jež sám předpokládat má u svého čtenáře, je moderní mistr slohu a virtuos myšlení.

U nás žurnalistika s samého počátku měla důležitost tím větší, že neměli jsme tak bohaté literatury knižní a časopisové, jak národové jiní. A měli jsme již žurnalisty výtečné. Německy čelili cizině, česky sloužili lidu. Palacký byl žurnalistou, a byl jím především Havlíček. Opakuji, žurnalistu, jakým byl Havlíček, může nám cizina závidět — jak krásné to zase budou doby, až český novinář z Havlíčka bude hledat poučení, jak má pracovat! Avšak sotva odstoupil Havlíček, nový parlamentární život a zejména aktivní politika ve Vídni mladším žurnalistům přivedla cizí vzory, hlavně vídeňský, a na těch vzorech klesla žurnalistika, jako cizími vzory naše básnictví často klesá, třeba čerpá z nich bohatší obsah.

Nemění přesnější literatury a veliká potřeba vzdělání a poučení právě naší žurnalistice v lidu zjednaly velikou autoritu a vážnost. Odtud čerstvější Havlíčkův vliv vedle vlivu Palackého více, jak bych řekl, učeneckého.

---

*) N. Noviny 1849, 18. května.

Po Havlíčkovi Hálek, Neruda, Sladkovský a j. pokračovali na dráze Havlíčkově, ačkoli ho nepředstihli; zejména ovšem žurnalistika svobodnomyšlná, předně „Národní Listy“ opakovaly t. zv. veřejným míněním. Hnutí demokratické, lidové, mělo v žurnalistice svůj literární orgán. Není nahodilé, že Baráka vypodobují jako přátele dělnictva a studentstva. „Národní Listy“ právě na mladší generaci, na studentstvo, měly v tomto období veliký a zasloužený vliv. Vliv ten byl tím větší, že studentstvo se musilo vzdělávat na universitě německé — česká žurnalistika byla proti té universitě duchovním vůdcem akademické mládeže.

Vliv ten ztrácela svým úpadkem napřed žurnalistika staročeská, po ní i mladočeská. Byl veliký požadavek žurnálů, žurnalistika se rozhojňovala a šířila, ale na ujmu hloubky a vzdělání. Literární a žurnalističtí parvenuové rozložili se literárním táborem — lidé a směry nové musili především ztéci tábor ustrnulý, starovlastenecké žurnalistiky.

Našeho obrození

doba čtvrtá: časové směry a tužby.

---

59. Poslední období procesu obrodného — dny naše — projevuje se zahájením aktivní politiky ve Vídni a dokončením vědecko-školského vývoje organizací českých vysokých škol: české vysoké školy národu již jednou přivodily dobu novou, přivodily a musejí přivodit i teď za nynější nehotovější organizace národní: vysoké školy, jako středisko a orgán osvětlné práce, jsou dovršením osvícenských ideálů Dobrovského a Kollára, jsou uskutečněním humanitního ideálu po stránce theoretické a doufáme i mravní, humanitní. Vysoké školy skutečně české mohou mít jediný národní cíl: pokračovat v práci Dobrovského, Kollára, Palackého, Havlíčka — důsledně a organicky pokračovat v nedokončeném díle obrodním.

60. Jestliže po těchto stručných poznámkách o našem vysokém učení přikročujeme ke skizzování směrův a snah nynějších, nemusíme výslovně se šířit o tom, že podáváme skutečně jen skizzy — obsah nynějšího kulturního snažení našeho je příliš složitý, aby se dal stručně vyčerpát. Avšak kdo pozorně sledoval analýsi dob dřívějších, i v těchto aforismech nalezne dostatečného osvětlení.

Osvícenské a obrodné snahy vysokého učení veľmi záhy projevily se ve sporu o t. zv. rukopisy Královédvorský a Zelenohorský. Spory vlekly se od časů Dobrovského, tedy právě od samých počátkův obrození — musily přirozeně literární základy, jež při obrození hrály roli tak významnou, býti ohledány, jakmile se o jejich pravosti i doma pochybovalo. Byl to čestný úkol nové university a úkol národní. Obsahem podvržených rukopisů konstruována byla domnělá minulost slovenská a česká — obraz minulosti té musil být opraven. Byl požadavek netoliko národní mravnosti, nýbrž i prospěchu, odstranit pozlátko a ukázat minulost pravou a takto odčinit poblouzení některých křisitelů, kteří v závodě s kulturní prací ostatních národů spokojovali se zdáním. Význam rukopisného sporu a vízících se k němu bojů dalších leží pro mne v tomto úsilí mravním.

Zavrhováním Hankových podvrhů nastal ovšem nové generaci i nový vědecký úkol, nahradit falešnou minulost pravou a neméně skvělou, ba skvělejší nežli se starovědecká škola vlastenecká domnívala.

Spory a boje o rukopisy dostaly takto široký rozsah z dvojích příčin. Přirozeně i mládež, a mládež školní, do víru sporů byla vtažena proto, že rukopisy byly předmětem vyučování a na nich budovalo se alespoň slavnostní nadšení vlastenecké. Před tím pochybování o rukopisech vždy bylo v kruhu užším potlačeno, ale nyní se to již nepodařilo; naopak spor stal se všenárodním, jak se ho chopila žurnalistika, stavíc se proti nezastrašené kritice vědecké. Spor stal se bojem dvou osvětých orgánů, vědy a žurnalistiky.

Pokud měli jsme universitu jen německou, žurnalistika byla vůdcem akademické mládeže ve všech otázkách národních; tím, že někteří profesorové nám nepřátelští ve mnohém se stavěli proti našim osvětým tužbám — byly čestné a nikoli tak ojedinělé výjimky, jak se u nás říkávalo —, naše žurnalistika byla oblájcem mladších pokolení, akademicky vzdělaných.

Poměry se změnily, jakmile jsme měli universitu svou a profesorstvo přirozeně přišlo v intimnější poměr k akademické mládeži. Žurnalistika — zejména mocné ještě „Nár. Listy“ — postavila se proti mladší generaci vědecké, a spor byl pak netoliko o obsah rukopisů, nýbrž o svobodu myšlení. Žurnalistika svobodomyšlná sloužící pokroku, stala se zpátečnickou; na omluvu její budiž ovšem připomenuto, že proti mladší generaci vědecké stála i starší generace vědecká, alespoň spisovatelská a učitelská. Mužové, jako Tomek a j., neštítili se v otázce vědecké hlasovat. Vůbec starovlastenecké zpátečnictví vyžadovalo nejedno sacrificio del' intelletto a je smutno a nepěknó vzpomínat, jaké v tom směru oběti se přinášely a přijímaly.

Už proto spor o rukopisy se šířil a prohluboval, brzy mešlo jen o národní rozum, než i o národní mravnost; přirozeně a docela logicky zahájená takto kritika vedla k revisi celé duchovní organisace národní, až konečně i politické. Ustavily se dva tábory, starovlastenecký a pokrokový.

61. Novému kritickému a vědeckému směru dáno bylo jméno: realism.

Povím stručně, co rozumím realismem, pokud to z posavadních úvah by nevysvítalo. Řekl jsem už nejednou i veřejně, že realism není a nechce být stranou, pouze stranou, je směrem a methodou.

Realism čeliti má historismu, historismu upřílišnému. Věci, ne historie, věci, ne vývoj, je realismu, jak mu rozumím, heslo. V tom je netoliko národní, je v tom ovšem filosofický názor a filosofická methoda: pokud mne se týče, snažil jsem se ve své konkrétní logice a před tím už ve studii o Buckleovi tento názor vědecký vyložit a z něho hlavní důsledky vědecké i sociální vyvodit.

Právě zase učenečtí a žurnalističtí zastancové rukopisů byli zastanci toho, u nás až nezřízeného historismu, hledajícího základy našeho bytu a národní taktiky v minulosti, co možná nejméně známé. Naši starší politikové dovedou na př. s nadšením deklamovat, že jsme měli právě ty rukopisy v době,

kdy sousedé Němci požívali žaludy, a ani jim na um nepřijde, proč jsme nyní proti těm žaludářům tak nepoměrně slabší právě v těch oborech, které si do minulosti připisujeme. Zároveň tito nekritičtí velebitelé nejstarší doby pro skutečnou minulost naši a její velikost ztrácejí smysl, jak nejlépe se jeví na hlasatelích idee cyrilomethodějské, kteří velikou naši reformaci, ačkoli ji příležitostně také podle Palackého dovedou velebit, ochotně dávají za falešnou čochovici slovanského obřadu. Samá to staroromantická rekopecta — a přece cena života i našich předků tkví v tom, že žili a plně žili, třeba mylně, chybně a často i nepěkně; my však, jejich prázdni potomkové, těšíme se cetkami pohádkových velikánů.

Spory s žurnalistikou samy od sebe přivedly realism i na pole politické, tak že postupem času krok za krokem zabíral svoji kritické činnosti vždy širší pole.

Hledíme-li k obsahu nového směru, běží hlavně o toto:

Nová generace provést musí literární revoluci, podobně jako před tím Havlíček a vlastně již i Dobrovský. Touto kritickou revolucí musí se proti starším názorům způsobit důkladná revise celého národního programu a konání, programu tedy obrodného.

Odsud zvláštní ráz této kritiky — její charakter „obličitelný“, chceme-li užít toho ruského slova, jímž docela obdobně i na Rusi mladší kritická generace vystoupila: realism je slovanská sebeobžaloba společné viny a nedostatkův, protest proti falešnosti mrtvé i živé.

V prvé řadě běží o prohloubení a doplnění literárního, vědeckého a filosofického vzdělání. Zde je hlavní úkol všem myslícím hlavám. Souvisí s protihistorismem, že realism pro doplnění našeho vědeckého a filosofického vzdělání více než doba předchozí dbá přírodních věd a obzvláště věd sociálních. Posud právě mimo historii, mluvnictví a krásnou literaturu vědecké vzdělání neznárodnělo. Ve filosofii realism opírá se, a právě z týchž důvodů, netoliko na filosofii německou, jako posud, ale také na filosofii národův ostatních, francouzskou, anglickou, ruskou.

Realism je pokus znárodnit všecku vědu a filosofii, nezadáva je vědecké přesnosti, realism chce vědu učinit přístupnou všem vrstvám národa. Realism je protest proti monopolu vzdělání, realism chce vědecké a filosofické vzdělání socialisovat.

62. Odsud i politický program realistický — především vydatné sociální reformy, práce kulturní, politika vnitřní. Socialisace české politiky je důsledným pokračováním obrozenských ideí: humanita dnes pojímat se musí méně abstraktně a extensivně, humanita dnes znamená, pracovat pro ty, které jsme posud z kulturní práce vylučovali; dát jim pouze některá práva je málo — myslit, pracovat musíme s nimi a pro ně. Uslyšíme v pozdějších výkladech, že sociální otázka je po výtce také otázka česká — národ, jenž vypracoval svou národní církev bratrskou, národ, jenž ústy vyznává tyto ideály velikých předků, má v řešení sociální otázky veliký a nejnárodnější úkol.

V politice vnější přirozený a nutný je program Palackého, program státoprávní. Podle humanitního programu a podle historicky daných skutečností znamená program ten v dohodě s našimi německými krajany usilovat o samostatnost v rámci říše rakouské. Prakticky dohodnutí s Němci provádět se dá autonomií ve smyslu selfgovernmentu co největší, aby každý národ rozhodoval ve vnitřní politice sám o sobě; to také leží v pojmu lidovosti, které se dovoláváme.

Co se týče poměru českých zemí k soustátí rakouskému, tedy pokládám „Ideu státu rakouského“ přes různé ústavní přeměny, posud za bezpečné vodítko; je litovat, že Palacký, jak jsme slyšeli, sám do jisté míry své „Ideje“ se vzdával, doporučuje program více slovanský národní — tím, nechtě, posílil politické fantasy. Vyslovil jsem se o věci, jako poslanec několikrát, zejména v řeči strakonické; pro řeč tuto z různých stran, radikálních i radikálních na oko, byl jsem podezříván z „rakušanství“. Mám-li mluvit o politice politicky, tedy na výtku tak dětinskou nebudu odpovídat — „rakušanství“ je přece v programu svobodomyšlné strany,

jednal jsem a jednám tedy i podle toho programu, když své politické zkušenosti vyslovuji slovy, že naše politika nemůže být úspěšná, nebude-li nesena opravdovým a silným zájmem o osud Rakouska, kterýžto zájem si ovšem nepředstavuji jako neuvědomělou předbřeznovskou pasivní lojalitu à la: Es giebt nur eine Kaiserstadt a p., nýbrž jako kulturní a politické úsilí, v souhlase s potřebami našeho lidu, pracovat ku povznesení celého Rakouska a jeho politické správy. Slýchat u nás, že nám je lhostejno, co se děje v ostatních zemích rakouských — to není pravda, není lhostejno pro nás, jak se utvářejí poměry v cizích státech, natož, jak se vyvíjejí v zemích, s nimiž tak úzce jsme svázáni a na jejichž bližší součinnost jsme odkázáni.

Politická taktika odpovídat musí ideí humanitní, tedy důsledné využitkování všech moderních pokroků ve všech oborech společenské správy. Konservatism obrácen je k minulosti, historism a zejména historism upřílišený je jeho podstatou; radikalism nehledí si minulosti, logikou a to logikou často velmi falešnou upravuje přítomnost — realism nevzdává se minulosti, ale podřizuje ji poznávání věcí resp. přítomnosti a odsud tedy postavení realismu mezi konservatismem a radikalismem. Naše postavení, pravím podle Havlíčka, je uprostřed mezi stranou radikální a stranou konservativní . . . Od radikálů dělíme se ne tak v theorii, ale v praxi: radikálové dělají skoky, my jdeme krok za krokem. S konservativní stranou nemáme žádných osnovních zásad společných, poněvadž jsme pro pokrok, v praxi pak jen tak dalece s ní se srovnáváme, pokud i my chceme zachovat to, co bez velikého nebezpečensví zrušit by se nedalo. Slovem — chceme rozumnou a poctivou taktiku, stejně poctivou k sobě samým i k cizím. Česká politika musí přestat být „politikou“. Žádné podlízavosti, protože nebude žádné přepjatosti!

To není učení, že zlému se nemá odpírat, naopak, má se mu odpírat pořád a všude, ale důsledně a hned od samých jeho zárodků. Kdyby lidé, t. zv. hodní a dobří nebyli

vlastně lenoši, zlých by již nebylo. Může každému člověku nastat doba, že proti násilí musí se bránit železem, netoliko prací a rozumem. I národ český by tak učinil, kdyby se mu sahalo na život. Ale tomu tak není — mluvení o hrobu atd. je směšnou a ponižující frází. Národ náš, jako každý, má v konstitucionalismu třeba nedokonalém tolik svobody, že příčin k násilné taktice nemá. Proto dnes volání po práci drobné je tak oprávněné — přičinme se sami a nečekejme, že pro nás a za nás pracovat bude vláda vídeňská a jiní. Kde vadí vláda a policie našim učitelům, našim kněžím, našim advokátům, našim lékařům a jiným všem, aby nepracovali a o pokrok lidu se nestarali?

Je holým neštěstím, že si zvykáme očekávat tolik od vlády, samočinnosti se vzdávající. To je ten krajní liberalism politický, ta nešťastná víra v — policii. Přispěli k tomu naši buditelé a zejména Palacký svou historií. Je totiž osudný klam myslet, že všechna naše historie není než ustavičný boj proti Němcům a vládě — tak malí jsme nebyli a nejsme. Vyvíjeli jsme se i pozitivně, vývoj náš má obsah svůj a vlastní, v němž antagonism proti Němcům hrá roli velikou, ale přece jen podřízenou. V tom realism, a to v otázce nad jiné důležité, liší se od Palackého i Havlíčka a ovšem od běžného teď politisování. Je to požadavek politiky absolutně aktivní a pozitivní; troufejme si konečně sami býti většími — nejsme tak malí, jak naši vlastenečtí fňukalové nám, a tudíž i jiným namlouvají. Kollár řekl hluboké slovo: „Mann nimmt in der Welt, sowie jeden Menschen, so auch jede Nation, wofür sie sich gibt, aber sie muss sich auch für etwas geben.“

K oběma politickým stranám realism byl v přirozené protivě, ačkoli sám stranou být nechtěl a nechce. Nejednou sám k různým otázkám odpovídal jsem, že realism i politicky od obou stran liší se hlavně methodou, — i „ve věcech světských téměř každá otázka není než otázka metody“, řekl už starý La Bruyère a má pravdu. Jen úzkoprsoost a malost veřejného života nedovede se povznést nad formalistickou

a téměř limitnou organizaci strany a nedovede pochopit, že i zdravější život politický, natož literární a sociální; nedá se vtěsnat do zpuchřelých příhrádek Staro-Mlado.

Netřeba ani připomínat výslovně, že realism, jak tu je formulován, se vyvíjel postupně a na mnoze v neklidném boji, myslím však, že jsem smysl nynějšího hnutí a pravý cíl mladší generace vyložil správně. V historickém vývoji realism je uvědomělým pokračováním dob dřívějších, zejména pokračuje v šlepečích Havlíčkových, v kritické činnosti a v nazírání na cizí, hlavně německou kulturu vzorem je mu Dobrovský.

63. Vedle realismu, s ním a jeho vlivem v mladším pokolení literárním ujímají se i směry jiné. Literárně důležitý je směr kritický, jevíci se jako počátek literatury kritické. Literární revoluce dobývá se do uzavřeného tábora starovlasteneckého, — kam před tím Neruda, chvíli i Durdík, první však Havlíček už byl vrhl pochoděň. Je to celá četa smělých průkopníků, bojujících pro různé idee, ale spojených proti akreditované zastaralosti. Jmenuji tu nebožtíka Schauera, Šaldu, Krejčího, Mrštíka V. (jako kritika a literáta), Procházkou, Karáskou — není divu, že staří pánové lomí rukama nad tou čirou prý negací a kritikou; boj starých a mladých, starých a nových zahájen téměř už na celé čáře podle starých pravidel starovlastenecké defensivy a pokročilé ofensivy. Že však kritika vystupuje tak četně a přímo hromadně, vykládá se přirozeně téměř soustavným potlačováním kritiky a literární diskuse se strany starší generace.

64. Nový ruch je projevem toho velikého duševního hlada, o němž Palacký řekl tak pěkné slovo a jenž nutil Kollára k slovanské vzájemnosti literární.

Jak přirozeně se vyvinul z daných, neutěšených a úzkých poměrů oficiálního národního snažení, tomu je doklad souběžné a současné vystoupení Macharovo v krásné literatuře. Svým Confiteor jasně ozářil niivu národní. Zpověď jeho je živý protest proti výchovným vlivům starovlastene-

ckým. V části veršů, jimž dal název: harmonie, básník se světem se rozpadá, v dissonanci nalézá se k novému žití — nalezne i českou duši svou, jen kdo ji ztratí.

Machar postupuje a pokračuje na dráze Nerudově a to v duchu jeho tvorby české, realistické; Vrchlický je nádherný a v pravdě básnický představitel našeho eklekticismu — (kdo z nás je již málo závislý na světě cizím?); svým zvláštním klasicismem, zakotveným v Hugovi — (klasicism a V. Hugo a romantism vůbec nevyklučují se tak absolutně) — dal výraz staršímu historismu.

Představitelů starovlasteneckého romantismu je posud nejvíce a dost — moderní a modní nářer nesmí ovšem posuzovatele mýlit; co bylo řečeno o Rusech, platí o mnohých z mladšího dorostu, škrábněte a zjeví se vám starovlastenec.

Budoucnost krásné literatury a umění vůbec je na dráze těch, kteří v dílech svých dovedou prohloubit a stělesnit národní tužby v tom smyslu, v jakém Havlíček a v nejlepších svých výkonech Neruda usilovali. Na této dráze někteří, jako S. v. Čech, salutovali i „Hrdinu budoucnosti“, mladší, zejména M. A. Šimáček, vniká již do jeho fyzické i duševní dílny; jiní s ním počínají zkoumat ledví naší městské i venkovské společnosti.

O nejnovější literatuře dělnické několik slov níže.

Posud i v krásné literatuře nejvydatnější jsou snad vlivy a vzory německé — přes to, že někteří z mladších, jak bylo číst nedávno, německé krásné literatury prý již nezrají. Není tomu tak: celé ovzduší literární je ještě po výtce německé, německá literatura ukazovala nám i vzory neněmecké, dokonce i ruské. Jsou však již vlivy francouzské, norské a ruské silnější než v době předchozí; působí však, zejména francouzský, rušivě, snad rušivěji než starší vlivy německé — ani ruské vzory nenahradí nám vystižení duše v pravdě české.

65. I výtvarné umění se národní, více nežli v době předchozí, vytčené již nepříznivé okolnosti a vlivy ovšem posud trvají.

Bylo by záslužno obšírněji srovnávat různá odvětví umění a zkoumat jejich národovost; srovnávat na př., jakým způsobem výtvarník být může eklektikem, jaké jsou hlavní vlivy a pod. otázky, kterých naše nová škola kritická jistě si bude všimát. (Nějaká: „filosofie českého umění“.)

Hudba po Smetanovi pořád je pravým uměním českým a jistě je její vliv i národně, ač na to nepamätujeme, právě pro nás velmi důležit. Opět od mladších kritiků hudebních čekat musíme sociologickou paralelu s ostatním vývojem netoliko uměleckým, ale národním vůbec („filosofie české hudby“), to tím spíše, že Wagnerova hudba si zjedнала občanské právo — v jeho spisech a jeho filosofických a aesthetických učitelích k tomu popudů je dosti. Stačila by však filosofie tónů Smetanových.

Co do umělecké produkce hudební hlásí se v duchu Smetanových požadavků pokrokových i zde generace nová proti staršímu formalismu, jak Kovařovic svou C-moll ouverturou jasně dokazuje.

66. V té filosofii našeho umění zajisté by bylo upozorněno, že u nás umění, zejména krásná literatura a hudba — (zpěv!) — posud je čelným učitelem národním. Literatury filosofické a vědecké je skrovně, naše myšlení hlavně se obrází v krásné literatuře. Je v tom jistá podoba s prvými dobami řeckými — se zlatým věkem, kdy pěvci-básníci byli národu učiteli, zákonodárci, filosofovy, theology... Arci zlatý věk ten divně je spojen s papírovým — s věkem žurnalismu, a nelze říci, že by toto spojení ve všem bylo šťastné; básníci tu snadno stávají se žurnalisty a žurnalisté básníky — a to ani literatuře neprospívá ani politice.

Vědecký náš vývoj — jak jsme již ukazovali — započal studiem jazyka a historie, tyto dva obory po výtce jsou národní. Avšak i v těchto naukách po Dobrovském a Palackém dělali jsme pokroky nevalné; nikoli že by se nebylo pilně a mnoho pracovalo, ale nejví se pokrok v propracování ideí. V jazykozpytě kritické hlavy vracet se musejí k Dobrovskému a historikové taktéž z Palackého mají své východiště.

V jazykozpytě spor o R K Z stal se inventarisováním filologických vědomostí a zdá se, že spějeme tu k zakončení směru po výtce historického, totiž studia jazyka staročeského; po veliké práci Gebauerově mladší generaci čeká úkol, vědecky analysovat jazyk živý, psaný a mluvený.

V historii „historism“ nejvíce se jeví — nemáme pokračování Palackého, nemáme dějin nových, dějin obrození. Avšak i dílo Palackého vyžaduje doplnění. Nejstarší doba Palackého vylíčena podle analogie jinoslovanských národů a dle nesprávných ponětí o staré době; nedostává se nám vylíčení té doby podle skutečnosti a schází podrobnější rozbor kulturního života vůbec, jako na př. nevíme, jaké byly poměry zemědělské a vyplývající z nich poměry společenské, jaké bylo vojenství české atd. Zkrátka jest úkolem českých historiků vylíčit nám všecku plnost naší minulosti nedávné i dávné.

Náboženský vývoj a hlavně naše reformace od Palackého v základech dobře byl pojat a osvětlen; avšak i tu podle vy-možeností náboženské vědy, nyní tak pilně a všestraně pěstěné, v některých punktech je potřeba opravy. Dějiny církevního vývoje nad jiné jsou nám důležité a právě s té stránky čekáme již tak dlouho na pokračování a doplnění dějin Palackého. Národ Husův, Chelčického, Komenského nemá ještě dějin svého církevního vývoje!

Obzvláště také doba protireformační čeká ještě svého Palackého. Historikové se tomuto velikému problému české historie patrně vyhýbají — podobně si historikové Říma nevědí rady s pokřesťaněním Říma, pro jehož starší dobu plní jsou romantické chvály; v historii naší Palacký ukázal význam české reformace a správně ji určil význam — co to znamená, když národ vrací se v opuštěnou církev? A o tomto úhelném problému naší nové doby čeští historikové neměli by co povědět?

Po stránce kulturní nedostává se nám dále dějin literatury a umění a zejména literatury a umění nového; s tím souvisí nedostatek jiný, že totiž nemáme historického ocenění

vědeckého úsilí. Jsou tomu všemu začátky položeny a je se nadít, že mladší generace provede tuto všeobecnou vědeckou revisi našeho kulturního úsilí, aby dalším pracím a pokrokům bylo kritické vodítko.

Ve vědě přírodní a matematice v duchu doby a pokroku četné české hlavy vynikly nepoměrně nad obor duchovědný — Weyrové, Seydler a j.: viděl jsem v tom vždy ukázání, že v oboru duchovědném příliš jsme hověli a posud hovíme historismu. S tím souvisí ovšem i to, že v oboru duchovědném teprve v novější době pěstít se počínají vědy společenské, zejména také studium našeho nynějšího bytu národního. Lidový směr i ve vědě přirozeně pronikl.

O úkolech filosofie české již A. Smetana měl dobré myšlenky, tím pozoruhodnější, že sám ještě žil ve filosofii starší. U nás filosofie měla hlavně ráz aesthetický, pokud právě krásná literatura byla naší literaturou po výtce.

67. Naše vědecká práce vyžaduje ovšem, jako každá složité práce, náležité organisace. Potřebovali bychom akademii v pravdě českou, která by podle stavu vědy a našich zvláštních potřeb řídila alespoň některé druhy vědecké a literární práce. Potřebujeme na př. mnohé překlady a to netoliko děl moderních, ale i starších a starých; potřebují naši studenti učebnice a příručné knihy — — co tu čeká práce promyšlené a organické!

Popularisace vědy nad jiné je žádoucí — kdy pro tyto a související s tím potřeby bude postaráno?

Národ Husův, Chelčického, Komenského nemá vlastního vydání těchto svých velikých mužů — co řekl Palacký o Matějovi z Janova? Že by se mu, a tudíž i nám, Evropa podivila — a my zatím maříme síly na tretky a z domnělé lásky k historii vyhýbáme se naší pravé a veliké historii...

68. Učinit těmto potřebám za dost předpokládá ovšem přesné srovnávání naší kultury s pokroky a prací národů ostatních.

Protože přirozeně přejímat musíme od národů jiných a velmi mnoho, je úkol všeobecný: přejímat organicky, vystří-

hat se vadám eklekticismu a nesamostatnosti, šířící se velmi často, kde jiní již nás prací a plody předešli. Je to úkol ne snadný, ale do značné míry možný.

Ne všecko, co se hodí a snad i nehodí jiným, hodí se nám; jediné tu je pravidlo — sebezpoznání, poznání skutečných potřeb vlastních, sic jinak budeme se ztrácet v eklektickým napodobování, třeba budeme žít v ilusi, že jsme samostatni.

Při tom běží také o mravní moment, o to, abych to tak stručně řekl, dívat se na duchovní život vlastní a národa pozitivně, t. j. nedělat a nenechávat ničeho proto, že ten neb onen jednotlivec resp. národ to dělá. Je málo lidí, kteří si troufají žít po svém — kde kdo žijeme, abychom se zachovali jiným, uznání a mínění jiných váží nám více než svědomí a vědomí vlastní. Obzvláště nás tíží kulturní poměr k Němcům, Velmi často prohlašujeme za nečeské, co je u Němců, a nevdí nám na př. francouzské, ač často nedobře a špatněji se nám hodí: máme toho na příklad na naší mladší literatuře, která se téměř už utápí v Paříži a ovšem v Paříži umělé, dělané.

V té příčině vytkl jsem už zejména, že musíme i na celý náš historický vývoj pohlížet pozitivně. Palacký pochybil, že naši historii pokládal za boj proti německví: boj ten jistě je důležitá část našeho života, ale nikoli hlavní ani co do rozsahu ani co do hodnoty. Dnes politický žurnalism sesiluje tento názor. Musíme se mu opírat co nejrozhodněji: již přehled doby obrodní zjevuje nám vývoj pozitivní, řízený zákony svými, právě tak minulost ukazuje nám vývoj a poslání vlastní, neurčené a neurčované národem jiným.

69. Využítkovat všechny pokroky a vymoženosti vědy a poznání — musí být heslem naší národní praxe. Tak si vlastně už Palacký představoval praktické úsilí národní. To znamená využít všech praktických vědomostí, přírodovědných i duchovědných, tedy netoliko snad pouze techniky, hygieny, nýbrž právě tak paedagogiky a didaktiky — školství — a konečně politiky v nejširším smyslu.

Nemohu tu jednat o všech těchto problémech, jen slovem zmíním se o pokrocích *české techniky, průmyslu a obchodu*. Rozbor věcný tohoto oboru nespadá do této rozpravy — jednáme pouze o jeho významu národním. Právě zde do značné míry rozhoduje „světová centralisace“ (Palacký), tu vedle závislosti na světě cizím jeví se s ním přímo viditelná souvislost — co v tomto oboru skutečně je národní, snad ještě ani nebylo přesněji formulováno. Jak jeví se český duch a čím v technické invenci a dovednosti, čím v podnikavosti atd.? Posud téměř zpravidla klade se tu důraz na jazykovou stránku. I zde naši lepší básníci odhalují nám nové a nové stránky našeho národního života (Herrmann).

O organizaci národní hygieny atd. — o tom všem se posud málo uvažovalo; v myslích našich zahrnuje se to všechno pod nejasným pojmem politiky — a přece: kdo nám vadí, provádět v našich obcích takovou správu, správu tak vzornou, že by se jí musel obdivovat celý svět? Proč neukazujeme centrální vládě příkladem, co by měla dělat? I v těchto oborech politika vnitřní je naším vlastním a předním úkolem; my však příliš obracíme zraků svých na venek a čekáme od vlády, co sami bychom mohli dělat. Naše politika stůně neobsažností.

70. Politika národní musí tedy dostat plnější obsah, pojem národnosti samé musí se především rozšířit a prohloubit podle zásad zde vyložených. Pojem národnosti nesmíme určovat pouze jazykem, ale vedle toho kulturním obsahem národu našemu osudem uloženým.

Není pochybnosti, že jeví se i tu pokroky třeba nevalné, jak vidět na pojímání slovanské idee i v tomto období.

Slovanská idea poučením a vlivem Havlíčkovým a po něm Nerudovým v krásné literatuře pojímala se již méně abstraktně a řekl bych ostentativně, jak u starších vlasteneckých básníků směru kollárovského. Avšak i v době této směr Kollárův je ještě zastoupen Sv. Čechem a vlastně i — Vrchlickým; není tudíž divu, že druhý básník, Zeyer

(Zeyerova „Poesie“ vyšla jako „Slavie“ v r. 1884) vidí „pod škraboškou (pouze hlavu umrčí“ Slavie — ne Slavie, nýbrž též lžislavie, které Havlíček již dávno hlavu srazil, ovšem jí narůstá vždy hlava nová.

Vědeckého prohloubení slovanské idee i v době nové je poskrovnu — dlouho jen žurnalistika ideu pěstovala a to málo věcně a s malou znalostí světa slovanského. Již jsme viděli, jak a jakým právem slovanská idea se shrnuje v heslo slovanské bohoslužby. Lidí znajících skutečný a celý duchovní život slovanských národů je u nás velmi málo přes to, že slovanské vlastenectví již jako na asijských modlitebních mlýncích se odřikává.

Právem tudíž proti takovému slovanskému směru staví se někteří literáti, avšak namnoze s touž a ještě větší neznalostí věcí slovanských, a proto neúspěšně. Uvádím zde Liera a jeho „Slovanská rozjímání“, v nichž proti vypínavosti našich slavjanofilů neuvádí se více, nežli co se dočíst lze u Pypina (v českém překladě slovanských literatur).

I v tomto oboru a právě zde spory rukopisné vytříbily názory a donutily k opravdovějšímu a přesnějšímu pojímání a především také ke studiu slovanského světa kulturního.

Politickou stránku slovanské idee vůdcové političti formulují ve smyslu staršího austroslavismu. Dr. Rieger*) v souhlase s Palackého „Ideou státu rakouského“ dával slovanským tužbám výraz, opíraje se zejména proti maďarským nařknutím politického panslavismu rusofilského. Tyto politické polemiky s naší strany nebývají propracovanější, protože obžaloby našich národních protivníků a názory naší byrokracie o podstatě slovanské idee jsou přepjaté a málo věcné.**)

*) Vzpomínám na př. řeči na říšské radě r. 1888 o novém berním zákoně dne 7. prosince. Dr. Rieger tu výslovně polemizuje proti Lamanskému, dovolává se článků Jeřábkových v „Osvětě“. (Mimochodem řečeno v tehdejších polemikách s Lamanským podstatné názory jeho zůstaly stranou, psalo se jen o návrhu, postoupit část čistě německého území Německu.)

**) Pro pamět klademe sem úřední definici panslavismu, jak

Nový moment politický snažil se k obvyklé formulaci austroslavistické přivést dr. Mattuš. Dr. Matus vrací se totiž k původní ideji Palackého a Havlíčka o federaci národů a to na základě politického učení o rovnováze evropské. „Nepokládáme úplnou samostatnost národa za nezbytnou pro povšechný vývoj jeho — i v jednom říšském spolku s národy jinými lze co stát prospívat.“ Rakousko má se tudíž přetvořit: Jihoslované v jeden státní celek, „Čechoslované praktickým provedením cis. reskriptu z 12. září 1871“ také v jeden celek, Slovinci v jednu prý autonomní zemi, Poláci a Rusové rozšířením samosprávy haličské také mají tvořit celek svůj. Vedle a vlastně proti mocnému státu ruskému mají být utvořeny menší státy slovanské, alespoň čtyři; dr. Mattuš tím hodlá dosíci politickou rovnováhu, neboť překáží rovnováze to, že je jen jedna slovanská velmoc, kdežto Románi a Germáni mají po dvou (Francie, Itálie — Německo, Anglie).*)

Pokud při otázce slovanské a národní běží o poměr náš k Slovákům, promluvíme o věci ve zvláštní části, právě tak, jak o ideji cyrilomethodějské jednáme zvláště.

71. O oficielních starších hlavních směrech, kulturních a politických, slyšeli jsme již, v čem Palacký správně rozpo-

---

ji státní zástupce vídeňský formuloval v obžalobě dra Živného 1888 (únor):

„Der literarische Panslavismus will die nichtrussischen Slaven für das grosse Zukunftsreich vorbereiten, indem er denselben die Erlernung der russischen Sprache als der angeblich dafür geeignetsten wissenschaftlichen und Cultursprache einredet. Mit diesen immer kühner und offener zu Tage tretenden Bestrebungen der panslavistischen Agitatoren wird direct auf Herbeiführung einer im gegenwärtigen Zeitpunkte und der bestehenden internationalen Constellation eminenten Gefahr für den Staat von Aussen hingearbeitet, wie es in deren auswärtigen Organen in einer für uns höchst lehrreichen Weise mit einer Offenheit auseinandergesetzt wird, die den unumstösslichen Beweis führt, dass Panslavismus innerhalb unserer Grenzen in allen seinen Formen und Bestrebungen Hochverrath ist.“

*) Dr. Mattuš, Slovanská otázka, v Osvětě 1877.

znal podstatné rozdílly strany t. zv. staročeské a mladočeské. Strany ty a hlavně směry by se byly lépe a určitěji vyvinuly, kdyby nebyla zahájena pasivní politika. V pasivitě se sbližily — dr. Rieger a Sladkovský ještě 1878 dohodli se o stanovách společného klubu státoprávního, ačkoli zásadní rozpory již mnohem dříve byly formulovány. Již v památní sněmovní debatě o opravu volebního řádu r. 1863 vedle Palackého Sladkovský mluvil směrem mladočeským, další pŕtky novinářské a polemiky vůdčích osob, jako na př. Sladkovského s Palackým, různost názorů prohlubovaly. Zahájením politiky aktivní rozdílly tlumené a latentní musily se objevovat pořád víc a víc, a tak se také stalo.

Avšak politika aktivní, po dlouholeté pasivitě, přivodila i úpadek stran, napřed ovšem strany staročeské.

Jestliže za doby pasivní strany nedosti pracovaly a neprohlubovaly národního programu, podle zvyku nedovedly toho i v aktivitě. K tomu zahájením aktivní politiky parlamentární činnost politická a politické cíle tou měrou se přeceňovaly, jakou se před tím nedoceňovaly. Všecka pozornost našich národních vůdčův a žurnalistiky byla obrácena k Vídni — od politiky čekala se všecka spása. Takové očekávání musí býti sklamáno — bylo sklamáno a ještě bude. Dá se v rámci platné ústavy pro zvelebení života tolik a tolik učinit vlastní prací, že to ustavičné volání po pomoci státu je až smutné.

I naše politika, jako všude jinde, musí být založena na hlubší a všestrannější práci kulturní, musí být praktickým užitím politického a obecného vzdělání vůbec. A toho vzdělání nebylo a ještě není. Čeští politikové musejí, jak Palacký správně žádal, to dovést, aby pro věc svého národa užili všech vymožeností pokračující ustavičné vědy moderní. Není pravda, že naše politická nedostatečnost tkví jen v charakterech — tkví, ale neméně v nedostatku vzdělání, v nedostatku určitých a pevných názorů. Dnes každá úspěšná politika musí být sociální a k tomu je více třeba, než posud dovedeme. Rozháránost a nepevnost osnovných pojmů — o tom ještě promluvíme — je dědictví z doby reformační —

již v reformaci trpěli jsme tímto neduhem, jímž trpíme posud a dnes.

Avšak tím vším nebyl by nedostatek naší české politiky dostatečně charakterisován. Nedostatek určitého programu do jisté míry způsobili vynikající vůdcové stran lidových. Palacký přece, jak jsme četli, vzdal se vlastně své „Ideje státu rakouského“, jak doznává v Doslovu k Radhosti. Viděli jsme také, jak se pokoušel vtělit národnímu životu vzdělání, jak řekl, reální, ale nepodařilo se mu to cele. Odsud ve vůdčích kruzích staročeských kolísání v zásadních punktech programu Palackého, ba neodůvodněné vzdávání se toho programu. Příklad s Husovou debatou na sněmě českém je křiklavý doklad toho vnitřního úpadku staročeského.

A právě tak mají se věci na straně mladočeské, ba hůře. Nikdo jiný než Sladkovský sám přivedl na sklonku svého života do svobodomyšlnějšího a lidovějšího programu Havlíčkova prvek tak neorganický a nečeský, že tíni základní pojmy svobodomyšlného programu a taktiky byly porušeny. Odsud nejednotnost a rozháranost strany mladočeské.

Že pp. dr. Rieger a dr. Grégr po Sladkovském chytali se takéž cyrillomethodějství a že právě ve straně svobodomyšlné idea ta se propaguje, je jen další důkaz programové rozháranosti a nepevnosti.

72. Tento nedostatek jednotného a propracovaného programu zaráží teď v kolísavém postupování strany svobodomyšlné. Straně nedostává se ideí skutečně vypracovaných, ideí, které by byly přešly, jak se říká, v krev. Abstraktní program sebe lepší neplodí programových činů. Je na př. vidět, jak v záležitostech dosti nepatrných, poslancové a co možná všichni stranníci by se rádi scházeli, aby si společný postup usjednotili; strach před autoritářstvím — strach velmi oprávněný — jeví se zároveň jako nedůvěra k samému sobě. Je to význačný rys nynější mladočeské strany. Do jisté míry to vyplývá z demokratismu a lidovosti, ale tají se v tom

také nedostatek samoděčného souhlasu, bez něhož žádná větší strana nemůže obstát a kterýžto souhlas zase není možný bez důkladnějšího politického vzdělání jednotlivých členů strany. Mimo poslance E i m a, jenž v pozoruhodných článcích: O nás a pro nás, 1885 snažil se pochopit neúspěchy české politiky, ve straně mladočeské po léta a léta nikdo nepodjal se promyšlenější práce politické. I ve zmíněných článcích: O nás a pro nás hledí se pouze ku vnějším, parlamentárním stránkám politiky, tak že vlastně od Havlíčka ve straně svobodomyšlné o úkolech a cílech českého národa nebylo přesněji a všestranněji uvažováno a to znamená, že neučiněn pokus, celkový národní program formulovat podle světových a kulturních pokroků celého půlstoletí. Není třeba, aby se vyslovovaly nové základní idee — takových ideí každý národ má velmi málo; ale idee ty pozměňují a vyslovují se podle časových potřeb a poměrů, — u nás, a právě i ve straně svobodomyšlné, ztrnuli jsme na formulacích starších a dnes proto málo živých a činorodých.

Přesně vzato, Havlíček třeba je duchovním otcem svobodomyšlného směru, nebyl faktickým zakladatelem nynější svobodomyšlné strany. Tudíž vlastně z nynější strany svobodomyšlné posud nikdo nepodal o úkolech českého národa programu takového, který by se rovnal pracím Palackého. O knihu, o spis ovšem neběží, ale o to, aby strana svobodomyšlná o úkolech národa měla své vlastní filosofické credo.

Sám doufal jsem od spojení realistův a Mladočechův, že se tato vada napraví a že se novější idee, směry a tužby organicky vtělí straně svobodomyšlné a že zejména nastane rozumná dělba práce, aby totiž realisté i v politice pracovali více theoreticky, — naděje moje se nesplnila cele.

Mladší generace slabou stránku posavadního mladočeství vycítila. Tímto poznáním a vlivem realismu vyrůstá ve straně mladočeské směr t. zv. pokrokový, kteréhož názvu realisté často užívali na místě obvyklého slova: liberální. Poznavše nedostatky mladočeství, „Národními Listy“ ofi-

citelně representovaného a vedeného, mladší správně chopili se přesnější práce literární, počali opravdověji uvažovat o problémech politických a sociálních; poznali, že politická praxe založena být musí na předchozím základě theoretickém. Avšak dříve než základ ten položili, sami strženi byli do činné politiky a to do politiky právě toho směru, proti kterému se v theorii stavěli. I bez mechanického vsahování policie bylo by pokrokové hnutí bývalo postaveno před rozhodnutí: buď napřed a mnohem důkladněji propracovat podle časových požadavků mladočeský a národní program vůbec, nebo předčasná a tudíž i neúspěšná činnost politická. Pokud dovedu posoudit, nestačí pokrokářům k ustavení zvláštní a samostatné strany politické theoretický, filosofický základ; odsud se vysvětluje fakt, že pokrokáři v theorii stali se závislími na filosofii socialistické — není právě žádné praxe bez theorie, ani praxe politická a k theoretickému prohloubení národního programu pokrokáři sami ještě nevyspěli. K politické činnosti neoprávněvala pokrokáře ještě ani zkušenost ani dostatečné politické vzdělání, předčasná praxe ubila theorii a ovšem i lepší praxi. Náprava i našeho politického života kyne od zcela jiné než obvyklé nyní politické práce.

Mladočeská strana jistě jen pokračováním na dráze Havlíčkově, tudíž pronikavou reformou, byla by výrazem a oprávněným vůdcem smýšlení českého lidu. To znamená in concreto: přijmout realism v celém dosahu.

73. Když už mluvím o mladším pokolení, povím ještě několik slov o našem studentovi. Otázka studentská má pro nás důležitost velikou.

Studentstvo české, jako všude, vždy stálo v čele pokroku a nových ideí — již za Husa to dokazovalo a pořád v dobách pozdějších; v době znovuzrození taktéž bylo hlasatelem a šířitelem národní ideje. O tom v dějinách českého studentstva každý se může přesvědčit — ostatně rozumí se samo sebou,

že v mládeži naší nové směry dílem klíčily, dílem nejvroucněji se ujímaly.*)

V dobách starších studentstvo mělo i důležitost vojenskou, jak dosvědčuje zřizování studentských legií a důležitost tu sama správa vojenská a vlády uznávaly a s ní počítaly. Ještě v r. 1848 studentstvo hrálo roli vynikající.

Význam a vliv studentstva v době starší až po r. 1848 je pochopitelný, uvážíme-li, jaká tenkrát byla intelektuální organizace společnosti: v dobách bez železnic atd., v dobách bez novin a všeobecného vzdělání školského atd. studentstvo bylo hlavním šířitelem pokroku. Studentstvo české v době obrození a pořád bylo apoštolem národní idee.

V době naší poslání studentstva je poněkud jiné, aspoň musí poslání svému hovět za podmínek docela nových. Vědomosti a nové idee rozšiřují se všemi moderními prostředky rozvětvené komunikace, různé školy, literatura a žurnalistika, přednášky, knihovny, spolky rozmanité atd. pomáhají šířit a upevňovat vzdělání. Tudíž moderní student nemá již toho poslání osvětného, jako v dobách dřívějších. Zároveň rozšířením politických práv na vrstvy pořád širší a širší, studentstvo ztrácí i svou politickou důležitost. Tuto přeměnu nejlépe lze znamenat na studentstvu v Německu, které v dobách absolutismu před r. 1848 tak účinně politiky se účastnilo. Dnes v popředí stojí dělnictvo, studentstvo i svým počtem vedle něho méně je vidno.

U nás byl týž vývoj. K tomu přišlo r. 1882 zřízení samostatné české university, čím, jak už vzpomenuto, odpadl národnostní antagonism proti německému profesorstvu; vůbec pak mladší generace nemá již těch starostí o pouhé zachování jazyka a národnosti, jak generace starší a proto i u nás, jako jinde, politický interes studentstva doplňuje se hlubším úsilím osvicenským a sociálním. Sociální problémy, všude

---

*) Pěkně o tom píše Slavík (Fr. Aug.): Dějiny českého studentstva 1874.

stojí v popředí a student přirozeně problémy těmi se zabývá. V Anglii, ve Francii, již i v Německu k tomu vysokým učením přímo je veden. Dokonce již i ve Vídni universita chápe se soustavného popularisování věd. Tak se stalo, že i student český, podobně jako jinde jeho kolegové akademičtí, v našich dnech hledal sblížení s dělnictvem. Zmínili jsme se již o hnutí t. zv. pokrokovém; zde jen ještě výslovněji může být dodáno, že tyto prvě pokusy, podle starších tradic, nebyly čistě sociální, nýbrž i národnostní a tím i politické. Byly to pokusy patrně přechodní, pokud soudit lze z programů studentstvem a částí dělnictva uveřejňovaných. Politické převraty našich stran nezůstaly v mládeži bez živějšího ohlasu a tím opět studentstvo přes míru strhováno bylo do denních otázek politických.

Studentstvo samo prožívá takto krizi ve svém vlastním lůně a je si krize té vědomo. Napsal jsem o věci své mínění již před několika lety a nemám, co bych opravoval.*) I z toho, co v těchto studiích řečeno, otázka českého studentstva musí být jasná.

Není pro nás maličností, jak se vzdělává naše akademická mládež, budoucí představitelé a do značné míry vůdcové lidu; není lhostejno, jaké názory a směry mládež ta o prázdninách zanášá na venkov k mladším druhům škol středních a do ostatní společnosti.

Rozumí se samo, že český student snaží se vniknout do všech hlavních časových otázek vědy, umění, literatury a života sociálního a že se především také snaží postihnout smysl našich národních snah a tužeb. Český student má si osvojit důkladné vzdělání odborné a všeobecné, otázky politické a sociální musí především a předně studovat, a důkladně studovat.

A tu jsme při věci vážné a neutěšené. Český student nemá dosti vzdělávacích prostředkův a proto v míře menší, nežli si přání, stačí na svůj nesnadnější národní úkol. Nemá vzdělá-

---

*) Několik myšlenek o úkolu českého studentstva. Časopis českého studentstva. I. 2. června, 1889.

vacích prostředků dost, protože nemáme proň dostatečné odborné a všeobecně vzdělávací literatury a protože nezná cizích jazyků tolik, aby si nastrádal z cizích literatur, čeho ve vlastní se nedostává. Český student na české universitě nemá ani dostatečných a potřebných učebnic (českých), — kdo má ponětí o akademickém životě nynějším, domyslí si, co to znamená. Vezměte k tomu, že ten český student nemá dosti (českých) knih o otázkách jej dnes zajímajících, že nemá ani vědeckých ani populárnějších spisů z odborů, jichž nestuduje, ale kterých ke všeobecnému vzdělání by nutně potřeboval, rozvažte tedy, že hlavně odkázán je na naše denníky, slovem, rozvažte si situaci, že mladík, jenž se má vzdělávat, nemá k tomu nutných duchovních prostředkův, a pochopíte, v čem tkví naše studentská otázka a v jakém směru by se o ní vážně mělo myslet a pracovat. Tu je jedna stránka problému a s ním souvisí druhá — mravní, jak totiž naše studentstvo prospívá mravně. V listech studentských samých byly o tom občas zprávy a vlastně jen narážky dosti smutné.

O otázkách podružných — (o hmotné podpoře studentstva, jak se má organisovat, zdali ve velkém spolku jednotném nebo ve spolcích menších atd.) — není tu místa uvažovat; hlavním úkolem otců našich synů jest, postarat se o zdravou, silnou a hojnou stravu duchovní. V té příčině naše akademie, musejní společnost, naše denníky a my všichni máme před sebou mnoho milé a záslužné práce. Zatím však mládež akademická sama má povinnost, pěstěním cizích jazykův, zejména také slovanských, doplňovat ty značné mezery naší literatury a našich vzdělávacích ústavů; v malém národě i dorost akademický má úkoly jiné a poměrně těžší nežli v národech jiných — musí být samostatnější a proto i českého studenta úlohou je sebevzdělání a sebevýchova. Opakovat však nemusím, že mu politická činnost nemůže a nemá být hlavní — český student, trvám, nejlépe by měl chápat a plnit humanitní a osvícenské ideály obrodní.

74. Pokleslost, kterou vidíme ve stranách lidových, jeví se i v české šlechtě. Po Martinicovi ani v této straně —

a šlechta byla i v staročeské straně stranou svou — není mužů schopnějších. Politický úpadek strany staročeské je přece úpadek politického vedení šlechty.

Zarážet musí po stránce národní a kulturní, že není mezi šlechtou ani jediného českého spisovatele — mecenášství výtvarného umění nemá značnějšího významu. Šlechta podle svých tradic drží se svého nelidového programu a způsobuje takto značnou sociální roztrpčenost, proti které přijímáním klerikálního vůdcovství nijak není chráněna. V té příčině staly se se šlechtou změny: dříve spojena byla se stranou staročeskou v podstatě liberální, t. j. šlechta sama byla alespoň pololiberální, nyní podává se pořád víc a více duchovnímu vedení výbojného klerikalismu a tím opět přichází v rozpor se svobodomyšlnými zásadami českého lidu.

Na programě nenárodním, nelidovém a klerikálním česká šlechta nemůže být úspěšným politickým vůdcem českého lidu. neboť žádný politický program nemůže být v zásadním rozporu s programem kulturním. Ani program státoprávní tu nestačí, konečný politický cíl a prostředky nemohou být v naprostém nesouhlasu, a cíl prostředků neposvěcuje.

Heslo Thunovo, jež jsme již uvedli, je neplatné. Je mylný názor, jež tak často od šlechty slychat, že chce být nad národními stranami a prostředkovat mezi oběma národnostmi. Takového prostředkování není — právě tak, jako my Čechové neprospědkujeme mezi východem a západem. Kulturní a politické protivy a boje nás Čechův a Němců dají se usmířit jen dohodnutím obou národů; šlechta však, která plně se neúčastní ani politického ani kulturního snažení, stojí sice nad stranami, ale také mimo strany, mimo lid. Všude, kde šlechta má skutečný vliv, jako v Anglii, v Německu, Rusku, Polsku, u Maďarů, lze především konstatovat, že se pilněji účastní i kulturního snažení národního — v Rakousku, jak už na př. Mothley správně poznal, šlechta je nejvýlučnější, je nad národy a tudíž i mimo lid a jeho snahy. Má zděděnou politickou moc, ale nemá skutečného politického vlivu na lid. Česká šlechta ve své výlučnosti žije si pořád

tradicemi předosmačtyřicátými, feudálními — fruges consume nati, jestliže mladší pokolení nepostaví se v řady národních a lidových dělníků,

Palacký v programě „Nár. Listů“ řekl: „Nechceme šlechtě odnímati titulův i práv čestných, ale privilegií politických na základě pouhého rodu přiznati jí nikdy nemůžeme. S radostí uvítáme ji, když nedbajíc pouze na interesy své materiální použije nejvznešenějšího práva svého k tomu, aby činnost svou, neztíženou materiálními nedostatky a výdělkovou prací, věnovala zcela a právě po šlechticku ke zvelebení národa svého a k opatrování politických jeho interesův. Pak zajisté s potěšením poznáme v pánech našich přední syny národa, a s ochotnou radostí svěříme se jejich vedení, kdekoli budou v čele kráčet politickým věhlasem a obětavým vlastenectvím. My ovšem, ať se šlechtou, nebo bez ní, budeme pokračovat neodvratně na cestě ke zvelebení duševnímu i hmotnému národu svého.“*)

Palacký k tomuto programu hlásil se i později — nám dnes nelze mluvit vůči šlechtě jinak, leda že jí ještě musíme výslovně dodat, že zejména jí čeká v řešení otázek sociální značný úkol, a to praktický důkaz, že skutečně zavrhuje materialistickou filosofii sociální demokracie. Jsme ovšem také dále než Palacký v pojímání politickém a národnostním: i když bývalí pánové naši plnit budou svou národní povinnost, neuznáme v nich předních synů národa, právě proto, že žádných privilegií na základě pouhého rodu nikomu nepřiznáváme. To ostatně rozumí se samo sebou z našeho stanoviska sociálního.

75. Všecky strany — chceme-li to, co o jejich úpadku vytčeno, svést na jednu formuli — upadly a upadají svým upřílišeným historismem, t. j. odvrácením od života přítomného a jeho požadavků a nekritickým hledáním ideálů minulosti zastaralých a namnoze jen domnělých.

---

*) Radhost III., 142.

Palacký, jak jsme viděli, po roce 1848 dobře postřehl, jak pro sebe musíme využívat všech vymožeností moderního pokroku reálního, avšak strana jeho, ani strana mladočeská toho dosti nedovedly. Přestává se téměř jediné na hlásání státoprávního posledního cíle; nehledíc k tomu, že program tento jinak byl formulován r. 1861, zase jinak v deklaraci, opět jinak ve fundamentálcích, musíme vytknout právě to, že nestačí ustavičně vlastenecké kázání, o to běží, aby programu vlasteneckému vtělen byl plnější obsah moderní práce pokrokové. Či pověděl Palacký pouhou frází, řka, že zakrská a zhyne každý národ a tudíž i náš neúchranně, jestliže v době parostrojův a parochodů neosvojí si všechny pokroky vzdělanosti a osvěty — pověděl Palacký pouhou frází, řka, že je „životní otázkou národu našeho“, jestli pokračovat budeme v moderní vzdělanosti?

Náš program politický a dokonce i program národnostní je proto tak málo účinný, že je příliš abstraktní, nevystihuje plnost novodobých potřeb kulturních. Program národní nejsou pouze hesla — ovšem také potřebná —, ale je poznáním všech těch prostředků, jimiž za daných poměrů poslední cíle národního bažení se dají dosíci.

Rozumí se samo sebou, že strany politické za svůj konečný cíl prohlašovat musí státní právo, rozuměj politickou samostatnost. Avšak o to běží, aby si hlasatelé vědomi byli prostředků, vedoucích k tomu cíli a aby, hlásajíce tento cíl, nepřestávali na hlásání, nýbrž neúměrně kde kdo v oboru svém pracovali o své a jiných vzdělanosti, jak Palacký to žádal. Samostatnost neudrží a nespasí žádného národa, národ si musí udržet samostatnost — spasí nás mravnost a vzdělanost; i politická samostatnost je jen prostředkem pravého života národního — pozbyli jsme ji, když jsme přestali jako národ mravně žít. U nás i politická strana vedle svého užšího programu politického musí stát na pevném základě širokého programu kulturního. To u národa menšího, i kdyby byl politicky samostatný, ani jinak být nemůže, nemá-li i ta politická

samostatnost být jen pro forma a politický prostředek mocnějšího souseda.

Úpadek politických stran našich nejví se pouze v této politické abstraktnosti, ale i v tom, že se ztratilo a ztrácí vědomí našich obrodních ideálů. Kollár, Palacký, Havlíček budovali jej na základech humanitní filosofie — potomkové ztráceli a ztratili ten základ a odsud pak ona všednost, která se více než třeba zjevuje v našem národním konání.

Nemluvím pro politický a národní indiferentism. Víím, že řekl Havlíček: „Chceme-li svobodni být jako národ, musíme dříve — národnost míti.“ To však neznamená napřed národnost a pak svobodu, Havlíček sám řekl, co míní: „My chceme oprávdovou svobodu, která nám i národnost naši pojišťuje a k vůli prospěchu jiných neodřekneme se vlastního.“ Mezi ideály, pro něž nejlepší naši a všech národů mužové žili, pracovali a trpěli, a mezi našim národnostním úsilím nesmí být časového rozdílu, národnost bez těchto ideálů je nemyslitelná a, jak právě naše obrození nám dokazuje, neudržitelná. Palacký to v citované řeči svatoborské docela dobře řekl — byli jsme velicí, když jsme se nesli za svými velikými cíly a ideály, klesli jsme, když ideálů těch jsme se vzdali.

76. Tento úpadek stran lidových — i šlechty — vidět nejlépe v tom, jak klerikalism nabývá vlivu.

V době probuzení kněží kráčeli v popředí našich tužeb obrozujících — byli to kněží směru josefinského. I kněžstvo naše účastnilo se hnutí humanitního a osvicenského.

Nastal obrat, jak jsme již ukázali. Kněžstvo se organizovalo ve zvláštní tábor literární a nyní již i ve vlastní stranu politickou, třeba by se na venek opíralo o šlechtu a frakci strany staročeské.

Dnes katolické hnutí je literárně již velmi dobře vedeno a postavilo si také docela určitý cíl: vyvrátit v národě filosofické základy Palackého historie, odstranit jeho ideál reformační. Všecek náš národní život má být důsledně spravován ideou protireformační.

Zde utkvává se klerikalism nejostřeji a v samých základech s realismem, hájícím právě tak důsledně Palackého výklad české historie. Zde ovšem běží o samý smysl naší historie, naší vlastní bytosti. Zde není kompromis možný. Neběží však o to a nemůže běžet, aby se národ vrátil k církevní formě reformační — historie se neopakuje — ale o to běží, ideály našich předků, jež ústy vyznáváme, v životě uskutečňovat. Ani strana staročeská ani mladočeská nedovede proti výbojnému klerikalismu hájit národní stanovisko svobodomyšlné.

I jiným ve své ohromné většině katolickým národům, konat jest týž nesnadný úkol a jest konat i národům nekato-lickým, neproživším protireformaci jako národ český. Zde staneme před velikým problémem všeho kulturního vývoje — naše historie je nám ukázáním, že tento úkol opravdově máme řešit neúmornou prací pro nejvyšší a nejdražší cíle člověčenstva. Národ český pro svou minulost naprosto nemůže přijat klerikalismu; nebude ovšem proti náboženství lásky, ale vždy bude a musí být proti klerikální panovačnosti.

Klerikalism je tu ve velké výhodě proti indifferentnímu liberalismu obou našich lidových stran. Náboženství jistě je po vítce lidovým a má tudíž klerikalism mocného spojence proti liberalismu, nedovedoucího lišit náboženství od theologie a klerikální politiky. V té příčině potřebá je netoliko hlubšího vzdělání, ale především té opravdovosti, která se našemu nynějšímu liberalismu naprosto nedostává.

77. Otázka náboženská pro národ, proživší reformaci a protireformaci, má důležitost největší, třeba za panství dnešního liberálního indifferentismu většina lidí otázkám těm se vyhýbá. Marně — české svědomí ani liberalismem se nedá umlčet a tak vidíme, že i v kruzích liberálních otázka náboženská, ovšem ve způsobě velmi podivném, se přetřásá. Hlásá se totiž t. zv. idea cyrillomethodějská.

Co si ideou tou její hlasatelé představují, čtenář pozná z toho, co „Nár. Listy“ (na př. 28. července) o tom přinesly. Hlásajíce v souhlase s jinými cyrillomethodějci, že teprve

uskutečněním tužeb cyrilomethodějských národ náš se obrodí. —

Jak už naznačeno, vidíme v snahách cyrilomethodějských temné vědomí, že v historii našeho národa náboženský vývoj měl největší důležitost. Kdyby zastanci idee jen trochu byli jasnější, kdyby ve svých vývodech jen trochu prozrazovali, že ideu svou berou do opravdy, kdybychom jen zdaleka viděli, že idea ta především na své vyznavače působí obrodně, uznali bychom plně a bez rezervy ideální stránku snažení a přímo bychom ji vítali, přes to, že ji pokládáme za pochybení. Avšak nedovedeme snést, psát o otázkách náboženských liberálním inkoustem a horovat pro náboženství při národní medovině.

Hlasatelé idee cyrilomethodějské si namlouvají, že uskutečněním jejím navrácení budeme Slovanstvu, že prý se vrátíme k zásadám naší reformace a tím samým k tradicím církve Methodějovy. To prý byl program Sladkovského, program prý — svobodomyšlný.

Hlavní otázka, o kterou při t. zv. idei cyrilomethodějské běží, je tedy tato: Do opravdy teprve ideou tou provést máme své obrození, jak „Národní Listy“ hlásají? Jsou tedy ideály našeho obrození, jak jsme se jich posud drželi, nedostatečné?

Pro toho, kdo netoliko slovy, ale skutečně stojí na stanovisku náboženském, kdo dokonce přijímá křesťanskou morálku, jak říkají „Nár. Listy“, pro toho je otázka prostě ta: jak a v které křesťanské církvi nejúčinněji mohou žít nábožensky a křesťansky? Pro toho, kdo stojí na stanovisku náboženském, otázka národnosti je podřízená. Kdo však hlubšího náboženského citu nemá, kdo je nábožensky indifferentní, liberál, snad ateista, ten může i náboženství pokládat za prostředek k sesílení národnosti, ale konec konců neučiní nic. Tak na př. i u nás v Čechách tu i tam mezi našimi Němci ozývají se hlasové, kázající přestoupení k protestantismu prý německému, avšak z toho volání nic nebylo a nebude. Hlasové takoví umlkají, neboť hlasatelé sami nedo-

vedou se zachovat podle svých přání. A tak je i u nás s voláním po pravoslaví a slovanském obřadu.

Dokonce pak pasivní musí být indiferentism těch, kteří si žádají jen obřad. Nemyslím, že je obřad jen hokus pokus, jak napsaly „Rad. Listy“, avšak to věřím, že je podřízený dogmatu a že ceny a váhy má jen tomu, kdo přijímá dogma, kdo přijímá celého ducha toho neb onoho náboženství. Kdo je katolíkem z přesvědčení, tomu, je-li vychovaný jako katolík latinský, slovanský obřad jest věcí podřízenou; kdo není katolíkem z přesvědčení, nemaje žádného náboženského přesvědčení vůbec, tomu ve skutečnosti obřad je také lhostejný, proto že je mu lhostejné náboženství, třeba by je pokládal za politický a nacionální prostředek. Kdo překáží hlasatelům cyrillo-methodějské idee podle přesvědčení žít a církev svou si zříditi?

Ani Hus ani Čeští Bratři nemají s pravoslavím více společného, než s ním má společného každé křesťanské vyznání. Kdo srovná dogma církve pravoslavné a učení Husovo a dokonce Českých Bratří, pozná ihned ten ohromný rozdíl. Stejný rozdíl je v zřízení a v celé správě církevní.

Hus a celá česká reformace po něm těsně je svázána s vývojem západní církve, je reakcí proti církevnímu životu katolickému. Hus z Wiklifa přejímal do svých spisů celé pasusy, tak že byl dokonce viněn z plagiátu: kde je jen přibližně příklad takový, že by na Husa a ostatní reformátory byla působila theologie východní?

Mně je naprosto nepochopitelno, jak se může mluvit o shodě a historické kontinuitě naší reformace s církví Methodějovou na Moravě. Cyrill a Methoděj byli prostě katolíci ve smyslu své doby, v níž východní a západní církve nebyly ještě zjevně rozpolteny; Hus však a dokonce Chelčický stáli proti katolicismu a byli by stáli i proti pravoslavné církvi. Naším reformátorům šlo o dogma, o mravnost, o církev, ne o jazyk. Jakmile se odklonili od latinské církve, přijali eo ipso jazyk český za jazyk církevní — lidové hnutí náboženské samo sebou všude vedlo k jazyku národnímu. Jazyk a národ-

nost česká prospívala, proto že Čechové měli hluboké náboženské přesvědčení.

Hus ve svých spisech je si docela jasný o svém poměru k církvi katolické. Napsal přece o církvi svůj hlavní spis. Zná i církve východní, ale velmi rozhodně drží se církve katolické. Papež a kardinálové nejsou mu sice katolickou apoštolskou církví, Kristus je hlava církve; avšak papež má autoritu Petrovu, pokud se neodklonil od zákona Kristova, pravé hlavy církve. Římská církev má dokonce primát, ale není církev všeobecná. Římská církev Husovi je nejčistší: „římská církev je svatá matka, církev katolická —“, Řím prokázat se může největším počtem mučedníkův — — atd. . .

Již z toho stručného náčrtku Husova učení o církvi je patrné, že učení to nečelilo pouze papeži, ale i hierarchii církve východní — dokonce pak všechno reformační úsilí Husovo nemá s bývalou církví Methodějovou spojitosti žádné a naprosto nic společného nemá Hus a jeho následníci s teologií svobodomyšlných cyrillomethodějců. Důvody, jež se pro cyrillomethodějskou ideou uvádějí, pro Husa a České Bratry nemají smyslu — český reformátor a moderní český liberál jsou dvě bytosti a dva pojmy se vylučující. Naši reformátoři, rozumí se, dovolávali se práva, v jazyku národním učit, překládali proto pro svůj lid písmo, — avšak tu jazyk byl přirozeným prostředkem náboženství a mravního úsilí, kdežto naši liberální věrověštcové náboženství by chtěli užít pro jazyk a spojení národní.

Pravda je, že na př. bratr Kabátník hledal na východě historické předchůdce své církve, avšak to znamená jen, že Bratří naši, vedení tehdejšími předsudky a názory o původní apoštolské církvi, na východě hledali viditelnou pásku své církve s církví Kristovou, apoštolskou. Avšak bratr Kabátník té církve nenašel a nenašel jí žádný po něm.

Ani pobyt Jeronymův na západní Rusi ani jeho výrok na koncilu, že Čechové pocházejí církevně od Řeků, nelze vykládat tak, že by naň a na Husa bylo působilo vědomí o

bývalém pravoslaví aneb alespoň východním obřadě říše velkomoravské. Byv Wiklifem odveden od papežství a své církve, hledal oporu v řecké církvi, papeži nepoddané; do jaké míry ji našel, určit nelze — ale s naprostou jistotou lze říci, že zásady Wiklifovy neshodovaly se s pravoslavím v hlavních punktech. Luther dokonce vydal listy Husovy, znal se k vlivu husitismu a vliv ten skutečně byl značný, a přece nikdo by nechtěl tvrdit, že protestantism německý vznikl působením husitismu. Jako naši Čeští Bratří i němečtí luteráni chodili na východ, do Cařihradu — ale nikdo z toho nebude dělat vývody o historické kontinuitě církve východní a protestantismu. Slovanský obřad u nás, pokud soudit dovedeme z historických památek literárních, záhy vymizel; ten onen slovanský klášter i z dob pozdějších nic nedokazuje — i v Krakově podle vzoru Karla IV. založen slovanský klášter: tenkrát slovanský klášter národnostního významu neměl.

I Komenský křesťanství v Čechách od církve východní odvozoval, ale patrně jen v tom smysle, v jakém před ním bratr Kabátník na východě hledal apoštolskou církev. Komenský a jiní starší historikové bratrští — na př. Historie o těžkých protivenstvích církve české a j. — v tom, že neuzívali latiny, že kněží se ženili, že večeri Páně pod obojí užívali, viděli souvislost s církví řeckou a moravskou, avšak všechny tyto řady vznikly přirozeně z principu reformačního u nás právě tak, jako u Valdenských, luteránův a jiných církví. Kdo však drží se hlavních učení a celé správy církevní, kdo historickou kontinuitu nevidí v takových negativních shodách, ten výroky Komenského a Jeronyma nemůže vykládat tak, jak je vykládají zastanci idee cyrillomethodějské.

K Ivanu Hroznému přišel r. 1570 v poselství polského krále Sigmunda Augusta i český bratr, Jan Rokita. Car s ním přel se i o náboženství; vytýkal protestantismu, že je nižší než katolictví a Rokitovi řekl: „Ty nejsi pouze kacír, — ale i sluha antikristův a rádce ďábelský.“

Kdo ovšem, jako Komenský, stojí na půdě pozitivního křesťanství a určité církve, může se pokoušet o církevní sjednocení, pokud právě všichni křesťané společně uznávají alespoň evangelium a Starý Zákon za psaný pramen svého zjeveného náboženství. Pokusy o sjednocení všech církví daly se vlastně od samého počátku křesťanství. Pokud běží o spojení církve východní a západní, známo je přece ujednání na synodě Lyonské r. 1274, na níž Řekové uznali prvenství papeže, kteréžto však uznání zrušeno bylo na koncilu Carhradském 1285; podobně se nepodařilo jednání koncilu Florenckého a j.

Naši liberální věrověštcové, zdá se, neznají průběhu jednání o církevní sjednocení mezi německými starokatolíky, pravoslavnými (ruskými) a některými anglikánskými duchovními, jež působením nebožtíka Döllingra a j. vedlo 1875 k Bonnským konferencím. Nebudu tu vykládat, co se tu na př. o dogmatě o sv. duchu a jiného ujednalo, zajímavo je pro nás to, že Němci a pod. Angličané s Rusy dohadovali a dohodli se mnohem intimněji a určitěji než naši moderní blahověstové, s nimiž ovšem ani jeden opravdový Rus by jednat ani nemohl a nechtěl. O tom všem je dosti četná a zajímavá ruská literatura — avšak darmo mluvit o náboženství, kde se přestává na planém novinářském demonstrování a proto také neodkazují na pravoslavnou propagandu v Paříži a pod. fakty, o kterých by se dalo uvažovat, kdyby se vůbec jednalo o vážnou věc vážně.

Všecky důvody, přiváděné pro užitečnost staroslovanského jazyka, nemají pro nás ceny žádné. Dejme tomu, že církevní jazyk slovanský prospěl ruštině a jiným jazykům: co to znamená pro nás? Jestli pravoslaví pomohlo pravoslavným Slovanům, pomohlo jim i národně jako náboženství a církve, avšak nikoli pouze církevním jazykem, jazyk ten pomohl hluboce věřícím Slovanům — lidem indifferenčním by nepomohl. Naši liberálové poslechli by si několikrát staroslovanskou mši a bylo by po staroslovanštině. Lid však, pokud ještě věří, o staroslovanštinu nestojí, ba ne-

stojí o ni ani nevěřící a málo věřící, jak dokazuje historie českých kolonistů Volyňských. Ti jen po dlouhém domlouvání a konečně i donucení přijali pravoslaví, ale nemají všichni jazyka staroslovanského, nýbrž synod a vláda povolila jim jazyk český (jako přechodní). Proč tedy naši liberálové nežádají od papeže hned jazyk český? Či ten by tolik nepůsobil, jako staroslovanský?

Tak jako liberální a polovičaté starokatolictví německou mší nevyvolalo v německém lidu katolickém žádného silnějšího hnutí, tak by i staroslovanství a česká bohoslužba v národě našem zůstala bez toho vlivu, který si naši cyrilomethodějci ve své vlastenecké rozervanosti doufají. Náboženství je buď náboženství a pak je otázka jazyku bohoslužebného podřízená, anebo není nic a nic nepůsobil.

*

Historie idee cyrilomethodějské je stručně tato:

V době starší podobně jako Jeroným i jiní viděli mezi husitstvím a církví východní shodu; ti také se domnívali, že byla kontinuita mezi husitismem a církví Methodějovou. Husité, jak známo, v XV. stol. vyjednávali s Cařihradem o spojení, k němuž ovšem nepřišlo a přijít nemohlo; v téže době i příslušníci východní církve, jako uváděný často ruský chronograf XV. věku, psali, že na př. Vojtěch potlačil pravoslaví na Moravě, v Čechách, v Polsku (!). Při nekritickosti tehdejšího nazírání historického nelze se takovým názorům divit. Bylo také přirozené, že ti, kdo od papeže a církve římské odpadli, vedení byli k církvi východní taktéž protipapežské; avšak nad tyto negativní shody k nějakému pozitivnímu dohodnutí nepřišlo a přijít nemohlo. Co Ivan řekl našemu bratru Rokítovi, to, třeba v theologičtější formě, rekli by si pravoslavní theologové a Husité a Bratří posud.

Utravvistický chronikář Bílejovský (1537) viděl shodu a kontinuitu své církve s Methodějovou v tom, že prý se večere pod obojí udržela od Methoděje; za to Stránský již přijímá netoliko kontinuitu, nýbrž tvrdí, že církev moravská byla pravoslavná.

Ze Stránského přejímali toto nesprávné mínění němečtí protestantští spisovatelé, jimž podobně v odporu proti papežství východní církev byla vítanou pomocnicí; němečtí luteráni, jak vzpomenuto, sami také s Cařihradem vyjednávali, jak naši utrakvisté, a ovšem se stejným výsledkem.

Stránský a hlavně němečtí spisovatelé v minulém věku donutili české spisovatele, věci se zabývat; psal o ní zejména Dobner a ten se snažil, obhájit slovanský obřad s katolickou pravověrností Cyrilla a Methoděje.

Dobrovský, jako vždy, držel se v historické otázce především pramenův a nedal se mást nejasnými pojmy. V pojednání „Řecký obřad v slovanském jazyce v Čechách“ odmítá názory německého protestantského spisovatele Schmidta, opsavšího 1789, jak Dobrovský správně ukazuje, bajku Stránského, která mu není ničím, než vyšperkovaním zprávy Bílejovského.*) Co naši nynější domněle pravoslavní zastanci idee cyrilomethodějské s takovým hlomozem hlásají jako spásu národa a Slovanstva, to již před sto lety hlásali — němečtí pastoremé. Dobrovský sám, jak víme, byl nadšený ctitel staroslovanského písma a literatury, avšak poznával, že vliv této čistě náboženské literatury na rozvoj jazyka a literatury české byl velmi nepatrný, vlastně žádný, proto že právě naše staroslovanská literatura byla velmi skrovná, na jeden dva kláštery obmezená. Připouští, že by i český jazyk a české písemnictví bylo získalo a že by vývoj jeho býval byl urychlen, kdyby Čechové byli přijali slovanské písmo, bohoslužbu, překlady písma a knihy liturgické: avšak takové veliké a účinné staroslovanské literatury u nás nebylo. Že by ovšem církev Methodějova byla bývala pravoslavná, Dobrovskému právem se zdá býti absurdním.

Tou měrou, kterou pak působením Dobrovského a ostatních prvních buditelů se upevňovalo slovanské vědomí, jak víme, rozhodně rusofilské, počalo se také pomýšlet na slovanský obřad podle vzoru ruského. Proto že však buditelé

---

*) Dobrovský ve Slavíně (vyd. 1806) p. 434.

naši vesměs byli svobodomyšlní, otázka náboženská při tom nestavěla se přesně a s plným vědomím, nikdo na veliké rozdíly církevní nepomýšlel. Rozdíly církve římské a východní nezdály se být značné. V tom duchu věc pojímal na př. Marek. Ruská církev zdála se být na př. Jungmana a noví právě tak slovanská, jako se mu líbilo ruské samodržaví — abstraktnímu nadšení stačilo vědomí, že jedno i druhé je slovanské.

Kollárovi význam náboženství a církvi byl podřízený, budoval celý svůj názor národnostní na filosofické ideji humanitní. Uznával historickou oprávněnost všech církví, ale neviděl v nich samých žádného jednotčícího principu a proto literární vzájemnosti budoval sjednocení Slovanů.

Srovnávaje jednotlivé církve snažil se posuzovat všechny spravedlivě, přes to protestantismu přiřknul nejvyšší kulturní hodnotu.

Palacký problémem zabývat se musil hloub. Jednak náboženství pokládal za základ všeho kulturního snažení, zakládaje na božnosti, jak se vyjadřoval, i princip humanitní, s Kollárem z německé filosofie přejímaný; hlavně však svou historií vystihoval a charakterisoval reformaci českou a tím veden byl k pečlivějšímu srovnání jednotlivých církví. Pojímaje reformaci naši za předchůdce západního protestantismu, byl si ovšem úplně vědom dogmatického, mravního a kulturního rozdílu církve východní a české a proto nijak nepřipojil se k hlasům těch, kdož volali po slovanském obřadě s tou nebo onou formou církevní. Palackému ideál náboženství křesťanského a křesťanské církve bylo České Bratrství, otázka bohoslužebného jazyka byla mu vedlejší.

Neslučitelnost pravoslavné správy životní a české po stránce náboženské a církevní po své ruské cestě v Doslovu k Radhosti vyslovil a odůvodňoval, ačkoli nikterak důvody hlubšími a dosti přesvědčujícími — uznávaje, že v ruském rozkolu a našich Husitech a Bratřích XV. až XVIII. st. vidět přímo totožnost ducha českého a ruského, že by však Čechové

nemohli přilnout k pravoslaví, třeba prý jejich oddanost k stolici římské, zejména pro koncil 1870, není nikterak nepřemožitelná. Palacký míní, že nám Čechům nevyhovuje pravoslavný obřad, mluvící jednostranně k citu a ne k rozumu a za druhé, přísnost ruských postů byla by nám prý protimyslná a podobně jiné zvyky a obřady.

V čistě historické otázce: do které míry působily na Husa a ostatní reformátory vzpomínky a zvěsti řeckoslovanské církve, vlastně řeckoslovanského obřadu, Palacký původně byl za jedno s Dobrovským. Později, soudě podle pozdějšího vydání své historie, koncedoval ruským historikům, že vlivy ty byly a že byly značnější. Avšak i tu velmi určitě liší obřad od učení a výslovně praví, že články víry, od latinských odchylné, nedošly u nás zvláštní nějaké obliby; výslovně odporuje mínění, že by se obyčej, přijímat pod obojí, od věku Methodějova podtají byl udržel, dokládaje, že mnichové Sázavští a podobně sv. Prokop byli římskokatolickými. Konec konců pokládá za jisté jen tolik, že u nás po věky byli lidé, kteří se nedávali vodit pouhou autoritou stolice římské.*)

Novější čeští historikové kontinuity naší reformace s církví Methodějovou právě tak a právem nepřipouštějí. Ruští historikové někteří počínají si velmi nekriticky, když všemožně dokazují, že církev Methodějova byla pravoslavná a že upomínky na tuto církev způsobily naši reformaci; prohlašovali Husa a dokonce České Bratry za pravoslavné dovede jen nekritickost a neznalost. To poznával Hilferding a proto kritičtější než Novikov a j. vidí souvislost Husa s Methodějem v opozici proti římské církvi, která u nás byla od XII.—XIV. st.

Havlíček, jak lze očekávat, u věci viděl jasně. Byl důsledně svobodomyšlný, ale nikoli indifferentní; v náboženství viděl především dogma a vliv mravní a podle toho cenil jednotlivé církve. Vždy velmi rozhodně stál proti zneužívání náboženství k účelům státním a politickým a s toho sta-

---

*) Palacký, Dějiny III., I, p. 15. (Vyd. 3.)

noviška posuzoval a odsuzoval zejména také ruskou církev státní.

Náboženství a církev pojímal v duchu Husově. Důsledně a pořádkem požadoval reformu katolické církve, nikoli dogmat, nýbrž správy církevní; žádal hlavně zrušení celibátu a některé změny církevní organizace, jako zrušení patronátu, zrušení štoly a t. p. Co do obřadu, požadoval zavedení národního (tedy českého) jazyka.*)

Přál si církevní jednotu a proto radí k uvedeným reformám doufaje, že by tím evanjelíci se vrátili do církve katolické; myslil — 1849, 8. června — že nestanou-li se nápravy, asi polovice lidu přestoupí k evanjelíkům a pak země zmítána bude věčně nehodami náboženské roztržky. „Sjednocenost ve víře jest skutečně největší blaho pro národ a zkušenost učí, že roztržky ve víře hubí všechnu i politickou sílu národů. Dixi et salvavi animam!“

Pokud běží o Slovanů všechny a jejich církevní rozrůzněnost, Havlíček otázku náboženskou a církevní má za velmi důležitou.***) Myslí, že u Slovanů více než u národů jiných náboženství sáhá do života, a právě proto i pro nás Čechy náboženská otázka má velikou důležitost. Pokládá jednotu církevní za žádoucí v národě českém, přeje si i náboženskou jednotu všech Slovanů, „aby stejnou myslí, stejným srdcem všickni věřili a jedněmi ústy slovanskými víru jednu vyznávali.“ Avšak takové sjednocení musilo by býti především sjednocení myslí a srdcí, jak praví; jeho nutná podmínka je vyvinutí rozumu, aby Slované poznali, „kde nejbohatší schránka pokladů duchovních“ se nalézá; tam se pak mysl nakloní.

Že tomuto ideálu státní církev ruská nevyhovuje, právě tak jako církve ostatní, rozumí se Havlíčkovi samo sebou — alespoň jeho „Křest sv. Vladimíra“ o tom poučiti může každého, kdo nezná jeho „Kutnohorských Epištol“.

*) Nár. Noviny 1848, 7. června.

**) Srv. Nár. Nov. 1849, 14. února.

Havlíček — jak článek o Rusích dosvědčuje — činí rozdíl mezi ruskou státní církví a „pověrami od zistných aneb nevzdělaných kněží přitrousených“ a mezi skutečným náboženstvím, řekli bychom ideou pravoslavné církve. V té příčině váží si filosofických názorů slavjanofilských, a sice těch slavjanofilů, „kteří přijaté z ciziny vzdělání skutečně ztrávil a na prospěch Ruska obrátili“. To mu nevadilo, aby pokud byl v ruské vsi, v neděli chodil do kostela a „slovanskou liturgii s velikým zalíbením společně konal“;*) jsa si při tom vědom, jak praví ve svých Moskevských zápiscích, že by v ruském chrámě ten, kdo nerozumí rusky, myslil, že se pán Bůh po rusky jmenuje — Nikolaj Pavlovič. A v týchž zápiscích Moskevských čteme: „Nade mnou nebe pověry, pode mnou moře zvyků a já mezi nimi na slabé loďce zdravého rozumu“ — kterýmžto aforismem charakterisoval své ruské ovzduší, formuluje zároveň všecek svůj svobodomyšlný názor.

Po Havlíčkovi a Palackém idee svobodomyšlné pořád víc a více slábly v indiferentní liberalism a tou měrou otázce náboženské a její důležitosti pro věc a historii českou nerozuměno. Tak jak idea slovanská se pojímala povrchně, tak povrchně se horovalo o slovanské bohuslužbě a církvi.

V této době úpadku *Sladkovský* nespokojil se abstraktním a planým horováním, ale skutečně přestoupil k církvi pravoslavné, dáváje takto činem nepochybný výklad tomu, co v části kruhů liberálních ideou cyrilomethodějskou se myslí. Že muž tak přímý, jako *Sladkovský*, člověk, jenž pro věc svobody tak mnoho trpěl, nespokojil se neupřímnou hrou v slovích theologicky zbarvených, i protivník jeho kroku musí uznat; avšak musíme si býti vědomi, že právě u *Sladkovského* pravoslaví mělo býti prostředkem a programem politickým a že právě tím nebylo a nestalo se prostředkem

---

*) Epištoly, 2. vyd. p. 56. Srv. jeho milý popis svátku pravoslavnosti.

nijakým.*) Sladkovského přestoupení je zjevným doznáním nedostatečnosti tehdejšího politického a národního programu svobodomyšlného. Úpadek ten po Sladkovském je ještě větší. Diskusi o ideji cyrillo-methodějské v místnostech klubu strany svobodomyšlné jaksi oficiálně přijata do národního programu idea ta, ale v neurčité a neupřimné formulaci, kolísající mezi obřadem a církví a v poslední příčině mezi katolictvím, pravoslávím, husitismem a bratrstvím. V té vodnatosti hlásá se teď v kruzích svobodomyšlných náboženská otázka, stěžejní to otázka našeho znovuzrození, protože celé naší historie.

Po Sladkovském ve straně svobodomyšlné idea cyrillo-methodějská hájí se čelnými stoupenci a hlavně také orgánem strany „Nár. Listy“. V klubu strany svobodomyšlné (18. května 1887) pan dr. J. Grégr pronesl se, že „domáhati se bohoslužeb slovanských budiž jedním z hlavních odstavců programu, jež sleduje strana naše. Když Němci staví proti nám hráze, musí býti také nám dovoleno obehnati se pevnou hrází v tomto boji na život a na smrt a hrází tou buď národu našemu slovanský jazyk v bohoslužbě“... „Chceme-li pojištití národní existenci svou, nuže pak všemi prostředky o to

---

*) Přestoupení Sladkovského bylo skutečně politické salto mortale. Jak vidět z článků a řečí — dra K. Sladkovského Slavnostní řeči 1878 —, Sladkovský byl v otázkách víry a církve téměř docela indifferentní; na př. v řeči na 500letou památku narozenin Husových (r. 1869) Hus je mu pouhý, ovšem nejvznešenější bojovník za všeobecnou svobodu lidskou. S tímto nesprávným oceněním Husa a tudíž celé naší minulosti souhlasí — ač není-li to omyl tiskový — nezalost té minulosti, jevíci se na př. ve vzývání „Jana“ Chelčického. V citované řeči čteme mezi jiným: „rcete, co jest víra? Nevíte, že víra počíná tam, kde přestává všeliké vědění lidské, i má kdo právo kaceřovati, zatracovati a upáliti jiného pro to, co on sám neví? Kdož rozumný staral neb dokonce hádal by se dnes ještě o to, je-li či není-li nutno přijímati pod obojí, aneb zmizel či nezmizel-li chléb ve večeři Páně?...“ A přece s touto vírou-nevěrou Sladkovský, jemuž, jak potvrzovali mně evanjeličtí duchovní, katechism reformovaný a bratrský byl příliš orthodoxní, přijal katechism vyznání, jež nejvíce se liší od jeho názorův — osud přímo tragický a vážné memento naší svobodomyšlnosti.

zasadíme se, aby slovanská bohoslužba stala se skutkem.“ Dr. J. Grégr čeká, aby Řím provedl pro nás tento spasný skutek, viděl by v tom přímo usmíření českého národa s papežstvím. „Tím hlavně sobě poslouží a poměr náš k němu a k římskému kněžstvu hned jiným se stane. Dosud staré naše historické tradice tvoří prohlubeň mezi národem a římským kněžstvem: nechť ji Řím překlene uvedením slovanské liturgie. Kněz potom zcela jiné bude míti u nás postavení, lid spatřovati v něm bude ne nepřítele, nýbrž strážce národnosti své!“

Jiní stoupenci svobodomyšlné strany, pokud se vyslovují, neočekávají té národní spásy od Říma, ale mají na mysli obrácení národa ku pravoslavi, které si představují jakožto církev po výtce slovanskou a ruskou. Tak na př. p. K a l a š, svůj spisek: „Jaká jest dějinná půda hnutí husitského“ věnoval „Památce Karla Sladkovského, kterýž první mezi námi vydal svědectví pravdě.“ Klub strany svobodomyšlné, jak už řečeno, vyslovil se v některých svých jednáních o věci ve prospěch slovanského obřadu, přizvukuje řečníkům s názory v hlavní věci docela opačnými.

I se strany staročeské hlásána v téže době idea cyrillo-methodějská. Pan dr. R i e g e r vyslovil se roku 1887 dopisovateli ruského listu pro řeckovýchodní obřad a staroslovanský církevní jazyk; jako p. dr. Grégr zůstává však v církvi katolické, třeba si také z důvodů sociálních a národnostních přeje zrušení celibátu kněžského. Podle dra Riegra národ český k Římu měl by se dostat do poměru, v jakém k němu nyní jsou ruští uniati.

Ve světle docela jiném za to jeví se idea cyrillo-methodějská, jak ji hlásají její přívrženci uvědoměle katoličtí. Mužové stojící určitě při církvi katolické mají historické právo i všechny věcné důvody, hlásat tuto ideu; stejně má se věc s církevníky pravoslavnými, pokud totiž lze připustit, že v době Methodějově rozdílly církve východní a západní byly již vyvinuté, třeba že církve nebyly ještě definitivní roz-

tržkou samostatně organisované. Ujasnění tehdejšího poměru obou církví vyžadovalo by dosti nesnadný historický výklad o vývoji dogmatu a správy církevní na východě a západě; pro nás v Čechách však stačí jistý fakt, že církev Methodějova byla poslušna papeže a že papežové slovanský obřad v zemích našich zaváděli a zrušovali. Jinými slovy: i církev t. zv. Methodějova se slovanskou bohoslužbou byla katolická, římská, ne východní, obřad byl východní, ačkoli nevíme do které míry.

Mají tedy katolíci a jejich klerikální vůdcové plné historické právo hlásat ideu cyrillomethodějskou. Avšak oni mají i právo věcné: kdo stojí na půdě církevní, kdo skutečně stojí na stanovisku náboženském, ten má právo, domáhat se přeměny bohoslužební formy, pro toho i obřad má smysl a význam. Ovšem nebude uvědomělý církevník v obřadu vidět takový národní všelék, jako naši liberálové a proto klidně snese, jestliže hierarchie jeho církve obřadu toho mu nepovolí a jestli dokonce na Velehrad k utlačení té idee pošle jesuity, jak skutečně se stalo.

Pochopíme nyní, jak zejména na Moravě idea cyrillomethodějská byla šířena částí kleru; pochopíme také, že katoličtí vůdcové ideu cyrillomethodějské snaží se užít proti církvi východní, hlásáním sjednocení obou církví. V této poslední příčině ještě v posledních letech zorganizována agitace velmi čilá a dovedná, ale nepodařila se, protože právě ani kněží ani hierarchie konec konců nemůže dnes náboženství platněji užít k cílům výbojným a politickým.

Katolická propaganda cyrillomethodějské ideu roku 1863 velmi účinně se projevila; v letech následujících idea prohlubována i literárně. Střediskem tohoto slovanského klerikálního ruchu bylo Brno s M. Procházkou a Sušilem v čele; Sušilův slovanšticí překlad Písma je zajímavým dokladem cyrillomethodějského snažení.*)

---

*) Bližší zprávy o katolické propagandě cyrillomethodějské čtenář nalezne již v starších ročnících „Časopisu katol. duchoven-

Politický a národní dosah cyrillomethodějské idee ovšem i naši národní protivníci postřehli; poučný a charakteristický projev pro i proti je z té doby vystoupení Höflerovo proti cyrillomethodějské idei a odpověď, které se mu dostalo od — Clam-Martiniče.

Nemůže býti pochybnosti, jak se stanoviska skutečně pokrokového a českého posuzovati máme tužby našich liberálních klerikálů a klerikálních liberálů cyrillomethodějských.

Po stránce methodické je to poblouzení našeho upřílišněného historismu: navazování na minulost co možná nejvzdálenější. Skutečně nedávno „Slovač“ obsah idee cyrillomethodějské formulovala takto: 1. politická samostatnost a svéprávnost Velké Moravy, 2. slovanská demokracie, 3. největší rozkvět církve slovanské na Velké Moravě... Směšný nebo smutný to politický nihilism — jak chcete.

Po stránce věcné tají se aspoň lepším liberálům v idei cyrillomethodějské temné zdání o důležitosti náboženské otázky pro naše obrození a pro celou naši historii. Není to nic jiného než dekadentství a symbolism specificky český se všemi nejasnostmi a se vším citlivůstkářstvím pařížských dekadentů, líbajících teď nohy sv. Františka. Nejasnost: nešetření velikých rozdílů církevních a dogmatických, historicky ustálených a tudíž kolísání mezi katolicismem, pravoslaviím a naší reformací s patřičnou dávkou skepse a nevěry; sentimentálnost: záliba v starých tajemných symbolech obřadních, vlastenecké upokojení slovem staroslovanským, nadšená estetická krásným církevním zpěvem slovanským. A právě s této stránky — to spravedlivě budiž doznáno — idea cy-

---

stva“, ve „Sborníku Velehradském“ od r. 1880. Srv. Polívkův referát v „Athenaeu“ 1885, 15. října: O kontroversách cyrillomethodějských.

ryllomethodějská na čas chytit může právě lidi hlubší a lepší, jimž duchovní fiasko vlastenčícího liberalismu již není tajemstvím; potud idea cyrilomethodějská jest protestem proti všednosti našeho svobodomyšlnictví, ač zároveň její výrostkem.

Naše obrození

smysl národní a historický: humanita.

---

78. Humanitní ideál, hlásaný Dobrovským a Kollárem, náš ideál obrodní má pro nás Čechy hluboký smysl národní a historický — humanitou, plně a opravdově pojatou, navážeme na nejlepší svou dobu v minulosti, humanitou překleneme duchovní a mravní spánek několika století, humanitou kráčet máme v hlavě lidského pokroku. Humanita znamená nám náš národní úkol vypracovaný a odkázaný nám naším Bratrstvím: humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života.

Tento náš český ideál humanitní není romantickým blouzněním. Ovšem humanita bez důsledné úsilnosti a účinnosti je mrtvá. Humanitní ideál vyžaduje, abychom soustavně, všude, ve všem a vždy odpírali zlému, vlastní a cizí nehumanitě společnosti a její orgánům osvětovým, církevním, politickým, národním — všem. Humanita nemá sentimentality, ale práce a opět práce.

Tento praktický dosah humanitního úsilí dobře pochopil Palacký, zakládaje na humanitním ideálu naši národní a politickou rovnoprávnost. Jakým jiným, nežli tímto „při-

rozeným právem“ hájit mohl a měl Palacký naši národnost proti přesile sousedů? Jaké jiné záštity je slabšímu a menšímu národu proti národům silnějším a větším?

79. Není pochybnosti, že romantismu doby toto volání po stále a důsledné práci nepostačí: co pak nejsme národ Žižkův a Prokopův? Jsme, ale i Husův a — Komenského. Je dobře, díváme-li se zpět do naší slavné minulosti, ale musíme jí také rozumět, musíme z ní čerpat netoliko nadšení, ale i poučení.

V Žižkovi a Táborech vůbec, není pochybnosti, máme český typ, Žižka toť krev z krve naší, kost z kosti naší — ano, Žižka, to jsme my. Není to polská exaltace, jalkou Mickiewicz velebí — je to nadšení zvláštní, neztrácející ani na okamžik vědomí své sleposti, je to fatalistické „ryc nebo nic“, je to srdnatost nezlomná, hrozná sokovi, ale i hrozná všedrtícímu vítězi, hrozná tomuto proto, že v hloubi duše hárá jistá pochybnost a vědomí viny.

A jak by ne — vždyť právě i Hus, Komenský a Bratři jsou typem českým, a jak historie učí, typem trvalejším a rozšířenějším. Jsme tedy národ Žižkův a Prokopův, nebo Husův a Komenského? Sami cítiváme, že nelze být obojím a proto činiváme pokus, obě tyto protivy v sobě usmířit. Avšak nedaří se nám to ještě, odsud ti zvláštní charakterové necelí, ani Táborité, ani Bratři. I v nynější naší pokleslosti vidíme to ustavičné kolísání mezi téma dvěma charaktery a krajnostmi — politika posledních let je přímo kopii, ale nezdravou, špatnou a malichernou našich velkých otců...

80. Krajnosti táboritskou a bratrskou postřehl již Rokycana i dal charakteristický výraz tomuto svému poznání, modlivaje se: „Dejž nám milý Bože, v prostředek uhoditi!“

Kdo neslýchal by napořád pravidlo o zlaté prostřední cestě, které prý právě nám Čechům je tak potřebno? Je to však smutné pravidlo a zle nám, jestli se jím budeme spravovat; neboť znamená konec konců, že klátíce se mezi těmi krajnostmi, nemilou zkušeností poučení hledáme na konec ve své nejistotě a neurčitosti prostřednost. Nikoli zlaté pro-

středí — ale souladně spojit máme obě vlastnosti ve vyšší jednotě duchovní a vzniknou charakterové, hořící tou pravou účinnou láskou. To pak nebude láska sentimentální a romantičká, ale láska mužná, pevná, zlatá a jakožto zlato měkká a přece z kovu a z kovu ryzího, jednoduchého...

Rokycanou bohudíky české úsilí a myšlení nebylo vyčerpáno. V okamžiku, kdy kompaktata (1436), jimiž husitství s chytráckým Římem nemůžně se dohodlo, byla ujednána, povstal v Chelčickém lepší vzor muže českého — jasný, důsledný, neohrožený myslitel a pracovník a přece nepřítel násilí, Hus a Žižka v jedné duši. Člověk cele český, netknutý latinskou učenou scholastikou, ale nikoli nepřítel pokroku, naopak věrý jeho zastávce a šířitel. Chelčický stal se zakladatelem Bratrství.

Z neurčitého, nejasného husitství vzkypělo táborství, důsledné v činech podle okamžitého vnutnutí, nikoli z rozvahy; bylo nepřirozené — již za dvě desetiletí po smrti Husově bylo zničeno (Lipany 1434). Avšak zároveň padá i husitství. Neboť kompaktaty husitství mravně bylo pochováno, — že tak dlouho živořilo, je jen důkaz síly reformační idee a českého národa. A v této osudné chvíli hlas svůj pozvedá Chelčický, překonávající husitism rozumem, táborství láskou. Z Chelčického povstala církev česká, udrževši se až podnes nepohlčena německým protestantstvím, jako husitism, Komenský stal se učitelem všech národů.

81. Tato nepevnost a neucelenost našeho charakteru netkví pouze v nedostatku pevné vůle a nestálosti citův, ale i ve zvláštní nepevnosti a nedůslednosti názorů. Již naši otcové prohřešili se proti Duchu svatému: zastavili se na půl cesty a ty své bratry, kteří usilovali o důsledné provedení reformy, potlačovali; za to v trest sami byli potlačeni a potlačen celý národ.

Hus a jeho předchůdcové počínali kázat mravní a náboženskou opravu, učení se ve větší míře nedotýkali. O obnovu mravů a svobodu svědomí mravního a náboženského celý národ

český stál. Z tohoto mravního a náboženského požadavku Hus a národ celý dostali se do sporu s Římem, nejvyšší autoritou ve věcech životní správy.

Jakkoli správné bylo klást důraz na život, přece husitism pochybil nepochopiv, že nový život vyžaduje i nové učení; budiz učení to podřízeno životu, ale musí být tak jak ten život, určité, důsledné. V tom však byla slabá stránka již Husova a jeho následníků; nedůsledný a neurčitý byl Rokycana, takový byl celý utrakvism — nomen, omen. Kde není důslednosti a určitosti, tam mysl stává se těkavá, společnost rozpadá se na strany a frakce a konečně nastává i mravní úpadek, neboť není mravnost bez pevného přesvědčení. Tak i husitism, započavši mravní reformou, končil mravním chaosem. Novověký francouzský historik pěkně jej charakterisuje slovy: „Zmatek programův a nejasnost idejí v zápětí měly zlehčení povah, výlučnou péči o prospěchy hmotné, zápasy prudké i malicherné, oslabení citu národního.“*)

82. Denis i jinak dobře vycítil z naší minulosti tuto slabou stránku našeho charakteru. Jednaje o Rokycanovi Denis totiž řekl, že je z těch, „kteří majíce více smělosti v srdci nežli v duši, dovedou umřítí za své zásady, ale nikoli přijímatí nutné důsledky jejich“**) Podobně o Husovi samém a prvém hnutí husitském Denis napsal psychologicky právě tak správně: „Čechové od první chvíle pozbyvše svého vůdce, který spíše stkvěl se cnostmi mučedníka nežli duchem zakladatele náboženství, nepoznali ani nepřijali nikdy logických důsledků své smělosti.“***)

Ano — Denis tu správně uhodil na náš zvláštní kult a přímo náklonnost k mučednictví; v tom jeví se zvláštní pasivita našeho charakteru. — Je přece významné, že nejskvělejší historie naše počíná a končí mučednictvím — sv. Václav a Hus. Tak i naše národní církev — Jednota — jak praví

*) Denis, konec samostatnosti české (Vančurův překlad) p. 131.

**) pag. 14.

***) pag. 8, 9.

týž historik, měla prý přímo poslání mučednické, ačkoli zplo-
dila i některé hrdiny.*) Opravdu je záhadou — proč musil
Hus podstoupit smrt, kdežto Wiclif nikoli? Vždyť učením
svým Hus daleko nebyl tam, kde Wiclif, jeho duchovní rádce
— byla smrt ta skutečně nutná a neodvratná? Proč Luther
dovedl žít? Vím ovšem, jací jsou tu rozdílové v době a pomě-
rech místních, — ale zde nevysvětlují všecko jen ty poměry
a okolí, zde přece také rozhodovaly i duše a rozum.

A tak silná je ta sklonnost k pasivitě, že věříme a světi-
me i mučednictví falešné — zavedení a znárodnění kultu Jana
Nepomuckého právě v době našeho úpadku je výstražným
tomu symbolem historickým. A nepřestali jsme mít zálibu ve
falešném mučednictví — kde kdo ukazuje své malé rány a
žádá obdiv... Naši lži-radikálové političtí dokonce i cizině
a svému politickému odpůrci imponovat chtějí svými obnaže-
nými boulemi a jizvičkami, jako žebráci o poutích... Jen
pomyslení na to, že by Čech musil se svého dožebravat, je
mně hrozné...

83. Kdo pozorněji se dívá na náš život veřejný, neuvidí
pouze to slabošské žebráctví, ale potká se s zvláštním typem
intrikánů. Intrikánství toto otravuje však všecek náš pospolitý
život — proto že nedovedou být lvové, stávají se liškami,
proto že nedovedou být hrdinové, stávají se lokajové a pomá-
hají si lokajským chytráctvím. „Politika“ je ideál těchto čet-
ných a četných lidí.

Slýchat i důvody této bezcharakternosti; malý, slabý ná-
rod si prý jinak nemůže pomoci — buď žebrat nebo intri-
kovat.

Je to pravda? Je to skutečně nutné, aby malý národ, aby
člověk v poměrech malého národa pomáhal si intrikou, má
lež v různých svých podobách stát se přímo národní zbraní?
Může člověk jen ve velikém národu být pravdivým, naprosto
pravdivým, nerodí se mužové bez bázně také v národech ma-

*) pag. 397.

lých? Je machiavelism a lokajství nezbytná zbraň potlačěných, malých a slabých?

Není — i slabý a malý může dosíci svého cíle bez intriky, ba jen tak ho vůbec dosáhne, jak skutečnost poučuje. Kdo chce a umí pracovat, nepotřebuje intriky.

Život je boj a boj ten právě malým a slabším je těžký, vždyť právě v tom všecek je smysl toho boje — o spravedlnost vždycky jen slabší stáli a jí se domáhali. Je však možné, obstát v boji tom čestně, ačkoli nesnadno. Kristus dal pravidlo: „Aj, já posílám vás jako ovce mezi vlky; protož buďte opatrní jako hadové a sprostní jako holubice.“ My Slované od přírody jsme prý národem holubičím — pozor, aby had v nás nezadával holubici...

84. Dotkl jsem se jen hlavních problémů naší národní paedagogiky, aby se vidělo, v čem je mravní úkol našeho obrození. Bude snad jasno, co rozumím účinnou humanitou. Bude snad jasno, proč a jak jsme našli v Kollárovi neucelenost, vidouce, jak kolísá mezi násilím a humanitou; bude jasno, co znamená Palackého program a jaký má a musí mít smysl jeho ideál Bratrský a konečně snad bude také postizen pravý charakter Havlíčkovy národní taktiky.

Havlíček docela jasně postihl slabé stránky českého člověka. Havlíček poznal to naše kolísání mezi hrdinstvím, vedoucí až k slepé násilnosti a mezi ústupností až slabošskou; Havlíček poznal, jak tato naše vada netkví pouze v nepevnosti charakteru, ale i v té zvláštní slabosti našeho rozumu: Havlíček postřehl nepoctivost toho žebráckého machiavelismu.

Odsud boj jeho proti sentimentálnímu vlastenčení a radikalismu. A jak už řečeno, právě v tom veliký byl Havlíček, že jsa tak jasný, určitý a netoliko srdcem, ale i hlavou poctivý, zůstal si důsledný v dobách všech, byl týž před revolucí, byl týž v revoluci, byl týž po revoluci. Psychologickou podstatu této poctivosti Havlíček velmi případně vyložil v článku, v němž jedná o stálosti, vytrvalosti a neohroženosti politické, klada si otázku, proč i poctiví lidé stávají se nestálými a konec konců slabými? „Příčina toho jest neurčitost a

nejasnost jejich politického smýšlení. Puzeni jsouce jenom okamžitým citem a neurčitým nadšením, nedovedli si ještě utvořiti v hlavě pevný systém politických zásad, a proto kolikráte jim v nadšení přeskočí několik koleček a hodiny jejich politického smýšlení hrozně hřmotí, najednou ale zase bez pohnutí státi zůstanou. Právě proto, že se jejich smýšlení politické nezakládá na dobře promyšlených a ustálených zásadách, lehce se zaleknou a netroufají si to, co skutečně smýšlejí, vždycky také činem vyznati... Mužové ale, kteří dle pevných zásad smýšlejí, kteří si utvořili pevná, nezrušitelná pravidla v politice, přes která nikdy ani nepřeskočí ani nepodlezou; takoví dovedou v čas přílišné politické bujnosti odporovat přemrštěncům, a nedbajíce toho, jestliže při tom často utrzí nezasloužené nadávky, umějí ochladit jejich přílišnou zapálenost a uchrání tím kolikráte vlast od velikého neštěstí, za to ale se také nebojí v zarmoucených dobách politické sklíčenosti povznésti neohroženě hlasu svého proti škůdcům a nepřátelům svobody.“

Jsme pořád ještě ve stadiu husitství: bez pevnosti rozumu nedovedeme zabránit zmatkům a konec konců mravnímu poklesnutí a poklesli jsme již tak daleko, že počínáme již spor o tom, jsou-li nám prý potřební charakterové nebo jasné hlavy...

85. U Lipan padlo násilí násilím, padla demokracie česká, poražená již svou vlastní rozháraností — Prokop sám napřed s Pražskými se smlouval — a spojenou silou šlechty husitské a katolické a části měst. Avšak nebylo šlechtě dosti, vyrazit lidu meč Žižkův a palcáty, lid český všecek musil být poroben a právně zotročen. Usneseno tak v památném r. 1487. Tak tedy končila reformace, povstavši pro svobodu ducha, zotročením ducha i těla. Většina sněmu ovšem již několik let byla katolická, ale husitská šlechta s ní v tom byla za jedno — jak záhy stala se nevěrná zásadám Husovým! Tak v době, kdy v Čechách ustavovala se Jednota Bratří, vznikl a ustálil se zároveň nevolnický stát šlechtické oligarchie. Šlechta postavila se zřejmě proti lidu všemu, s nímž i města se cítila

za jedno, pro zákon poroby na sněmě nehlasující. A podivno — stát se tak musilo za krále z Polsky...

Šlechta vedla si také podobně jako polská. Autorita královská byla podlomena, moc měst upadla, lid byl ujařmen; šlechta a páni zatím krok za krokem poddávali se panovníkům cizím, i páni pod obojí, až konečně došlo k bitvě na Bílé Hoře. Již v srdci české země cizinci stáli proti cizincům, neboť Čechové již nebyli pány své země, ani katoličtí ani protestantští, tito dokonce již i víru svou byli zaměnili za cizí. „Bitva, jež katolíkům vydala Čechy a jež málem by jim byla vydala svět, stála císařské dvě stě padesát mužů.“*) Mohli Čechové býti Prozřetelností krutěji poníženi, nežli takovýmto konečným úpadkem, zpečetivším dvoustoletovou kolísavost?

Tak mstila se neurčitost a nedostatek pevných zásad, tak mstila se neláska k bližnímu, podrobivši r. 1487 vlastní lid. „Působením zajisté a z něho plynoucím mravním i intelektuálním ponížením prostého lidu stalo se, že tento ztratil živé a činné účastenství ve velikých zájmech celého národa — a když nastal boj o samostatnost, o nejvyšší zájmy celého národa, tu již nepodstoupil boj ten celý národ, ale toliko hlavně jen jedna třída, — kteráž nemohla o sobě najíti tolik síly, co celek stejně uvědomělý, stejným nadšením horoucí.**“) Tak doznává sám Palacký politický dosah osudného roku 1487, kdy česká šlechta nevěrna se stala zásadám humanity, zradivši duchovní a mravní svobodu. R. 1487 v Čechách láska k moci a bohatství zvítězila nad českým srdcem a rozumem. Toto království, věstil Všehrd na konci reformačního století, o něž rozbilo se všecko usilování nepřátel, zkázu vezme nespravedlností. A nespravedlnost ta dala se Čechům od Čechův. Opět týž Všehrd žaluje: Země česká... převyšuje okolní země... mužností lidí z ní posílých, kdyby mužností té proti nepřátelům svým, ne sami proti sobě užívali,

*) Denis, p. 736.

***) Radh. III., p. 155, 156.

i spravedlností práv, kdyby je v své pevnosti nepohnutě držeti chtěli...

86. Máme-li se tudíž skutečně obrodit, musíme odčinit příčiny našeho úpadku: odčinit rok 1487 — toť náš praktický národní úkol obrodni.

Odčinit rok 1487 — to znamená v českých zemích všem občanům dáti naprostou rovnost před zákonem, to znamená úplnou svobodu svědomí, to znamená stát se pevnými a mravními, to znamená plnit ideály naší reformace, to znamená důsledně pracovat za ideály humanitní.

87. Kollár když ukazoval nám na dráhu osvěty, pokroku a člověckosti, ukázal nám tím zároveň na úkol, jež v XV. století jsme opustili. Kollárova idea humanity — toť zároveň historický úkol odčinit r. 1487.

Kollárova idea humanity byla základem a cílem — vzájemnost má sloužit za prostředek, Slované a tudíž i my Čechové vzájemností slovanskou dovršit máme ideál člověckosti.

Kollárovu ideu humanity přejali všichni naši vedoucí myslitelé, přejali ji politikové, a tak naše nejlepší usilování posud je mimoděk pokračováním ve velikých ideách doby reformní.

Kollár ideou humanity spojoval netoliko nás Slovany mezi sebou, ale spojoval nás i k národům ostatním a spojil nás také s minulostí. Humanita, čistá člověckost skutečně není než ideál všeobecného bratrství, ideál naší Jednoty, ideál v pravdě český.

Ukázal jsem, jak přirozeným vývojem od Kollárovy humanity, pojímané jednostranněji ve smyslu národnostním, pokročili jsme k humanitě ve smyslu sociálním. Ukázal jsem, jak ve všech oborech našeho snažení a myšlení projevuje se problem sociální — v politice, v literatuře a umění, ve vědě a filosofii. Vývoj ten byl docela přirozený, i stojí dnes otázka sociální v popředí otázky české vůbec. Sociální otázka odkazuje nás opět a přirozeně do století XV., neboť už tehdy otázku tu počali jsme řešit a rozřešili jsme ji špatně. Roz-

řešením otázky sociální odčiníme rok 1487; nerozřešíme-li ji v duchu našich historických a národních, v duchu ideálů všelidských, odvrátíme-li se od světla ke tmě, od lásky k násilí — pak vrátíme se do svého hrobu, z něhož už nebude žádného z mrtvýchvstání.

88. Otázka sociální není pouze otázkou dělnickou, jako roku 1487 nebyla pouze otázkou selského lidu. Otázka sociální není otázka jedné pouze třídy a kasty, jest otázkou všech. Povoliti nátlaku dělníků poskytnutím všeobecného práva hlasovacího jest rozřešení otázky jen částečné a negativní; otázka musí býti rozřešena celá a pozitivně, a to znamená osvětlit a otevřít hlavy a srdce všech, znamená duchu dát moc nad hmotou, znamená potlačit sebelásku.

Otázka sociální jest otázka mravnosti-nemravnosti, je otázka násilí a účinné humanity.

89. I v popředí naší politiky i našich strannických sporů stojí sociální otázka v konkrétní a užší politické formulaci všeobecného práva hlasovacího. Již Havlíček žádal všeobecné právo hlasovací, Palacký tomu neprávem odporoval. To jsme již objasnili.

Strana mladočeská správně si do programu postavila již dávno týž požadavek „demokratický“. Sladkovský dokonce byl pro všeobecné zastoupení poměrné; avšak neběží pouze o tento požadavek, nýbrž o celý a důsledný sociální směr vši naší národní taktiky. Mladší generace chápe úkol tříd sociálně silnějších, české studentstvo po příkladě svých kolegů v jiných zemích počalo dokonce působit mezi dělnictvem. Český student a český dělník jsou si hospodářsky a sociálně blízcí — již Rudolf Mayer, typ českého studenta, zapěl vřelé verše dělnické.*) Později Barák byl živým prostředko-

---

*) Durdík, Básně Rudolfa Mayera 1873, p. 16 charakterizuje pěvce básně „V poledne“ takto: „Mayer sešel se světa právě onom rozvoji sil a trvá nám v paměti co student. Ano studentem ho mohu zvát... jakožto zvláštnost mohu ještě přidati český student; co českým studentem vše a hýbe, vřelo a hýbalo jeho duchem v nejčistším smyslu.“

vatelem mezi studentstvem a dělnictvem. Pravda, v těchto starších pokusech běželo ještě více o program národnosti a politický, než sociální, ale takový byl přirozený vývoj a netoliko u nás. Dnes běží především o program sociální. Avšak český student a český inteligent vůbec nesmí se domnívat, že je rozeným učitelem rolníka a dělníka — ve mnohém může a musí být i jejich žákem, sám má se teprv učit, jen v míře skrovnější může jiným již být učitelem. Dělnictvo a třídy hospodářsky a politicky slabší nesmějí nám být prostředkem; chybovali bychom, pojmámíce svůj úkol vůči dělnictvu jen národnostně a politicky; úkol je mravní a především mravní: neběží o to, získat dělníky, jak se říkává, mvsélence národní, ale o to, zjednávat v celé společnosti naši cit pro spravedlnost — všechno ostatní bude nám přidáno.

90. Organisoání sociální demokracie přímo vybízí nás vsécky a netoliko politické strany, abychom s lidovostí to vzali do opravdy. Strana staročeská, stavíc se proti všeobecnému právu hlasovacímu, následuje sice Palackého, ale v tomto punktu neprávem. Mladočeská strana neuspěla ještě, aby si dosah politických a sociálních reform, sociální demokracií hlásaných, náležitě vyjasnila, je v otázce sociální bez rady; někteří vůdové patrně se domnívali učinit požadavkům zadost, podporující vznik zvláštní dělnické strany národní. Dělnictvu činí se totiž výtka mezinárodnosti a beznárodnosti. Avšak dělnictvo, vstoupivší do mezinárodní organizace sociální demokracie, nešlo jinou cestou, než kterou de facto šli a posud jdou literáti, kterou se vyvíjela naše literatura, o tom ani nemluvíc, že i kapitál je organisoán mezinárodně. A ještě jiná je analogie s vývojem našeho probuzení.

Naši dělníci tak jsou závislí na německých sociálně-demokratických ideách, jak naši buditelé byli závislí na německé filosofii osvícenské a z týchž kulturních a zeměpisných příčin. Co Herder byl prvním buditelem, našim dělnickým vůdcům je Marx.

Dělnická žurnalistika a literatura vyvíjí se pod vlivem

vzorů německých a domácích. Ráz tohoto dělnického písemnictví shoduje se netoliko po stránce formové s literárními vzory staršími, ale i v uměleckém pojmání. Tak na př. básně a povídky K r a p k o v y psány a pojaty jsou starším způsobem t. zv. romantickým, do starších forem spisovných vtěsnány jsou nové myšlenky a plány sociální. Jeví se v tom částečně působení starších vzorů — dělnictvo čte Pflagra a jiné starší spisovatele sociální; hlavně však je tu obdobný vývoj vůbec, proces obrodní rozšířil se na široké kruhy lidové.

Tyto shody v organizaci a vývoji našeho dělnictva a buržoasie dají se nalézt i v politickém oboru. Naproti dělnictvu německému naše dělnictvo je organizováno více federativně a autonomistiicky, než centralisované dělnictvo německé. I v tom tají se charakter národní, jak ani jinak být nemůže — jsme synové téže země, téhož času a týchž rodičův, o to jde, abychom se všichni bratry také cítili. To je dnes hlavní smysl Kollárovy humanity.

Přesvědčil jsem se, — co se výtky beznárodnosti týká — nejednou, že naše buržoasní společnost o nic není národnější než dělnictvo, není-li dokonce méně národní. Proto výtky beznárodnosti jsou plané. Pokud naše literatura a žurnalistika o duchovní stravu dělnictva se nestará, potud nemá práva k takové obžalobě. Chudák, který si v potu tváře sotva vydělá na chléb, duchovní hlad svůj nemůže utišovat denníkem za 25 zl., knihami a verši za zlatky — nemluvic ani o obsahu, jenž ne vždycky ten duchovní hlad dovede upokojit.

Pokud se však hlavních zásad sociální demokracie týká, vyslovil jsem se již nejednou, že filosofický a sociologický základ sociálně demokratického programu nepřijímám. Socialistická filosofie se vyvinula z „klasické“ filosofie; z této filosofie minulého a tohoto století sociální demokraté čerpali názor materialistický, jenž materialism t. zv. historický pokládá za theoretický základ socialistické politiky a filosofie vůbec. V otázkách celkového názoru na svět, v otázkách o posledních věcech člověka není ovšem a nemůže býti kompromisů. Není zvykem mým o věcech těch mnoho mluvit a víru

svou házet na pospas našeho liberalismu a klerikalismu a proto jen prostě opakuji, že jsem rozhodný odpůrce materialistického názoru na svět. Přes to naučil jsem se být tolerantním a neprohlašovat každého materialistu za člověka špatného a protimaterialistu za člověka hodného a dobrého. Přesvědčil jsem se příliš často, že filosofičtí a theologičtí odpůrcové materialismu nejsou o nic lepší lidé, ba velmi často horší, hledí-li se na skutky a život a ne pouze na credo a slova. Kdybychom my protimaterialisté skutečně žili nematerialisticky, dělnictvo a sociální demokracie materialismu by se nechytala.

Činím proto rozdíl mezi požadavky a jednotlivými programovými body sociální demokracie a jejími filosofickými zásadami; činím rozdíl mezi spravedlivými požadavky našeho uhměteného dělnictva a jeho cizí filosofií, kterou mu vnucuje společenská nespravedlnost a naše netečnost. Pokud se týká jednotlivých požadavků politických a sociálních, mám je většinou za spravedlivé, a proto vždy cítím jsem svou mravní závaznost, požadavky ty všemožně podporovat; v otázkách národohospodářských nejsem odborník a nedovolují si rozhodného slova, ale tolik dovedu posoudit, že kritika Marxova a socialistických theoretiků je oprávněná a v celku správná, že však jejich pozitivní theorie nemají větší hodnoty, než upřímné a promyšlené theorie jiné. Jestliže sociální demokracie činí z Marxa nedotknutelnou autoritu, pochopuji to, ale nedovedu se z toho těšit. Proto však, to cítím a vím velmi dobře, nemám prázdného důvodu a práva, stavět se proti požadavkům spravedlnosti a rovného práva, ať požadavky ty pronášejí se od kohokoliv a ve jménu zásad jakýchkoli. „Který z vás je člověk, jehož kdyby prosil syn jeho za chléb, dal by jemu kámen?“ A my zatím dělnictvu našemu dáváme kameny — literární, filosofické, theologické, politické...

Vída hlavní problém otázky sociální v obrození mravním, nesdílím proto názory, jaké klerikalism v otázce zaujímá, ačkoli připouštím, že vyniká nad liberalism v po-

jímání otázky sociální. I naši klerikální vůdcové pochopují význam sociální otázky, — a předčí v tom netoliko Staročechy, ale i Mladočechy. K čemu biskup Kettlerer vedl katolíky německé, k čemu katolíky nyní ve Francii vede hr. de Mun, to počínají chápat i klerikální vůdcové čeští, byvše k tomu vybidnuti prozíravým politikem na trůně papežském.

Zde závodit mohou a musejí různé strany, jestliže v duchu pravdy plnit budou ideál předkův a buditelů — ideál humanitní pojímaný s toho širokého světového hlediska, jež Kollár tak neúměrně vštěpoval. Že zejména také naši šlechta právě zde řešit jest velký úkol, že právě naše šlechta především odčinit musí rok 1847, to netřeba výslovně podotýkat a opakovat.*) Nesmíme ovšem čekat na šlechtu — každý tu máme své povinnosti a úkoly mnohé a staré, úkoly dnem ode dne rostucí, každý tu můžeme a máme začínat a hned, neboť v tom je jádro a jediné rozřešení otázky české a řešit tuto otázku českou musíme jeden každý a všichni a ustavičně.

* *

*

Doslov. — Opakuji především, co jsem řekl v předmluvě: nemluvil jsem tu pouze o programě politickém, a proto nedotýkám se mnohých časových podrobností — řeč jest o celkovém programě národním. Politiku pokládám za velmi důležitou, ale nikoli pro národ za hlavní a přední: hlavní a přední péče naše musí být o politiku vnitřní, o mravní a osvětový pokrok společnosti. Naše politika jen

---

*) To, co posud čeští stavové u věci podnikli, pokládám ovšem za docela nedostatečné; mezi jiným nepřesvědčilo mne vyličení dr. B. Riegra, že by stavové ti v minulém věku, v počátcích našeho obrození jen z daleka byli jednali podle ideálův humanitních. (Dr. B. Rieger, O poměru českých stavů k reformám poddanským za Marie Terezie, 1892.)

na tomto širším základě kulturního programu může být úspěšná.

Při vlastní své činnosti politické a parlamentární spravoval jsem se názory zde vyloženými; mohou tudíž tyto studie také sloužit za veřejné účty z této mé činnosti. Šlo mně proto také o to, pochopit všechny ty spory a boje, jimiž náš život od posledních let je přeplněn, ale právě proto, že těch bojův a sporů čistě osobních bylo tuším již dost, hledme jim porozumět, ač nechceme-li říci, že všechno to bouření, rozčilování, sváření, žalování atd. nestojí ani za přemýšlení. Já aspoň nedovedu tak soudit ani o řádění svých odpůrců nejméně spravedlivých a věcných.

Máme všichni pocit, že prožíváme krizi a je tomu skutečně tak. Krize je vážná, vážnější, než dovedou posoudit ti, jimž všecek život národní, aneb alespoň veřejný se vyčerpává denní politikou.

Vidím podstatu krize v tom, že asi od let 70tých, tedy od nejnovější doby konstitucionální, naše národní činnost uvědoměle obrozovací jaksi vázne; sklízají se plody práce a úsilí dob dřívějších, ale nepokračuje se s dostatek a v pravém poměru k potřebám časovým a vlastnímu zmohutnění. Je nás teď přece téměř dvakrát tolik než v počátcích doby Dobrovského, svět od té doby má tvářnost docela jinou: stačí náš pracovní program, jak jmenovitě od Dobrovského, Kollára, Jungmanna, Havlíčka, Palackého nám byl vypracován v době a pro dobu tu starší a rozdílnou? Nepotřebuje doplnění? Tu i tam opravy?

Program ten potřebuje revise. V nesouhlasu jeho formulace a skutečného konání a žití vidím hlavní a stálé zřídlo nejistoty, a to nejistoty netoliko v oboru politickém. Náš národní program potřebuje v mnohých i základních bodech formulace, duchu a pokroku času přiměřenější.

Mluvívá-li se u nás o národním programu, obyčejně a právem pamatuje se při tom na program Palackého, jehož v odváženě vděčnosti nazýváme otcem národa.

Vyložil jsem program Palackého — tedy náš program národní. Ukázal jsem, jak je v podstatě téměř logickým dovršením obrodného programu Dobrovského a Kollárova, a jak a v čem je shodný s názory Havličkovými, které vedle Palackého na náš vývoj měly vliv největší. Ukázal jsem na různé osnovné části tohoto programu a zejména na to, jak na filosofickém a nábožensko-ethickém podkladě humanity Kollár zbudoval program národnostní, jež Palacký a Havlíček rozšířili na program politický, sociální a kulturní vůbec. Ukázal jsem, že ideou humanitní navázali jsme docela správně na svou minulost a že program humanitní všemu našemu snažení národnímu dává smysl a sankci. Humanita je náš poslední cíl národní a historický, humanita je program český.

Není snadné nalézt správnou a náležitou formulaci všenárodního programu, v němž by všechny ty hlavní prvky — humanita, národnost, státoprávnost, sociální reformy, osvětovost — souladně v duchu pravém byly sloučeny. Povázíme-li, že máme tak dlouhé a nepřetržité tradice jako národové jiní, snadno pochopíme, jak mohlo se stát, že časem jednotlivé stránky programu na úkor jednotnosti a souladu celku jednostranně řídit mohly naši národní taktiku. A skutečně ztracena v řečené již době jednotnost a tím i určitost a působivost našeho usilování. Stalo se a stává se pořád, že zejména politické strany jinak jednájí, nežli programově hlásají, a že vůbec o národním programě není určitých, pevných a tudíž činorodých názorů. Nevím, kde by nicotná a falešná fráze o rozdílu theorie a praxe tak byla běžná, jak u nás. Nynější mladočeská strana na př. hlásá program státoprávní, ve skutečnosti však postupuje více podle programu nacionálního, nemajíc také pro nepochopení humanitního cíle určitého a jednotného plánu sociálního. Podobně však i v literatuře vidíme, že školy a směry, které se samy prohlašují za jediné české a oprávněné, ve skutečnosti sice mají různé a jistě poctivé snahy vlastenecké, ale že skutky neodpovídají theorii. Snažil jsem se, aby touto

prací tento consensus jednotlivých a hlavních oborů naší činnosti národní a to ve všech obdobích náležitě vynikl. V menším národě těsná souvislost praktických a theoretických směrů myšlenkových a zejména také politiky a literatury přirozeně více bije do očí.

Počátek této neustálenosti hledat dlužno v době už starší; projevil se již docela určitě ve straně a směru staročeském a sice v názorech samého — Palackého. Nesmíme se o tom klamat, že tvůrce a poslední — vlastně první — náš národní zákonodárce do svého díla vnesl símě té nejednotnosti, která postupem času rozvinula se v nynější rozháranost. Ukázal jsem, jak Palacký sám svůj program pozměňoval a co to znamená (§§ 31, 33, 48, 57, 71, 75). Politický program státoprávní, opírající se o Rakousko a šlechtu a čelící pangermanismu a panrusismu, po pouti na Rus pozměněn byl programem národnostním a slovanským, ačkoli před tím a zároveň Palacký pořad hlásal také důležitost a přímo samospasitelnost osvětňného programu moderního, odpovídajícího našemu světovému postavení neboli „světové centralisaci“, jak se vyjadřoval. Z této nerozhodnosti, jevíci se tedy v Palackém samém, vznikla nerozhodná a neucelená politika staročeská, politika vnější a vnitřní, končivší úpadkem až neuvěřitelným. Že staročestí vůdcové posud příčinu toho úpadku hledají v postupování mladočeské strany, v „agitaci“ a v podobných diagnosách, svědčí jen o té osudné povrchnosti, do které strana zabředla. Příčiny toho úpadku jsou arcí hloub, jsou právě v chybách a vadách samého základu. Dnes strana staročeská, znamenajíc některé ty nedostatky, opustila program Palackého a to ve věcech správných a přímo základních. Místo revise dopustila se strana staročeská na programě svého zakladatele reakční resekce.

Vedle a proti straně a směru staročeskému všechny ostatní strany a směry jsou posud jen pokusem o nutnou modifikaci národního programu.

To platí také o straně mladočeské, jejíž význam a zásluha je v oprávněné opozici proti vadám národní politiky

staročeské a programu Palackého samého. Avšak strana mladočeská, vedouc tuto opozici, posud nevyspěla z negace, a skutečně pozitivního, určitého, celkového programu národního nepodala. Strana mladočeská ještě pořád kryje se programem Palackého, jakožto domnělým jednotným a obecně uznaným programem národním. To je však fikce.

Vnitřní úpadek strany staročeské měl vliv i na vývoj strany mladočeské. Jak strana staročeská, a sám Palacký, pozměnila a znejednotila svůj a národní program, tak zase straně mladočeské Sladkovský porušil program ještě více, buduje radikálnější a nacionálnější směr mladočeský na filosofickém a přímo náboženském základě docela nečeském. Avšak právě Palacký Sladkovskému poslední svou pozměnou svého programu v program národnosti (spojení ruskočeské) ukázal na pochybenou dráhu. Sladkovský ve své poctivosti dobře pochopil, že nám program úzce národnostní nestačí a odsud jeho osudné přijetí základu hlubšího sice a širokého, ale nenárodního. Náš národnostní program byl od samého počátku slovanský a rusofilský; vyložil jsem to náležitě a odůvodnil; avšak právě tak jsem neváhal povědět, že naše rusofilství nesmí být pojímáno podle programu t. zv. cyrillo-methodějského. Hlásání idee cyrillo-methodějské se strany mladočeské, nehledíc k její neurčitosti, je vzdání našeho programu svobodomyšlného a českého.

Odsud tedy nynější krise a krise netoliko politická. Z krise této není východu, nežli návratem k našemu národnímu a historickému programu humanitnímu, jehož dnešní smysl kulturní, sociální, politický a literární snažil jsem se postihnout.

Spory a boje posledních let, hledím-li k jejich živosti (mohly by ovšem se strany starších proti mladším býti vedeny s větší čestností), jsou mně důkazem, že se vážnost krise obecně pocituje. Naše situace národní právě v novější době se stížila a stěžuje ustavičně. To Palacký velmi dobře postřehl, když ukazoval na význam, jež pro naše bytí má dotčená „světová centralisace“. Moderní komunikace, mo-

derní pokroky větších a velikých národů ve všech oborech, promyšlené a pořád promyšlenější jejich postupování vůči národům ostatním, relativní volnost zabezpečená konstitucionalismem a rozpoutání obecné konkurence netoliko průmyslové, nýbrž vůbec kulturní, pokroky školství a intelektuální organizace vůbec, utužení, rozmnožení a zdokonalení státní správy, to všecko jsou faktory tak mocné a právě nové, že vůči nim nestačí nám přestávat na formulacích našeho národního programu, půl století a v některých punktech i století starých. Opakuji, Palacký, jak jsem důrazně upozornil, dobře to postřehl, ale neuspěl toto své poznání náležitě a všestranně rozvést a důsledně svým starším názorům přivtělit. Nikdo nedej se klamat a ukonejšit našimi úspěchy. Úspěchy ty jsou, ale nezapomínejme, že nejsou absolutní, nýbrž relativní, právě tou měrou, kterou ostatní národové, zejména Němci, pokročili. Dnes na nás cizí svět a jeho kultura nedoráží méně než v době Kollárovy a Dobrovského, naopak více a intenzivněji; stačilo-li našim otcům české slovo, my pracovat musíme, aby slovo to učiněno bylo českým duchem. Není to paradoxon, ale poznání čerpané z pilného srovnání naší nynější literatury se starší, pravím-li, že od r. 1848 a od doby konstitucionalismu germanisace nás ohrožuje, řekl bych více vniterněji, nežli v dobách dřívějších, snad více, nežli v dobách císaře Josefa.

Já se situace té nijak nebojím, ale ovšem pokládám za svou povinnost, na ni ukazovat. Vidím, že úkoly, které doba naše má, se poznávají; mladší pokolení, každý směr způsobem svým, čelí upřílišenosti starovlasteneckého historismu pokročilejším a správnějším realismem, pokud názvy: historism. a realism lze označit rozdíly snah a tužeb starších a novějších.

Přeju si, aby tyto studie naší situaci se všech stran objasnily a aby těm, kdo s částí nebo s celkem souhlasí, byly pohutkou k dalšímu přemýšlení a pracování. Nečekám spásy od žádné strany; ale budeme nepřemožitelní, jestliže ve všech stranách a třídách bude větší počet mužů opravdových

a myslících, kteří beze všeho umlouvání a viditelného spojování, každý v kruhu svém, pracovat budou za stejným cílem. Jako viditelná církev žije církví neviditelnou, tak i my jako národ budeme žít bezpečně, jestliže nás značný počet spojení budeme tím tichým souhlasem, jenž vzniká ze správného posouzení našeho postavení světového a ze správného vysouzení toho, co a jak kde kdo máme pracovat. Pokud se nerozšíří tato neviditelná strana lidí opravdových a myslících, kteří se nebojí, když toho potřeba, pravdě dát svědectví i veřejně, všechna viditelná organizace nám nepostačí.

Studie tyto, jak už oznámeno, jsou jen úvodem a vlastně vybudnutím k možnému programu a ustálení takovéto strany — snad časem promluvíím alespoň o některých jeho bodech základních podrobněji a plněji.

O naší nynější krisi: pád strany staročeské a počátkové směrů nových.*)

---

01. Studie, které jsem shrnul v „Českou otázku“, pochopitelným způsobem jsou ozvěnou nynější národní a politické situace.

Rozvádím tu, co tam dokazují o nynější situaci, že totiž prožíváme krisi, a to krisi mnohem vážnější, nežli se na prvý pohled podobá. Na venek krise ta, řekl bych, rejkázaleji a nejhlučněji charakterisována je úpadkem staročeské strany a vzrůstem strany mladočeské.

Avšak co znamená tento úpadek strany staročeské?.

Strana staročeská (to právě v „České otázce“ ukazují) byla a je v době obrodni naše první politická strana a to znamená, že staročeská strana a její politika je po stáleté politické nečinnosti prvý pokus o politickou práci a tudíž o politickou samostatnost. Když jsme před dvěma sty lety prohráli, ztratili jsme svou politickou samostatnost, teprve od roku 1848 počali jsme opět, jako národ, svou činnost politickou.

Politická činnost, má-li být účinná, musí být vedena určitým a jasným programem. Staročeský program

---

*) Psáno roku 1895.

je prvý pokus o všenárodní program kulturní a politický.

Program ten (to zase ukazují v „České otázce“) složil se prací a myšlením našich buditelů od Dobrovského počínajíc až do Palackého a Havlíčka. Staročeský program obsahoval, pravím, všenárodní program kulturní a politický: Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký, Havlíček vypracovali ten program, a staročeská strana byla jeho politickým ztělesněním. Ukázal jsem, že zejména politický program Palackého a Havlíčkův v podstatě není než kodifikací těch humanitních ideí, které hlásal po Dobrovském a vedle Šafaříka nejúčinněji Kollár; ukázal jsem, že Palacký a Havlíček ideu tu přejali a že formulovali politicky, co ti starší buditelé vyfilosofovali kulturně a národnostně. Politický program Palackého jeví se jako logické dovršení našich obrodních ideálů. Od Dobrovského po Palackého vidíme skutečně logický vývoj našeho obrození od theorie ku praxi, a doba ta tvoří ucelený, jednotný celek.

A strana, která organisována byla na tomto programě, strana staročeská, se rozpadá, toť význam krise, kterou od let proděláváme. Rozumí se, že úpadek staročeské politické strany je jen část té krise. I když se na krisi díváme čistě politicky, musíme si přece položit otázku, proč upadla politická strana staročeská? Upadly jen osoby, vůdcové, anebo má úpadek příčiny mimoosobní? Že neupadly jen osoby, o tom nemůže být pochybnosti; kdyby šlo jen o osoby, stačilo by zaměnití je osobami jinými. Avšak již to skutečné a hluboké vření našich myslí, ty živé srážky názorů a směrů ukazují zřejmě, že běží o více nežli o úpadek pouhé strany politické. Padl a padá celý systém. Staročeská strana nebyli a posud nejsou jen pan dr. Rieger a ti a oni poslancové, staročeskou stranou bylo zároveň a především to veliké kulturní úsilí Palackého a jeho předchůdců, staročeskou stranou bylo to Museum, ta Učená Společnost a všechny ostatní kulturní a národní insti-

tuce — staročeská strana, staročeská politika, jedním slovem, byly ztělesněním posavadních obrodních ideí a tužeb.

Co tedy je příčina úpadku strany staročeské? Snadná a běžná odpověď zní: Punktace! Avšak punktace nejsou než články v dlouhém řetězi: Co přivedilo punktace? Chceme-li si dát k tomu plnější odpověď, jistě dojdeme poznání; že úpadek staročeské politiky má historické příčiny, příčiny ležící v delším vývoji našeho politického a kulturního snažení národního.

Vyložil jsem v „České otázce“, v čem vidím příčiny toho úpadku, tedy nynější krise.

Náš politický program a ovšem i náš program kulturní, jak jej zejména Palacký formuloval, má některé nedostatky a proto se neosvědčil a neosvědčuje tak, jak bychom si přáli. Padá systém, nedostatky netkví pouze v nedostatku osob.

Náš národní program, hlavně Palackým formulovaný, není dost jednotný a jednoduší. Ukázal jsem, jak právě Palacký sám program svůj pozměňoval a tím znejistil. Palacký postupně koncipoval program národnostní, pak státoprávní a historický, konečně zase národnostní, avšak jiný než původně. (Roku 1848 Palacký byl více proti Rusku, po roce 1867 a zejména 1872 [„Doslov“] byl pro spojení českoruské.) To je kolísání, to je nehotovost, neurčitost a odsud kolísání, nehotovost a neurčitost staročeského programu politického i kulturního.

Taková nehotovost a nejistost jest arci velmi pochopitelná, povážíme-li, že máme právě prvý pokus všenárodního a politického programu; program takový nemohl být hned a pro vždy dokonalý, povážíme-li, že jsme dvě stě let samostatně politicky nejednali a tudíž ani nemyslili. Nikdo si Havlíčka, Palackého a všech našich opravdu velikých buditelů nemůže více vážit nežli já; ale vděčnost k nim musíme projevovat ne planým na darmo braním jejich jména, nýbrž poznáním jejich úmyslů a pokračováním na jejich dráze.

Po Havlíčkovi a po Palackém nepokračovalo se ve straně staročeské v rozvoji a dalším vypracování programu národního podle pokroku a potřeby doby — staročeská strana padala a padla, že nepokračovala v myšlenkové práci buditelské. Nepokračovala v duchu Palackého, zanechala, jak jsem to již častěji vyjádřil, politiky vnitřní a vrhla se jednostranně na politiku vnější.

Odsud požadavek pro nás: pokračovat na dráze Palackého a Havlíčkově, to však znamená zároveň a samo sebou: revisi posavadního oficiálního programu národního. Jestliže nic jiného, tedy úpadek stranv staročeské a nehotovost strany mladočeské otázku, byl-li náš posavadní program docela správný, přímo nám vnucuje.

Protože na správném pochopení věci velmi záleží, chci uvedenou příčinu úpadku strany staročeské podrobněji rozčlenit a upozornit na jednotlivé momenty, které v tom, co jsem uvedl, jsou obsaženy.

Naše obrození mělo příčiny fyzické a duchovní. O fyzických (velikosti obyvatelstva, jeho hospodářské a biologické síle a t. d.) jsem posud nejednal, drže se pouze programu, který jsme v době jednoho století vypracovali. Podstatná a základní idea toho programu byla a je idea humanitní: tou ideou navázali jsme na naši formaci a překlenuli mezi dobou novější a starší propast, způsobenou protireformací. Ideou humanitní našli jsme svou minulost a v její duchu správném jsme pokračovali.

Humanitní ideou však zároveň formulován byl program osvětový: tím naše obrození je současné s obrozením všech ostatních národů evropských, ideou humanitní položili jsme si cíl: pokračovat. Úsilím humanitním unikali jsme své posavadní malosti — podle Palackého dokonce byl cíl: netoliko dohonit jiné národy, ale předhonorovat je.

V humanitní ideí sloučili jsme tedy v jedno naši minulost a budoucnost, minulost a pokrok. V náboženském,

mravním a rozumovém obsahu ideje humanitní nalezli jsme podklad pro své obrodné snahy národní, české a slovanské.

V tom, že jsme hled svůj museli obracet nejen do budoucnosti, ale i do minulosti a to právě více než národové jiní, tajilo se nebezpečí upřílišněného historismu. Tím upřílišněným historismem snadno z oprávněného konservatismu upadali jsme v neoprávněné zpátečnictví. A to se často dalo a posud děje (na př. ideou cyrilomethoděiskou).

Historism ten spojoval se snadno s úzkým pojmáním ideje národnosti. Zapomínalo se na plnost národních tužeb a jejich humanitního podkladu — již u Kollára samého vidět toho zárodky, dokonce pak u Jungmanna a osvětnický program humanitní zvrhl se již na liberalism, na indiferentism v otázkách náboženských, filosofických a mravních. Tím právě idea a tužby národnosti utrpěly, hledělo se jednostranně na jazykové a později na hospodářské pokroky naší společnosti. Palacký a Havlíček opravili tu směr Jungmannův, ale po nich liberalism nabýval vrchu. Zejména působila na nás od zahájení konstituční éry Vídeň a německá materialistická filosofie; v straně staročeské i mladočeské zavládl liberalism politický a národohospodářský. Tento poslední i od Palackého, méně výlučně od Havlíčka byl přijat. Tím zavládl v lidových stranách politický buržoázní demokraticism revoluce r. 1848; lidové úsilí a tužby sílily se zatím více v literatuře. Socialism taktéž více v theorii byl hlásán (Sabinou; srv. idee Smetanovy o úkolech české filosofie).

Na tomto obrodním programě zorganizovala se strana staročeská. Vykonalá mnoho záslužného, ale upadla netoliko nedostatkem osob, ale i nedostatky vnitřními, programovými.

Program Palackého přes všechny své výbornosti je nedostatečný svým historismem a také jistou jednostranností

národnostní. Vyložil jsem v „České otázce“ na svém místě obojí.

Národní i politický program svůj Palacký sám, jak právě vzpomenuto, znejednotil a hlavně tím, že se na konci postavil na nacionální program, odporující programu státoprávnímu a humanitnímu. Na tomto základě i dr. Rieger horoval pro národní církev slovanskou, povoluje takto liberalismu.

V otázkách hospodářských strana vedla si čistě liberalističt.

K těmto značným vadám přistupují vady jiné a neméně osudné. Především dlouhá pasivita, kterou se obrodní práce, kulturní i politická, zdržovala; sotva že se ustavila prvá naše politická strana, ustoupila do nečinnosti. Taji se v tom ovšem nehotovost programová. Když pak zahájena politika aktivní, strana staročeská zase velmi jednostranně přeceňovala politiku ve Vídni, tak jak jí v pasivitě nedoceňovala; tím se de facto pokračovalo v pasivitě. Tomu napomáhal i fakt, že politické vedení přešlo v ruce šlechty, jejímžto vlivem směr nenárodní a vídeňské potlačovaly původní program národní a humanitní. Šlechtou do strany zanesen nejen konservatism, ale zpátečnictví výbojného klerikalismu.

Povážíme-li, že ve straně staročeské vedle sebe byly směry Palackého, mladočeský, šlechtický a vládní, konservativní a klerikální — postřehneme snadno, jak tato prvá strana politická sama v sobě byla neujasněná, nevyčleněná; při radikální náladě lidu dělala se tajná politika konservativní a přímo zpátečnická. Hr! ve slovíci a doma — Zpátky! v praxi a ve Vídni. Tak krok za krokem po odchodu Palackého strana staročeská padala, až padla tak, že je teď úplně v područí vlády a klerikalismu. O obrodní práci, o pokračování v úsilí Palackého ani potuchy, naopak zievná neznalost Palackého ideí — hotový úpadek; neboť strany trvají jen pokračováním a vývojem těch principů, na kterých byly zasnovány. Od roku 1866, ještě zřejměji od r. 1870, svět se téměř celý přeměnil — staročeská strana a její politika vnitřní a vnější vůči světové situaci, vůči

pokrokům sociálním a kulturním byla a je bez rady, nedovedouc pracovat a pokračovat v duchu Palackého a Havlíčka.

02. Pokračovat na dráze Palackého a Havlíčkově znamená: poznat se lépe, poznat lépe svou minulost a své světové postavení mezi národy a státy evropskými, poznat potřeby, požadavky a vymoženosti doby a podle toho poznání zařídit svou národní taktiku.

Překáží nám upřílišený historism. Historism nalézá se všude, u všech národů, všichni národové v podstatných věcech jsou si podobní, podobnější, než se nekritickému oku zdá. Avšak náš historism je potud zvláštní a silnější než u národů jiných, že více, než národové jiní, ztratili jsme vědomí historické kontinuity. My proto více než jiní ponořujeme se do minulosti, vidouce v té své minulosti ideály budoucnosti.

Nelze mluvit proti studiu minulosti, avšak o to běží, aby studium to bylo správnější než posud.

Předně, podle mého přesvědčení, správné nazírání na život a na svět dá se dosíci jen poznáváním přítomnosti a minulosti potud, pokud přítomnost je pokračováním minulosti, cele a plně eo ipso nedostupné. Zovu hledisko své vůči upřílišenému historismu realismem. Tu rozcházejí se dva názory na svět, názor, jak myslím starší a novější.

Pokládám realistický názor na svět a na společnost ještě z druhého důvodu za oprávněnější. Měli jsme v minulosti vývoj docela zvláštní a sice ten, že se národ ve své ohrožené většině zřekl svého hlavního díla, reformace, a že tudíž náš vývoj byl zadržán a zvrácen. Kdo hledí jen a především do minulosti, historicky dané, nevyčerpá z ní historicky, empiricky těch osnov, na kterých si další náš vývoj musíme zakládat. Jedni na př. chtějí navazovat na reformaci, ale rozcházejí se v tom, mají-li za východiště uzнат reformaci Husovu nebo reformaci Táborů, nebo reformaci Bratří anebo konečně reformaci protestantskou? Jiní vracejí se až do

dob církve (Methodějovy a konstruují si opět různým způsobem totožnost této církve s reformací; jiní opět čerpají z téže minulosti poučení, že jsme se protireformací vrátili do své vlastní „historie“. Povážíme-li, že znalost minulosti, zejména odlehlejší a odlehlé, je nedokonalá, a více fantasií než skutečnému studiu dostupná, pochopíme zmatky, které kolem sebe vidíme v hlavách netoliko spisovatelů a žurnalistův, ale i politiků.

A konečně: lze z pozvání minulosti vyčerpat pevně, natož zdůvodněné přesvědčení?

V historismu, v historismu upřílišeném, t. j. v historickém empirismu není pro nás spásy. Musíme pochopovat přítomnost, přítomnost vlastní a cizí, musíme poznat naše postavení ve světě nynějším a budoucnost utvářet na základě tohoto poznání. To neznamená, nepoznávat naši minulosti, to neznamená nevžívat se do naší minulosti, ale znamená to, minulost tu pochopovat podle plnosti přítomné, znamená to ještě více, postihnout v té přítomnosti a minulosti, empiricky dané, smysl našeho života a našeho povolání.

A o to pokoušeli se naši buditelé — Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký, Havlíček. Proto od samého počátku zakládali národní program na filosofii dějin a na filosofii. Ve filosofii našli to sklo, jímž se nám musí zjevit naše přítomnost i minulost. Filosofie spojuje nás s nejlepším úsilím všech národů, avšak poučuje nás zároveň, že právě zase i cíl našeho nejlepšího úsilí národního byl cílem všech národů. Filosofie podává nám jakožto smysl našeho národního žití: ideu humanitní, podává nám ideál tento jakožto ideál náš vlastní, český. Jiní naši buditelé pro všecko naše národní myšlení a konání dávají nám regulativ, jenž nám potvrzuje naše vlastní přemýšlování: neztráčet se v historickém, denním empirismu, ale pohlížet na svět a život sub specie aeterni.

93. Pokusil jsem se v „České otázce“ postihnout myšlenky našich buditelů a vyložit, jak oni postihovali smysl

našeho života, smysl našich dějin. Pravím a opakuji: smysl, nikoli jednotlivosti v časové posloupnosti nám dané. Myslím, že jsem úkol ten v hlavní věci rozřešil správně. Myslím dále, že ve smyslu našich buditelů naše úkoly nynější, úkoly kulturní i politické pojmám také správně. Mými národními učiteli jsou Havlíček, Palacký, Dobrovský. Myslím konečně, že mužové ti postihli správně smysl našich dějin a že tudíž na jejich základě lze pokračovat ne slepě, ale rozumně, filosoficky, anebo, jestliže by to slovo komu vadilo, u vědoměle, s jasným a plným vědomím našich národních povinností, vyplývajících nám ze smyslu našich dějin.

Obrození nebylo a nemůže být nic jiného, nežli sebepoznáváním a uvědomováním. Od doby Palackého ustály naše vedoucí strany v práci buditelské, ustály v kritickém sebepoznávání a uvědomování. Dnes vedoucí strany ty nevědí, jak pokračovat v obrodním úsilí. Nesprávně se dívají na samo to obrození a především nepochopují, že proces obrodní daleko není dovršen.

Já zde nebudu do podrobnů ukazovat, v čem běžný názor panujících posud kruhů staročeských (a mladočeských, jak hned dopovím) o našich národních povinnostech je nedostačtečný a pochybený; nebudu tu rozbírat projevy vůdcích osobností, politických řečníků, spisovatelů a hlavně žurnalistů — o to přece vede se po léta boj. Pokusím se vady oficiální, národní filosofie a politiky postihnout v posledních základech.

Rozšíření a posud panující národní myšlení je příliš nekritické, je romantické (chcete-li užít toho slova), je daleko pod úrovní toho, co nám pro naše národní uvědomování zanechali naši buditelé. Čtete a poslouchajte, co se nám podává a poznáte, že se sice Kollár, Palacký a Havlíček pořád citují, ale že se ideje mužů těch a duchovních vůdců národních neznají. Žádat samostatnost, žádat práva jazyka, žádat práva politická atd. — to rozumí se samo sebou, to dovede každý a všude sám od sebe; avšak české požadavky všech těchto

práv, české myšlení o všech těchto právech musí právě být české, a tato českost při nejmenším musí se jevit znalostí našich buditelů. In concreto jeví se tato neznalost, ta nekritičnost a myšlenková nepropracovanost v křivém posuzování právě našeho obrození.

Běžná filosofie národní je neobsažná a jednostranně národnostní; její hlasatelé nerozumějí naší skutečné minulosti a nedovedou náležitě ocenit její velikost a pochopit její slabost. Odsud také v praxi to veliké neznání bližších cílů a prostředků.

Naše sláva, naše boje, náš úpadek v minulosti má smysl náboženský, ne národnostní. Idea národnostní je novější, je to idea z konce minulého věku a zejména tohoto století a nesmí se tudíž naše starší historie pojímat s tohoto hlediska novějšího.

Naše úsilí reformatiční a vývoj z něho plynoucí nebyly národnostní v běžném nyní smyslu. Byly náboženské a tudíž i velikost i slabost naší minulosti má širší a mnohem hlubší význam, než se nám líčí od těch, kdo v Husovi, Žižkovi, Chelčickém a Komenském nedovedou vidět než časového řečníka-kazatele. Také doba protireformatiční nedá se pochopit s tohoto hlediska nacionálního. A právě proto běžné nazírání na dobu našeho úpadku pobělohorského je nedostatečné.

Nebudu o tom mluvit, že Bílá Hora není tím, čím se jeví ve vlasteneckých deklamacích, protože se jí jen definisuje úpadek už dřívější a mnohem starší, zde běží hlavně o to, že se národnostní a jazykový úpadek století XVII. a XVIII. křivě líčí.

Jednak se úpadek ten přepíná a na druhé straně se zlehčuje.

Zlehčuje se hlavně tím, že se v něm právě nevidí úpadek především duchovní a mravní. Z toho úpadku pochodí úpadek ostatní, úpadek vzdělanosti a jazyka.

Když se již mluví o úpadku, mělo by se především více

pamatovat na tehdejší úpadek fyzický; úpadek obyvatelstva co do počtu a jeho fyzické síly a na úpadek hospodářský. Ztratili jsme mnoho a svých nejlepších synů, ztratili jsme je v bojích se světem cizím, v bojích mezi sebou a následujícím vyhnanstvím. Tím zeslabili jsme se počtem, vysílili jsme se fyzicky a upadli jsme hospodářsky. Tento úpadek po stránce fyzické, biologické a hospodářské zasluhoval by konečně pilnějšího studia a poznání, avšak v tom právě tkví ten nešťastný historism a romantism, že se na minulost dívá velmi jednostranně a že všude hledá jen zlato v zlatě. V tom je i vina naší vědecké historie, že posud nepodala nám kritického vyličení XVII. a XVIII. věku — romantický historism nejraději se utíká do dob hodně vzdálených a neznámých. Vadí tomu plnějšímu poznání naší minulosti jednostranný a úzký nacionalism.

Pokud v jazyce a jeho literatuře běží o úpadek, byl také značný. O tom není pochybnosti. Avšak musíme si uvědomit, že jazyk tenkrát neměl toho významu, který má dnes. Nemůže se tudíž síla úpadku měřit literárně a jazykově. Mějme na paměti, že do konce minulého věku literatura a všechna vzdělanost byla u nás jako zejména v Němcích podstatně latinská, školy (vyšší) byly latinské. Německých škol, německé literatury (dokonce pro lid) nebylo. Na univerzitách, v theologických seminářích, na středních školách učilo se latinsky, národních škol téměř nebylo. Uvedl jsem příklad, jak Puchmajer neuměl německy, jen latinsky, když se hlásil do školy budějovické. Na všech univerzitách přednášelo se latinsky a teprv koncem minulého věku počíná se i na pražské přednášet německy a to jen v některých oborech.

Upozornil jsem právě na tento důležitý moment v „České otázce“. snaže se vyjasnit ten fakt, že našel literární a jazykové obrození národní dalo se se současným obrozením a novým vývojem všech národů evropských. Nebyl proto náš proces obrodni docela stejný s tím, co se dalo jinde, ale měl s vývojem jinde mnoho

společného. Z toho již vyplývá, že to naše obrození nebylo tak osamocené a zázračné, jak se obyčejně mluvívá, nýbrž že se v celku nevymyká všeevropskému vývoji.

Také státní správa nebyla tenkrát tak pronikavá, jak nyní. Marie Terezie centralisovala především finančně, centralisovala se již dříve vojensky, ale administrace neměla toho vlivu, který má dnes. Nezapomeňme přece, že dvůr ve Vídni četl tehdy jen německé básně ve francouzském překladě a v Berlíně Bedřich II. držel francouzskou akademii s Voltairem a jinými Francouzi. Naše šlechta také franštila.

K tomu si představme nedokonalé komunikační prostředky a nedokonalé spojení mezinárodní a pochopíme, že v době našeho úpadku německá literatura a německý jazyk tak netížil, jak se dnes tak často říkává.

Teprve po francouzské revoluci a revolucemi a přeměnami ji následujícími počíná v Evropě a také u nás v Rakousku uvědomělá politika národnostní a jazyková. Teprve na konci minulého věku počíná uvědomělá germanisace, ale ani ta nebyla ve svém prvním rozmachu a svými nepromyšlenými prostředky tak nebezpečná, jak v době pozdější, tedy jak v tomto století. Proto jsem řekl v „České otázce“ a opakuji to zde, že od r. 1848 a zejména pak ústavními řády let 60ých počíná na nás tlačiti kultura, literatura a jazyk německý. A právě tím, že škola stala se tím, čím našim otcům byl chrám, vrhli jsme se v světový zápas myšlenek; a jak naši otcové sobě hledali své duchovní bratry až v Asii, tak dnes každý, kdo chce myslit — a nemůžeme nemyslit — hledá si své bratry všude, po celém světě. To nemůže být jinak a nebude. Myšlenka nezastavila se a nezastavuje se před politickými a jazykovými šraňky.

To je smysl té „světové centralisace“, jejíž jazykový a národnostní dosah Palacký tak záhy postřehl, ukazuje nám, že vedle programu státoprávního musíme se postavit na široký světový program kulturní. Jsme uprostřed Evropy:

ta Evropa se počíná organisovat kontinentálně, ba již světově a tu si chceme namluvit, že by nám bylo úplně spomozeno, kdyby, abych to řekl docela konkrétně, místopředseda Thun se stal českým purkrabím nebo třeba místopředsedou?

Prosím každého, kdo o věci uvažuje, ať si jen trochu uvědomí, co znamenají v nové době dráhy, kapitál, světová tržba, politické a kulturní pokroky velikých států, národů a literatur a zejména německého, co znamená emancipace t. zv. čtvrtého stavu, prosím, aby si jedním slovem uvědomil to, co Palacký nazval právě tou „světovou centralisací“, a řekl si, že politická samostatnost může každému národu velmi mnoho prospět, ale že prospěje nejvíce národu uvědomělému, vzdělanému a mravnímu. Stát nás nespasí, my musíme udržet jej. Ztratili jsme jej už jednou — proč?

To postihli naši buditelé. Přečtěte si jen Kollára. Humanita, osvěta, vzájemnost literární — to byl jeho program národní. Po Kollárovi totéž volali Šafařík, Palacký, Havlíček — kde kdo usiloval o vzdělání. Školy a vzdělání! bylo národní heslo. Naši buditelé pochopili, že udrží se malý národ jen využitím všech vy-možností osvětových a že se udrží jen humanitou. A to je smysl našeho obrození a zároveň smysl naší minulosti.

Pokračovat v práci národní znamená tedy, všemožně se zasazovat o prvotinství v tom, co národům všem je nejdražší, zasazovat se o prvenství osvětové a mravní — to je náš ideál humanitní. Že tím zároveň pěstovat a zdokonalovat budeme i svůj jazyk — rozumí se pak samo sebou.

I vidím tedy nynější panující jednostranné nazírání na naše obrození a naši minulost právě v tom nepostihování vši kulturní plnosti, kterou dnes i národ náš musí si osvojit jakožto národní. Vidím tu jednostrannost v úzkém, abstraktním nacionalismu. To neznámá (a je to vlastně hanba, že oproti jisté části naší žurnalistiky musím tak poukázat) nechávat aneb přehlížet národnostní

princip — znamená to, dát tomu principu plnější a hlubší obsah a smysl.

Kdo tak pohlíží na věc, nebude v našem obrození vidět zázrak a tudíž, a to je při tom hlavní věci, nebude čekat zázraků nových, ale všemi silami se přičiní, aby pokračoval v práci našich buditelů. Neboť pochopil, že obrodili jsme se s národy ostatními a že tudíž to naše obrození eo ipso také znamená závodění v kulturní práci se všemi národy a zejména s národem nám zeměpisně a politicky nejbližším, s německým.

Je tedy práce třeba, má-li náš oficiální národní program dostat plnější obsah, než jej má teď, práce je třeba, máme-li čestně obstát v světové konkurenci. Musíme si uvědomit, že naše obrození nemělo pouze obsah jazykový a národnostní, nýbrž že to bylo obrození všeho života a že tudíž právě na všecku tu plnost nového života musíme pamatovat.

A právě na to naše oficiální vedení národní nepamatuje a pamatovat dosti nedovede. V tom tkví nedostatek strany staročeské po Palackém, v tom tkví nedostatek oficiálního vedení strany mladočeské.

Ten úzký, abstraktní nacionalism podle politických názorů francouzské revoluce a revoluce roku 1848, vadí také pochopit obrodní ideál humanitní po stránce mravní a proto ono úzkoprsé, nepěkné a skutečně nečeské pojímání otázky sociální. „Národ“ je našim liberálům privilegovaná třída buržoasní — že národ je také ten lid, ten dělník, ten „proletář“, toho naše liberalistická nehumanita nechápe; nechápe, že proces obrodní na našem národním základě humanitním znamená mravní, kulturní a a politické obrození, osvobození té části národa, která posud od národní a kulturní práce duchovní byla vyloučena. Námí vyloučena! Jak se na počátku našeho obrození naše šlechta dívala na sedláka a měšťáka, tak tento nedorozený sedlák

a měšťák se svým šlechtickým pánem posud se dívá na dělníka a čeledína. Obrození bez cílů humanitních je právě neúplné, necelé.

94. Tyto nedostatky našich dvou oficiálních (stran a zejména strany staročeské) pocituje a správně rozpoznává mladší pokolení všecko — odsud rozpory a boje posledních let.

Spór mezi mladšími a staršími točí se hlavně kolem toho: Nepokládat naši nynější národní situaci za snadnější nežli v dobách dřívějších, v starší době našeho obrození a také v době úpadku a předchozího rozkvětu, naopak pochopit, že doba nová po nás žádá nejméně, ba více než žádaly doby starší a že se těm požadavkům v nesnadné světové konkurenci nijak nelze vyhnout.

Protože starší generace nemůže a nechce rozumět mladší a protože tuto všemožně pronásledovala a posud pronásleduje, vede se především boj literární.

Mladší generace pochopuje a poznává, že náš formulovaný a dokonce oficiálně hlásaný národní program není dostatečně jednotný a že jeho různé požadavky a části nejsou dosti propracované a podle oprávněných požadavků pokroku ustálené. A proto požadavek: revise a pokračování v jeho vybudování v duchu a úmyslu našich buditelů podle požadavků naší doby nové.

Tato kritika literární, ta literární revoluce je pokračováním práce buditelské. Naši vlastenečtí vůdové dne nemají o tom zdání, že Dobrovský zrevolucionoval názory své doby, oni prostě nevědí, jak Kollár, Šafařík, Palacký, Havlíček dobře poznávali a velmi kriticky postihovali slabé stránky svých tehdejších vůdců a představitelů a jak neohroženě na ně ukazovali — že se po Palackého odchodu rozmohl meznalecký a nekritický chauvinism, to chauvinism nepráce a ne-

vědomosti — v tom právě tkví úpadek strany staročeské a zřídlo nynější krise.

Proti této stagnaci nezbyvá mladším než literární boj. A jak řečeno, i v tom pokračujeme v šlépějích našich buditelů, jejichž životní práce byl jeden boj proti oficiální malosti. Ve své studii o Kollárovi ukázal jsem právě na tento ráz našich buditelů; jak by naši akreditovaní strážcové do národní klatby dali spisek, ve kterém by si někdo dovolil žert a podal pod svým jménem, co Kollár psal proti naší literární a kulturní malosti, co Palacký vytýkal starším dějepiscům. Šafařík a Palacký současným a starším. „Bürgerům, Horácům, Virgilům, Tyrtaeům atd.“, co Havlíček napsal proti „vlastencům“ a „Slovanům“ a „vůdcům národa“, Neruda proti „národnímu umění“ atd... Úpadek nynějších vedoucích kruhů je právě tím žalostnější, že svá vlastenecká anathemata vydávají ve jménu těch obrodních bojovníků pro pokrok a humanitu! Vláda a národní odpůrcové jim jistě velmi překáželi, jako překážejí i nám, ale mnohem více překážel i jim chauvinism nepráce a nevedomosti vlastního tábora. V tom vyvrcholilo jejich úsilí obrodné a právě v tom musíme zase pokračovat. „Budít, křísit“ toť starší hesla pro to, čemu dnes říkáme zrevolucionovat ducha.

95. Je-li toto rozpoznání nynější krise správné (a myslím ovšem, že správné je), jestliže jsme našli hlavní příčiny krise, víme, co máme dělat — příčiny odstranit a varovat se příčin, chyb stejných nebo nových.

Pro úspěšnou práci v úkolech obrodních, kulturních i politických, je především třeba, rozhlédnout se po národním pracovišti a odhadnout všechny ty sociální prvky a síly, stranv a frakce, kterým připadlo kulturní a politické dědictví staročeské. Pokusil jsem se o to v „České otázce“, zde jen stručně resumuji, co tam soustavněji je provedeno.

Je tu především strana mladočeská. Strana mladočeská je pokračováním strany staročeské. Ukázal jsem, že se mladočešství od staročesství liší mnohem více negativně

než pozitivně; mladočešství posud nebylo s to, aby pokračovalo tam, kde Palacký a kde Havlíček přestali — a o to běží. Mladočeská strana po otci a starším bratrovi zdělila hospodářství, ale neví si rady, jak hospodařit a dědictví své rozhojňovat. Tyto nedostatky strana mladočeská má od strany staročeské, z níž a v níž se vyvíjela. (Zapamatoval jsem si dost dobrý výrok, že Mladočeši jsou o deset let mladší Staročesi, Staročesi o deset let starší Mladočeši.) Ukázal jsem zejména, jak Sladkovského porušení Havlíčkova programu předcházelo porušení Palackého programu — Palackým.

Úpadek strany staročeské je zároveň úpadkem strany mladočeské a z příčin stejných.

Proti straně staročeské mladočešství ve svých počátcích a částečně posud představuje s měr lidovější a pokročivější — Palacký již správně řekl, že spor o šlechtu bude rozdělující příčinou obou směrů, staročeského totiž a mladočeského. Avšak mladočešství bylo v tomto a každém ohledu více negativní, bylo levým křídlem strany staročeské; politicky se stranou staročeskou bylo již stranou vládní, až konečně přešlo v opozici. Avšak jako strana samostatná se neosvědčilo a neosvědčuje. Ze zvyku je negativní. Nemajíc odpůrce staročeského, hledá a dělá si odpůrce v mladší generaci. Havlíček dovedl vedle Palackého radikálněji pracovat pozitivně — jeho stoupenci dle jmen nedovedli toho a nedovedou. Vyrostší ve straně staročeské, v hlavních punktech kulturního a životního nazírání neliší se od Staročechů, jak to spory posledních desíti let jasně dokazují. Týž liberalism filosofický a hospodářský, týž úzký a jednostranný nacionalism duší zárodky Havlíčkova programu, jenž dokonce ustoupit musil nečeské ideji cyrillo-methodějské. Sladkovský alespoň byl mužně odkrytý, jeho stoupenci nemají ani mužnosti.

Velikého, pokrokového kulturního programu oficiální mladočešství nemá a nezná. Mladočeská strana dnes

je pouze strana politická. To by mohl být pokrok, jestliže bychom totiž již byli dospěli tam, že politická strana a její vedení, jako u Angličanů nebo Němců, nemusila se přímo tolik starat o práci kulturní. Ale my nejsme ještě tak daleko, u nás (bohužel?) práci nelze ještě tak rozdělit, u nás vedoucí politická strana musí být zároveň orgánem a strážcem práce kulturní, a to znamená, že právě tak, jako za doby Palackého, kulturní a politické úsilí musí být spojeno a musí postupovat paralelně. Jsme sice dále, než jsme byli za Palackého, to sjednocení kulturní a politické může tudíž být jiné, ale musí být, má-li strana mladočeská mít vedení veřejných věcí českých, podobné, jaké měla strana staročeská v nejlepší své době.

Strana staročeská padla svou neschopností pro politiku vnitřní, že totiž po Palackém nedovedla vést, ba ani stopovat hnutí pokračující generace mladší. Avšak právě tak strana mladočeská již dnes stojí téměř docela mimo skutečnou práci pokrokovou. Staročeská strana je ve fysickém držení kulturních institucí, má v nich vliv penězi, ale její předáci, jejich orgány nemají na duchovní hnutí a duchovní práci vlivu žádného, leda negativní a hlavně represivní. Ale totéž platí již již o straně mladočeské. Předáci mladočeští, zejména mladočeské orgány, nemají dnes právě tak žádného kulturního a vůbec žádného vedoucího vlivu. Mají ještě moc, ale nemají vlivu. Docela zřejmě vidět tento úpadek na „Národních Listech“, na orgánu, jenž kráčet by měl v šlépějích Havlíčkových a jenž by pokračovat měl za svým Hálkem a Nerudou. A právě na „Nár. Listech“ máme klasický příklad, jak u nás politika musí se opírat o literaturu a všecku práci kulturní — ten Hálek, ten Neruda a celá řada jiných literátů zjednala „Nár. Listům“ tu váhu, kterou dříve měly zaslouženě a teď jen dědictvím. Politika lidu, politika lidová bez literatury, vědy a vůbec vzdělání je naprosto nemožná, je nemožná bez stálého pokroku — ani byrokracie úřednická

dnes již nesmí zkosnatět, kdy stát a jeho představitelé myslují, a u nás, kde ještě své docela vlastní byrokracie nemáme. máme se spokojit surogátem, byrokracií žurnalistickou a poslanecko-vůdcovskou?

Kdo není slepý a dovede vidět do dílny nynější české duše, dávno poznal, že všechno živější, pokročilejší a lepší snažení duchovní je mimo stranu staročeskou a již i mimo stranu mladočeskou. Vezměte si kterýkoli směr mladší, vezměte si umělce a vědce, vezměte si zkrátka dnešní pokrokovou práci a doznáte, že je mimo stranu mladočeskou, že její představitelé nanejvýše jdou se stranou touto v přirozeném odporu proti straně staročeské. A věc dospěla tam, že strana mladočeská je v tom ohledu vlastně slabší, nežli staročeská. Tato strana má netoliko svůj historický prestige, ale má ještě v nejstarší generaci některé zasloužilé pracovníky třeba směru staršího, kdežto strana mladočeská nemůže se vykázat ani jediným jménem. Já alespoň neznám jediného člověka, pracujícího v tom neb onom oboru s úspěchem, že by o sobě mohl a chtěl říci, že je Mladočechem ve smyslu oficiálního mladočešství, hlásaného „Nár. Listy“. Snad nalezla by se jedno, dvě zvučnější jména poslanecká (neříkám politická) — to je všechno.

Taková je dnes skutečná situace a na věci nedá se kličkovat a háčkovat. Nemusím vykládat, že této situace velice želim. O tom, kdo umí číst, v „České otázce“ může se přesvědčit. Mně myšlenka, že program Havlíčkův nalezl ve straně mladočeské toho, co Palacký nalezl ve straně staročeské, dávno skličuje.

Kdybychom věděli, že po neúspěchu a pádu strany mladočeské převezme vedení politiky česká strana staročeská, obdobně jako v Anglii po liberálním regimu přichází regim konzervativní, mohli bychom být klidni. Avšak tak my organizováni nejsme, pád strany mladočeské znamenal by politické interregnum velmi povážlivé, neboť návratu strany staročeské, myslím, nemůžeme si nikdo přát — my mu-

šíme přes stranu staročeskou a, je-li třeba, i přes stranu mladočeskou dále v před.

Z téhož důvodu nelze lidem pokrokovým pomýšlet na spojení strany staročeské a mladočeské, jak se již delší dobu v orgánech obou stran občas přetřásává. To by bylo spojení osob — ale běží o program. Běží o systém. A jak mohl by z toho spojení vzejít pokrok v programu a v systému? A spojení se směry a stranami mladšími? Alespoň spojení s realisty neneslo toho ovoce, které podle úmyslů se spojujících mělo přinést.

96. Znáám námitku, kterou se některé orgány mladočeské již po léta ohánějí: Vy realisté, pokrokáři, moderní atd. jste zkažení z západní kulturou, proti Vám stojí kultura východní, kultura slovanská a — lid. Vy nejste Čechové, vy nejste Slované, Vy jste atd. (názyvy, kterých se slušnější listy již štítí, nechci opakovat).

Proti těmto argumentům a vlastenečím obžalobám vede se zejména od nás realistů téměř deset let boj; boj ten, smím říci bez přepínání, jsme vyhráli a proto tu jen sumárně konstatuji jeho výsledek.

1. Naši odpůrcové posud neučinili opravdovějšího pokusu, aby nám vyložili, co je podle jejich mínění kultura česká a slovanská, co je kultura západní a v čem hledat přednost a výbornost oné a podřízenost a zhoubnost této.

2. Kde se o to pokoušeli, jako ve sporech rukopisných anebo v otázce t. zv. cyrillomethodějské, ukázalo se, že nemají o věcech správného poměti.

Zejména to cyrillomethodějství je idea přímo nečeská, není ani slovanská, nýbrž je to liberalistická vybájenina a směsice nejružnějších názorů sobě odporujících. Ukázal jsem v „České otázce“ a doložil, že naši buditelé — Dobrovský, Kollár, Palacký, Havlíček — učení toho neznali a co o věci učili, je docela něco jiného, než co hlásají naši odpůrcové.

A této nejasnosti, této nečeské a neslovanské ideji Sladkovský v dobrém úmysle obětoval program Havlíčkův.

3. Inteligence ve smyslu našich odpůrců české a slovenské vůbec ani není.

4. Ani lid není v táboře našich odpůrců. Dělnictvo v táboře tom jistě není, ani část jeho t. zv. národní a mluvili se o lidu, jakožto lidu organisovaném, dnes dělnictvo nepochybně je aneb alespoň představuje lid.

Rolnictvo a maloživnostnictvo (pokud není sociálně-demokratické) také již není v táboře našich odpůrců, jak dokazují různé směry a frakce vystupující i svým programem zvláštním, neliberalistickým, a naši odpůrcové jsou právě v jádře liberály staré školy.

Zbývá tedy, konkrétně mluveno, čtenářstvo a odběratelstvo různých těchto orgánů, které dnes představují oficiální mladočeství. Odečteme-li značnou část těch, kdo listy předplácejí, že jsou v některém ohledu přece lepší než listy staročeské, zbývá nepochybně značná část národu podléhající vlivu těchto listů. Nepopírám ovšem, že by listy, o nichž je řeč (zejména ovšem „N. L.“) nepůsobily. O působení a vlivu žurnalistiky jsme přece za jedno. Avšak neběží o to, nýbrž běží o otázku, jaké to působení je, a je-li pravda, že mu podlehá naproti inteligenci lid. A to pravda není.

I tážu se tedy vedoucích orgánů a osobností mladočeských: Kterými orgány v duchu a úmyslu našich národních a politických buditelů je ve straně mladočeské postaráno o to, aby se vědomě pokračovalo v národní práci buditelské?

Nemusím ovšem vykládat, že instinkt, cit, srdce a podobné síly a mocnosti nemohl bych pokládat za naše vůdce právě tak a ještě méně, než některé anonymní redakce a jejich venkovské depondence.

K této otázce dnes čeká mnoho myslících lidí určitou a upřímnou odpověď.*)

---

*) Neočekávám, že by mně slušnější mladočeské listy vytýkaly, že mluvím proti celé mladočeské straně, t. j. proti všem Če-

07. Situace není utěšená, ale nedá se změnit hořekováním, nýbrž prací. Pokládám za kus práce analýsi té situace a této analýsi věnoval jsem „Českou otázku“ a věnuji jí tuto sbírku statí.

Vidím vedle duchovních směrů staročeského a mladočeského tyto prononcované směry: realistický, pokrokový a pokrokově moderní (moderna), vidím socialism (některých odstínů) a konečně klerikalismus a aristokratismus. Neříkám, že těmito kategoriemi charakterisován je náš duchovní život všecek. Předně uvedené směry všelijak se spojují, křížují a v jednotlivých oborech samy v sobě rozstupují; jistě na př. v krásné literatuře, umění a vědě nevystačíme zmíněnými kategoriemi. Také směry náboženské, mravní a církevní jimi nejsou s dostatek označeny.

Ale druhé: mluvím jen o směrech, které dnes mají význam pro naše poměry veřejné. Chci právě, hledě k nynější krizi, přispět k poznání a ocenění všech těch prvků a sil, ze kterých se má vyvinout žádoucí organizace národní.

V „České otázce“ snažil jsem se dát celkový obraz naší národní situace. Tím objasnil jsem zároveň své stanovisko realistické. Zde chci se zabývat hnutím a směrem pokrokovým a zpracoval jsem předmět s ohledem na otázku studentskou. Spojení to dáno samo sebou, protože hnutí pokrokové právě ve studentstvu vzalo svůj vznik a počátečný průběh. Nemusím však široce vykládat, že v době obecné krise diskuse o směrech a tužbách mládeže je především potřebná. Od samého počátku vsahoval jsem do vývoje mladší generace podle sil svých i veřejnou diskusí. Tomu je důkazem starší stať zde umístěná. Hnutí pokrokového jsem si bedlivě všiml a, jak jsem mohl, jako poslanec a literárně jím se zabýval. Dnes o něm jedním v souvislosti chům, dnes ke straně té se hlásícím; nečekám toho, pravím, ale z opatrnosti se již předem ohražuji proti podkladům, že všem Mladočechům upírám vzdělání, uvědomlost atd.

s hlavním problémem časovým. Než však přistoupím ke svému speciálnímu úkolu, musím ještě upozornit na některé věci.

A především na fakt, že očividně hlásí se o právo národní směrů mnohem více nežli v době předchozí. Vidím v tom důkaz naší živoucnosti, vidím v tom důkaz, že rosteme fysicky a duchovně.

Směry ty jsou do značné míry skutečně novými, vidět v nich pokračování vůči směrům starším, rozhojňují náš národní život, třeba by z nich pod náležitou kritikou neobstálo všecko.

Konečně lze uvést, že směry ty samy vzrůstají vzájemnou kritikou (chcete-li spory) a že právě v té kritickosti jeví se proti éře staročeské větší živost a ovšem i rozháranost.

Avšak nesmí se tato kritickost a rozháranost tak posuzovat a zveličovat, jak dělají zastanci směrů starších; spory a boje literární a politické bývaly i v dobách starších a právě naši hlavní buditelé byli vesměs také literárními revolucionáři.

Přes všechny spory a boje posledních dob vidět pokračující vývoj obou hlavních směrů sociálně-politických, to směru konservativního a pokrokového. V obou těchto hlavních směrech jsou různé odstíny.

Na jedné straně stojí vládní šlechta, od ní opodál strana staročeská; klerikálové tvoří dnes generální štáb konservatismu; klerikálové jsou konservativní myšlenka, šlechta je konservativní z tradice, Staročesi z úpadku.

Ze strany klerikální vyděluje se pořád určitěji směr, jenž nazván byl „katolickou modernou“: pokud vidět, mohl by se z něho vyvinout směr pokračující v tradicích katolického duchovenstva obrodného, které ve svých nejlepších představitelích bylo pokrokové. Jen takový směr je v Čechách možný — klerikální zelotism, pokrač-

čující v nelásce protireformační, musí u myslících Čechů všech směrů budít odpor.

Duchovenstvo evanjelické vždy velikou většinou bylo smýšlení obrodně pokrokového; Kollár, Šafařík, Palacký jako evanjelici hlásali a plněji a pozitivněji pochopili humanitní ideály naší české reformace.

Mladočešství kolísá, t. j. kolísají mnozí jednotlivci, ale mladočeský směr, princip je v podstatě své pokrokový, strana mladočeská je snad ještě schopna reformy. Pravda, že strana mladočeská i co do principu svého velmi upadla a upadá — v tom nechceme se klamat. A právě proto a namnoze bojem proti straně mladočeské a jejím orgánům vznikly pokrokové směry, frakce a strany jiné a tak vidíme vedle sebe realism, pokrokářství, moderna, socialism. V daném případě (viděli jsme to ve sporu o Háalka) pokrokovci všichni bojují proti konservativcům a vlastně zpátečnickům; ve sporu tom s ostatními směry katolická moderna byla za jedno.

V těchto sporech a bojích principiálními antipody jsou zmíněný absolutistický klerikalism potírající v podstatě ideu obrodní (duchovenstvo buditelské bylo právě pokrokové!) a realism, pokračující vědomě v obrodní revoluci.

Boj mladších proti mladočešství je vytrvalý a urputný proto, že mladočešství je podle programu pokrokové. Je to boj dvou osvětých orgánů, vědy a literatury z jedné a žurnalistiky ze strany druhé. Význam toho v „České otázce“ sdostatek jsem vyložil. S orgány staročeskými v otázkách principiálních téměř boje už není. Pokud boj je otcem věcí, právě nynější spory mezi směry pokrokovými a všech proti klerikálnímu zpátečnictví mohou vést k žádoucí organizaci.

98. Žádoucí organizace! Slova toho v posledních letech mnoho a všestranně se užívá — namnoze již beze smyslu, ale o národní organizaci skutečně běží.

Nechci ještě mluvit o organizaci strany a stran; ta se

časem také provede — ale aby se provést mohla správně, třeba je dorozumění o principiálních požadavcích jednotlivých směrů.

Ten takovým vyjasněním z posavadních bojů o zásady vyvine se organická národní práce ve jménu těch zásad, diferenciacie a specialisace myšlenkových směrů stane se promyšlenou dělbou národní práce. Nějaké organisace mechanické, po případě autoritativní do zkušenostech se stranou staročeskou nemůžeme si přát — zásady, ne autorita, nás musejí organisovat.

K této svornosti věcné musíme pracovat všichni, jimž běží o věc společnou — to je ten tichý souhlas, ta neviditelná strana, na níž jedině nejen strana vedoucí, ale i ostatní strany sociální a politické se dají organisovat pevně.

99. Jestliže však my mladší tak trpce neseme duchovní nevhůbnost starších, nechťjme si zatajovat, že pohyblivost není vždy projev skutečného zdraví — jsme někdy trochu více nervosní než je zdrávo. Pravda, máme všichni duševní hlad, tísní nás naši páni otcové a starší bratři svou sytostí (neptám se, čím jsou syti) a nezbývá nám, než čerpat z pramenů cizích. A čerpá se již dávno a pořád více. V tom pokračujeme na dráze našich buditelů. Kollár přejal od Herdera svou filosofii dějin a podobně učili se v cizině a cizím všichni ostatní, Šafařík, Čelakovský, Mácha, Palacký, Havlíček. Neruda, zkrátka všichni. Tak jak Kollár ustavičně hořekoval a žaloval na naši kulturní a literární malost, tak cítíme dnes tu malost i my.

Proto hledáme jinde, čeho se nám nedostává doma. Avšak při tom se může stát, že zapomínáme na to, co již máme svého. Každý náš vzdělanec musí znát životní práci našich hlavních buditelů. A není pochybnosti, že mladší generace těch buditelů nezná, jak by měla.

Avšak tu zase jsme při úpadku strany staročeské a mla-

dočeské: mladší generace nezná našich buditelů, protože jich nezná generace starší — Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký, Havlíček je té starší generaci neznám — Palacký je neznám Staročechům, Havlíček je neznám Mladočechům. Co čteme o ideích těchto velikých lidí v hlavních orgánech a publikacích staročeských a mladočeských, je čirá neznalost a v řečech našich politických řečníků slyšíme jen holá jejich jména. Prosím, ať myslící čtenář dovází, co to znamená, když Staročesi nezmohli se ani na jednu studii o Palackém, Mladočesi ani na jednu studii o Havlíčkovi, naši praslované ani na jednu studii o Kollárovi nebo nějakém ruském slavjanofilovi nebo polském mesiánistovi . . . („My je nosíme — v srdci!“)

Nuže, každý ať se stará o sebe — my mladší musíme napravit tuto chybu starších a proto pilně studujme Dobrovského, Kollára, Šafaříka, Palackého, Havlíčka, nezapomínejme na Nerudu, čtème zase Máchu, Koubka a j. — — revise našeho obrodného programu znamená, vytěžit si z něho národní základy pro vzdělání další.

mládež vrhající se na bohaté myšlenky cizí, snadno se v nich ztrácí a hladu svého a žízně přece neukojí. Jako někdy za velkého parna nedovedeme utišit žízň, čím více vody do sebe lejeme, tak i u nás mnozí mladší nedovedou se cizí bohatostí skutečně nasytit. Působí na ducha příliš mnohé a různé vlivy na jednou; a protože na snadě je tak veliký výběr, záhy vzniká nestálost, duch poletuje od myšlenky k myšlence, ze systému do systému — vzniká shon po novém a novém, vzniká nervosní novotářství, myšlenku včerejší ubíjí myšlenka dnešní, ne proto, že by byla správnější, ale že je nová. „Moudrost“ stává se jediným kouzlem (nelze ani říci: regulativem), rodí se duchovní gourmanderie, hledající, co dává den, ba minuta.

Tato filosofie à la minute je extraktem povrchnosti, diletantismem ve zlém a nejhorším slova smyslu.

Tím zhoubným eklekticismem ztrácíme svou osobnost, nenabýváme celkovosti a jednot-

nosti svých různých názorů, v osnovných otázkách životních upadáme v moc myšlenek cizích, i národně cizích.

Vím, že takové doznání dá se zneužít od-zpátečnicků, ale proto nesmíme si tajit nebezpečí, jež se v silném působení cizích vlivů skrývá. Ovšem neběží mně tu v první řadě a pouze o vliv na jazyk, ale o vliv na celý charakter člověka — to je důležité. Nemíním však charakter ve smyslu národního a politického vlastenectví (mnozí eklektikové, ba přímo cizinci byli dobrými českými vlastenci), ale ve smyslu mravním a rozumovém.

Kdo pozorněji a se znalostí literatury cizí, zejména německé, prostuduje naši literaturu obrodní, postřehne snadno, jak nám eklekticism vždy škodil ve všem. Jestliže se eklekticism jeví v literatuře, bude se jevit i v životě — literatura je jen jedna část národního života. A eklekticism ten skutečně jeví se i v oboru politickém. Je i politický eklekticism. Ten eklekticism politický poznat netoliko v nesouladu politických programů, z cizích programů skládaných, vidět jej dále netoliko v jednotlivých řečech atp., ale poznat jej v jednání. Eklekticism jednání jeví se v napodobování dnes toho, zítra onoho politického vzoru: dnes horujeme pro příklady Maďarů (utlačujících národy slovanské atd.), zítra rozohňujeme se příkladem Poláků, dnes naladění jsme na hrrr! zítra na pozor! — zkrátka chaos v hlavě způsobuje křeče v svalech.

Díváme-li se tudíž na naši historii a obrodní vývoj jako celek, žádající si především sami celosti, jednotnosti, určitosti a pevnosti, promyslíme-li si, jak zejména naše kulturní snažení souvisí s úsilím politickým a jak jedno působí na druhé, jedno druhé podmiňujíc, tu podporujíc, tu zase zdržujíc — vynasnažíme se, abychom se neztratili v jednotlivostech našeho národního života, budeme usilovat o to, abychom cizí poučení organicky připojovali k tomu, co máme svého domácího a abychom vlivy cizí a domácí v sobě organicky spraco-

vali. Musíme, přejímajíce z ciziny, zároveň a ustavičně pokračovat ve svém.

100. Na konec musíme se aspoň několika slovy dotknout politického vzdělání, pokud právě nynější krise je také politickou.

Politické názory přirozeně vrcholí v pojmání státu. Theorie sociologická, státovědecká a politická pořád se zabývá otázkou, co je vlastní podstata státu, jak vznikl a jaký je jeho účel. U nás o věci se ještě přesněji pracovalo velmi málo — i v tomto oboru názory Palackého a Havlíčkovy posud byly by nejdůležitější; v naší novější literatuře právnické a národohospodářské malézáme rozbory pojmu státu více příležitostní.

U Palackého nalézáme (v historii) obzvláště také srovnání státu českého a slovanského se státem německým; avšak srovnání to dnes vyžadovalo by nejen revise, nýbrž kritického rozboru obzvláště proto, že o věci v naší žurnalistice objevují se theorie namnoze velmi fantastické a mýlicí.*) V pojmání státu Palacký jako Havlíček v celku stojí na stanovisku konstitucionalismu porevolučního, jenže Havlíček je radikálnější; historism vedl zde k ideálům staroslovanského zřízení státního namnoze nesprávně konstruovaným, ve kterýchžto ideálech se však přece jen skrýval liberální demokratism. A tento demokratism roku 1848 a doby pozdější u nás v pojmání státu zavládl.

Ukázal jsem v „České otázce“, jak se u nás idea národnosti postupem vývoje obrodného pozměňovala a sice tak, že se národ pořád více a více pojímal demokraticky a určitěji jako lid, že se pojímal lidově; vložil jsem, že to není pouze změna terminologie. Z týchž důvodův a příčin i pojem státu obdobně se pozměňoval, tak že dnes i u nás, jako jinde, pojímáme i stát nejen

---

*) Podal jsem ve výkladě o Kirějevském právě a původní slavjanofilské názory o slovanském a zejména staroruském státě; viz tam § 47. násl.

demokraticky, ale lidově. Naproti staršímu liberalismu státovědeckému formulujeme dnes své správnější moderní nazírání ve výrok: že musíme politiku a stát socialisovat. Čelíme tím vědomě dvojímu liberalistickému názoru: názoru o všemohoucnosti státu, přejatému liberalismem od absolutismu a reakce a druhé, rozumíme socialisací netoliko rozšíření politických práv na nejširší vrstvy (to se již stává), nýbrž hlavně že stát a politická práce přihlížet má ku potřebám tříd všech a ovšem třídy největší, lidu.

Toto moderní pojímání státu, má-li býti politicky plodným, vylučuje především starší nazírání na stát (jakožto na nějakou samostatnou bytost mimo- a nadspolečenskou. Smírn-li užít výrazů učenějších, tedy nesmíme na stát hledět myticky, t. j. nesmíme v něm vidět a zbožňovat nějakého poloboha nebo přímo boha. Avšak tak se na stát lidé dnes pořád ještě dívají — stát je veliké většině i lidí vzdělaných, ovšem i politikům (poslancům), bytost ohromně veliká, bytost stojící nad společností a jednotlivci, bytost moudrá a všemoudrá, jedněm dobrá, druhým zlá.

Tají se v tomto nazírání na stát kus staršího aristokratismu (i buržoasního), jenž tak, jako pokládal za národ („politický národ“) jen sebe bez „lidu“, i stát viděl jen v politické organizaci tříd svých. Ludvíkovi XIV. byl stát on sám a vslovil to své vědomí i proti šlechtě a buržoasii; po francouzské revoluci v moderním konstitucionalismu řekl by Ludvík: stát jsem já — ovšem i parlament; avšak my dnes, theoretikové i pokročilí politikové, říkáme: stát jsme my všichni, my jsme stát. Kdo jen trochu rozbírá nynější řeči politické (i radikálů!), nalezne v nich tohoto staršího nazírání dost a dost.

Vedle tohoto politického fetišismu vyskytá se však také nazírání, jež bych nazval scholastickým — stát je veliká abstrakce po způsobu „juristických osob“. Toto nazírání, sku-

tečně a bstraktní, charakterisuje nejvíce politisující práv-
níky, pokračovatele středověké scholastiky.

Hlavně proti těmto názorům (a jejich četným odstínům) musíme si zvykat, pojímat stát (a podobně společnost, národ, lid atd.) konkrétně a reálně: Tolik a tolik obyvatelů s určitými vlastnostmi duchovními a fysickými, shromáždění ve stát mají mezi sebou tolik a tolik různých úředníků politických, tolik ministrů a mají svého určitého vladaře; ti úředníci a všichni, kdo vládou, řídí se tou a tou ústavou, ale také těmi a těmi zvyky atd. — zkrátka musíme učinit pokus, každé kolektivum, tedy stát, církev, národ, lid atd. pojímat ve své časově dané plnosti. Tedy ne: stát in abstracto, nýbrž tolik set úředníků soudcovských, tolik administrativních, tolik ministerských, tolik členů dvora, tolik vojáků atd., jedním slovem: mít názor o státu učeněný, plný, ne mlhavý a prázdny nebo abstraktní („všeobecný“).

Kdo tak věc pojímá (kdo tedy zná politickou, hospodářskou atd. statistiku své země, funkce jednotlivých úřadů atd.), prohlédne, že politická funkce je jednou z různých sociálních a kulturních funkcí určité společnosti; pochopí, že státní, politická činnost souvisí s ostatní činností kulturní a že určitý stát odpovídá určité církvi a názorům náboženským, zároveň názorům literárním a vědeckým, hospodářským a obchodním atd. Státní moc a vliv stojí vedle sociálních mocí a vlivů jiných, všechny ty mocí a vlivy navzájem se křížují, působí na sebe. Politická činnost je slovem jednou činností kulturní vedle kulturních činností ostatních a nemůže být účinná, jestliže se nesprávně tou ostatní činností.

Za různých okolností mívá hned ta, hned ona činnost jistou převahu a větší důležitost; vždycky však státní činnost se spravovala kulturní silou společnosti, sloužila ideám a tužbám osvětovým, náboženským a mravním, a to i v dobách absolutistických. I dnes stát slouží osvětovým ideálům národů.

Stát sice zabírá do své kontroly i ty ostatní činnosti a snaží se po moci co největší; ale totéž se snaží každá jiná

společenská třída a organisace, snaží se o to jednotlivci všech oborů. Avšak dá se bez hlubokého filosofování z poměrně malého počtu úřednictva a správců státních pochopit, že moc státní, i pozitivně pracující i negativně zabraňující, je mnohem slabší nežli sociální moci ostatní. Dnes přímá moc států všude po výtce kontroluje poměry hospodářské; v době protireformace stát staral se více o náboženství a t. p. Ačkoli tato spravující, centralisující, kontrolující moc státu je veliká, přece není tak silná, jak úsilí a tužby náboženské, osvětňé, vědecké, mravní, vůbec kulturní. Pro společnost, pro národy důležitější je tento život kulturní a jeho základové, nežli jediná jeho část, činnost politická.

A konečně proto, že stát více závisí na kulturním úsilí nežli toto úsilí na státě, každý stát závisí na „světové centralisaci“, totiž na těch živých a pořád živějších mezinárodních stvcích netoliko tržebních, ale kulturních vůbec.

K tomuto konkrétnímu a reálnímu nazírání na stát máme v době konstitucionalismu tím větší příčinu — parlament je část vlády, každý poslanec, volený voliči, je členem vlády. Voličové tedy kontrolují vládu. Ať je nynější parlamentarism sebe nedokonalejší, ať je třeba institucí jen přechodnou, je dobrý těm, kdo z něho dovedou něco udělat. Poslanci a jejich voličové jsou parlament. V daném okamžiku parlament může být špatnější než voličstvo, avšak nelze si dobře představit, že by poslancové, volení třeba jen od 6—6 roků, v prodlení mnohých desetiletí skutečně nerepresentovali svého voličstva.

Běží tedy v státě parlamentárním o to, jak voličstvo je politicky a všeobecně vzdělané a uvědomělé. „Svoboda není požíváním, nýbrž práce, nepřetržitá práce ve prospěch velikých úkolů kulturních moderního státu.“ (Anast. Grün:). Chceme-li mít zdatné sněmy a poslance, musíme se starat o důkladné vzdělání politické. Konstitucionalism, parla-

mentarism bez politického vzdělání poslanců a tudíž voličů je maskovaným absolutismem. Obzvláště připadá tu žurnalistice veliký a vděčný úkol výchovný, neméně však všem těm, kdo národ (anebo lépe), voličstvo vzdělávají a vychovávají.

Neboť dnes, při živé a všeobšíhlé práci kulturní, politika, jako praxe, vyžaduje důkladného vzdělání politického a všeobecného. Dnes politika není, čím bývala dříve. Pánovat se dá mocí, ale nedá se jí spravovat. Politickou moc, působící živě a organicky, dává jen vědění. „Vědění je moc“. Dnes, jako každá jiná praxe a umění, také politika je praxe a umění uvědomělé a tudíž na vědění a politické vědě založená. Všude proto ve státech a společnostech pokročilých reformují se studia právnická a zavádějí se vyšší a nižší školy sociologické a politické.

Poslanec musí být politicky vzdělán, v každé četnější politické straně musí být nejméně tolik různých odborníků, kolik je resortů ministerských, aby dovedli činnost administrativní kontrolovat. Zejména opořice parlamentární musí dnes být vzdělaná; když opořicník s velkým pathosem a právem vytýká tomu onomu úřadníku nebo ministrovi, že nerozumí svému odboru, že se snad přes noc z generála stal se kancléřem, musíme se ptát každého poslance a zejména toho opořicního, rozumí-li politice alespoň tolik, kolik ten generál. Nešťastný cirkulus: Pokud generálové se stávají přes noc kancléři, potud z kaprálů se stávají vůdcové politických stran a pokud kaprálové se stávají vůdci, budou se stávat z generálů kancléři.

Opořicník musí znát své odpůrce ve stranách a musí znát vládu, a tuto musí znát konkrétně t. j. musí znát vládnoucí osoby a jejich činy a podle toho musí postupovat věcně co možná proti určitým faktům. Sebe fulminantnější řeč nespůsobuje nápravy, jestliže řečník nedovede uvést fakty. „Fakty dovedou nás více pobouřit, nežli nejnebezpečnější zásady“, řekl Junius; fakty jsou vládě nebezpečné.

(Srv. příklad ministra Pina a t. p.) Proto máme i v politice, jako ve vědě, požadavek, jež nelze dost důrazně opakovat: politik musí pozorovat, musí pozorovat všechny projevy stran a vlády a pak nepotřebuje žádných „důvěrných“ a „tajných“ sdělení a zpráv. Pro toho, kdo myslí a kdo myslé pozoruje, není žádného „tajného plánu“, tomu sebe důvěrnější zprávy nemohou dát nic podstatně nového. „Tajní“ zpravodajové, tajné a tajené zprávy a vědomosti jsou všude pro ty, kdo nedovedou pozorovat a vidět; zprávy ty jsou také podle toho, týkají se vněšností nápadnějších, jednotlivostí, jež mohou mít symptomatický význam pro myslícího a pozorujícího politika, avšak nemají ceny takové, aby se na nich dalo zařídit politické jednání. A u g u r s t v í, jedním slovem, i v politice dohrává, intrikánství a „diplomacie“ (i diplomacie) jsou politické přežitky. Tajnosti jsou dnes pro velké pány, ale velcí politikové jimi se již nespravují.

Není snadno, několika črtami třeba jen skizzovat nazírání na politickou organizaci společnosti, které jsem nazval konkrétním a reálním. Obzvláště není v té stručnosti snadné, dohodnout se o tom, jak cenit vliv a moc státní. I se stanoviska, které tu zaujímám, se stanoviska sociálního, lze v jednotlivostech i v celku mít formule rozmanité. Myslím, že tak, jak to formuluji, má se věc formulovat se stanoviska skutečně pokrokového, lidového.

Co se obzvláště hodnoty státní moci týká, stojím proti liberalistickým teoriím státovědným z uvedených důvodů; s konservativními názory, jak je formulují politikové církvevní, katoličtí, pravoslavní i evangeličtí, shduji se v mínění, že politická moc (co do své podstaty) je podřízena moci duchovní; rozcháším se však od nich tím, že nepokládám světskou moc státní za tak materiální, jak obyčejně hlásají.

Rozcháším se také od běžného učení sociálně-demokratického, podle kterého stát nynější založen je pouze na moci, resp. na násilí; nesouhlasím s učením, že tento stát násilím se zvrhl z domněle svobodného zřízení

společnosti organisované bezstátně a nepřijímám názoru, že nyníjší stát a s ním všechna moderní civilisace má především smysl hospodářský, ekonomický.

O tomto pojmání státu podle t. zv. hospodářského materialismu chci ještě slovo povědět také k vůli anti-semitismu a vůbec všem hospodářským směrům časovým.

Kdo pojímá stát materialisticky, snadno upadne v chybu, že bude pojímati materialisticky společnost všecku a celý její život. Avšak ani stát a dokonce celá společnost není jen organisací hospodářskou a není jen na hospodářství založena. Hospodářská činnost společnosti vyvíjela a vyvíjí se vedle činností jiných a vyvíjela a vyvíjí se také na základě výsledků různých činností jiných. I kdyby pravda bylo, že člověk je egoista a že má jen interes hospodářský, tedy nedovede hospodařit bez vědomostí a bez vědomostí mnohých. Avšak člověk není od přírody jen egoista a nemá jen zájmy hospodářské, nýbrž má zároveň i zájmy jiné. Chce žít fyzicky, ale i duchovně. V kulturní plnosti života společenského vyvinula se v každé době jistá forma hospodaření a ta forma odpovídá vždy všem ostatním současným a s hospodařením blíže dáleji souvisícími činnostmi. V každé době máme vedle sebe nejen jisté kvantum a kvalite hospodářských statků, ale máme také jisté kvantum a kvalite statků duchovních; člověk netoliko pracuje tělem, ale i duchem, pracuje a modlí se, pracuje a myslí, poznává, učí se a učí jiné, tvoří umělecky, žije v rodině a společnosti — zkrátka, v consensu společenském hospodaření je činnost vedle jiných činností jedna a činnost ta souvisí se všemi ostatními činnostmi. A nejen to, ona nesouvisí pouze, nýbrž je na nich i závislá jako zase i tyto závislé jsou na ní — do které míry, to ovšem je otázka, o které tu jen tak stručně nelze rozhodovat. Železnice nerozváží jen zboží, ale i myšlenky a z myšlenky se zrodila. Adam Smith nepodal jen svou soustavu ekonomickou, ale i ethickou, z obou vykládal organisaci společnosti. Jistě při pozornějším přemýšlení lze pochopit alespoň tolik,

že člověk, že společnost není, jak Ruskin jednou řekl, pouze lakotný stroj, ale i bytost cítící a myslící.

Nesdílím-li tedy názor, že společnost, nynější společnost je zorganizována pouze hospodařením, po případě kapitalismem, a nesdílím-li mínění, že se lidstvo, třeba se vyvíjelo jen 6000 let, počne vyvíjet docela jinak, protože různí theoretikové mají své různé plány pro budoucnost; a nesdílím-li konečně theorie Marxovy právě tak, jak nesdílím učení jeho odpůrců — sdílím přece úplně přesvědčení těch, kteří vůkol sebe v naší společnosti vidí mnoho a mnoho nespravedlnosti a kteří proto hlásají, že musíme spravedlnosti zjednat průchod. Přesvědčení toto pokládám za docela oprávněné.

Vyložil jsem v „České otázce“ a nebudu to zde opakovat, že humanitní ideál, ideál český, je dnes ideálem sociální reformace — to znamená, že se musí dostat spravedlnosti těm, jimž se jí podle našich nynějších řádů nedostává, tedy dělníkům a všem, kteří vyloučení jsou od svobodné práce kulturní. Protože nesouhlasím s Marxem, nejsem k tomu slep, že naši dělníci jsou utlačováni.

Jednostranného hospodářského materialismu drží se všichni, kdo chtějí nechtěj z hmoty dělati ducha, ba boha. Materialism nedá se odstranit materialismem. Mně se zdá, že mnozí antisemité a socialisté dopouštějí se chyby, kterou vytýkají kapitalistům a semitismu, — tancují také kolem zlatého telete.

Nenamítej nikdo, že antisemité přece tak nenávidí kapitalisty židy — nenávidí, ale ještě více jim závidí a vše-liká nenávist a závist sesiluje jen zlo, které nás tíží. Je staré pravidlo, že se často nejvíce potírají strany, které si jsou nejbližší. Strany a boje o sobě nejsou důkaz, že strany a boje jsou oprávněny.

Ti antisemité a socialisté, kteří společnost pojmají materialisticky, propadli de facto liberalismu. Nedám se másti socialismem křesťanským a pod. hesly a směry. Klerikál, jenž snáší přepych své hierarchie, vytýkaje jej židovi, křesťanem není.

Proti teoriím anarchistickým stojím proto, že neuznávám správnosti anarchismu (rozumí se theoretického, neboť býti proti anarchismu činu není žádná obtíž); odmítám anarchism ve všech filosofických formách, ať se tedy podává jako nadčlověčství, nebo umělecký a filosofický aristokratism, bohémství, titanism atd. Pokládáje státní organisaci společnosti za tak přirozenou, jako všechny organisace jiné, nedovedu v ní, in concreto ve vládcích a správčích politických, viděti přirozené a zapřísáhlé nepřátele společnosti. Vidím chyby a vady politického zřízení, jako je vidím v řízeních ostatních a proto chci ve službě pokroku stát proti těm chybám a vadám všem a na celé čáře; jednostranná oposice velmi snadno se zvrhá v revoluci a já chci sloužit sociální reformaci. Reformace vyžaduje a předpokládá však netoliko oposici politickou nebo náboženskou atd., nýbrž oposici filosofickou t. j. kritiku na celé čáře koncentrickou a ovšem kritiku plynoucí z celkového přesvědčení filosofického a z úsilí, zaměnit staré novým.

S tohoto stanoviska nepokládám za hlavní věc polemizovat pouze proti jednotlivým projevům té neb oné politické myšlenky; je-li vůbec myšlenkou, a nikoli více méně mechanickým napodobením, je myšlenkou z celé soustavy politických názorů a ty politické názory zase jsou částí celkového nazírání na život. Přihlízím proto k tomuto poslednímu zřídлу nynějších politických, vědeckých a všech mínění vůbec. Dnes, kdo myslí, donikat musí k principiím — úryvkovitého konání a myšlení máme dost, více než snášíme, vždyť právě v něm je zřídlo nynější krise světové, jejíž speciálním projevem je také naše nynější krise národní a politická.

Stanovisko, jak je zovu, lidové, sociální, neopravňuje k mínění, že stačí poslancům jen politické uvědomění. Ovšem, u nás, kde zápolíme o svou vlastní vládu a kde jsme se teprve probudili k národnímu vědomí, musí se tohoto momentu dbát také a velmi pečlivě.

Avšak ani u nás neměl by se indiferentism národnostní pokládat za naše hlavní zlo národní. Na každý způsob čiňme již rozdíl mezi uvědoměním národním a politickým (sociálně-politickým).

Pokud parlament a poslancové reprezentují volící národ, stačilo by ovšem, aby poslancové, jak se říkává, tlu močili mínění lidu (voličstva). To znamená konec konců říci, jsou-li občané spokojeni nebo nespokojeni. Občan každý stačí, má-li dostatek soudnosti, aby posoudil prospěšný nebo neprospěšný účinek vládní činnosti. My každý cítíme, že nás bota tlačí a kde nás tlačí. My dovedeme obuvníkovi i říci, co (vlastně co asi) si od něho přejeme, ale boty si udělat neumíme. Právě tak běží o to, stačí-li občanům, aby jejich poslancové jen ukazovali na neblahé účinky vládních opatření anebo chtí-li, aby dovedli říci, co se má dělat, co nedělat. To předpokládá nejen, aby se neblahé účinky politiky pocífovaly, ale hlavně aby poslanci dovedli poznat pravé příčiny těch neblahých účinků a aby uměli poradit, co se má opravit a jak.

Čím spletenější je netoliko státní, ale i společenská organizace vůbec, tím toto rozpoznání pravých příčin stává se nesnadnější, politické umění stává se těžším a těžším. Proto již dnes parlament plenární nemá té důležitosti, jako činnost ve výborech. Již dnes vlády samy starají se o dobré odborníky ve svých jednotlivých resortech — a ti s velikým klidem poslouchají nájezdy neobdobných poslanců, neboť vědí, že voličstvo konec konců posuzuje nejen špatně, ale i dobré účinky vládní praxe.

Proto dnes musí se na poslanci žádat a musí se především žádat politické vzdělání. Neúhonný, nezištný charakter rozumí se sám sebou; nerozumí se však sám sebou charakter politický a ten bez politického vzdělání není možný. Ci-

toval jsem o tom v „České otázce“ slovo Havlíčkovy, nebudu je tu opisovat znova a znova.

Těchto myšlenek o politické taktice nepronáším jen tak na plano a bez úmyslu.

Pravím-li tedy, politická taktika dnes spočívat musí v politické práci všech, v práci založené na náležitém vdělání všech, čelím tím docela vědomě a úmyslně politické neprací, politické taktice dob starších a prošlých. Práce politická, jako skutečná práce všechna, vyžaduje soustavnosti, pilnosti, stálosti, vytrvalosti — občasně vzpružení citů a vůle a úryvkovité jednání není prací. Takové taktiky si dovoľovali v starší době velicí páni, dovoľuje si jí aristokracie a plutokracie ještě i dnes, ale to není politika lidu a nemá ani pro lid a vůbec pro nikoho významu. Tato politika je sport, ne práce.

Člověk moderně vzdělaný poznává, že společnost se vyvíjí krokem, ne skokem a proto stojí ve všech oborech, tedy i v politice, o stálou práci reformací. Je tedy proti všeliké revoluci, proti revoluci z dola i s hora. Revoluční taktika je taktika zastaralá, je šosáctvím. Realistické a konkrétní pojmání společnosti a státu vylučuje politický romantismus; realismus a revoluce (nášilná) jsou naprosté protivy. Kdo věří v revoluci, neběře života do opravdy. Víím, že revoluce je dnes přežitkem starého regimu — politika demokratická a lidová revoluce nepřipouští. Svět stál a stojí na práci, ne na náladě, svět udržuje se jen prací a to prací drobnou, prací stálou. Ani v geologii katastrof není a nebylo, co se dříve mělo za ojedinělé, úryvkovité katastrofy, poznáváme teď za výsledek nesčetných vlivů malých a menších. Tak i ve společnosti a historii převraty veliké, bijící do očí lidí nepochopujících, jsou jen sumací a výsledkem stálých vlivů a příčin malých. Dnes poznáváme, že zejména revoluce posledního století byly výsledkem a pokračováním předchozího pochybeného vývoje, poznáváme, že revoluce je symptomem a další příčinou nezdravoty a proto voláme po práci a opět po

práci soustavné, promyšlené, stálé, vytrvalé. Politika lidová je stálou a nepřetržitou reformací — politika lidová je nadšením pro práci a práci.

(Při korektuře teď — 1908 — dodávám, že ovšem revoluce reformní má oprávnění: bez revolucí by se všechny dobré pokroky nebyly staly. Psal jsem proti zahrávání s revolucí.)

101. S tohoto hlediska posuzuji naše politické vzdělání a zejména naše politické strany a směry.

Obě naše strany, staročeská i mladočeská, jsou svým původem liberalistické ve vyloženém právě slovu smysle. Liberalism je dnes zastaralý, není dosti lidový, je plutokratický a aristokratický. Není již pokrokový. Staročeši vzdali se sice mnohých liberálních názorů, vzdali se dokonce i správných názorů Palackého, ale posud zejména v otázkách hospodářských jsou liberály. A totéž platí o Mladočesích. Jen že mladočestství zachovalo si ještě několik trosek liberální pokrokovosti. Orgány mladočeské pořád hlásají starší „demokratism“ — „Nár. Listy“ proti lidovosti realistů jako trumf uváděly tento „demokratism“. O jména arci neběží, ale o věc a věc je dnes ta, že demokratism porevoluční, buržoásní překročen demokratismem sociálním a socialismem (v různých odstínech) vůbec. Demokratism buržoásní se zvrhl a zvrhl v nedemokratism, v aristokratism buržoásní a plutokratický. V tom smyslu pravím, nejsme již demokraty, ale lidovci.

Strana staročeská i mladočeská zastaraly a upadly politickým vzděláním. Podle dřívějšího výkladu i zde strana staročeská má prvenství. Úpadek ten proti době Havlíčkově, Palackého a ještě Clam-Martince je veliký a jeví se v úžasné mrtvotě politického myšlení. Rozmysleme si jen některé symptomy: uvedl jsem už, že o politických názorech Palackého nemáme ani jedné (přesnější) úvahy a přece je Palacký uznán i od strany mladočeské za tvůrce národního programu! Právě tak není mladočeské studie o Havlíčkovi, ba Mladočeši vůbec posud národního programu se svého stanoviska ani neformulovali!

A v přítomnosti: strana mladočeská o všeobecném právu hlasovacím nevydala a nevydá věcného poučení, spokojující se pouhým návrhem a to přes to, že strana staročeská i mladočeské voliče v otázce té mate. Mladočeská vedoucí: teď strana nemá jasného a určeného programu v otázce sociální, dělnické! Atd., atd.

O politické diskusi žurnalistické a literární není v starých stranách potuchy. Jak jinak lze provádět politiku lidovou (třeba i: „demokratickou“), nežli když voličstvo a politikové z povolání politicky myslí t. j. politicky přesně myslí? A politické přesné myšlení všude se jeví v politické literatuře a žurnalistické a literární diskusi. Deset let my mladší voláme po diskusi o životních otázkách národních — ne a ne! Páni odpůrcové ve straně staročeské a mladočeské jsou uschováni za svou všeredakční anonymitu a proti důvodům stavějí den ze dne svá anathemata anebo bájky, ale klidné, přesné, mužné diskuse jsou naprosto neschopni.

Podívejte se jinam. Ve Francii na př. o francouzské revoluci vydávají se téměř každý týden jeden spis ne-li dva a často spisy veliké; vydávají se spisy s různých hledisek — spisy ty se čtou, jeden názor opravuje se druhým klidnou diskusí a argumentací. Koliik naproti tomu je spisů na př. o našem obrození, kde by se z různého hlediska klidně a důvody opravoval názor názorem? Anebo podívejte se do Německa, jaké tam a jak četně vycházejí dějiny německého národa, v nichž autorové hájí jeden vedle a a proti druhému svá názírání o nejdůležitějších epochách a činech německého národa. Tu máte na př. katolického Jansena, tam protestantského Bezolda, tu máte Lamprechta, jenž celé starší názírání převrací svou znalostí hospodářského vývoje atd. — — tím vším tříbí se názory o fundamentálních pojmech národních a politických. Podívejte se na literaturu národohospodářskou, sociální atd. atd. — a u nás? Nevěříš-li na př. v běžné deklamace o Bílé Hoře, nevěříš-li v běžnou staroslovanskou demokracii, nevěříš-li, že naše re-

formace nebyla obnovením nebývalého u nás pravoslavlí atd., měj si pro všechny tyto „nevěry“ důvody, čerpané pilným studiem z různých pramenů atd. — — to ti nic není na plat, anonymové v „Hlase Národa“ a v „Národních Listech“ tě národu denuncují za zrádce. Za to najdou se ovšem politiko-
vé, kteří deklamují o tom, jací jsme prý byli chlápíci v — VIII. a IX. století! Slyšíš, jak ten a onen schopný a slavený řečník vším myšlením svým prozrazuje, že od svých rigoros nečetl nežli své obžalobní a obhajbní koncepty, vidíš přímo v každém slově, jak o ústrojí svého národa, o jeho potřebách, o jeho nynějším postavení vůči národům jiným, zkrátka jak o nejdůležitějších problémech národních, politických a sociálních nemá jasné představy, ale pan řečník mluví ve jménu národa a dejme tomu mluví dobře, a šťastné voličstvo může pak druhý den ve svých novinách číst, jak náš znamenitý x, y včera zase vyhrál. Je-li řečník Mladočech, tedy ovšem v listech staročeských prohrál, neboť tam vyhrál ještě znamenitější řečník, politik (u nás je metoliko řečník, nýbrž každý mluvnick politikem). Já nevím, mám-li poměry ty pokládat za směšné nebo za smutné! Ptám se jen, hledě na nynější poměry: Může se politické vzdělání prohlubovat a upevňovat v osobních hádkách a bojích? A klidného, věcného, politického uvažování nemáme!

Vezměte si ještě toto: Za Palackého psalo se s naší strany mnoho a dobrých německých politických spisů — již desítky a desítky cizina od nás nečetla přesného vyložení našich politických a národních nároků! Ve všem mrtvota, nedostatek politického myšlení a uvažování. Odsud ona přímo makavá mlhavost o aktuálních politických prostředcích a ovšem i o dalších politických cílech. „Nepotřebujeme vědět, jak státoprávní program v podrobnostech se bude provádět, stačí zatím požadavek, až...“ — to je běžné politické myšlení. Nanejvýše se připojí několik líbezností proti „theoretikům“, „profesorům“ a odkazuje se s pýchou na „praxi“.

A ta praxe! Stopujte jen tu činnost (praktickou činnost) našich spolků, jednot atd. — stačí vám to? Mlhavost a neurčitost politického myšlení prakticky končí rozčileností a křečovitým politickým eklekticismem.

Naše žurnalistika a zejména „Nár. Listy“ za posledních deset let dovedla své čtenářstvo rozčilovat nevěrci v rukopisy, cyrilomethodějstvím, potřebou azbuky, „pohaněním“ Háalka atd., ale politického poučování nalézt v listech těch velmi málo. Či má to rozčilování být prostředkem proti té myšlenkové mrtvotě a ztrnulosti? A jaké „otázky“ nebyly v poslední době přetřásány! Na př.: potřebujeme-li charakterů nebo odborníků? (To přece dávno rozhodl § 20. volebního řádu r. 1873, v němž se dost jasně stanoví, kdo do parlamentu nesmí! A teď se snád „politicky“ rozhodneme, odhlasujeme, co a kdo je charakter a kdo je nezávislý?

Tento úpadek politického vzdělání jeví se v abstraktním radikalismu a lichocení masám lidu. Abstraktní je radikalism, který nemá jasných cílů; lidu lichotí, kdo nezná ceny pravdy. A přece je staré politické pravidlo, že nesouhlas lidu snáze se snáší, nežli souhlas a chvála. Lid náš si toho lichocení nezaslужuje!

Ano, náš lid má silný politický temperament, ale schází mu a nám všem důkladnější politické vzdělání. To je vina nás inteligentů. Ostatně meklamejme se! Lid, — lid organisovaný v sociální demokracii, dělníci, počínají přesněji myslit, než se nám zdá a jen řečníkům buržoásním je ještě dovoleno, odříkávat a přemýlat úvodníky vyšších právě denních listů pražských.

V tom všem vidíme zřejmý úpadek politického vzdělání. Tudiž i politické vzdělávání pokračovat musí, kde přestali Havlíček a Palacký a obzvláště naše žurnalistika musí se vrátit k Havlíčkovi. Platí to zejména o žurnalistice mladočeské, která cizími, vídeňskými vzory (i tu neblahý eklekticism) poškodila svůj ráz český.

Tento úpadek vzdělání politického souvisí s povšechným úpadkem stran a směrů starších. Vložil jsem ten proces v dřívějších odstavcích a v „České otázce“. Srovnáme-li naše starší politiky buditelské s nynějšími vedoucími politiky, vidíme docela jasně a přímo exemplárně, v čem úpadek spočívá. Vezměte si jen Palackého aneb Havlíčka: jak ti mužové znali a stopovali každý projev národního života, jak věděli, co a kde nám schází a jak tudíž svou národní a politickou taktiku zakládali na té široké universálnosti národního vzdělání, smím-li tak nazvat fakt, že pamatovali na všechno, na veliké i malé, a že všechny jejich kroky řízeny byly tou plnou znalostí všech našich potřeb. Politika a všenárodní práce nebyly u nich oddáleny — politika byla jim částí buditelské práce a byla praxí docela přirozeně založenou na té řečené universálnosti národního a obrodného vzdělání.

A co vidíme na politicích pozdějších a dokonce dnešních? Se skrovnými výjimkami nedostatek politického a všeobecně národního vzdělání. Odtud to plané řečňování, to zbytečné rozčilování, ta politická hysterie. Tento nedostatek politického vzdělání způsobuje, že i naši radikálové přenechávají skutečné vedení národa pořád více a více vládě — vláda de facto stará se o naše školy, vláda vede náš hospodářský vývoj atd. — „v theorii“ však stojíme proti vládě. To jest: stojíme proti ní slovy, de facto docela liberalisticky uznáváme její všemoudrost a všemohoucnost. Proto naše politisování je tak neobsažné — křičíme po politickém nebi, ale to nebe zatím se již ztratilo, a má-li být, musíme si je zřídít sami a v sobě.

A proto i v politice: návrat a netoliko návrat, nýbrž pokračování v práci obrodní a buditelské a zejména také zdokonalení a ujednocení národního programu politického, ježž nám naši buditelé zanechali. Že program ten vyžaduje revise — dovodil jsem s dostatek jinde.

102. Mluvím-li o naší národní a politické taktice, chci se zmíniti o vládě a jejich vůči nám povinnostech.

Protireformaci vláda vídeňská se pouze nebránila, ale dopustila se na našem národě hrubého a nespravedlivého násilí a následky a plody násilí žádného nejsou zdravé, nejsou a nebyly prospěšné ani nám ani vládě. My můžeme si z těch hrozných dob vybrat naučení dobré, ale může a má si je vybrat i vláda. Jestliže docela odkrytě si přejeme, abychom se jako národ zřekli všelikého násilí a nastoupili cestu reforem, platí týž požadavek také vládě a z důvodů stejných. Co jsem řekl o politickém nazírání na úkoly státní, platí všeobecně, všem členům národa a vlády. Jestliže národ má vládu svou (řeklo se, jaké zasluhuje), má navzájem vláda me-li národ, tedy alespoň takové politické strany, jakých zasluhuje.

Hledíme-li na vlády posledních let, tedy nemyslím, že by jim šlo o vědomé germanisování našeho národa. Protireformace ustoupila centralisačnímu úsilí osvíceného absolutismu (Josef II.) a teprve tomu jazyk byl prostředkem politickým. Ale vliv tehdejší vlády byl poměrně slabý z příčin uvedených. Teprve v tomto století a zejména v době liberalismu germanisovalo se z Vídně vědomě. Ale i liberalism poznal, že domáhá se cílů nemožných; vláda Taaffova vzdala se vědomého germanisování: nechtěl bych proto tvrdit, že tu i tam některý byrokrat ve svém odboru negermanisuje a také netvrdím, že se negermanisuje ze zvyku a z mechanismu byrokratické pohodlnosti. Tvrdím jen, abych to formuloval co nejpřesněji podle svých zkušeností a pozorování: Nemožu si za nynější „světové centralisace“ a zejména po proměnách r. 1866 a 1870—71 myslit, že by Vídeň nebyla poznala důležitost, kterou pro trvání říše máme my Čechové. Já dokonce neváhám tvrdit, že Vídeň to ví velmi dobře, lépe než mnozí naši politikářové. Ale světová politika se nedělá a nemůže se dělat s lidmi polou nebo docela slepými.

Žádná vláda nedovede nás potlačit a germanisovat — to může dnes být docela jasné nám i vládě a proto nemluvíme při každé příležitosti o „hrobec“ atd. Nesugerujeme ji-

ným, ale ani sobě, co přece nijak nechceme. Ta fňukací politika je jeden z mnohých příznaků politické krise, o níž mluvíme. Vlády se nemusíme bát, leda sebe. A co se germanisace týká, pamatujme více na „samovolnou germanisaci“, abych užil toho historického výrazu.

Přes to, opakují, má vláda vůči nám ještě mnohé povinnosti a ve svém vlastním zájmu. Vedle nepřízně k nám, tíží nás nejvíce nepravdivost vlády, jevící se v neznalosti našeho kulturního, našeho národního snažení; proto nám překáží a často více, nežli kdyby měla úmysl zjevně nepřátelský.

A konečně musí vláda dojít poznání, že je v prospěchu celé říše, abychom my Čechové se spravovali sami a samostatně. Národ potlačený, je-li uvědomělý, zjevně nebo skrytě překáží vládě cizí — a tím se zdržuje vývoj části i celku. Myšlenku tuto provedl jsem v jedné ze svých řečí na říšské radě, zde ji stručně opakují. Čím dříve nebude vláda překážet nám a my jí, tím spíše bude nám oběma spomozeno. Jen si představme, jaký by to byl pozitivní zisk pro nás, ale i pro říši, kdyby naši nejinteligentnější lidé nemusili často všecko svou energii vynakládat na mrazení, na opoziční práci negativní. (Míním opoziční práci v nejširším smysle — netoliko opoziční parlamentární.) Mezi vládou cizí a národem uvědomělým vždy byl a bude boj, zjevný nebo skrytý a skrytý je horší než zjevný — nepřekáží pouze vývoji, ale kazí charaktery na obou stranách.

Proto naše parlamentární opoziice je oprávněna. Chceme ji vésti a povedeme zákonně ve vlastním prospěchu, nejen z principu humanitního. Ta opoziice je zásadní v tom smyslu, že národ náš žádá tu míru samostatnosti, kterou má již zaručenu netoliko královským slibem, ale která mu podle práva přináleží.

O té opoziici chci říci několik slov. Rozumí se mi samo sebou, že má být parlamentární a konstituční. Pro násili nemáme příčiny a jen blouznivec mohl by pomýšlet na opoziici brannou. Parlamentární opoziice,

dovedně vedená, oposice věčná, důsledná, neústupná, je zbraň velmi účinná, účinnější nežli násilí, ostatně dnes nemožné, jak snadno chci ještě později ukázat.

To ví vláda jistě, a tudíž musí to vědět zejména o oposice radikální.

Oposice radikální dnes vyžaduje však vzdělání politického a odborného a vyžaduje oné znalosti osob a poměrů, o kterých jsem už mluvil. Dám konkrétní příklad: dr. Lueger není radikál (politický) a dovede dělat oposici velmi účinnou, účinnou svou znalostí, a bych tak řekl, vídeňské bursy parlamentární.

Oposice musí být pilná — pohodlnou, bezstarostnou může být strana vládní, ne oposice. Oposice musí jedním slovem kontrolovat každý krok vlády a stran nepřátelských.

Oposici takovou podporovat musí dovedná žurnalistika a literární činnost vůbec. Oposici musí být slovo a péro mečem: „dobré slovo je také čin“ (Turgeněv). Pro nás bylo by zejména potřebné, aby naše oposiční strana měla dovedný žurnál německý, kterým by na odpůrce doma a v cizině působila. Vůbec nemáme teď žádného orgánu, který by cizině cizím (německým) jazykem dovedl naše národní tužby vykládat moderně, se stanoviska vyššího. V tom všem čeká práce dost a dost.

Největší chyba každé oposice je plané hrození. Té taktiky je u nás více než třeba. Také se zle osvědčila. Vidím největší chybu taktiky „omladinistické“, že radikalism tak demaskovala.

Planost našeho radikalismu vidím v těchto třech hlavních věcech.

Předně a hlavně nedostává se mu politického a odborného vzdělání. Pevnost přesvědčení, kde je, imponuje vždy a všude; ale neběží pouze o přesvědčení, ale o přesvědčení zdůvodněné. Radikalism je svou podstatou zosobněná a rozvášněná logika, nešetřící historie naprosto a důsledně — parlamentární radikalism ne-

může tedy býti než neúprosnou a britkou kontrolou vlády, a vládních a konservativních stran a zásad.

Druhá specielnější vada našeho radikálismu je obzvláště jeho zastaralý ráz politický, jeho liberalistický demokraticismus porevoluční. Dnes zejména otázka po formě vlády nemá aktuální důležitosti žádné. Monarchie evropské dnes mohou docela klidně spát vedle francouzské republiky; ba republika ta dnes dělá jim výborné služby. Tradice r. 1848 jsou dnes zastaralé, zastaralé jsou tradice revoluce francouzské — dnes je pro lid i pro vladaře a jejich vlády těžiště politiky docela jinde. Kdo ještě dnes nerozumí lidové politice, ten do politiky, alespoň do opozice prostě nepatří. Pro monarchii jsou ještě daleké a daleké etapy vývoje od formy absolutistické a konstituční (s oligarchií aristokratickou a buržoázi v různých stupních a smíšeninách) až k formě parlamentární a více lidové, snad až sociální — jak pravím, kdo to všechno nevidí a neví, ať zůstane doma a dělá politiku u džbánku. Obzvláště různé demonstrace nemají smyslu pražádného; vláda se jich nebojí, ale dráždí ji to. Vždyť přece ví, že jsou to demonstrace bez plánu a cíle. Pokládám za velikou nesvědomitost řečníků a veřejně činných mužů, že u nás svými řeči jen takové „politické vzdělání“ rozšiřují. To jsou u nás staré nepořádky a vinu jich nesou dorostlí, ne mládež. Řekl-li jeden mladočeský řečník, že Mladočeši jsou takoví, jak je vychovali Staročesi, právě tak mohou říci mladší Mladočeši, že jsou takoví, jak je vychovali starší Mladočeši a Staročesi.

A konečně s liberalistickým demokraticismem souvisí naše běžná politika světová resp. zahraniční. To je u nás podivná kapitola. Co je tu planého horování a nečinného blouznění!

Abych to odbyl stručně: Máme všechny strany, frakce a směry, program státoprávní, tedy program, že chceme být ve svazku zemí rakouských. Tvrdil jsem v „České otázce“ a opakuji to, že Palackého program je posud správ-

ný, míním jeho program státoprávní, jak jej formuloval 1865. Zatím arci máme dualism, ale to v hlavní věci nevadí.

Tento program přijímám beze všech dalekosáhlých zámyslů a rezervací mentálních. Netoliko proto, že neumím kreslit mapy, ale proto, že jsem se dost pilně učil historii a z té naučil jsem se toto.

Kdyby Rakousko v evropské konflagraci podlehlo a se rozbilo, tedy dostali bychom se k Německu, s nímž už tisíce let jsme ve styku. Co by to znamenalo, ať si každý domyslí. Jsme pro takovou eventualitu připraveni?

Rusko by nás nevzalo. Nestojí a nemůže stát o 6—10 milionů katolíků, neboť to vědí v Rusku, že by se pak náš lid spojil s Poláky, tak jak to dělali a dělají naši emigranti na Volyni. Rusko zabralo by nás, jak řekl nedávno prof. Lamanský, se zbraní v ruce a ruský vojenský guvernér postaral by se o pořádky ruské; politických fantastů jistě by neustanovil za úředné místodržící. Rusko má ostatně svůj politický hled obrácený do Asie a na Balkán.

Německo však také nestojí o 10 a vlastně o 24 milionů katolíků, protože by pak katolíci měli většinu a tím by Vídeň a Jihoněmecko stali se zase hlavou říše; Hohenzollerové by se přes své vítězství mohli pěkně vystěhovat.*) Protože však z historie vím, co znamená idea protestantská a co znamená idea katolická a pravoslavná (s ohledem na Rusko) a protože vím, jaké poslání měly země Habsburgů a Hohenzollerů ve vývoji náboženském a protože vím, že idee ty a jejich důsledky mají posud veliký vliv státoprávní, větší než národnostní, docela klidně nečekám žádné ohromné světové katastrofy a velmi reálně počítám s existencí Rakouska.

Nevěřím vůbec v katastrofy, ale věřím v Palackého „světovou organizaci“ (již zase!). Věřím totiž a vidím, že i z ahraniční politika se stává lidovou a že se so-

---

*) V Německu je z 50 mil. obyvatel protestantů něco přes 31 katolíků přibližně 18 mil.; bylo by tedy po přičlenění Rakouska (bez Uher) katolíků 42, protestantů jen 31 mil.

cialisuje. Neboť jestliže se socialisuje politika vnitřní, jde z toho, že národové a státy lidové mívají se chtít vyvíjet vedle sebe — moc a násilí ztrácí i v zahraniční politice své žezlo a vliv mají literatura a vzdělanost, obchod atd. a vliv větší a pronikavější, než jej mívávalo cizí vojsko a než jej mít může vláda ta neb ona.

Ta světová organizace znamená součinnost národů, znamená politiku skutečně světovou — a s tou musíme počítat a hlavně s ní, ať bychom byli pod vládou tou nebo onou a kdybychom dokonce již byli pod vládou docela svou. Dnes i stát výbojný nezachvacuje území cizí, jak činívало se v minulosti. Tenkrát nebylo území, jak teď přelidněno, lid byl nevzdělaný — mohlo se cizí území zabrat snáze. Dnes v Evropě vzdělané (Rusko v Asii má jiné poměry!) zabírání cizího území a obyvatelstva je nepotřebné, protože se všude a právě tou „světovou organizací“ utvářejí mezi národy a státy styky tak intimní, že stát počíná mít vůči svým sousedům účel jiný, než měl v minulosti. Jak dnes mezi všemi státy v Evropě je styk volný, poznat z toho, srovnáme-li, jak před r. 1848 byl nemožný styk mezi městy téhož státu a téže země — dnes můžeš z Prahy i do Petrohradu snáze, nežli tenkrát z Prahy do Brna — a tu chceme dělat plány o rytířských výpravách středověkých?

To tedy je v stručnosti moje politika zahraniční. Je to politika velmi jednoduchá, ovšem právě proto těžká, alespoň těžší, nežli rozkrajování Evropy, hrození tyranům a podobné přežitky z dob minulých a minulých dávno a na vždy.

103. Tudíž, konečně, jsem opět při politice vnitřní a hlavně pro tuto politiku: lid sobě a sebou! Ne mnoho toho státu, tudíž ne mnoho politiky, je heslo politiky moderní, politiky pokrokové, politiky světové.

I já jsem stát, národ a lid, musí si dnes říci každý, kdo politicky myslí a co tedy žádá po státu, národu a lidu, plniž především sám ve svém kruhu stálých povinností.

Nespokojenost naše neobracej se jen na venek jako u dětí a mládeže, hledejme příčiny mezdaru především v sobě.

Jen prací a opět prací lze dělat politiku moderní, jen prací a opět prací lze dělat politiku světovou a tím zároveň uniknout té tísnivé malosti, kterou pocíujeme v úpadku strany staročeské a již i mladočeské. Ostatně znalost ta mizí — je lepšího života a ruchu dost. Musíme příčinu té malosti vykořenit z gruntu, musíme zničit tu malost samu, ten politický a kulturní Kocourkov, o němž Šafařík Kollárovi již 1832 napsal, jako by žil dnes: „Já se vám upřímně vyznám a povím, co myslím, že já nad Prahu většího a horšího slovenského Kocúrka neznám. Jest tam, přáteli, sídlo číhařství a špěhounství celého slovanského světa, a největší zrádcové jsou našincové, ne Němci. Mně se až hnusí, když sobě připomínám měsíc tam ztrávený. I ti naši přátelé jsou rapotavé stráky, které s každým tajemstvím sem tam za horúca běhají...“ Mutatis mutandis Šafařík tu charakterisuje ten všecek Kocourkov našich upadajících zastaralých stran. Leda bychom ještě upozornili na to udavačství vlastencí, které ta padající generace vypěstila a proti mladším tak hromadně organisovala. Pryč s Kocourkove!

Avšak, mládeži, pozor! Jsme-li každý státem, národem a lidem, nejsme také my všichni, nejen starší, ale i mladší — krisí? O, jsme!

Nehněvej se, že se Tobě směju,
že i o chybách Tvých písně pěju,
kdybch snad tě méně miloval,
vše bych chválil, v všem si liboval.

Slepá láska mizerná je páska,
uvědomělou je pravá láska,
směju chybám svým se nastokrát,
a mám sebe předce tuze rád.

Nynější krise není úpadkem celého národa, jen úpadkem směru staročeského a tudíž strany staročeské a tím i strany mladočeské. Krise ta nejen že není úpadkem, ale je, po soudu mém, přímo podmínkou a již částí pokroku a obrození. Práce a snažení našich buditelů přinesla nám ovoce, jsme v každém ohledu větší a sinější, než jsme byli. A právě proto již ve straně staročeské započala přirozená a nutná diferenciacce. Směr mladočeský byl proti staročeskému pokrok, pokrok rozhodný, třeba neveliký, protože mladočeství, jsouc založeno na stejných zásadách, bylo příliš negativní. Proto poměr strany staročeské a mladočeské byl tak silně osobní.

Ze směru mladočeského a jeho vlivem vydělily se a vydělují se proto směry, strany a frakce nové a nové. Směry ty jsou podstatně nové a proto proti nim za jedno je oficiální staročeství i mladočeství. Směry nové jsou pokračováním snah buditelských a obrodních — literární revoluce je pokračováním literárního a osvětového „buzení“ a „obrozování“.

Ty živé boje a spory posledního desetiletí mají smysl jen jako symptom té krise, kterou prožíváme. Ty boje a spory mají jen smysl jako pokus o přirozenou organizaci a dělbu národní práce; nové má se starému přičlenit, má staré oživit a obrodit. Starý system je povalen — toho by neviděl jen slepý; běží teď o to, provádět nutnou organizaci a reorganizaci s poznáním zásad a s plným vědomím — k tomu však, nemáme-li budoucnost ponechat náhodě a jejím osobám, je teď především potřeba veřejné diskuse. Blaze nám, že o našich životních potřebách můžeme a chceme jednat odkrytě, odkrytě nejen před světem, ale i před sebou samými. Jen tak náš národní život a jeho zájmy mohou se stát životem a zájmy světovými: naše otázka, otázka česká je buď otázkou světovou anebo otázkou není.

PŘEHLED.

Našeho obrození

doba prvá: Doba Dobrovského
(končí se asi r. 1811).

1. Naše t. zv. obrození na sklonku XVIII. věku v souvislosti s osvobodným hnutím evropským. Úkoly obrození: navázat na minulost a uvědomit si přítomnost a úkoly pro budoucnost. Samostatnost kulturní a náš poměr ke kultuře německé. Potřeba filosofického vodítka: německá filosofie humanitní. Kollár německou filosofii humanitní navazuje na minulost reformáčnickou. K tomu potřeba bylo filosofie dějin. — Kollár a Herdera filosofie dějin. Obdobný vývoj jazyka: od učenecké němčiny pomocí starého jazyka a slovanských jazyků k jazyku svému. Národ „filologický“. Krásná literatura a její souvislost s vědeckou. Obroditelství počínající literárně a filosoficky dospívá přirozeně ku programu politickému a sociálnímu. 2. V době probuzení v Čechách v popředí stála otázka náboženské a filosofické svobody. Josefínismus. Svoboda náboženská a svoboda národní a jazyková. Dobrovský jako osvícenec, předchůdce Kollárův. Kněží buditelé. Kollár, Šafařík, Palacký protestanty. Význam toho: navázání na ideály Bratrské. 3. Význam Kollárovy humanity a osvícenství v době probuzení. Právo národa a jazyka českého zabezpečeno humanitou a osvětou, Šafařík a Palacký dovolávají se humanity. Osvětný charakter našeho znovuzrození. 4. Kollár a t. zv. slovanské znovuzrození. Obsah znovuzrození. Slované vyvíjeli se stejným směrem jako národové ostatní. Vzájemnost národův evropských. Kollár evropskou vzájemnost sesílit chtěl tužší vzájemností slovanskou. 5. Světovost slovanského znovuzrození dosvědčuje současnost československého učení vzájemnosti, polského mesiánství a ruského slavjanofilství. Srovnání učení Kollárova, Mickiewiczova, Kirějevského. Všichni tři řeší

problem všelidský. 6. Idea národnosti upevňuje se na sklonku XVIII. století. Humanita a národnost. Herder hlasatel národnostního principu. Kollár a Herder. 7. Národní vědomí u Slovanů bylo hned s počátku slovanské, u nás tedy slovanské a české zároveň. Slavism ve svých hlavních formách: austroslavism — rusoslavism, panslavism rusofilský, panrusism. 8. Herderovo rusofilství. Filangieri. 9. Slovanské vědomí hned s počátku nové doby je podstatnou součástí národního vědomí českého. Historikové a gramatikové slovanské vědomí sílí a odůvodňují: slavistika vzniká. Slovanství prvých básníků: Puchmajer a jeho sbírka. Puchmajer pro austroslavism, ale rozhodně rusofilský. Rusofilství hned s počátku význačná podstata slovanského citu a vědomí. Prvý básník český napsal prvou česko-ruskou mluvnici. 10. Dobrovský, zakladatel slavistiky, první hlasatel slovanské idee. Humanita a slovanství. Slované světlem člověčenstva: Dobrovský a Herder. Dobrovský a Kollár. Dobrovský je rozhodný rusofil. Jeho austroslavism. 11. Dobrovského t. zv. pochybnosti v živoucnost českého národa. Pochyboval i Jungmann, Šafařík, Kollár. Dobrovský jako člověk pozitivní: jeho čestnost a kritickost vůči Němcům. Miluje svůj národ nezávidí Němcům a necítí žádného k nim záští. Pochybování Dobrovského a Kollárovo je poznáním vlastní malosti: odsud touha po vzájemnosti především slovanské.

Našeho obrození

doba druhá: Doba Kollárova a Jungmannova.
(1810—1848).

12. Druhé období znovuzrození: snahy a směry vědecké a filosofické (1811—1848). Jungmannův voltairism a wielandism. Převládá směr archaeologický. Čelakovský modernější, lidový. 13. Šafařík jako slavista. Vědecký důvod, proč studiu českého bytu předcházela slavistika. Logický poměr všeobecného a speciálního poznávání. 14. „Slovan a vlastenec“. V čem tkví abstraktnost slovanství: vlivy slovanské a německé. Fantastičnost, nereálnost. Neznalost života a bytu skutečně slovanského. Spory o RKZ. Zneužití slovanské analogie v české historii samým Palackým. 15. Otázka jednotného spisovného jazyka. 16. Polonofilství. Povstání polská 1830 a 1863. Rusofilství. „Strana Hankova“. Ant. Marek. 17. Světlo a stíny. 18. Kollár syn této doby a hlavní představitel. Vlivy cizí: Herder a jeho působení na naše a jinoslavanské myslitele. Vlivy domácí: Kollár a Šafařík. Kollár, a vlivy slovanských spisovatelů. 19. Slovenské vlivy. Význam Slováků pro naše

obrození a náš národ vůbec. Slováci jazykově zachovalejší. Kollárova charakteristika Slovanů platí vlastně o Slovácích. Slováci a jejich bližší styky s ostatními Slovany. Kollárovo světoobčanství humanitní a dráteníček. Kollár a vlivy maďarského útisku. 20. Prof. Soběstianskij proti sentimentálně poetickému líčení charakteru staroslovanského; staří Slované nebyli krotcí a pasivní, nýbrž bojovní, podnikaví a ukrutní. Idealisování Slovanů z příčin hlavně politických (národnostních). Nesprávný názor o starých Slovanech počíná se Herderem. 21. Devatero metodologických pravidel, jimiž se autor spravuje při posuzování a studiu národův a obzvláště také slovanských. 22. Jsou-li Slované nebojovní a co nebojovnost ta přesněji znamená. Úsudek Leroy-Beaulieův o nebojovnosti Rusů Nebojovnost Slovanů při udatnosti, hrubosti, surovosti a ukrutnosti. Žízka a Bratří. Slovanská měkkost. 23. Čech a Němec. Poučná historie o zabítí koček. 24. Soběstianskij nepřesně vykládá starší prameny a učení Herderovo. 25. Pokud a čím vlastně Kollár nekriticky idealisoval Slovany. Kollár nemá svého názoru o nebojovnosti Slovanů pouze od Herdera. Jak Kollár sám rozumí slovanské měkkosti.

Našeho obrození

doba třetí: doba Palackého a Havlíčkova
(1848—1880).

26. Vývoj pokollárovský (1848—1888) jakožto třetí období vývoje obrodného. Vliv Kollárův: Kollár jako národní buditel. 27. Rok 1848tý jakožto pokračování francouzské revoluce a jeho charakter politický a národnostní. Naše účast v revoluci a její ráz Kollárovský. 28. Rok 1848tý pokračuje ideami francouzské revoluce: Svoboda, rovnost, bratrství národů. Národ mravní a právní osoba. Rovnoprávnost národů vyplývá z přirozeného práva, tudíž z požadavků humanitních. Filosofický dosah theorie přirozeného práva národního. 29. Rok 1848tý a naše reformace: význam dějin Palackého. Kollárovska humanita a Palackého ideál českého Bratrství. 30. Kulturní a národní program Palackým stává se politickým programem českým. Přirozený vývoj našeho národního programu od všeobecně humanitního a slovanského k českému. Palacký vůdce a otcem národa. 31. Podrobnější výklad Palackého politických názorů a jeho shoda s Kollárem. Palackého idea humanity: humanita jakožto božnost. Historický podklad humanity: Palackého náboženský ideál. Palacký opravuje Kollárův náboženský racionalism. Palackého pojem státu. Vliv Kanto-

vy a pokantovské filosofie. Idea federace rakouských národů. Palackého federace a Kollárova vzájemnost. Federace národův a federace zemí historických daných: „Idea státu Rakouského“.

32. Právo přirozené a historické. Poměr náš k Němcům hlavní problem aktuální politiky. Rakouská federace proti pangermanismu a panrusismu. Federace česká ve federaci rakouské.

33. Idea státního práva českého a idea Kollárova. Rozdíly. Palacký podřizuje národnost politickému účelu a humanitě.

34. Česká šlechta a její účast v národním a politickém probuzení.

35. Bachovská reakce. Palacký o reakci v reakci.

36. Havlíček a jeho poslání. Havlíčkova taktiká; jeho opravdovost v uměřenosti. Co do věci Havlíček především cítí česky, je Čech. Podstatu češství zakládá na svobodomyšlnosti. Havlíček v stálém boji proti duchovní reakci; reforma církevní jeho životní ideál. Havlíčkův český, lidový, realistický sloh. Havlíček jako žurnalista a literát: celkovost a propracovanost jeho povšechného názoru politického a filosofického. Havlíček vystříhá se vad historismu, je člověk věci a přítomnosti, člověk moderní, pokrokový. Havlíček jako kritik: revolucionoval literaturu.

37. Havlíček s Palackým za jedno v požadování rakouské federace. Havlíček pro federaci národů. Havlíček pro přirozené právo na základě Rousseauovy theorie smluvní.

38. Demokraticismus roku 1848tého. Havlíček, Palacký (Rieger): „Všeliké moci ve státě vycházejí z lidu.“

39. Pojem demokracie u Palackého a Havlíčka. Palacký a Havlíček o sociální otázce. Palacký proti všeobecnému právu hlasovacímu, Havlíček pro, ačkoli se drží liberalistického názoru o státu. Humanita a všeobecné právo hlasovací. Humanita extensivně a intensivně. „Člověk“ i humanitě nestačí.

40. Havlíček je lidovější Palackého. Objasnění pojmu a vývoje lidovosti z ideálu humanitního. Od minulého století rozšiřuje se pojem národa: rozumí se slovem tím veliká massa lidu posud od společné duchovní práce vyděděná. Národ, lid jakožto přirozený kulturní orgán člověčenstva. Studium lidového umění a vědění, rozšíření lidových práv. („Národní“, „lidový“, „prostonárodní“.) Kollár, Havlíček, Palacký.

41. Palacký a Havlíček. Shody a různosti národního programu.

42. Směry a pozdější strany, staročeská a mladočeská. Podstata strany staročeské. Palacký správně určil její rozdíl od strany mladočeské.

43. Charakteristika směru a strany mladočeské.

44. Náš liberalism. Jungmannův křečej věřící v čerta. Učení jesuitská.

45. Náš konservatism. Počátkové opravdovějšího katolického písemnictví.

46. Konstituční a parlamentární éra zahájená říjnovým diplomem: vznik „Idee státu Rakouského“. Státoprávní přeměny v Rakousku a naše pasivní oposice, jakožto počátek politiky obrozovací. Význam pasivní oposice a zahájení politiky aktivní. Poznání, že politika nás nespasí. Palacký o dosahu světové organisace pro naši politickou samostatnost. Problem státu malého.

Spasí nás jen neúmorná práce osvětová. Dověření obrození politickou svésprávou a samostatností. 47. Prvé politické vystoupení slovanské: Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Austroslavism a jeho služby mouřeninské. „Idea státu Rakouského“ taktéž austroslavistická. Austroslavism staví se Palackým a Havlíčkem proti Rusku z důvodů svobodomyšlnosti. Povstání polské r. 1863. Slavnost Velehradská: idea cyrillomethodějská. Pout do Moskvy r. 1867. 48. „Idea státu Rakouského“ po cestě na Rus. Palackého Doslov z roku 1872. Proti panovačnosti Němců a Maďarů Palacký se dovolává Kollárovského všeslovanství a nad to přímého spojenství rusko-českého. Obrozovací politika končí se obrozovací ideou slovanskou, totiž rusofilskou. 49. Jakožto prostředek vedoucím k těmto cílům politickým a kulturním Palacký doporučuje nenásilí a práci osvětňnou. Závět Palackého. Politika znovuzrození končí také ideou humanity. 50. Slovanská idea v literatuře a umění. Smysl Havlíčkova hesla: Čech ne Slovan! Havlíčkův vlastní výklad: vzájemnost slovanská pium desiderium. Posavadní skutečná nevzájemnost. Mylná theorie o našem prostředkování mezi západem a východem. Havlíček slovanský spisovatel tohoto období. Čechova „Slavie“ a Zeyerova „Poesie“. 51. Nový směr básnický a literární uveden byronismem. Máchův význam. Mácha a Kollár. Hálek pokračuje na dráze Máchově. Příčiny toho opozdění: nemáme ještě literatury. Hálek a Neruda pro českého člověka. Sociální směr literatury: Hálek, Neruda, Němcová, Světlá, Přileger-Moravský, Rudolf Meyer. Neruda jako básník slovanský, český, lidový a přímo sociální. Směr kosmopolitický: eklekticism a jednostranné vlivy cizí — realism lidový (Havlíček, Neruda). 52. Slovanská idea ve výtvarném umění. Českého výtvarného umění je po skrovnu; jeho závislost na cizím vyškození a na cizí podpoře. Historický a vlastenecký obraz není vždy český a skutečně národní. Česká, slovanská hudba. Smetana. Spory o slovanskou a všeslovanskou hudbu. 53. Slovanská idea ve filosofii a vědě. Filosofický ráz doby, přirozený vliv německé filosofie. Palacký, Havlíček. Problem české a slovanské filosofie: Augustin Smetana. I česká filosofie nesla se k humanitě a národnosti; Smetana důsledně jí přikazuje problem sociální. 54. Česká věda a školství. V tomto období domohli jsme se škol středních a techniky; význam toho. Věda u nás pěstuje se více populárně a prakticky než přesně a theoreticky. Moment v tom lidový, ale zároveň nedostatek přesnosti. Školství národa Komenského, jaké by mělo být: škola konkrétní cíl humanitních tužeb osvěcenských. Ne toliko mnohost, ale jakost škol — školská politika česká kráčeť v čele snah o reformu školství. 55. Humanita jako cíl vyžaduje humanitární prostředky. Otázka po národní taktice: nenásilím ale osvětou, vzděláním, věděním. Palackého určení našeho humanisujícího postupu. 56. Otázka po jednotlivci

vých předmětech a směrech osvětěné práce národní. Převládání historismu a jeho jednostrannost: přítomnost a budoucnost musí být hlavním předmětem našich starostí, ne minulost. Na této studii objasňuje se smysl tohoto požadavku. 57. Plány Purkyňovy doplňující historism Palackého. Úsilí o encyklopedii Jungmannovo a Palackého. Komenský tu předchůdce svou pansofií. Palacký poznal 1852 národní důležitost moderní vědy přírodní a jeho plány o její popularisování. Lidovost a spolu světovost tohoto úsilí. Komenský metafysiku zpoučkovat chtěl 8letým dětem. Palackého usilování o vzdělání reální a Havlíčkovo: pryč s idealismem, raději skutečnost. Novější realism. 58. Žurnalistika jako literární nástroj obrození. Význam žurnalistiky v nové době a obzvláště české. Palacký, Havlíček žurnalisty. Havlíček žurnalistu světového významu. Odkud pochodí mocný vliv české žurnalistiky na veřejné mínění: nemění bohatého písemnictví. Úpadek naší žurnalistiky jako básnictví cizími vzory. Žurnalistika přirozený orgán lidového hnutí. Barák dělníkům a studentům. Vliv žurnalistiky na naši akademickou intelligenci. Národní Listy.

Našeho obrození

doba čtvrtá: časové směry a tužby.

59. Poslední (čtvrté) období od počátku let 80tých. Charakterisuje se zahájením aktivní politiky a ustavením vysokých škol českých. Universita dovršením osvícenského a humanitního ideálu. Význam university pro národ v minulosti a nyní. Úkol českých škol vysokých. 60. Spor o RKZ: jeho význam vědecký a národní. Odstranění podvržených rukopisův úkol mravní a vědecký nové university. Revise starovlasteneckých názorů o minulosti. Pokračování ve vědecké činnosti Dobrovského. Proč žurnalistika hájíla rukopisy? Žurnalistika a nová škola vědecká. Spor se rozšiřuje a nastává kritická revise vši národní organisace duchovní, konečně i politické. Dva tábory: starovlastenecký a kriticko-vědecký. 61. Podstata realismu. Realism protest proti upřílišnému historismu. Literární revoluce: revise obrodného programu. Kritika a sebeobžaloba. Prohloubení a doplnění literárního, vědeckého a filosofického vzdělání. Realism pro přírodní a hlavně sociální vědy. Znárrodnění vědy a filosofie; socialisace vědeckého a filosofického vzdělání. 62. Hlavní politické zásady realismu. Humanita jako požadavek sociálních reform. Sociální otázka otázkou po výtce českou. V politice vnější program Palackého: ve shodě s Němci usilovat o státoprávní samostatnost českých zemí. Dohodnutí s Němci samosprávou co největší. Poli-

tická taktika: důsledné využitkování všech moderních pokroků. Havlíčkovo slovo o postavení mezi stranou radikální a konservativní. Proti politické pasivitě a násilí: odporat zlu důsledně všude a pořád. Tak zv. lidé hodní a dobří. Pro násilnou taktiku není příčiny. Konstitutionalismus zabezpečuje relativní svobodu — potřeba práce, práce t. zv. drobné. Politika vnitřní důležitější než vnější: samočinnost a víra v policii. Osudný omyl i Palackého a Havlíčka, že všecek náš život se určuje odporem proti náporu německému a vlády. Nejsme tak malí — život náš má pozitivní obsah, vyvíjí se pozitivně, podle toho budí i politika naprosto aktivní. Poměr realismu ke stranám: co znamená metoda v politice. Realism uvědomělým pokračováním Havlíčka a Dobrovského. 63. Jiné směry literárního dorostu. Počátkové literatury kritické a její význam pro literární revoluci. 64. Vystoupení Ma-charovo a jeho význam. Vrchlický jako eklektik. Směry starší a nové. Básnictví lidové české. (Sv. Čech, Šimáček). Vlivy cizí. 65. Výtvarné umění a hudba. Potřeba filosofie umění a hudby české. Směry pokrokové v hudbě. 66. Umění a krásná literatura posud hlavním učitelem národním. Náš vývoj vědecký. Jazykozpyt a historie. Studium jazyka žijících. Historism v historii. Doplnění a opravení Palackého. Pokračování Palackého jako historie protireformace. Důležitost toho úkolu. Potřeba dějin kulturních: dějiny literatury, umění a věd. Naše pokroky v přírodních vědách a mathematice. Česká filosofie. 67. Potřeba organisovat vědeckou práci. O úkolech akademie české: Překlady, popularisace věd, vydávání cenných památek starých a t. p. 68. Samostatnost kulturní: Eklekticism. Co znamená: dívat se na náš kulturní život pozitivně? Historie česká nevyčerpává se antagonismem proti Němcům. 69. Úkoly národní praxe. Národní technika, průmysl a obchod. (Hermann o českém kupectví.) Národní hygienika a t. p. Vzorá správa našich obcí: opět o politice vnitřní. 70. Úkol politiky a pojem národnosti se musí rozšířit a prohloubit. Slovanská idea. Slovanská idea v krásné literatuře: Čech a Zeyer. Žurnalistika a literáti pro a proti. Lier proti slavjanofilství. Dobrý vliv rukopisných sporů. Politický program slovanský: austroslavism. Dr. Rieger proti Lamanskému. Dr. Mattuš vrací se k národní federaci rakouské ve jménu politické rovnováhy. 71. Úpadek starších směrů, staročeského a mladočeského. Neblahý vliv passivní politiky a následující jí přeceňování politiky aktivní. Politika nás nespasí. Politice naší nedostává se náležitě theoretického podkladu. Nedostatek vzdělání a zejména vzdělání sociálního a politického. Naše dědičná nepevnost intelektuální. Nepevnost programu zaviněna i tím, že Palacký vzdal se svého programu a Sladkovský svého. 72. Nedostatek politického vzdělání na mladočeské straně. Odsud spojení s realisty a vznik hnutí t.

zv. pokrokového. Budoucnost mladočeské strany v reformě a pokračování na dráze Havlíčkově, t. j. v přijetí realismu. 73. Otázka studentská. Kulturní a politický význam studentstva v dobách před r. 1848 a příčiny toho. V době nové význam ten je jiný, student není již hlavním šířitelem pokrokových ideí. Studentstvo všude od politických otázek přechází k sociálním. Hnutí t. zv. pokrokové. Krise v studentstvu. Nedostatek vzdělávacích prostředků a neblahý toho vliv. Mravní život našeho studentstva. Student v malém národě: sebevzdělání a sebevýchova. 74. Úpadek strany šlechtické. Nenárodnost a nelidovost české šlechty. Nyní je pod vedením klerikalismu. Staví se tudíž proti základním požadavkům českého programu kulturního. Odtud slabost jejího politického programu, třeba státoprávního. Feudální výlučnost rakouské a zejména české šlechty. Palacký o národním úkole šlechty. Její úkol sociální. 75. Úpadek všech posavadních stran a směrův upřílišeným historismem. Co znamená Palackého výrok, že je „životní otázkou národa našeho“ účast v moderní, myšlenkové a technologické práci. Abstraktnost a nerodivost běžného programu politického a národnostního. Politický program založen být musí na kulturním. Politická samostatnost také jen prostředkem, ne posledním cílem. Malý národ dovede být i politický samostatným pouze prováděním svého kulturního a mravního programu. Úpadek politických stran jeví se v zapominání obrodních ideálů. Kollár, Palacký, Havlíček neznámi. 76. Organisační směru a strany klerikální. Cíl hnutí katolického: vyvrátit filosofické základy Palackého historie. Klerikalismu v tom je nejostřejší odpůrce realism. Uskutečnění reformních ideálů v dané formě církevní. Historie se neopakuje. Náboženství a lidovost. Nedostatky nynějšího liberalismu. 77. Idea t. zv. cyrilomethodějská jakožto náboženská otázka. Nestačí národní program obrozovací — obrodíme se uskutečněním idee cyrilomethodějské? Hlásá se ideou cyrilomethodějskou katolicism nebo pravoslavi? Otázka bohoslužebného obřadu. Naše reformace s pravoslaviem nic nemá pozitivně společného. Naše reformace není pokračováním moravské církve methodějské. Hus o svém poměru k církvi římské. Proč starší theologové husitští a bratrští hledali v církvi pravoslavné svou matku a ve kterém smyslu. Historie idee cyrilomethodějské: V době starší až po Dobrovského: Dobrovský a následníci: Kollár: Palacký: Novější historikové čeští a ruští: Havlíček. Idea cyrilomethodějská a strana svobodomyšlná: Sladkovský — Idea cyrilomethodějská katolická. — Co znamená liberalistická propaganda této idee: fiasko vlastenčícího liberalismu.

Našeho obrození smysl národní a historický: humanita.

78. Humanitní ideál ideálem národním, historickým, českým: České Bratrství. Humanita není romantism a sentimentálnost, nýbrž úsilná práce. Praktický dosah humanitního ideálu. 79. Jsme národ Žižkův a Prokopův nebo Husův a Komenského? Naše osudná nestálost a kolísavost mezi krajnostmi táboritskou a bratrskou. 80. Modlitba Rokycanova. Nesprávné pravidlo o zlaté prostřednosti. Synthés obou typů v typ vyšší, jednotný: Chelčický lepší vzor člověka českého. 81. Naše charakterová neucelenost netkví pouze v nestálosti a nedůslednosti vůle, ale i rozumu. Nedostatek husitismu. Hřích proti Duchu svatému: „utrakvism“. 82. Naše passivita: náš kult mučednictví. Naše záliba ve falešném mučednictví. Lži radikálism a žebrota politická. 83. Lze se malému národu obejít bez politické intriky? Macchiavelism a práce. Kristovo pravidlo. 84. Mravní úkol našeho obrození: účinná humanita. Kolísání Kollárovo mezi humanitou a násilím. Palackého ideal Bratrský. Havlíček jako národní vychovatel obrodni: jeho poučení o poctivosti, stálosti, vytrvalosti a pravé neohroženosti. 85. Příčina našeho národního úpadku: zpronevěřili jsme se ideálům reformačním. Na místě Bratrství zotročení lidu zákonem roku 1487. Další úpadek, až na Bílé Hoře, padla dvoustoletá nestálost a kolísavost. Všehrd o příčině našeho úpadku. 86. Obrození stát se může jen odčiněním příčiny, pro niž jsme upadli: odčinit rok 1487. Co to znamená. 87. Kollárova idea humanity a úkol z roku 1487. Idea humanity úkolem všelidským, slovanským a českým. Humanita a Bratrství. Idea humanity netoliko národnostní, ale především sociální. Sociální otázka a česká otázka. Otázka sociální. a r. 1487. 88. Otázka sociální není pouze otázkou dělnickou, nýbrž otázkou mravní. 89. Problem sociální podstatou vši národní taktiky. Úkol tříd sociálně silnějších a hlavně také české inteligence. Pokrokové hnutí a dělnictvo. Rudolf Mayer a Barák předchůdce pokrokářů. Úkol vůči dělnictvu není národní a politický, ale mravní. 90. Sociální demokracie. Chování strany staročeské a mladočeské v otázkách sociálních. Dělnická strana t. zv. národní. Smysl mezinárodní organisace české sociální demokracie. Její závislost na německých vzorech nejiná než naši starší literatury vůbec. Herder a Marx. Literatura a žurnalistika. Shoda s literaturou a žurnalistikou vlasteneckou. Shoda politické organisace: české dělnictvo je organisováno federativně a autonomisticky. Dělnictvo není protinárodní a beznárodní. Naše literatura dělnictvu a chudým nepřístupná. Sociální demokracie liší se od národního pro-

gramu svým filosofickým základem. Nedostatečnost t. zv. historického materialismu a materialistického názoru na svět vůbec. Rozdíl mezi spravedlivými požadavky tříd potlačených a jejich filosofií. Klerikalism a šlechta vůči dělnictvu. Otázka česká a otázka sociální. — Doslov.

O naši nynější krizi: pád strany staročeské a počátkové směrů nových.

91. Krise nespočívá pouze v úpadku politické strany staročeské, ale v úpadku obrodní schopnosti strany staročeské. Co znamená úpadek prvé politické a kulturní strany po naší dvoustoleté politické nečinnosti. Pád celého staročeského systému a tudíž do značné míry i systému mladočeského. **92.** Úpadek je neschopností pokračovat v buditelské práci podle požadavků nové doby (Historism a historický empirism). **93.** Starší strany nesprávně pojmají úkoly obrodní podle úzkého hlediska politicko-nacionálního. Nepochopení kulturní plnosti našeho národního programu. Nedostatek politiky vnitřní: národnost má širší a hlubší obsah, nežli staré strany dovedou hlásat. **94.** Boj starších proti mladším. Boj padající strany staročeské proti mladším vedla a vede i strana mladočeská, zejména oficiální orgán strany. **95.** Úpadek strany mladočeské. **96.** Do které míry reprezentuje strana mladočeská a zejména „Národní Listy“ celý národ a ideu českou? **97.** Mladší a mladí. Nové směry a tužby buditelské. **98.** Organizace těchto směrů. **99.** Vady a nedostatky směrů nových. Pokračovat na dráze Dobrovského, Kollára, Šafaříka, Havlíčka, Palackého. **100.** Požadavky přesnějšího a vyššího vzdělání politického. Socialisace vsí politiky. Politika vnitřní hlavním požadavkem. **101.** Úpadek politického vzdělání ve stranách starších. Mlhavost programu a rozčilenost taktiky. **102.** Chyby vídeňské vlády a její povinnosti v řešení české otázky. Oposice, jaká má být, a vady našeho radikalismu. Program státoprávní a naše politika zahraniční. Socialisace i politiky zahraniční. **103.** Opět a pořád politika vnitřní. Pryč s Kocourkovem! Citat z Nerudy. Krise není úpadek.

RETURN TO the circulation desk of any
University of California Library
or to the
NORTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
Bldg. 400, Richmond Field Station
University of California
Richmond, CA 94804-4698

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

- 2-month loans may be renewed by calling (510) 642-6753
- 1-year loans may be recharged by bringing books to NRLF
- Renewals and recharges may be made 4 days prior to due date.

DUE AS STAMPED BELOW

FEB 27 1997

FEB 08 1999

M320571

U.C. BERKELEY LIBRARIES

